1988. Nr. 10 (22)
OKTOBRIS

AVOTS

ISSN 0235—1420

PROZA DZEJA PUBLICISTIKA KRITIKA DRAMATURĢIJA

SHOUT
SHARE
IT

Annotation

Avots 1988.10

Latvijas LKJS Centrālās Komitejas un **Latvijas PSR rakstnieku savienības literāri māksliniecisks** un **sabiedriski politisks žurnals** jaunatnei. **Iznāk kops** 1987. g. **reizi mēnesī. Izdod Latvijas** KP CK **izdevniecība Rīga.**

failu izveidojis Imants Ločmelis imantslochmelis@inbox.lv

Redakcijas Kolēģija:

Aivars Kļavis (Galvenais Redaktors), Edgars Bans, Vilnis Bīriņš (Atbildīgais Sekretārs), Ilmārs Blumbergs, Guntars Godiņs (Nodaļas Redaktors), Vladimirs Kaņivecs (Galvenā Redaktora Vietnieks), Staņislava Marsone, Miervaldis Mozers, Māris Oga, Jānis Peters, Jānis Rokpelnis, Baiba Sta5ane, Ādolfs 5apiro, Pavils Visnevskis, Imants Zemzaris, Rosti Slāvs Zubkovs.

Redaktori: Tatjana Fasta, Rudīte Kalpina, Andrejs Ļevkins, Oļegs Mihaļevics, Normunds Naumanis, Eva Rubene.

Korektore Iveta Ikase. **Tulkotajā** Tamara Ringa. **Māksliniecisk**ā **Redaktore** Sarmīte Maliņa. **Tehniska Redaktore** Ināra Jurjane.

Manuskriptus pieņem divos eksemplāros mašīnrakstā, nerecenzē un atpakaļ neizsniedz.

Литературно-художественный и общественно-политическим журнал для молодежи «авотс» («родник») на латышском и русском языках. Издание цк лксм латвии и союза писателей латвийской сср. Издательство цк кп латвии, рига. Адрес редакции: рига, баласта дам-бис, 3. Отпечатано в типографии издательства цк кп латвии, 226081, г. Рига, баласта дамбис, 3. Издается с 1987 года раз в месяц.

Nodots saliksanai 08.08.88. Parakstīts iespiešanai 16.09.88. Jt 00136. Formāts 60x90/8. Ofseta papīrs nr. 1, 2. Ofseta tehnika. 10-1-0,5 uzsk. Iespiedl., 21,5 uzsk. Krasu novilk., 14,5 izdevn. L. Metiens 140 000 (latviešu valoda — 110 000, krievu valoda — 30 000). Pasūt. Nr. 1076. Maksā 50 кар. Redakcijas adrese: pasta indekss 226081, rīgā, balasta dambī 3. Abonementa kastīte 35. Telefoni: 461190, 465478. Iespiests lkp ck izdevniecības tipogrāfija, 226081, rīga, balasta dambī 3.

-
- EINARS PELŠS
- EINARS PELŠS
  - KNUTS SKUJENIEKS:

- TIEŠI PIRMS KARA AR ESKIMOSIEM
- MANS CEĻOJUMS UZ AUSTRUMZEMI
  - SUNA SIRDS

- notes
  - 1
  - 2
  - 3
  - 4
  - 5
  - 6
  - 7
  - 8
  - 9
  - 10
  - 11
  - 12
  - 13
  - 14
  - 15
  - 16
  - 17
  - 18
  - 19
  - 20
  - 21
  - 22
  - 23
  - 24
  - 25
  - 26
  - 27
  - 28
  - 29
  - 30
  - 31
  - 32
  - 33

Avots 1988.10

RAKSTNIECĪBA

Eva Rubene, «Sapniši» (1. Ipp.).~ Einārs Pelšs, dzejoļi (10. Ipp.J.V Džeimss Tērbers, «Vienradzis dārzā» (1 2. Ipp.). -Knuts Skujenieks, dzejoļi (15. Ipp.). \/ Guntara Godina saruna ar Knutu Skujenieku (18. lpp.).V Māris Grīnblats, Jānis Mellēns,

Normunds Šteinbergs, «Cūku mednieks jeb divu patiesi
draudzīgu ķīniešu sarakstīšanās starp -Londonu un Pekinu» (22. Ipp.). *V* Džeroms Deivids Selindžers, «Tieši pirms kara
ar eskimosiem» (26. Ipp.). Janīna Kursīte, «Jauno dzejas antoloģija» (30. Ipp.).
KULTūRA
Juris Strenga, «Mans ceļojums uz Austrumzemi» (32. Ipp.). Jānis Borgs, «Brīvības atgādinājums» (39. Ipp.). ⁄ Laimas Slavas saruna ar Borisu Bērziņu (42. Ipp.). Gints Sīmanis, «Cilvēks kuģa mūžā» (49. Ipp.).
LAIKABIEDRA PIEZĪMES
Vilnis Zariņš, «Laupītāju filozofija» (52. Ipp.). Māris Grīnblats, «Pārbūve un nacionālais
jautājums» (55. Ipp.).'y/ Arvo Valtons, «Par tautām pie mums .
un citur» (64. Ipp.). v Vilnis Bīriņš, «Tikšanās vietu . . .» (69. Ipp.). V
RAKSTNIECĪBA
Aivars Vagalis, «Atliktais iesaukums» (72. Ipp.). " Mihails Bulgakovs, «Suņa sirds» (75. Ipp.). V
RAKSTNIECĪBA

EVA RUBENE

SAPNIŠI

STĀSTS

(Nobeigums)

— Ak, debesis, debesis! — viņš ieaurojās un cauri savam bļāvienam izdzirdēja kādu balsi: re, Pīternieks atkal burās, lielais atmetists!

«Kam tā balss? Nevienu neredzu. Ak nē, tas ir Guntara bračka, pats ari burās, knapi steberē.»

Pēkšņi izrādījās, ka viņš jau ir pie Guntara mājas. «Kā tad mazais ceļa strēkītis izkritis no atmiņas?»

Pie vārtiņiem stāvēja pāris traktoru un dažas smagās mašīnas.

«Atkal darba laikā dropē, maitas! Velns parāvis, vēl tā augstprātība nav nodzerta!»

Smaidošs iznāca Guntars, Edvards sniedza pudeli, lepni šļupstēdams:

— Redzi, vecais, es atkal esmu formā.

Visi veči savos eļļainajos vateņos kluknēja plašajā virtuvē, un Edvards viņu vidū ieplīvoja, nudien, kā klauns.

IV

Edvards dzird Jāzepa balsi: aplaistīsim tavu jauno ancuku. Un tūdaļ uzšļāc tam glāzi šņabja. Visi rēc, Edvards visskaļāk. Saša lamā Jāzepu: ko

tu laisti labu mantu pa vējam, nepietiks. Jāzeps atsaka: priekš šitā gadījuma man nekā nav žēl, man ir vēl. Uz galda gulst jauns pusstops. Nauda vēl ir, teic Edvards, priekš jums man nekā nav žēl.

Viņš dzers litru litriem, gan neaptrūks, un neaptrūks ar — tagad viņš spēj visu: kaut no zemesapakšas izraus, kaut no debesīm nocels.

Pagaidām pietiek, jā, cik tad vēl ir? Viens polšs, mēs seši, kas tas ir, nieks viens ir, te man vienam knapi iznāks. Jāaiztek uz bodi, vai jau septiņi? Nevar saskatīt, ak, uz rokas pulksteņa nemaz nav, kur mans pulkstenis?

Dzerdams viņš to allaž ņem nost, jo pietūkst rokas, metāls spiežas ādā. Ari šoreiz viņš noņēmis, kāds uzliek uz tā elkoni, pulkstenis nokrīt, vēl kāds uzmin ar kāju.

Varbūt iepriekšējā dropē tā bija? Nē, laikam tagad. Vai es pats neuzminu pulkstenim? Viņš liecas, lai apskatītos. Edvards liels un smags, kā nu nenokritīsi. Visi dimdina smieklus, Jāzeps un Reinis satver viņu aiz padusēm, stutē atkal uz ķebļa. Cik labi just draugu atbalstu, kur bijāt veselu gadu pazuduši, kad man jūsu roku vairāk vajadzēja. Gan tagad pats kritīšu, pats piesvempšos. Un pietempšos, noteikti pietempšos. Tomēr labi starp savējiem, labi gan, jā, kur tad pulkstentiņš? Guļ uz grīdas, ieplēsts stikliņš, pats savām kājām saminu, pats savārrcrokām izpostīju visu, labie nodomi kā šņabja izskaloti caur nierēm, i pulksteni sabendēju, ak, sūds par viņu, pulkstentiņu, to neesmu godīgi nopelnījis, neapskaitīts no kroga neaiziet neviens, bet šmauc tak visi.

Kāda daļa par citiem, man divi bērni, būs trešais, bērniem jāēd, man jādzer. Johaidī, kas tās par domām, te, zem galda, ak, tāpēc tik tumšs, atkal esmu nožāvies. Kur jūsu draudzīgās rokas, biedri, kur jūs paši, o, arī zem galda, re, Reiņa kājas man pie deguna, cūka. Jāceļas, jāiepļauj, jātempj līdz bezsamaņai. Kur mana glāze? Kāpēc tik maz butelē atlicis? Vai jau septiņi? Ak tā, pulkstenis čupā, tas ir sūds pret šo svētku sajūtu, aizmiršanās drudzi, veselu gadu es gaidīju tikai šo vienu brīdi — cik saldi, cik drausmīgi . . . Ko? Ko tu saki, Gunča? Viss izdzerts? Cik ir izdzerts?

Edvards skatās kaktā pie plīts, kur rindojas šņabja, šņabja pudeles. Kur konjaka blašķe izceļas, tāpat kā viņš savā uzvalkā starp večiem. Nolādētā augstprātība! Cik vēl jāizdzer, lai iedalbītu paurī, ka es tagad esmu tāds pats, tāds pats. Citi! Hā, citu nav. Mēs — žūpas. Cik tur kaktā tukšo ādiņu? Pilns kvadrātmetrs. Vai tiešām mēs būtu tik daudz salējuši iekšās? Nevar būt. Nūjā, viņs tak katru dienu dropē. Atkal!

Ko tu saki, Guntar? Jāiet pakaļ? Man? Kāpēc man? Šodien tev svētki, nevis man, Guntars atbild. Kādi svētki? īsta elle. Pēc tam varēsi braukt ellē, Guntars teic un sniedz vienu violeto, ņem divus baltos un neāksties ar tiem konjakiem. Liecies mierā, man ir nauda, Edvards atgrūž drauga roku. Kā tad, ko es, nabaga šoferis, varu pret bagātu oberi, Guntars nosmīkņā. ■

Edvards ceļas un iet, veikals jau slēgts, viņš bungā pie sētas puses durvīm. Edīte tās paver spraugā: mēs maiņu nododam. Es atkal maiņu

sāku, tā ka neiecieš, dod šurp divus polšus un sdači ņenado. Edīte kaut ko nesaprotamu atburkšk un nozūd. Kur viņa tik ilgi kavējas? Nevaru nostāvēt. Aha, klāt ir. Kā lai ietrāpa kabatās? Edīte palīdz, vienu vienā ķešā, otru otrā un vēl viena pudele. Ņem trešo un vairs nenāc, viņa piebilst, naudu atnesīsi man uz māju. Trešo viņa iespiež rokā, piekodina: turi cieši pie sirds, nenogāzies, slidens. Edīte pat palīdz noklumzāt lejā no uzkalniņa. Cik tu laba, paldies tev, vecā maita. Tagad visi labi, kur jūs iepriekš bijāt?

Edvardam veicas, viņš cenšas stabili līgoties, polši stabili turas kabatās, trešais pie sirds — acuraugs. To atstāšu rītam.

Visi velreiz saņemas priekam, arī Edvards. Nu gan labi, nekādu domu galvā. Viņš nosviež žaketi, norauj kaklasaiti un jūtas vēl labāk. Par ko viņi visi runā? Nevar dzirdēt. Par ko mēs runājam? Dzirdu savu balsi, nesaprotu vārdus.

Kas tas par sievišķi virtuves durvīs? Vīzija? Vai Lelde atnākusi man pakaļ? Viņa nekad tā nedara. Kas tā par kazu, dritvaikociņ? Mans omis ir klāt, Jāzeps nočukst. Viņa kaut ko nikni pukst. Viss būs oki doki, omīt, ej čučiņāt. Turpat arī Jāzepa meita. Izaugusi, maita, jau tīri ņemama izskatās, smuka, Edvards spriež. Kas par desām, kāpēc mums šovakar nav dāmu? Jāzepu aizved. Glābšanas dienests ir savos augstumos. Kas tad nu? Vai jau vīkšās uz dusu? Tagad, kad saprāts iežmiegts azotē un vairs neplivina spārnus. Saprātam sākušās vasaras brīvdienas.

Edvards atgūst sajēgu, kad abi ar Sašu kratās mašīnā. Uz kurieni mēs traucamies? Kas par svešu mimru pie stūres? Mimra nobremzē. Jākāpj ārā? Kādēļ? Ak, tas taču mans krogs. Laikam pēc polša esam atrullējuši. Tātad vēl nav pusnakts. Krogs gaišs, mūzika dārd. Krata drebuļi. Kur žakete? Dabūšu plaušu karsoni un nomiršu. Lai notiek, būs gals šim postam. Bet vispirms jāiedzer. Viņi iet cauri zālei pie bārmenes. Zanit, sirsniņ, kā es tev patiku? Es tev vienmer esmu paticis? Tu man ari, iedod potšu. Edvards skatās apkārt. O, ir art dāmas. Saša, redzi tās divas, duram klāt. Šīs ari, redzams, ķirsi. Sveiki, meitenes! Kā jūs sauc? Laila? Ak, dilaila, ļoti patīkami — Edvards Pīternieks, dzimis piecdesmit sestajā gadā, bezpartijiskais, kas vēl jūs interesē? Ak, jūs interesē mans šņabis? Ziniet, mūs tieši tas pats. Cik labi, ka cilvēkiem sakrīt noskaņojumi. Ziniet, visi sūdi dzīvē rodas no tā, ka cilvēkiem nesakrīt dvēseles stāvokļi. Nu, čau! Par jums, meitenes! Kāda smuka Laila, latvju zeltene, vai nu tā vajadzēja piedzerties?

Viņi dejo lēnu deju, cieši viens pie otra turēdamies. Es tevi gribu, Edvards svepst. Es tevi ari, viņa atčukst. Mauka tāda, Edvards nodomā. Nu jau abi vairs nedejo, atkal cilā glāzītes. Kur Saša? Jau notinies ar visu dāmu?

Zanit, sirsniņ, vēl vienu. Viņš iestūķē pudeli Lailas somā, un pēkšņi izrādās, ka viņi jau nobalsojuši mašīnu. Tepat piestājiet, Laila saka.

Viņi sēž siltā virtuvē. Man ir liķieris, meitene teic. Viņi dzer, skatās viens otrā, skatās viens otram garām. Tumsa, viņi abi vēsā, nepiesilditā

gultā. Nē, saka Laila un nez kāpēc iesākumā klīrējas. Tas mūs vēl vairāk saistīs, Edvards slinki čukst un čakli rīkojas. Tad smagi atkrīt ar seju spilvenā. Tā var nosmakt, viņš apjēdz un gausi pagriežas uz sāniem. Laila pieglaužas viņam. Kāpēc?

Cik pulkstenis? Pulkstenis palika zem Guntara galda. Roka grābstās pa grīdu. Iekšas brēktin brēc pēc liķiera. Re, kur ir. Tā, uzreiz labāk. Meitenes pulkstentiņš rāda seši. Kur manējais? Dievs viņu zina. Edvards klusi pieceļas, veikli saģērbjas. Kur mētelis, kur žakete? Vai krogā atstāju? Atkal drebuļi, aukstu sviedru lāses. Kur mana mīļā žaketīte? Viņš paver durvis uz priekšnamu, ierauga peleku vateni, uzvelk to, iestūķē kabatā savu pusstopu un, cik vien klusi spēdams, izkāpj pa logu.

Viņš pavaicā pirmajam pretimnācējam, uz kuru pusi Pirtnieki. Nobalso mašīnu. Jā, bet kur lai liekas tādā rīta svīdienā? Vatenis tīri silts, varbūt pakrākt uz soliņa pie autobusa pieturas? Labāk iešu pie Guntara, izlamāšu viņu. Guntars pie visa vainigs. Nebijusi šim vārddiena, nebūtu sācis.

Atnācu pēc savas žaketes, viņš saka Guntara sievai. Vai es nevaru te bišķīt pagulēt? Posts ar jums visiem, viņa nopūšas. Vispirms Edvards iedzer, tad noauj zābakus, iekrīt gultā. Raudādams silti un sirsnīgi kā bērns, iesnaužas. Pāris stundu miegs sargā viņa dvēseli. Drīz acis vaļā, tūdaļ vajag iedzert, apreibt, aizmigt, vislabāk uz mūžu. Gribu nomirt, nomirt. Kā lai aizmieg? Jāpaprasa Guntara sievai miegazāles. Kā viņu sauca? Laila? Tā pati Laila? Nevar būt, sievas mums ir labas. Viņš vārgi uzslienas kājās, nospiež durvju rokturi. Laila viņu ieslēgusi. Edvards sit dūres pret durvīm, bet viņa atsaka: pagaidi, es baroju bērnu. Kad Laila atnāk, Edvards prasa: vai tev nav dimedrols? Man nav, varbūt Guntara mammai. Viņš ielīgo vecāsmammas istabā. Mammīt, tev ir miegazāles? Priekš dzērājiem man nekā nav! Nu, lūdzu, mammīt, viņš bučo vecās sievietes rokas, nometies uz ceļiem. Ak tu, špicbuks tāds, vai tev kauna nemaz nav, tik smuki turējies. Ir kauns, mammīt, briesmīgs kauns. Vecāmamma uzliek brilles un rakņājas lādītē: tikai klofeltns, pret spiedienu. Dod šurp, būs labs. Viņa sniedz vienu ripiņu. No vienas nekas nebūs, dod kādas piecas.

Edvards pusmidzī krākuļo, un, kad atmostas, ir jau vēla pēcpusdiena. Viņš izlok atlikušo šņabi un taustās kabatās. Johaidī, nav vairs ne rubļa. Bet podus tagad vajag gāzt, podus! Laila, aizdod man. Laila zina, ka Edvards vienmēr atdod. Paņem savu žaketi un mēteli un vairāk te nerādies, skaidrs! Nevienu brīdi no jums nav miera. Lai žakete pagaidām paliek pie tevis, es varu pazaudēt, še, gredzenu arī, viņš sniedz laulības riņķi.

Kārļa māja, kurā viņš dzen kandžu, ir tuvāk nekā veikals. Apsveicu, apsveicu, Kārlis saka, Edvardam ienākot. Iesmel vienu burciņu, ātri, še nauda. Ar Kārli garlaicīgi dzert, viņš mīl to darīt tikai savās mājās, turklāt drūmi filozofē. Edvards aizvāko puslitra burku un diebj uz šosejas pusi. Vienbrīd gan pavīd doma par mājām. Bet — ar divām■ dienam nekad neesmu ticis cauri. Šodien vismaz skaidrs, kāpēc jādzer 4- *lai aizskalotu*

vakardienas duļkes. Un rīt dzeršu, lai aizmirstu šodienu.

Viņš nobalso mašīnu un laiž uz Eglēm pie Raimonda. Jā, Raimis ir tur, kur viņam jābūt. Garāžā. Tā plaša un pilna ar cilvēkiem. Edvards tiek sagaidīts kā varonis. Viņš ir laimīgs, redzēdams, cik patiesi vīri priecājas. Protams, jo viņš nenāk tukšām rokām. Edvards apdzeras strauji un jūtas brīnišķīgi. Ir sajūta, ka viņš var visu, viņš kļūst dievs un valdnieks, pats sev kungs un kalps, verdzinātais un paverdzinātājs, un tas ir tik skaisti un drausmīgi reizē. Piepeši filma pārtrūkst un Edvards attopas rīta gaismā.

Otrā garāžas stūrī Raimonds, viņi guļ uz veciem, netīriem maisiem. Cik pretīgi. Gribas nomazgāties. Bet vispirms iedzert. Viņš dodas uz Raimonda dzīvokli. Grābstās visur — virtuves skapīšos, sekcijas bārā, skapī, nekur ne lāses. Tad pamana mazītiņu pudelīti blakus magnetofonam. Spirts, viņš nemaldīgi secina. Tas ātri pazūd gaidošajā rīklē. Tūlīt iešu zem dušas un būs pavisam labi. Derētu arī zobus izpucēt, viņš spriež, pamanīdams uz plaukta zobu sukas. Paņem vienu, uzspiež pastu, noliecas pār vannas malu, bet — birstīte izslīd no rokām un tā viņš paliek — saliecies, atbalstījies pret vannas malu. Cik mežonīgs dūriens sirdī, un notirpst kreisā roka līdz pat pirkstu galiem. Laikam pirmsinfarkta stāvoklis, viņš iedomā, un sviedru pērlītes pārklāj ķermeni. Kaut tikai nebūtu insults, kaut viss notiktu viegli, uzreiz. Viņš aizver acis un gaida. Sāpe nemitējas. Nāve kavējas. Mute sausa, līdzko ievelk elpu, dur vēl stiprāk. Raimi! viņš pūlas skaļi saukt, bet tas izskan pusčukstā. Raimonds jau nāk. Kas ir, vecais? Sirds, izdveš Edvards. Tūlīt dabūšu validolu. Raimonds sniedz tableti un saka: apsēdies tepat uz poda. Nevaru, Edvards atbild, bail kustēties. Pāries, vecais, no tā vēl nemirst. Tieši no tā mirst, Edvards šļupst. Zāles iedarbojas. Viņš tomēr nespej nomazgāties, nespēj neko no bailēm, drauga atbalstīts, aizvelkas uz istabu. Edvardam auksti, klab zobi. Raimonds viņu silti sasedz.

Pēcpusdienā viņš pārnāk no darba un pamodina Edvardu. Tu man kaut ko atvedi? — skan viņa pirmais jautājums. Tiešām gribi galus atdot? — Raimonds izbrīnīts prasa. Man vajag degvielu, saproti, citādi es nevaru nokāpt no korķa, vēlreiz piedzeršos un tad sākšu atiet, dod šurp, nežņaudzies, neesi milicis. Edvards izdzer lielumlielo pusi no balzama pudeles. Novakarē viņu pamodina Raimonda māte, kura kliedz: atraduši šeņki! Tūlīt lai māja būtu tīra!

Ar mātes palīdzību Raimonds pārveļ Edvardu pār plecu kā kartupeļu maisu un stiepj uz mašīnu.

V

Kā slīkoni viņi vilka Edvardu pa zemi un, tikuši pāri slieksnim, uzmanīgi novietoja uz grīdas. Brīdi atpūtās, tad aizstibīja līdz gultai.

— Tev kaut kādas sirdszāles ir? —• Raimonds prasīja.

— Viņam bija slikti? — Lelde saspringa.

Raimonds apstiprinoši pamāja un atvadījies aizgāja.

Edvards joprojām nebija modies. Lelde nopētīja viņu: pulksteņa un

gredzena nebija, kājas ieautas tieši zābakos — nebija arī zeķu, trūka kaklasaites, gaišzilais krekls vienos pleķos un mugurā svešs vatenis. Lelde samitrināja dvieli, apslaucīja Edvarda seju un kaklu. Viņa vaigi bija rugājiem noauguši, mati krita taukainās plēksnēs un neciešama smirdoņa nāca ne vien no elpas, bet arī no visa ķermeņa.

Lelde lēni atstāja istabu. Stāvēdama uz sliekšņa, dziļiem malkiem ieelpoja dzidro gaisu.

Pa to laiku Marta jau bija daudz izdarījusi: iecēlusi māsu

ANITAS KREITUSES zīmējums

sētiņā, lai nepiņķerējas pa kājām, noāvusi tēvam zābakus un pašlaik stīvējās ap pleciem, lai novilktu kreklu.

— Laid mani, tu taču nevari viņu pakustināt, — Lelde sacīja un pati ķērās klāt.

Marta aizcilpoja uz virtuvi, uzcēla lielo katlu uz plīts un, stopiņu pa stopiņam liedama, piepildīja to ar ūdeni. Uzlika vārīties tējkannu.

Lelde noģērba vīru prasmīgi, spēcīgām, ievingrinātām, kustībām. Silti sasedza savu nelaimes putnu un nočukstēja: guli. Kaut Edvards joprojām nebija modies.

Marta bija iemērkusi ūdenī visas tēva drēbes, tikai jaunā uzvalka bikses mētājās virtuvē uz grīdas. .

— Tādas tak kauns vest uz ķīmisko tīrītavu, — Lelde klusu noteica.

— Es aizvedīšu! — meita atsaucās.

Lelde iesmējās un noglauda bērna galvu. Viņa skatījās cik zinoši meita rīkojas: ieber tējkannā kumelītes, aplej tās ar ūdeni, nocelļ no plaukta medus burku un tēva lielo krūzi.

«Tēja vēl nebūs vajadzīga, šonakt tikai šņabi prasīs,» pieredzes skolota, Lelde sprieda, «cik labi, ka es to nopirku. Varbūt vajadzēja ņemt divus?»

Viņa apguldīja naktsmieram jaunāko meitu, pasēdēja pie viņas gultas, pasēdēja pie Edvarda, un visbeidzot mudināja Martu:

— Tev arī laiks gulēt.

— Es vēl gribu tev kaut ko palīdzēt.

— Viss. Vairs nekas nav jāpalīdz. Pukstenis ir desmit.

Palikusi viena, Lelde sajuta milzīgu nogurumu. Viņa

apsēdās un atbalstīja galvu rokās.

Klusums. Tikai Marta vēl grozījās gultā un Edvards kunkstēja miegā. Miers. Visi mājās. Labs vakars. Arī nakts būs laba. Drīz Edvards modīsies, prasīs iedzert, viņa steigsies ieliet, Edvards kāri izlaks, vaidēs, raudās, lūgs piedošanu, sasvīdušiem pirkstiem iekrampēsies viņas rokā, prasīs miegazāles, ieslīgs snaudā, lai pēc stundas atkal sāuktu sievu, un tā līdz gaismas blāznumam Leldei nebūs miera, nebūs miega — grūti būs, viņa zināja to, zināja visu no galvas kā simtkārt skatītu filmu, bet — gaidīja šo rituālu ar trīsām sirdī kā jauna meitene pirmo satikšanos.

Šādās smagās stundās viņa bija visvairāk vajadzīga Edvardam un apziņa, ka spēj palīdzēt ar savu klātesmi vien, dāvāja Leldei savādu laimes sajūtu.

Viņa dzēra tēju, ko Marta bija sagatavojusi tēvam, un domāja par vecāko meitu. Atcerējās, cik Marta bija mierīga, cik droši palīdzēja, cik apņēmīgi un nosvērti rīkojās, nejuzdama nedz bailes, nedz riebumu pret tēvu. Ne pārdzīvojuma, ne izmisuma nebija bērna sejiņā. It kā viss, kas šovakar norisa, būtu tikpat dabiska ģimenes ikdienas daļa kā mātes rosīšanās pie plīts.

Lelde satrūkās no šīs atmiņas: «Es laikam nepareizi viņu audzinu.

Varbūt tais dienās, kad Edvards guļ piedzēries, vajag bērnam melot, ka tētis ir slims, tētim sāp galviņa. Kā dara daudzas sievietes, kā darīja arī mana mamma. Bet to taču nav iespējams ilgi noslēpt. Marta izaugtu un pati saprastu, tāpat kā es sapratu daudz agrāk, nekā māte domāja. Kāpēc viņa man meloja?»

Viņa bija iesnaudusies virtuves krēslā, kad atskanēja Edvarda brēciens:

— Lelde!

Viņa steidzās knaši, pirmajā brīdī iedomādamās, ka vīram kļuvis slikti.

— Man likās, ka tu esi kaut kur aizgājusi.

— Kur tad es varu aiziet?

— Nu, — viņš ieturēja pauzi un šķelmīgi pasmaidīja, — teiksim, pēc polšiņa.

— Tūlīt ieliešu.

Edvards izdzēra un atkal iesnaudās.

«Cik ļoti viņš tagad līdzinās manam tēvam, viņa domāja, tādi paši melni mati, biezas ūsas, kalsna seja un tā pati bezspēcības izteiksme tajā. Šķiet, nekas nav mainījies šai mājā. Viss kā pirms gadiem piecpadsmit divdesmit. Tikai tēva vietā guļ Edvards un mātes vietā sēdu es.»

— Vēl, — atkal uzmodies, Edvards pastiepa lūdzošu roku.

Viņa piepildīja glāzi, nevilcinoties un it nemaz nešauboties par rīcības pareizību; vienmēr, kad vīrs lūdza ieliet, viņa sev sacīja: ja to nedarīšu, es noslepkavošu viņu.

Tēvs toreiz lūdza tieši tāpat:

— Ielej . . .

— I neprasi, — māte bija cieta.

— Mammuķi, es tevi lūdzu .. .

— Nenāk ne prātā.

— Es nokristu uz ceļiem tavā priekšā, ja varētu izkāpt no gultas.

— Es visu mūžu tavā priekšā uz ceļiem esmu stāvējusi.

— Piedod man ... Ielej ...

— Kaut vai nosprāgsti!

Lelde manīja, cik tēvs smagi elpo.

— Tēt, es tūliņ aizskriešu uz pagrabu, — viņa strauji pagriezās, lai dotos pēc vīna.

— Nekur tu neiesi, — māte aizstājās priekšā kā siena.

— Vai tev viņa nemaz nav žēl?!

— Mani neviens nav žēlojis, — viņa mierīgā balsī atbildēja.

— Sirds stājas, — tēvs klusu bilda.

— Kāpēc tu tāda esi, mammu?

— Paprasi, kāpēc viņš tāds ir.

— Laid mani! — Lelde kliedza caur asarām.

Māte bija iekrampējusi rokas durvju ailēs. Lelde mēģināja izsprukt gar

sāniem, taču viņa satvēra meitu un kliedza pie pašas auss:

— Dumais skuķi, kāpēc tu viņu žēlo?

— Tētis tak nomirs! Vai tu neredzi?

— Un ja es nomiršu? — viņa atkal pavisam rāmi pavaicāja.

— Tu nemirsi. Laid mani!

Māte vairs neko neteica, tikai piespieda meitas galvu sev pie krūtīm; Leldei trūka elpas tik tuvu mātes sirdij, viņa mēģināja atvērt muti,bet negaidot māte palaida meitu vaļā un, skatīdamies sienā, sacīja:

— Viss. Cauri ir. Dievs mūs apžēlojis.

Lelde stāvēja ar muguru pret gultu, taču mirklī apjēdza notikušo.

Viņš gulēja ktuss, pavērtām acīm, pavērtu muti, roku pie sirds pielicis. Izbīlis atņēma Leldei asaras. Viņa raudzījās uz to, kas tikko vēl bija tēvg, un tumši teica:

— Tu viņu nobendēji.

— Viņš nobendēja mani. To tu vēlāk sapratīsi.

Toreiz Leldei bija piecpadsmit. Bet arī tagad viņa vēl aizvien nelokāmi turējās pie savas meitenes gadu pārliecības: mēs taču esam nākuši pasaulē, lai palīdzētu viens otram, nevis lai atgrūztu viens otru, viņa domāja, redzēdama, ka dzeršanas slīkšņā grimstošie vīri ir krietnu tiesu vājāki par sievietēm, un uzskatīdama, ka vājākie ir pelnījuši līdzjūtību un palīdzību.

Lelde vienmēr bifa gribējusi palīdzēt tēvam, tikai nebija zinājusi — kā. Vienīgais, ko viņa spēja, — uzlikt siltu plaukstu tēvam uz pieres. Un darīja to slepus, nekad neuzdrošinādamās atklāti izrādīt savu mīlestību. Lelde baidījās mātes. Māte liedza Leldei pienest pat krūzi ūdens tēvam pie gultas. Māte gribēja, lai Lelde vairāk mīlētu viņu («Man tak tik grūts mūžs») un kaut mazliet nīstu tēvu («Lops viņš ir, ne cilvēks!»).

«Kādēļ viņa spīdzina mani un sāpina tēti? Kādēļ viņa negrib palīdzēt tētim?» Lelde bieži domāja, kad tēvs vēl bija dzīvajo vidū, «kurš gan cits viņam palīdzēs, ja ne mēs abas?»

— Es tiešām nesaprotu, kāpēc tu viņu žēlo? — tas bija mātes parastais jautājums.

«Bet kāpēc man jāžēlo tevi? Tev nekas nekaiš. Tu esi vesela, taisna un pareiza. Protams, tev ir grūti ar tēvu, bet viņam pašam ir daudz grūtāk.»

— Tāpēc, ka viņš ir slims, — Lelde paskaidroja.

— Ja ir slims, lai brauc uz Olaini vai Strenčiem un ārstējas.

— Viņš jau vairs nevar.

— Ja grib, tad var.

«Ak, cik viņai viss viegli, — jāgrib, jāvar, jāārstējas.

Ja būtu tik vienkārši, pasaulē nebūtu neviena dzērāja.»

— Nevar. Viņš jau ir pārāk dziļi tajā iestidzis. Vai tad tu neredzi?

— Es viņu vispār redzēt negribu!

— Es nesaprotu, kāpēc tu ar viņu dzivo divdesmit gadus?

Māte savādi paskatījās un sacīja:

— To tu tāpat nesapratīsi. Tikai es nenovēlu tev tādu dzīvi kā man.

Labāk vienai, nekā pie dzērāja sāniem.

«Ja man būtu tāds vīrs, es dzīvotu tikai viņam,» viņa nodomāja.

Neilgi pēc šīs sarunas tēvs aizgāja pie dieviem, bet Lelde dzīvoja tālāk — dzīvoja ar vainas apziņu viņa priekšā, ar parāda un nepiepildītas mīlestības sajūtu. Dažus gadus pēc tēva arī māte piepulcējās veļiem. Bija Leldes izlaiduma pavasaris vidusskolā, kad jūlija pēcpusdienā māte brauca ar velosipēdu un palika turpat šosejas malā, mašīnas notriekta. Pie stūres sēdēja jauns, piedzēries puisis. Viņam piesprieda garus gadus, taču Lelde nejuta nedz gandarījumu par to, nedz ari īpašu naidu pret svešo jaunekli. Tikai trulu bezspēcību šīs pasaules priekšā, kurai šņabis atnesis nebeidzamu postu.

Edvards atkal atvēra acis un mēmi lūdza. Lelde palīdzēja viņam paslieties gultā pussēdus, un Edvards lieliem guldzieniem izdzēra pasniegto glāzi.

— Ko tava sirds saka?

— Vakar viņa teica: tu, vecais, esi jau pie debesu vārtiem.

— Un ko tu viņai atbildēji?

— Es teicu: pagaidi, vēl mazliet ieraušu un tad vērsim vārtus vaļā — plati, plati.

— Nerunā tā, man bail.

— Ko tur baidīties! Ielej vēl drusciņ.

— Tā jau līdz rītam nepietiks.

— Kā? Vairāk nav? Tikai viens?

— Tikai viens.

— Kāpēc tu nemaz nerūpējies par mani?

— Kā tev nav kauna, — viņa mīļi teica, — mēģini vēl pagulēt.

— Nēēē, es tagad gribu runāties ar tevi. Parunāt ar savu mīļo sieviņu.

Viņš piecēlās sēdus, apvija rokas Leldei ap kaklu un pieglauda galvu viņas plecam. Sakļāvušies viņi sēdēja ilgi un pavisam klusu. Bija tik silti un labi tā kopā, ka Leldei negribējās neko domāt, vien papilnam baudīt šīs minūtes, kas ikreiz bija vienādas un katrreiz tomēr citādi burvīgas. Bet neaicinātas mirkļu samtā lauzās atmiņas: cik nīgrs un sadrūmis Edvards bijis visu gadu, cik ass pret viņu un bērniem, cik dzēlīgs, cik neiecietīgs.

— Tu man esi laba, laba sieviņa, — pieķepusī balss pāršķēla maigo burvību, — bet, ja tu ielietu vēl mazliet, būtu vēl labāka. .

Lelde ielēja. «Viņš rok sev kapu, un es piepalīdzu,» viņa ar šausmām nodomāja.

— Noliec pudeli te pie gultas, lai man nav tevi katrreiz jātramda, — viņš kļuva uzstājīgs.

— Nekā nebij, lai stāv pie manis. Varbūt tu gribi tēju? Marta speciāli priekš tevis uzvārīja.

— Ak dievs, — Edvards saķēra galvu. — Viņa redzēja mani? Paklau, kā es pārrados?

— Raimonds tevi atveda ar mašīnu.

— Ne sūda neatceros.

— Viņš ar nebija nefap labāks. Bet pabraukt varēja. Nūja, un tad mēs tevi atstiepām līdz gultai.

— Ko Marta?

— Neko, palīdzēja.

— Šausmas, — Edvards aizņēma seju rokām, ■— šito es nevaru pārdzīvot. ..

— Tad nedzer, ja tu nevari pārdzīvot. Bet viņa pavisam mierīgi izturējās, es pat nobrīnījos pēc tam.

— Ja tu zinātu, kā es gribu, lai viņa to neredzētu, ja tu zinātu ... Kā es gribētu būt labs pret jums visām, bet man neizdodas, man nekas neizdodas, es esmu tāds mēsls, sūds pēdējais, — Edvards balsī ieraudājās.

— Kuššš, bērni pamodīsies. Neraudi, padomā par savu sirdi.

*— Man ir tik slikti, ka sliktāk vairs nevar būt. Visu gadu bija slikti, tu pat nespēj iedomāties. Es tak nebiju pēc cilvēka, tu redzēji, kāds es biju, — viņš sacīja un pamanīja, ka Lelde piekrītoši pamāj, — nē, tagad man ir labi. Briesmīgi, vai ne? Zini, kamdēļ *r labi? — viņš pieglauda vaigu viņas plecam, — tamdēļ, ka es tevi vislabāk izjūtu tagad.*

— Es tevi arī.

«Bija vērts ciest neciešamo gadu šīs nakts dēļ un dažu turpmāko dienu dēļ,» Lelde domāja. Viņa jutās izvārgusi un miegaina. Bet zināja, ka Edvarda dvēsele atveras vienīgi tik tumšās stundās un veltīgi gaidīt to paveramies gaismas mirkļos, kā velti gaidīt naktstauriņus dienā atlidojam.

— Es visu laiku tevi mīlu, — Edvards nočukstēja.

— Es tevi arī. Bet tagad ļoti, ļoti... Es tev vienmēr palīdzēšu, kamēr tu dzīvosi.

— Tu dzīvosi ilgāk par mani.

— Es zinu. Nevajag tagad . . .

— Ielej vēl. .

Lelde paklausīja.

— Ei, vai tu arī negribi?

— Traks esi, vai?

— Klausies, Leldēn, mēs varētu vienreiz kopīgi iedzert?

— Ej nu, nejokojies, — viņa smējās.

— Vai tu vispār esi kaut reizi iemetusi? — Edvards prasīja, zinādams, ka viņa to nekad nav darījusi.

— Man pietiek ar tavu reibumu.

— Es art no tevis reibstu. Nesēdi tik tuvu, citādi es vēl iekārošu tevi, — viņš uzlika roku uz Leldes vēdera, — es gribētu vēl vienu meitentiņu. Meitenes būs labas, nevis dzērājas. Mūsu meitenes būs tik labas, kā tu. Oi, — viņš pieķēra roku pie sirds.

— Slikti? ,

Viņa sataustīja rītakleitas kabatā nitroglicerīna ripiņu un iebīdīja to vīram mutē.

— Vai dieniņ, ja nu nepāriet?

— Pāries, — Edvards lēni teica, — uzreiz viens kā ar nazi iedūra un nevelk ārā. Johaidī, nieres arī sāk sāpēt.

— Es tev iedošu kumelīšu tēju.

— Nekādu tēju, tikai šņabi.

— Vai tu gribi nomirt?

— Jau pāriet, tūlīt būs labi. Vari sākt liet, daudz ne, biškiņ.

— Vairāk es tev nedošu, — Lelde stingri noteica.

— Neāksties, — viņš pacēla balsi, — oi, atkal iedūra, johaidī. . .

— Redzi, sirds tevi brīdina. Viņa saka: pietiek.

— Nēē-e, sirds grib peldēt, viņai vajag ezeriņu apkārt, ja ezeriņš izžūs, viņa noslāps kā zivs krastā. Saproti to sistēmu?

— Saproti, ka tu nomirsi, ja vēl dzersi? — Lelde zaudēja savaldību.

— Saprotu, — Edvards padevās. Ne Leldes balss, bet jaunu sāpju nobiedēts, — atnes dimedrolu.

— Viss, vairāk nekādu zāļu. Dimedrols krīt uz sirdi.

— Man galvā spiediens no nitroglicerīna. Es nevaru aizmigt, — viņš gražojās.

— Es tev iedošu medu ar siltu ūdeni. Un vairāk neko nedabūsi, skaidrs? Citādi es kļūšu dusmīga. ˆ

— Es arī kļūšu dusmīgs.

Tomēr viņš paklausīgi izdzēra medu ar ūdeni, kurā Lelde izšķīdināja arī askorbīnskābes ripiņu.

VI

«Vēl cīņa nav galā,» viņš sacīja, kolīdz atdarīja acis.

Diemžēl Edvards nespēja beigt plostošanu, kad gribēja, bet tikai, kad it visas ķermeņa šūnas spalgi brēca: pietiek! Sī robeža bija tuvu — sāpēja nieres, sāpēja sirds, dedzināja kuņģī — protestēja viss organisms, to viņš juta, bet juta arī, ka mazuliet tomēr jaudās iedzert.

Lelde i nebija modusies rīta slaukšanai, kad Edvards blasku blaskiem vien klurģoja prom pa lielceļu. Viņš vēl nezināja, pie kā dosies, kur dabūs ko grādīgu, bet jutās nešaubīgi pārliecināts, ka bešā nepaliks. Kaut visu miestu sacels kājās.

«Kam es esmu vajadzīgs sešos no rīta?» viņš domāja,

«nevienam. Un kam es vispār šeit esmu vajadzīgs? Tikai Leldei un bērniem. Tikai.» Tagad, puspiedzēris, pusatžeibis, viņš nebaidījās sev atzīties. Edvards zināja, ka daudzi viņu te neieredz, un zināja — kādēļ.

Kad viņš aizsāka dzert, tad traucās pa ciemu kā viesulis, kas norauj mājām jumtus un aplauž koku galotnes. Neviens pats Pirtniekos nebija tik dulls, tik nejauks kā Edvards. Citi dzēra divatā, trijatā, mierīgi tērzēdami. Edvards tā nemācēja. Viņš nemācēja arī dzert, kā vairums vīru, kuri vakarā piežūpojās, bet rītā cēlās un gāja. Tie prata turēt gan darbu, gan dzeršanu. Edvards — ne vienu, ne otru. Viņš dzēra periodiem. Divus, trīs, četrus mēnešus dzīvoja skaidrā, nepieskardamies pat alus kausam, pat

šampanieša glāzei, taču, kad sāka, darīja to vairākas dienas pēc kārtas, neatņemdamies, nezinādams robežu, nezinādams mēru, pazaudēdams kaunu un pašcieņu, pazemodams citus, lamādams vīrus, uzmākdamies sievietēm. Edvardam vajadzēja dauzīties, mūždien kur nebūt traukties. Meklējot kompāniju, viņš gāzās no vienas mājas otrā, paraudams uz korķa tos, kas tikko bija no tā nokāpuši, un pieļurbādams tos, kuri gulēja paģirās. Viņš nāca kā dievs vīriem, kuriem nebija naudas pudelei, un kā nelabais tiem, kas, tikko atguvušies, bija apsolījuši sievām kādas dienas padzīvot skaidrā. Ja dažs negribēja sadzert, Edvards pārskaitās līdz baltkvēlei, lamājās un kāvās. Kurpretī, ja pie viņa kāds atnāca ar pusstopu, Edvards tam aizcirta durvis. Arī naudu nekad neaizdeva. Jo skaidrajos mēnešos negribēja ielaisties nekādās darīšanās ar dzērājiem. Sapnīšos viņš nekad nesāka plostu un arī kompānijas neveda. Savu māju turēja svētu, kamēr citās atļāvās visu: pieprasīt šņabi, diedelēt miegazāles, dracīties, lūgt naktsmājas. Tā te viss gāja juku jukām, šļuku brukām, kad Pīternieks sāka dzert.

«Ja Kārlis nebūs pamodies, uzmodināšu,» Edvards izlēma. Paldies dievam, večuks jau brokastoja. Paņemdams litra burku ar kandžu, Edvards sacīja, ka naudu atnesīšot jaunnedēļ. Un vēl noprasīja: pats negribi? Taisies, ka tiec, Kārļa laulene atvēra durvis, kas te vēl nebūs, sāks jau septiņos no rīta!

Aiz mājas stūra Edvards iekampa prāvu malku. Kļuva nevis labāk, kā bija cerēts, bet gan sliktāk. Viņš sajuta vājumu sirds apvidū un viscaur nosvīda. «Tās laikam ir beigas,» iešāvās prātā, «galvenais — nosargāt burku.» Viņš uzmanīgi pieliecās un nolika to zemē. Apsēdās arī pats. «Kāpēc nepaņēmu validolu?» Viņš sēdēja kā sastindzis, pat nesaprazdams, ko gaida — nāvi vai atlabšanu. Organisms palēnām nomierinājās. «Jābeidz dropēt.» Un tomēr negāja mājās. Tieksme bija stiprāka. «Vēl šodien, un viss.» Edvards aizļodzījās līdz vecajam Pīterniekam, un viņi dirnēja vienu stundu pēc otras, truli dzerdami. Edvards vairs negribēja nekur traukties, viņš jutās briesmīgi pārguris, gribēja beigt, bet nevarēja. «Rīt, rīt,» ikreiz, paceldams glāzīti, atkārtoja.

Lelde juta, ka vīram šovakar jāpārnāk.

«Varbūt kāds viņu piekāvis? Varbūt pakļuvis zem mašīnas? Vai nav spēka atnākt un viņš pakritis ceļmalā, tāpat kā toreiz?»

Toreiz, ledainā ziemas pievakarē, Lelde nāca no veikala. Gandrīz jau bija tikusi līdz Sapnīšiem, kad pamanīja sniegā melnojam kaut ko cilvēka ķermenim līdzīgu. Palēninot soli, viņa piegāja tuvāk. Dzestrajā gaisā novēdīja šņabja smaka. «Lai kas viņš arī būtu, nevar tak ļaut cilvēkam nosalt,» viņa nodomāja un uzspīdināja bateriju. Tas bija Edvards. Lelde zināja, ka rudenī viņš pārnācis no armijas un jau pailgi svin atgriešanās svētkus. Viņa nolēma, ka Edvardam droši vien šķiet, ka guļ gultā, jo tika dzirdējusi, ka sniegā esot silti.

Lelde vilka viņu vai veselu pusstundu. Iedabūja gultā un aizslēdza

istabas durvis. Pati apgūlās otrā istabā un ilgi gaidīja miegu. Pret pusnakti viņa izdzirdēja šķebīgas skaņas: Edvards vēma. Viņa pabāza galvu zem spilvena un jautāja sev: kāpēc es viņu te atvilku? Bet tūlīt pielēca kājās un atslēdza durvis. Jā, tieši tā Edvards gulēja, kā Lelde bija iedomājusies, — uz muguras. Viņa zināja, ka tā var viegli aizrīties un nosmakt. Pārvarot derdzīgumu, neveikli pavēla

Edvardu uz sāniem un aizspurdza. Satraukums bija pārņēmis Leldi, un, joprojām nespēdama iemigt, viņa prātoja par šī satraukuma iemesliem.

No rīta viņa ieraudzīja tīri izmazgātu grīdu. Edvards sēdēja, galvu nokāris.

— Labrīt, — viņš bikli sveicināja, uz sekundi paceļot acis.

— Labrīt, — viņa tikpat bikli atņēma, juzdama dīvainas, agrāk nepazītas trīsas pakrūtē.

Pēc tam iestājās klusums.

— Es uzvārīšu tēju, — Lelde sacīja, jo nezināja, ko teikt.

— Nevajag. Man vispār kauns te sēdēt. Es tikai gribēju pateikt paldies.

— Varbūt tomēr dzersi tēju? — viņa vēlreiz jautāja, nodomādama: «Varbūt nevajadzēja otrreiz piedāvāt? Iznāk, ka es uzmācos.»

— Labi, man nekur nav jāskrien.

— Man ar nekur. Man brīvdiena, — viņa mulsa, izrunājot katru vārdu.

— Šodien laikam svētdiena?

— Svētdiena.

— Man viss sajucis galvā.

— Nūja, — viņa noteica, piepeši atskārzdama: «Cik es esmu tizla, nemāku pat sarunāties.»

— Tu laikam man izglābi dzīvību, — Edvards gurdi ierunājās, — es atceros, ka vairs nevarēju paiet, nokritu un uznāca baigais lūziens.

— Es nezinu ... Tu tur gulēji sniegā, es domāju ... kā tā var . . . es nezinu ... — «Cik stulbi es runāju,» viņa nodomāja.

— Labs ir. Kustēšu.

— Iesi salāpīties? — viņa smaidot prasīja un tūdaļ nobažījās: «Vai tikai tas neizskanēja pārāk ironiski?»

Edvards pamāja ar galvu. Neveikli atvadījies, viņš aizgāja, paņemdams līdzi Leldes mieru.

Palikusi viena, viņa labu brīdi sēdēja pie loga. Tad paņēma grāmatu, bet pēc stundas ceturkšņa attapās, ka nav pāršķirusi nevienu lappusi. Sāka adīt, taču adījums veidojās dikti ciešs — pirksti bija pārlieku nervozi. Gribēja kopt māju, bet darbi nevedās. Ikviena roku kustība traucēja dzīvoties atmiņās. Visupēdīgi viņa atrada sev gana tīkamu un rāmu darbu. Līdz vēlai stundai kurināja plīti.

«Viņš vairs neatnāks. Viņš ir pārāk smuks priekš manis. Nedrīkstu par viņu domāt un nedrīkstu ne uz ko cerēt.» Viņa piegāja pie spoguļa, pirmo reizi mēģinādama sevi uzlūkot it kā svešām acīm. Spogulis rādīja parastu

seju, kurā neko nevarēja nosaukt par skaistu — nedz acis, nedz degunu, nedz lūpu liekumu. Paīsi, tumši mati, kurus nekad nav skāruši ilgviļņi, pat matu rullīši ne. Augums slaiks, jā, taču šim slaikumam trūka izteiksmības, trūka grācijas. Un kājas, ak, ārprāts, trīsdesmit devītais lielums. «Klampa,» viņa konstatēja, «dzīvo vien mierīgi tālāk, meit, un neceri ne uz neko.» Augu vakaru viņa atkārtoja divus vārdus: viņš neatnāks, viņš neatnāks.

«Kas viņā ir tāds, kas mani pievelk? Vai tikai greznās acis un glītie vaibsti?» viņa jautāja sev naktī. Lelde apjauta atbildi, patiesībā zināja to skaidrum skaidri, bet bijās atzīties kaut tikai domās. «Neprātīgā. Es meklēju to, no kā visas bēg. Laikam neesmu normāla. To jau mamma teica.» Viņa nodrebēja no jaunās atziņas un tā vēl vairāk attālināja miegu. «Viss ir jāaizmirst un jāguļ,» Lelde sacīja un nolēma skaitīt līdz tūkstotim. Izrunājot katru skaitli, viņa redzēja sniegā iegubušo Edvarda stāvu. Tepat ceļa malā, pavisam tuvu Sapnīšiem.

Edvards atnāca nākamajā nedēļā, aiznākamajā atkal un pēcāk arvien biežāk nāca. Reiz, novakarā, kad viņš grasījās atvadīties, Lelde piegāja viņam klāt un, pastiepusies pirkstgalos, nočukstēja: paliec pie manis. Un tūdaļ pati izbijās.

Jau stipri pret ausmu viņš vaicāja, vai Lelde gribētu precēties, un Lelde nekavēdamās teica jā. Vai tu nemaz nebaidies, Edvards jautāja. No kā? No manis, viņš paskaidroja. Nemaz. Bet es tak dzērājs skaitos. Es jau saņemšos, bet vai tu nebīsties nemaz, nemaz? Nē, es visu zinu, kā būs, Lelde atbildēja.

Nez kāpēc viņa bija pieķērusies pie domas, ka vīrs atkal
pakritis ceļmalā. Kad viņa sāka ģērbt Lauriņu, Marta prasīja:

— Iesim tētim pretī?

— Iesim. Ģērbies tu arī. Un mudīgi, — Lelde nervozi atbildēja.

Viņas izgāja ārā. Bija drēgns. Marta bija paņēmusi bateriju un zibināja to uz visām pusēm, neatstājot neapgaismotu nevienu laukumiņu ceļmalā.

«Viņa domā to pašu,» baigas tirpas pārskrēja Leldes mugurai. «Vai es būtu skaļi runājusi? Nevar būt. Tātad Marta jūt Edvardu tikpat labi kā es. Viņa ir tik līdzjūtīga un labsirdīga, bet — kāpēc tas mani tā biedē?»

— Dod māsu, tagad es panesīšu. Bet tu atpūties. — Marta pavēlēja.

— Tu pārstiepsies, bērns.

— Tu ari pārstiepsies. Nu, do-di!

— Lai viņa paskrien kājiņām.

Meža ieloks palika tālu aiz muguras. Sapnīšu aprises vairs nevarēja saskatīt, taču Edvardu vēl nekur nemanīja. Laura sāka nikināties un činkstēt, ieķērās Leldes mēteļa stūrī un raustīja to.

— Māsai nāk miegs, — Marta sacīja.

— Iesim vēl, ja nu viņš ir kaut kur pie šosejas.

— Iesim, — Marta atbildēja, — es panesīšu māsu.

Lelde pati paņēma Lauru uz rokām un pēkšņi apstājās.

— Kas notika, mammu?

Lelde šņukstēja, iesākumā paklusu, tad arvien skaļāk, līdz šņuksti izvērtās raudāšanā.

— Mammīt, kas tev notika?

— Ja viņš guļ šosejas malā . . . kā mēs viņu atstiepsim . . . šito garo gabalu. Kā mēs dabūsim mājā? Ak dievs, viens posts, viens posts ... — Lelde raudāja.

— Es tev palīdzēšu! Tikai neraudi. Tētis teica, ka mums tevi tagad jāsaudzē, — Marta pieglaudās mātei, — es viena pati viņu atvilkšu.

— Nerunā niekus, bērns.

— Atvilkšu! Tu redzēsi. Nu, ejam, ejam uz priekšu.

— Pagaidi, atpūtīšos, nomierināšos.

Viņa slaucīja asaras lakata stūrī, bet tās nemitedarnās plūda vēl un vēl. Činkstēja arī Laura, acīmredzot nojauzdama ko nelāgu. Neraudi, neraudi, Lelde kušināja Lauru. Neraudi, Marta mierināja Leldi. Viņas stāvēja ceļa vidū, kopā sakļāvušās, juzdamas viena otras siltumu, rūpes un mīļumu. «Un tā laikam būs visu mūžu,» viņa iedomājās, «es kopā ar bērniem, bet Edvards vienmēr viens salā vai drēgnumā, izmocījies, nelaimīgs,»

— Iesim uz priekšu, mammīt.

— Iesim.

Marta pusbalsī vilka skumju meldiju. Viņa gāja naskākiem soļiem kā Lelde, ar spuldzi rokā šaudīdamās no vienas ceļa malas uz otru. Vērodama viņu, Lelde atskarta, ka šobrīd viņa daudz vairāk nobažījusies par meitu nekā par viru.

«Ja nu Martu arī sagaida tāds pats liktenis?» Lelde juu-taja sev un notrīsēja no iztēlē uzburtās nākamības ainas. «Marts bērns, dzērāja sieva, rūgts mūžs, pazemojumi, uztraukumi, ciešanas, allažīgs nemiers. Nē, nekad, nepieļaušu .. . Bet pati viņu tā audzinu — tēti vajag žēlot, nevajag nosodīt, viņš ir slims, viņam grūti, mums jābūt pacietīgām, jāpalīdz, jāpiedod. Varbūt arī viņa nemaz nespēs iemīlot krietnu cilvēku un ilgosies pēc vīrieša, kuram varētu būt vairāk māte nekā sieva. Tāpat kā es Edvardā meklēju savu tēvu. Gribas, lai Marta būtu laimīgāka par mani, bet. . . vai tad es esmu nelaimīga? ...» Leldes domu plūdumu pārrāva motocikla dūkoņu tālē. So izgrabējušo braucamrīku viņa pazina pēc skaņas, tas piederēja vecajam Pīterniekam. Tēvs vedu mājās savu dēlu.

VII

Pirmās kopīgās pusdienas pēc garajām šķirtības dienam. Edvards neēda ne gaļu, ne kartupeļus, tikai kerlējās ap biezpiena kripatiņām, nevarēdams ne kurnošu mutē ievalkstit.

— Ed rupjmaizi, tai nāk spēks, — Lelde mudināja.

*— Negribu, —*r *viņš atrūca iepīkušā balsī un nodomāja: «Kā mani kaitina viņas optimistiskais tonis un mirdzošās acis.»*

— Ko tad tu gribi?

— Vārītu olu. Mīkstu.

— Ola nav laba uz paģirām. Klausi mani, ieēd maizi, nu, vienu šķēlīti.

— Es tev nogriezīšu, tēt, — meita piedāvāja.

Edvardam gribējās vai zemē iekaunēties. «Marta redz, ka man trīc rokas.»

— Paldies, — viņš drūmi pateicās, paņēma krūzi piena un šļūcošiem soļiem devās uz visattālāko istabu, ko pats dēvēja par atskurbtuvi.

Kad Edvards tajā iegāja, Lelde un bērni zināja, ka viņi nedrīkst tur rādīties. Senāk šī istaba bija tumša — pelēkām sienām un brūnām, smagnējām mēbelēm. Gadu no gada Edvards te izgulēja paģiras. Līdz kādureiz, arīdzan pēc plosta, nespēdams paciest savas atskurbtuves drūmību, viņš to pārvērta gaišā, nokrāsojot griestus, sienas un mēbeles baltā krāsā.

Tagad, gulšņavādams vaļējām acīm, ar riebumu uzlūkoja savu darbu. «Cik pretīgi — tā kā slimnīcā. Vēršu acis ciet. Ko es esmu izdarījis? Ko es esmu izdarījis?» viņš skandēja vārdus kā pantiņu, lai nebūtu jādomā. Varbūt šoreiz nemaz neesmu neko savārījis? Atceros tikai sākumu pie Guntara, beigas pie Raimonda, sirdslēkmi. Kur ir mans mētelis un žakete? Gredzena arī nav, vienmēr kaut ko pazaudēju. Kas tā bija par Lailu, ar kuru bučojos un dejoju? Vai tiešām būtu bučojies ar Guntara sievu? Jēzus . . . » viņš izdvesa un pārvilka segu pāri galvai. Atkal izblamējos pa visu pagastu. Kāds kauns . . . Kauns no Leldes, no bērniem. Marta visu saprot. Kādēļ neko nepārmet? Kāpēc neraud, nelūdzas, lai nedzer? Dīvains bērns. Kā es kādreiz lūdzos savam vecajam: tēt, apsoli, ka tu vairs nekad nedzersi. Kā sacīju mammai: izaugšu liels un saliešu jūrā visu šņabi.»

Edvards piesvempās un pakustējās pa istabu. Piegāja pie spoguļa. Tas rādīja vājus, ilgi neskūtus vaigus, iedubušas acis un koši sārtas lūpas. Viņš atvēra muti un izbāza mēli — tā bija balta. F/ss *kā parasti, viņš secināja. Izdzirdējis virtuvē bērnu vīterošanu, aizbāza ausis ar pirkstiem. Aiz loga mīņājās suns, lāgiem piebāzdams purnu pie stikla. Nupat atkal tas vēroja saimnieku. Edvards saskatīja dzīvnieka acīs nepārprotamu nicinājumu. Viņš pagrieza sunim muguru un nogorīja sēžamvietu.*

«Man te riebjas, kā cietumā, gribu ārā,» viņš vēlējās, bet zināja, ka nespēj noiet pat simt metrus. Soļi bija nedroši, kājas gaudenas — vēl pavisam izļeris viņš jutās. Arī aizmigt nebija cerību. Edvards bija nopampis pusotru diennakti.

«Varbūt iedzert dimedrolu? Nē, rīt būs dulna galva, līdz pirmdienai netikšu pie jēgas.» Lasīt nekārojās un arī nevarēju, to viņš izsenis zināja. Viņš nespēja pieslēgt domas pat visvieglākā satura grāmatai, domām tagad bija pašām sava gaita, un nebija Edvarda spēkos tās novirzīt sānceļos.

«Kur lai es sevi lieku?» viņš atkal iemetās gultā, pārvilka segu pāri

galvai un ķermenis sāka raustīties elsās. Atcerējās, kā Lelde agrāk mēdza jautāt, ne pārmetoši, bet izdibināt gribēdama: es tiešām nesaprotu, kāpēc tu to dari, ja zini, ka pec tam tik drausmīgi jāmocās?

Leldei šķita, ka mācībai augšus vien vajadzēja ieaugt Edvarda dvēselē.

Viņš atbildēja: to nevar saprast neviens, kas nav dzēris, un pat nepūlējās sievai apskaidrot, uzskatīdams, ka alkoholiķi ir īpaša cilts, īpaša pasaule un normāliem cilvēkiem šīs pasaules vārti mūžam bijuši un būs slēgti. Bet tagad viņš neprata arī pats sev atbildēt uz vienkāršo jautājumu: kāpēc?

«Kāpēc es sāku tagad, pēc gada? Nebija taču citas izejas, pirms tam es noskaidroju.» Secinājums maķenīt nomierināja, un kādas minūtes viņš gulēja rāms.

«Bet ko gan īsti es pārdzīvoju? Savu mazdūšību, vājumu? Ko vēl? ...» Edvards samulsa, atskārtis, ka neprot loģiski sarindot morālo paģiru iemeslus. «Varbūt šī sūdīgā sajūta ir ķīmiska reakcija no alkohola? Bet kādēļ citi nemokās? Dzer trallinādami. Nē, tomēr pašpārmetumi ir laba zīme, tiklīdz vairs tos nejutīšu, būšu degradējies galīgi. Kā fāteris. Bet līdz tādam līmenim laikam netikšu.

Kāršanās būtu sāpīga. Vislabāk pārgriezt vēnas. Es zinu, kā tas jādara, — nevis šķērsām pāri rokai, bet tieši pa vēnu griezt. Ar jaunu, asu žileti. Un iegremdēt roku siltā ūdenī, tā labāk noplūst asinis, pārņem nespēks, vājums, uznāk miegs, aha, pirms tam. jāiedzer trīs tabletes dimedrola. Labs plāns. Nevar neizdoties. Kad? Tagad nebūs spēka pietiekami precīzi trāpīt vēnā. Rīt? Nebūs dūšas. Sī ir vissmagākā diena, kad visvieglāk to izdarīt. Vajag šodien. Nav vairs spēka mocīties. Bet nav jaunu žilešu. Ar vecajām var nesanākt. Neraža.

. . . bet Lelde, viena aukstā pasaulē. Piedzims mazais, kurš tēvu pazīs tikai pēc bildēm. Ja nomiršu, vismaz nebendēšu viņai nervus. Gan vēl atradīs labu cilvēku, kas ir viņas cienīgs. Kāds šaušalīgs egoisms var mājot cilvēkā! Bet tieši tāpēc man tas jādara. Kur izraut asu žileti? Varbūt Lelde nopirkusi jaunas? Paprasīšu. Nē, viņa tūliņ sapratīs un sēdēs visu dienu klāt. Nevaru skatīties viņai acīs. Egocentriķis, super. Bet ko lai dara, ja mana dzīve ir daudz sarežģītāka par Leldes dzīvi. Tikai nāvē ir izeja. Nāve atbrīvos mani no visa — no dvēseles mokām, no vainas apziņas Leldes priekšā, no egoisma. Kā zeme mani vēl tur? Tādu draņķi.»

Izmisums pletās plašāks, kļuva melnāks, līdz pilnīgi apsedza Edvardu ar savu tumšo spārnu. Viņš zināja, ka paģiru, tāpat kā dzēruma, atziņas ir vispatiesākās.

«Bet kāpēc tā baidos nāves, kad esmu skaidrā? Kādēļ veselu gadu skrēju, vingroju, nedzēru kafiju un nepīpēju? Un cik ļoti pārbijos, kad pēkšņi nomira Ilmārs.»

Ilmārs — Edvarda klasesbiedrs un pudeles brālis.

«Viņš dzēra no četrpadsmit, es no sešpadsmit gadiem. Varbūt viņam vienkārši bija švakāka sirds,» Edvards toreiz mierināja sevi, zinādams, ka

pats ar savējo arī nevar lepoties. Pat tad, ja ilgāk netika pieskāries pudelei, nereti juta asu dūrēju kreisajā pusē aiz krūšukurvja. «Varbūt neiroze? Vai apsaldēts kāds nervs?» viņš sākumā domāja, bet vēlāk, kad sāpes atbalsojās zem lāpstiņas un smagi smeldza kreisā roka virs elkoņa locītavas, Edvards vairs nešaubījās.

Pieminēdams Ilmāru, viņš atcerējās, ka šo nāves ziņu Lelde atnesa uz slimnīcu. Atcerējās to, kā Lelde brauca pie viņa divreiz nedēļā, vienmēr atvezdama gardu mājas ēdienu — vārītus kartupeļus ar cūkgaļas šķēlēm un mērci. Divu stundu garajā ceļā ēdiens bija saglabājis siltumu, jo Lelde ietina bļodiņu avīžpapīrā un ievīstīja dvielī.

No aizkustinājuma Edvardam sariesās asaras acīs.

Viņš atvedināja prātā abu īsās tikšanās; Lelde varēja pabūt tikai pusstundiņu, lai nenokavētu autobusu, lai paspētu izslaukt govi, lai pagūtu apguldīt bērnus. Atcerējās, kā bija stāvējis pie loga, pavadīdams sievu ar skatienu. Viņam vienmēr gribējās atraut logu un saukt mīļo vārdu: Lelde! Taču šo logu nevarēja atvērt. Viņš sažņaudza plaukstas ciešās dūrēs un dauzīja tās vienu pret otru, līdz sāka sāpēt tik ļoti, ka uz brīdi varēja aizmirst dvēseles sāpes.

Vienureiz, kad Edvards pavadīja Leldi ar acīm, viņš izdzirdēja līdzās čerkstošu balsi: «Ti naverno ļubiš svoju babu.» Edvards atrāva degunu no stikla: kas tas? Resns, iz-ļurbis tēvainis uzdrošinājies nosaukt viņa mīļo sieviņu par bābu! Edvardam šķita, ka sasprāgs gabalos no dusmām. Bāba! Pretīgais vecis! Un tādi te visi! Edvardam riebās šie novītušie, apskretušie alkoholiķi, derdzās viņu skaļā sapņošana par to, kā kurš pietempsies, tikko izkļūs no slimnīcas, neķītrās sarunas par sievietēm, melnais čefīrs, ko viņi vārīja naktīs paslepšus no ārstiem un māsām, viņu smirdoņa un visas slimnīcas smirdoņa.

«Man ir tikai divdesmit deviņi gadi,» viņš domāja, ja es vēl dzeršu, tad vajadzēs visu mūžu te pavadīt, visu dzīvi kā rūdītam noziedzniekam — pāris mēnešu brīvē un atkal aiz restēm. To es negribu! Nedzeršu vairs nekad. Es tev to apsolu, mīļā, mīļā Lelde.»

Tas bija viņa vienīgais gaišums šai smacīgajā trakona-mā — domāt par Leldi un klusībā runāties ar viņu.

VIII

Edvards sēdēja saliekamajā krēslā, ārā, mājas priekšā, un grasījās lasīt avīzes.

«Varbūt jau karš sācies?» ieskrēja prātā doma, jo trūka mazākā priekšstata, kas šajās dienās pasaulē noticis. Viņš atšķīra «Cīņu», taču lasīšana nevedās. Atlicis avīzi sānis, nodevās elpošanai. Lēni un dziļdziļi ievilka plaušās dzidro gaisu, izbaudīdams to kā gardu vīnu.

«Veselu gadu nodzīvoju skaidrā, bet nevienreiz neizjutu tādu kaifu no svaiga gaisa,» viņš domāja, «kaut tādēļ vien dropei bija jēga.» Viņš sapriecājās, atšķīra avīzi, lai pēc minūtes to atkal noliktu malā. Nevarēja lasīt. Nemiers dīdījās pakrūtē, briedējot apņēmību sākt jaunu, tīrāku dzīvi;

gribējās darīt labus darbus, viņš gan nezināja — kādus, bet tik labus, lai pilnībā spētu izpirkt savu vainu. Visupirms Edvards nolēma iegādāties pūriņu gaidāmajam bērnam un abām meitām nopirkt skaistas rotaļlietas. Viņš jau slējās, lai dotos uz rajona centru, bet atminējās, ka šodien svētdiena. «Varbūt aizlaist uz Rīgu? Ja zinātu, ka «Bērnu pasaule» vaļā .. . Varbūt tiešām braukt?» viņš jautāja, bet tūdaļ atbildēja: «Nu, pavisam saflammējos. Ko sapņoju par Rīgu, ja vēl īsti neesmu atguvis kustību koordināciju. Labāk iešu nomazgāties.»

Kaut Edvards no rīta bija mazgājies, viņš ar baudu to darīja vēlreiz.

«Jūtos lieliski, vienkārši lieliski, bet — kam jāpateicas par brīnišķo tīrības sajūtu?.. . Man nekad netiktu dota iespēja celties, ja nebūtu kritis. Vienīgi dzeršana dāvina šo prieku — katrreiz piedzimt no jauna. Vai nav tiesa? Nevaru to noliegt, lai kā gribētu. Tad kāpēc mani moka morālie?» Edvards nolēma ieiet mežā un noskaidrot to.

— Drusciņ pastaigāšos, — viņš sacīja sievai.

— Es iešu kopā ar tevi.

— Nebaidies, vairs nekur nepazudīšu.

— Es baidos, ka tu vienatnē atkal nenojūc no savām pārdomām.

«Viņa tak redz man cauri,» Edvards nodomāja un teica:

— Ģērbjamies.

Mežā bija labi. Mežs nesmīnēja, neapsūdzēja, nepārmeta. Tikai tagad viņš pamanīja, cik ļoti daba izmainījusies — ziema jau prāvu soli atkāpusies, daudzviet sniegs nokusis, vairs nebija mirdzošās noskaņas un gaiss dvesmoja gluži pavasarīgs. Uzvilnīja senā sajūta, kas Edvardu parasti pārņēma pēc plostiem — it kā viņa vispār nebūtu bijis pasaulē šonedēļ.

— Par ko tu domā? — Edvards pavaicāja.

— Es domāju, kāpēc tu esi tik mīļš un padevīgs, kad piedzēries, un tik nejauks skaidrā prātā. Nemūžam nesapratīšu.

— Tāpēc, ka es visu laiku cīnos ar sevi. Pārdzīvoju, ka nevaru dzīvot kā normāls cilvēks. Un tas mani nomāc. Saproti?

Piepeši Edvards apstādināja Leldi un steigšus sacīja:

— Skaties, kāds tur putns zarā!

— Kur? — Lelde pacēla galvu.

Tai brīdī viņa lūpas piekļāvās viņas lūpām un augumi, vie-glītiņām šūpodamies, tiecās viens pie otra, arvien ciešāk, līdz pārņēma šķitums, ka pazūd viss, kas apkārt, un bija tikai viņu mēles, kas karsti vijās karstā tumsā.

«Viņa dvēsele man joprojām ir noslēpums,» Lelde domāja, kad abi atkal atsāka iet. «Viņš pieder alkoholam, nevis man. Desmit gadus e$ skrienu viņam pakaļ. Kā mēs dzīvotu, ja viņš nedzertu? Bail iedomāties ... Ja manī izdziest jūtas, ko tad?...»

— Par ko tu domā savā somā? — Edvards smejot vaicāja.

— Par mani?

— Par ko citu lai es domātu? «

— Es arī domāju par tevi. Ka man ir vislabākā sieva pasaulē. Ko gan nevar teikt par viņas, vīru.

Lelde paskumji nosmaidīja. Edvards gaidīja izdzirdam, ka viņš ir pats labākais, bet nesagaidīja.

«Ja man būtu tāda skandāliste kā citiem dzērājiem, es būtu aizgājis no viņas. Vai arī pakāries. Kaut gan pašnāvībai es esmu par glēvu. Jā, es mīlu viņu, bet kāpēc?» viņam pēkšņi šķita ārkārtīgi svarīgi izskaidrot neizskaidrojamo. «Vai tāpēc, ka viņas jūtas ir plāksteris uz manām brūcēm? Ka viņa ceļ manu pašapziņu, mīlēdama tādu, kādu pats sevi nicinu, — glēvu, vāju, mazdūšīgu? Pie velna! Ko mokos ar tik dumām domām. Mums ir labi, un viss. Vismaz man ir labi. Lelde atvieglo manas ciešanas. Neviena cita to nespētu. Kāpēc es esmu tik ļauns pret viņu? Bet alkoholisms ir slimība, tāda pat kā jebkura, un cilvēks nav vainīgs.»

Nenoliedzami viņš jutās bezgala labi, kad apskāva Leldi, taču vēl labāk jutās, kad apkampa pudeli.

Edvards vēlreiz apstādināja sievu un noskūpstīja viņu.

— Es šausmīgi gribu ēst, — viņš iečukstēja Leldei ausī.

— Ārprāts! — šausmās pārvērstu seju viņa iesaucās,

— cik pulkstenis?

— Man nav uz rokas. Par ko tu tā satraucies?

— Par bērniem. Viņiem noteikti sen gribas ēst. Ak dievs, kā es varēju tā aizmirsties? .. . Ejam ātrāk, — viņa pielika soli un vilka Edvardu aiz rokas.

— Es nevaru tik ātri, Lelde! — viņš *tiepīgā balsī iesaucās un apstājās.*

— Tagad noteikti ir kādi pieci. Laurai sen vajadzēja ēst un gulēt.

— Tu tā pārdzīvo, it kā mēs būtu simt kilometrus no mājām.

— Bet tu atkal domā tikai par sevi. Saņemies, un ejam. Kā tu strādāsi, ja nevarēsi paiet?

— Varbūt vispār rīt uz darbu neiešu, — viņš ērcīgi teica un smīnēja viņai sejā.

— Sākas! Tik vien ir prieka no tevis kā tās dažas dienas. Tikai tad tu esi pēc cilvēka! Labi, nestrīdēsimies, — viņa samierinoši bilda.

Abi klusēja. Edvards saīga. «Viņai taisnība. Tiklīdz sāk atgriezties spēki un saprašana, es kļūstu kā ezis. Kā varēju aizmirst par bērniem?»

Viņam gribējās pateikt Leldei kaut ko maigu, bet mute nez kāpēc runāja dzēlīgi:

— Ko tu uztraucies? Marta būs paēdinājusi Lauru un nolikusi gulēt. Viņa tak redz, ka tu tagad esi ar mani aizrāvusies.

— Kā tev nav kauna, — Lelde rūgti sacīja.

«Ir kauns,» Edvards teica domās, taču skaļi ne.

— Piedod, — viņš apņēma Leldi ap pleciem, — es gribēju teikt pavisam ko citu, bet man iznāca savādāk.

— Tev visu mūžu tā iznāk.

Pārnākuši viņi ieraudzīja, ka Marta pabarojusi un apguldījusi māsiņu,

nomazgājusi traukus un nokopusi galdu.

— Briesmīgi gribu ēst, — Edvards vēlreiz teica Leldei.

— Tēti! — Marta pieskrēja viņam klāt un apķērās ap vidu. — Tu tagad būsi mājās? Tev būs laiks? Būs?

Edvards palocīja galvu.

— Es tev parādīšu savus zīmējumus, labi? — viņa aizšāvās uz istabu un tūliņ atgriezās. — Nu, paskaties, smuki?

— Mhm, — Edvards atzinīgi dūca.

— Tu taču nemaz neskaties!

— Pagaidi, ļauj man paēst, — Edvards maigi atgrūda meitu, turpinādams ēst zupu.

— A! — Marta iesaucās, arvien stāvēdama blakus, — tu taču vēl neesi redzējis manu liecību.

«Arī to es biju aizmirsis, ka beidzies trešais ceturksnis.»

Meita ierausās Edvardam klēpī, rādīja liecību, aizgūtnēm klāstīja kaut ko par skolu, par draudzenēm, par kādu puišeli, par Lauru, bet viņš saklausīja tikai atsevišķus vārdus, neuztverdams jēgu.

— Iesim šodien uz kalnu? Tur vēl ir riktīgs sniegs. Iesim? Labi?

— Vēlāk. Pašā vakarā.

— Bet noteikti. Apsoli?

«Tādiem kā man nedrīkst būt ģimene,» viņš iedomājās, noglauzdams meitai galvu, bet nespēdams paskatīties viņai acīs.

Lelde stāvēja virtuves stūrī un vēroja Edvardu. To juzdams, viņš pacēla acis un tikai tagad īsti ievēroja, cik ļoti apaļa viņa jau ir.

— Kā tu jūties?

Lelde iesmējās skumīgiem smiekliem.

— Nemazgā vairs grīdas. Lai Marta to dara, — viņš neveikli sacīja un nodomāja: «Kā viņa mani vēl nav nositusi?»

— Varbūt tu vēl kaut ko gribi ēst?

— Derētu kādu krējuma burciņu izleksēt. Un medu, un vēl rupjmaizi. Un rozīnes, priekš sirds.

— Skaties, nepārēdies, atkal būs slikti, — viņa brīdināja.

— Tas ir fantastiski, ka tu ar tādu pašu mērķtiecību atjauno veselību, ar kādu tu to bendē.

Edvards nebija neko baudījis piecas dienas un nu pārēdās

tik ļoti, ka trūka elpas un nācās atlaisties dīvāna. Viņš iedzēra tableti panangīna.

— Nu, tēt, tagad iesim uz kalnu? — nedzirdami bija pienākusi Marta.

— Nav spēka, bērns, pārēdos, — viņš godīgi atzinās.

— Bet rīt?

*— Rīt man jāiet uz darbu, — Edvards sacīja, aizvērdams acis un sakrustodams rokas*uz krūtīm.*

«Ja tagad būtu jāmirst, vai es būtu apmierināts ar nodzīvotajiem gadiem?» viņš jautāja sev. «Bez šaubām. Par spīti mokām, tomēr jūtu, ka

dzīvoju, nevis pareizi eksistēju. Pirms nāves droši varēšu apgalvot, ka esmu izjutis visu, ko cilvēks spēj. Mana dvēsele bijusi gan ellē, gan debesīs. Mana dvēsele ir dzīva, bet nedzērājiem — sastingusi. Viņiem visu laiku ir tā, kā man bija vienu gadu. Nožēlojamie nedzērāji, viņi pat nespēj iedomāties, cik plašu izjūtu gammu sniedz alkohols. Es neapskaužu viņus it nemaz, nemaz, nemaz. Nemaz. Viņu dzīve ir trula, taisna un neinteresanta. Un paši ir neinteresanti ar savu neiedragājamo apziņu, ka dzīvo priekšzīmīgi. Viņiem ir liegta atdzimšanas saldā bauda, jo nekad nav parāpojuši pa dubļiem. Pat gaisu viņi elpo tik pašsaprotami, i nezinot, ka no tā var noreibt. Stulbeņi! Ienīstu šos trulos radījumus ar pašapmierinātajām sejas izteiksmēm! Ienīstu!

Ne satrakojies, esi mierīgs, — viņš sev teica, juzdams, ka plaukstas nosvīst un dusmīgi savelkas dūrēs. — Tāpat tu esi pārāks par viņiem. Ir tikai viena dzīve, nekad agrāk manis nav bijis un nekad pēc nāves manis vairs nebūs, un šai īsajā nogrieznī, kas atvēlēts, taču jāiepazīst visas izjūtas, kas cilvēkam lemtas. Bez tām mūžs nav pilnasinīgs. Man ir bijis viss. Pietiek, nav ko pārdzīvot. Es vadu savas dienas daudz labāk par tūkstošiem citu. Vājprātīga dzīve tomēr ir foršāka par prātīgu dzīvi. Savs kaifs tomēr ir šai murgā — krist un rausties no dubļiem ārā, vēlreiz krist un atkal celties,» viņš remdināja sevi šobrīd, zinādams, ka nāks jauns plosts, jaunas paģiras un viss sāksies no gala.

Lelde tikai tagad beidzot sajuta atvieglojumu. Aizgājušo dienu sasprindzinājums pamazām izplēnēja. Viņa pateicās par to, ka plosts iegadījās brīvajā nedēļā, nevis darbdienās, kā citkārt. Tad Edvards, tikko atzēlis pēc dzeršanas, pirka konjaka pudeli un brauca uz rajona centra poliklīniku. Pret pudeli ārsts izsniedza slimības lapu. Lelde nevareja ciest šo blēdīšanos un arī pašu ārstu nevarēja ciest. Kad Edvards sūdzējās par sāpēm sirdī, viņš atbildēja: «Sirds sāp tikai, kad nedzer, kad dzer, tad nekaiš nekas. Man arī tāpat.» Tomēr, tikai pateicoties ārsta izpalīdzēšanai, Edvards vel nebija atlaists no darba, kaut visi kolēģi zināja, kāda slimība piemeklējusi Pīternieku. Lelde necieta arī Edvarda blēdīšanos restorānā. «Bet citādāk mēs neizdzīvotu,» viņa sprieda, «ar manu mazo pastnieces un viņa mazo oficianta algu.»

Viņa jutās tik ļoti aizgurusi, it kā pati būtu dzērusi šīs dienas. «Viņam vairs nevar dot trīsdesmit,» Lelde domāja, vērodama vīra vecīgsnējo seju un apzināmās, ka arī pati izskatās vecāka par saviem gadiem. «Viņš noveco acīm redzami, un es sagumstu viņam līdzi. Katrs plosts tik daudz prasa no maniem nerviem. Nebeidzamie uztraukumi: kur viņš? kas ar viņu notiek? mūžīgā neziņa . . . Kāpēc vajadzēja trešo bērnu? Ne brīdi taču neticēju, ka viņš atmetīs pavisam. Kāds posts . . . Ja viņš iekristu reizi pa pieciem sešiem mēnešiem, kā jaunībā, tad vēl.. .

Nu jau droši atkal ies kā pēdējos gadus — mēnesi skaidrā, nedēļu pillā. Atkal slimnīca, ja nebūs citas izejas ... Un tā visu atlikušo dzīvi, ak dievs .. . Mans miers ir tikai ārējs. Visas slimības rodas uz nervu pamata.

Arī es varu nomirt agri. Un bērni, vieni paši. . . »

— Kā mēs tālāk dzīvosim? — viņa gurdi un bezcerīgi vaicāja.

Edvards paraustīja plecus. Viņš jauta, ka sieva negaida zvērestus un solījumus. Bet zināja, ka dzeršanu neatmetīs vairs nekad. Lai gan vienīgi cerība, ka kādreiz taps brīvs no savas kaislības, bija tā, kas piešķīra viņa dzīvei jēgu.

es rakstu tikai par to par ko neko nezinu: par visu ko: piem.:
mirušais no nāves no nāves arī piedzimst dzimušais no dzīves no dzīves arī nomirst: tā
mani paralēlismi liecina par cilvēku primitīvo attīstības līmeni:
jāsāk distancēties no ierastā:
kā teicis Sokrāts: cik daudz ir pantu bez kuriem varu iztikt:
es mums tikai labu vēlu es mums tikai labu vēlu
lasītāj,
esam gluži kā panti mēs, panti gluži kā sērfingi slīd pa vilnīšiem sērīgi, lid' pa klajumu cerīgi slīd pa smadzeņu vilnīšiem, lid' pa pelēko klajumu viegli pārvarēt vājumu, grūti atrast ir pajumu
smagi viļņos un debesīs, viegli dzīlē un pazemē laimīgs pants kurš ir nogrimis tavās pelēkās smadzenēs tas vairs neslīdēs sērīgi, tas vairs cerīgi nelēkās laimīgs pants kurš nu atdusas tavā dzelmājā pelēkā,
lasītāj
Mūs radīja dievi,
dzejoļu burinieki rij jūdzes un jūra tos nezina bet gana dabūt nāvīgu sūci un jūra jau pazīst mīļi sūkā saplēstās buras skūpsta maģiskās brūces un ir ar mieru burtot uz bortiem druku
ne Dievs, —
tie dievi,
kas sūtīti misijā.
Iz zvaigznājiem laidusies, tie kā graudus
uz Zemes mūs iesēja. Mūs radīja dievi,
ne Dievs, — lai vērtos, kā dīgsim,
kā ticēsim. Iz zvaigznājiem laidušies, tie tā pārbauda
tāpat dzejnieku kuteri nāk un iet un jūra tos nezina bet pietiek tīklā noķert nāves zivi un jūra jau zina ļauj klēpi glāsta
un ir ar mieru klausīties ko vraki stāsta
savu izcelsmi.
Mūs radīja dievi,
ne Dievs.
Dievs radīja putnus
un Mesiju. Mūs, raudošos, radīja
tie —
Iz zvaigznājiem sūtītie misijā.
skuju koki mūžzilām skumjām lapu koki mūžsārtām lūpām

jauktu koku mežs

acu dobumos zīlītes zib kraukļa sauklis: nevermore pieci cīruļi piedzied: amour labās puslodes deniņus grib dzenis

dvēsele gluži putns kokā

(kaut katru dienu

tai atsaka putna pienu)

kumbrs stīvs kā stumbrs

roka pieaugusi kā zars pie koka

un viens kā koks

kā mājele

zīlīšu pārim

plaukstu zirnekļiem kāriem žiglām pirkstu kājelēm

skuju koki mūžzilām skumjām lapu koki mūžsārtām lūpām nokaltuši koki diži un tieviņi kā koka dievini

sapni

var jautāt cik lien: kas es! kā es* kam es! ko es! ar ko es! kur es!

līt.',

I1U

■Jan

■oufl

Sn

var domāt cik lien bet nelien

apnī

k

lyrikos

tas ir tāds stāvoklis starp dzīvi un stīvi mūsu nav bet mēs redzam kas notiek ap mums (te lasītājs

paskatās apkārt un uz sevi: tēlu gūzma] tā ir tā saucamā klīniskā dzeja liriskā nāve

no tumšajiem sapņiem uz gaišajiem murgiem uz gaišajiem murgiem ceļš mani ved caur cik vēl mirgām

caur cik vēl morgiem caur cik vēl miglām jāiziet et ar cik vēl krastiem

ar cik vēl krustiem

jāsatiek

jāpaliek tete-a-tete caur cik vēl meliem

caur cik vēl māliem caur cik vēl mīļām jāiziet, ek! no tumšajiem sapņiem uz gaišajiem murgiem uz saulaino tāli ceļš mani ved

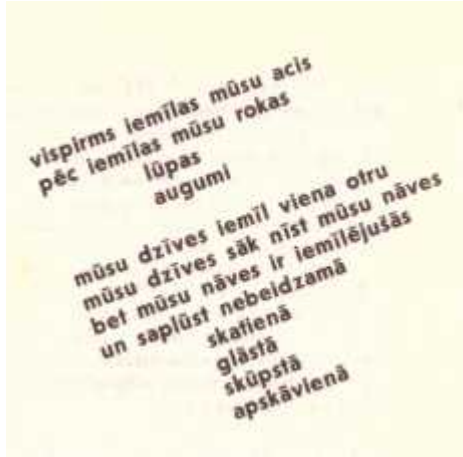

Grāmatas
mēs esam no «Brīnumzemes»
no «Piedzīvojumiem, fantastikas, ceļojumiem»
mēs esam «Ievērojamu cilvēku dzīve»
lubeņu lielās tautas
sarindotas bibliotēkā
virs un zemzemes plauktos
mēs esam smadzeņu raksti
pasauļu logs
virs un zemzemē
mums ir katram savs
šaurs lasītāju loks
tikai mums uzticīgi grāmatu tārpi
mēs esam «Pagātnes domātāju darbi»
kad pa skeletu zariem lēkā kukainīši uz mata kā putni kokos tie ir burti grāmatās kuras uz draņķīgā laiku ceļa lasa pasažieri veļi
kad zilgmē aizlido acu zīlītes
un viņu atstātos dobumos sev aliņas iekārto zelta vaboles
mēs esam «Stāsti par dabu»
laiks atvērt acis
Laiks pukstēt ir, laiks zemē mirt.
Te tevi, sirds, vairs
nepazīst.
Laiks zemē mirt, nirt debesīs.
Laiks laisties, sirds, tur
nepadzīs.
es atvelku miglainos kaprona aizkarus un paveros laukā:
min pedāļus braukā smilšu kastē kāpelē tup mazi gaiši zili un zaļgani
mētelīši------

nē — es nemāku skatīties
es aizvelku aizkaru plēvi ciet
es redzu vien neesošus
gaiši zilus sapņus un zaļganus murgus
un kad aizvēršu plakstus uz mūžu
nekas nebūs mainījies:
būs aizvilkti kaprona aizkari----
nē — es neredzu kas notiek laukā pārāk liels mana es iekšējais spiediens manai trešajai acij ir glaukoma
GLAUKOMA (gr. glaukoma, glaukos gaiši zils, zaļgans) — bīstama acu slimība, kuras raksturīgākā pazīme ir paaugstināts acs iekšējais spiediens; ja šo slimību laikus neārstē, var zaudēt redzi.
veltu piem. **Raušenbergam** *un Modestam Mus***orgslc/m**
sapnī
arī absurda apdvestā jābūt kaut kādam pabeigtam sižetam: ja pats sapnis nesaprot par ko iet runa viņš protestē: bieži trūkst
Ir mūza, iedvesma, ir laiks vēls.
Iet garām vientuļš gājējs: vīrs, dēls.
Un domā lasītāji: tāds tēls,
Tak zinu es, ka dzejas nav vēl.
Bet māksla dzims, būs pants, un būs rīts, Būs mūza, iedvesma, būs darbs grūts.
Un domās lasītāji: zelts, zīds,
Ak, draugi, saprotiet: tas viss — sūds.

EINARS PELŠS

D2EIMSS TERBERS (1894—1961) uzrakstījis kādus divus dučus stāstu grāmatu, turklāt pats tās ilustrējis ar karikatūrām. Daži viņa darbi iestudēti teātrī un ekranizēti, starp tiem arī «Vienradzis dārzā». Tērbera platači suņi, plēsoņas sievietes un biklie vīrieši padarījuši viņu par vienu no iemīļotākajiem humoristiem ASV un — kā par brīnumu — arī Anglijā, kur pret amerikāņu humoru izturas visai skeptiski. Literatūrzinātnieki viņu atzīst par ievērojamāko amerikāņu humoristu pēc Marka Tvena. Tērbera darbi tulkoti vai visās Eiropas valodās, viņš ir apbalvots ar neskaitāmām literārām prēmijām.

«Vienradzis dārzā» tulkots no krājuma «Fabulas priekš mūsu laika» (1940). «Kas par lielisku vispārinājumu!» un «Baltā trusīša lēciens» — no krājuma «Tērbera zeme» (1953).

Tulkotāja

DŽEIMSS TĒRBERS

VIENRADZIS DĀRZĀ FABULA

Kādā brīnišķīgā saulainā rītā vīrietis pacēla acis no omletes, ko parasti ēda brokastīs, un ieraudzīja baltu vienradzi ar zelta ragu pierē. Vienradzis rāmi šķibīja rožu krūmus. Vīrietis aizgāja uz guļamistabu un pamodināja sievu.

— Mūsu dārzā ganās vienradzis, — viņš teica. — Rozēs.

Sieva pavēra vajā vienu nejauku aci.

— Vienradzis ir pasaku zvērs, — viņa noburkšķēja un uzgrieza vīram muguru.

Vīrietis lēnām devās uz dārzu. Vienradzis graciozi šķina tulpes. Vīrietis noplūca baltu liliju.

— Se, vienradzi, — viņš sacīja. Vienradzis pieklājīgi apēda balto liliju.

Ar svētlaimi dvēselē — viņa dārzā taču pastaigājās vienradzis — vīrietis atkal uzkāpa augšā guļamistabā un atkal pamodināja sievu.

— Vienradzis, — viņš paziņoja, — apēda baltu liliju.

Sieva ar ledainu skatienu nomērīja vīru no galvas līdz kājām.

— Tu esi pavisam jucis, — viņa vēsi konstatēja, — un pats gudrākais būtu tevi iespundēt trakonamā.

Vīrietis, kas visu mūžu šāda veida sarunu bija uzskatījis par netaktisku, turklāt vēl tik saulainā rītā, kad pa dārzu klaiņo vienradzis, uztvēra to kā galīgi nepieklājīgu un saprātīgi apklusa.

— Labi, tad jau redzēs, — pēc brīža viņš novilka. — Tam vienradzim pierē ir zelta rags, — viņš piebilda atvadām un gāja

uz dārzu. Vienradža tur vairāk nebija. Vīrietis nosēdās zem rožu krūma un aizmiga.

Tiklīdz vīrs bija prom, sieva piecēlās un ātri saģērbās. Viņa bija ārkārtīgi uzbudināta, un viņas acīs spīguļoja ļauns prieks. Viņa piezvanīja policijai un psihiatram; lūgšus lūdzās, lai pasteidzas, savukārt trako-kreklu viņi paši paķēra līdzi. Kad psihiatrs un policisti ieradās, visi apsēdās krēslos un uzmanīgi, ļoti uzmanīgi viņu aplūkoja.

— Mans vīrs, — viņa pavēstīja, — šodien no rīta mūsu dārzā redzējis vienradzi.

Policisti paskatījās uz psihiatru, bet psihiatrs paskatījās uz policistiem.

— Viņš man stāstīja, ka vienradzis apēdis baltu liliju, — viņa turpināja.

Psihiatrs paskatījās uz policistiem, bet policisti paskatījās uz psihiatru.

— Un vēl viņš man centās iegalvot, — viņa nobeidza, — ka vienradzim pierē ir zelta rags.

Paklausot psihiatra mājienam, policisti pielēca kājās un satvēra viņu aiz rokām. Viņi ilgi nevarēja savaldīt viņu, jo viņa izmisīgi spirinājās, tomēr galu galā tas izdevās. Tad viņi ieģērba sievieti trakokreklā, un tajā acumirklī viesistabas slieksni pārkāpa viņas vīrs.

— Vai jūs sacījāt savai sievai, ka pa jūsu dārzu staigā vienradzis? — noprasīja psihiatrs.

— Tas pasaku zvērs, vai ne? — vīrs ar izsmieklu atjautāja.

— Pagaidām man vairāk jautājumu nav, — teica psihiatrs. — Vediet viņu prom. Man ļoti žēl, ser, — psihiatrs no jauna pievērsās vīram, — jūsu sievu ir ķēris neprāts.

Nikni spiedzošo sievieti aizveda uz slimnīcu, bet vīrs pēc tam dzīvoja ilgi un laimīgi.

Morāle: trakos skaita trakūzī.

KAS PAR LIELISKU VISPĀRINĀJUMU!

Savā laikā es esmu kolekcionējis liel-kalibra pistoles, papīrpreses, kā arī fajansa un porcelāna suņus, un, bez šaubām, iesākumā, pirms es tieku pie sava visjaunākā hobija, jāizstāsta, kas notika ar manām vecajām kolekcijām, kas arī ir šīs monogrāfijas īstais temats. Manu pistoļu kolekciju varētu uzskatīt par nepilnīgu, tā kā man bija sakolekcionētas divas — jau tik sen kā 1935. gadā — tikai otrais un toreiz jaunākais modelis. Papīrpreses man bija septiņpadsmit, bet palika četras vai piecas. Speciālistiem šis kolekcijas veids ir pazīstams kā «samazināta kolekcija», un ierakstīt to savā «Who's *Who*» biogrāfijā nebūtu prāta darbs. Papīrpreses cieš no tā, ka ļoti

pievelk aci un roku. Mājas viesiem patīk rotaļāties ar papīrpresēm un pirms sakravāšanās prombraukšanai ieslidināt tās savās somās. Kas attiecas un fajansa un porcelāna suņiem, tad no šīs kolekcijas es atbrīvojos pirms diviem gadiem. Biju nolēmis, ka jebkura veida reālu priekšmetu kolekcija ir pārāk pakļauta deformācijai, tāpēc nolēmu ziedoties netaustāmām un netveramām lietām.

Manā jaunajā kolekcijā nekam nevajadzēja būt salaužamam vai nozogamam, vai izkrāpjamam, vai mēslainē izmetamam. Tas, ko es pašlaik kolekcionēju, ir Plaša Vispārinājuma konkrēts paveids — Vispārējs Apgalvojums. Jūs sapratīsit, ko es ar to domāju, kad es izvilkšu gaismā dažus no saviem retajiem un lolotajiem eksemplāriem. Vērīga acs ir vienīgais, kas nepieciešams, lai iesāktu vispārinājumu kolekciju, kura līdzinātos manējai. Sevišķi ieklausieties sievietēs — viņām caurmēra vispārinājums ir trīs piecas reizes plašāks nekā vīriešiem. Vispārinājumi, vīriešu vai sieviešu, var būt patiesi («Sievietēm nav pārāk ciešs miegs»), nepatiesi («Japānā nav klavieru), puspatiesi («Ļaudis labprātāk dzer nekā iet uz teātri»), diskutējami («Arhitektiem ir nepareizi priekšstati»), smieklīgi («Ārzemnieki nekad nav redzēti makšķerējam»), fascinējoši, lai gan nepierādāmi («Tie, kas ielaužas dzīvokļos, nedzer vīnu») vai arī idiosinkrāziski («Persiku saldējums nekad nav tik labs, kādu jūs iedomājaties labu saldējumu»),

«Japānā nav klavieru» bija pirmais eksemplārs manā kolekcijā. Es to ieguvu kādā saietā, kad tika apspriesta veca filma ar nosaukumu «Kauja jeb pērkons austrumos», kurā pirms divdesmit gadiem piedalījās zvaigznes Čārlzs Boijers, Mērla Oberone un Džons Louders. Vienā skatā Boijers, kurš tēlo japāņu flotes kapteini, uzduras mis Oberonei, kas ir viņa sieva Macuko, kura uz klavierēm spēlē senu japāņu meldiņu, lai izklaidētu Louderu, kas tēlo britu flotes virsnieku, kurš par pie-šaudi, tālummērīšanu, trāpīgu šaušanu un flirtu ir aizmirsis vairāk, nekā japāņu komandierim jebkad gadījies zināt. «Macuko,» pēdējais ieminas, «kāpēc tu spēlē šo muļķīgo dziesmiņu? Tā mūsu viesi nogurdinās.» Viņu viesis — Džons Louders — saka: «Nē, gluži pretēji . . .» Taču es nesaprotu, kāpēc man būtu jāiedziļinās sižetā. Dāma, ar kuru es saietā apspriedu filmu, teica, ka aina ar Macuko un klavierēm esot absurda, tā kā «Japānā nav klavieru». Izrādās, šī dāma varēja autoritatīvi spriest par Japānas mūzikas instrumentiem, jo viņas vectēva brālis 1912. gadā Tokijā bija noprecējis dziedātāju.

Tagad es vēl varētu pievienot paziņojumu, ka Besarābijā nav saksofonu, Mozambikā — bandžo, Zanzibārā — kontrabasu,

Rodēzi-jā — arfu, Madagaskarē — cītaru un Milvo-kijā — cimboļu, bet toreiz es nevarēju noticēt, ka Japānā, kas filmā bija parādīta kā milzīga Rietumu kultūras atdarinātāja, nemaz nav klavieru. Dažus mēnešus pēc šī saieta es atradu vecu «Saturday *Evening Post*» numuru un rakstā par Japānu izlasīju, ka tur pirms kara esot bijis apmēram piecpadsmit-tūkstoš klavieru. Diez vai būtu vērts sacīt, ka šis saraksts bija patiess.

Jūs varbūt vēlaties uzzināt, kur es esmu dzirdējis citus Vispārējos Apgalvojumus, ko jau minēju. Nu, to — par persiku saldējumu — manai kolekcijai ziedoja piecpadsmitgadīga meitene. Man pašam garšo šokolādes saldējums, tomēr pāris reižu es esmu ēdis tādu persiku saldējumu, kurš garšoja taisni tā, kā tam, manuprāt, būtu jāgaršo. Tāpēc šo vispārinājumu es esmu klasificējis par idiosin-krāzisku, tas ir, atbilstošu indivīdam. Eksemplāru par nemakšķerējošiem ārzemniekiem vai vismaz nekad nemakšķerējošiem, kamēr jūs viņus redzat, — to man pagājušo-vasar iedāvināja dāma, kura tikko bija atgriezusies no autoceļojuma pa Jaunangliju. Burvīgais vispārinājums par tiem, kas ielaužas dzīvokļos, izsprāga no divu sieviešu saru-nas, ko es noklausījos. Viena no viņām teica, ka vasaras mājā, kad to slēdz ciet uz ziemu, nedrīkstot atstāt graudu šņabi un skotu vai kukurūzas viskiju, bet mājas vīnu gan varot atstāt droši, jo vispārzināms, ka kramplauži ir cilvēki bez garšas sajūtas un neatšķir Nuits-St.-Georges no seglu politūras. Tomēr jūsu vietā es šai teorijai nepievērstu īpaši lielu vērību. Tas ir viens no tiem Mierinošajiem Secinājumiem, kas var jums maksāt visu Château Lafite krājumu.

Man te nav vietas, lai izrādītu savu kolekciju pilnībā, tomēr pietiekami, lai izskatītu vēl dažus eksemplārus. Es īsti neatceros, kur esmu ieguvis, ka «Visi kāršu spēlmaņi ir sieviešnīdēji», — iespējams, pie Blīka — bet, tāpat kā izteikumam «Soprāni vīriešus padara vai trakus», tam ir ticamības pieskaņa. Toties šķiet, ka vispārinājumi «Uz elektriķi nevar paļauties» un «Policisti vienmēr kādu nošauj ārpus darba laika» nav patiesi. Kaut kas varētu būt tādos apgalvojumos kā «Suņi zina, kad jūs esat izmisis» un «Slimie dzird visu», bet stipri jāšaubās, vai pamatoti, ka «Neviens nebungo ar pirkstiem, ja viņam iet labi» un «Tie, kam patīk putni, ir savādnieki».

Pirms kādiem divdesmit gadiem grāmatiz-devējs no Pitsburgas nāca klajā ar vispārinājumu «Pilnmēness naktīs norakstīti cilvēki sajūk prātā», bet tas, protams, ir nedaudz par sarežģītu nespeciālistam, kurš, bez šaubām, nezina, kas ir norakstīti cilvēki. Starp citu, tas ir Vispārēja Apgalvojuma rupjais paveids, un nav pagodināms ar analīzi vai klasifikāciju.

Noslēgumā īsi papētīsim izteikumu «Ģenerāļi baidās no savām meitām», ko vienai dāmai labpatikās izmest pēc tam, kad es biju izstāstījis anekdoti par ģenerāli Veivlu. So izteikumu radīja tas, ko Viņas Britāniskās Majestātes karaspēka ģenerālis Veivls pirms dažiem gadiem intervijā bija stāstījis par savām trim meitām. Ģenerālis apgalvoja — lai gan viņa pakļautībā esot miljoniem karavīru, kas lēkā pēc ikkatras viņa pavēles, tomēr atvaļinājuma laikā mājās viņš savas trīs meitas nav varējis piedabūt brokastot laicīgi, pat neskatoties uz stingrajiem iepriekšējā vakara norādījumiem. Viņa smago pārbaudījumu es iedomājos šādi. Varētu būt septiņi no rīta, tad septiņi un piecas, un ģenerālis Veivls sauc no apakšstāva, kur visi ir iekrituši un kāpēc meitenes nav pie galda. Pēc īsa brīža viena no viņām atkliedz pretī — kā jau meitene, kuras tēvs pavisam vairs nav valdāms, —: «Dieva dēļ, papuci, vai tu nevarētu apklust? Gribi uzmodināt kaimiņus?» Ģenerālis, pārsteidzīgi atklājis savus flangus, tā sacīt, organizēti atkāpjas un savu lasi apēd viens. Atļaušos aizrādīt, ka te gan nav nekā, kas pierāda, ka ģenerālis baidās no savām meitām. Stāsts vienīgi apstiprina faktu, ka ģenerāļa meitas nebaidās no viņa.

Ja jūs paši taisāties sākt kolekcionēt Vispārējos Apgalvojumus, tad man jūs jābrīdina, ka tas saistīts ar zināmiem šķēršļiem. Jums radīsies nosliece palaist garām sarunas jēgu, kamēr jūs guļat slēpnī, gaidīdami vispārinājumus. Jūsu mute stāvēs vaļā, poza kļūs nedabiska, un acīs parādīsies tā aizgrābtības izteiksme, kāda ir cilvēkiem, kuri klausās tālu zvārguļu vārajās skaņās. Ļaudis vairīsies no jūsu sabiedrības un tenkos, ka jūs pats neapšaubāmi esat norakstīts cilvēks vai — labākajā gadījumā — pirkstu bungotājs, kam nu gan nav viegla dzīve. Taču šī kolekcija būs jūsu mierinājums vecum-nespēka gados, kad jūs varēsit nosēsties kaktā pie kamīna un cauru vakaru tarkšķēt par tādiem dārgakmeņiem, ja atļauts izteikties, kā manis paša divi jaunākie ieguvumi: «Juvelieri nekad nekur neiet» un «Intelektuāles smieklīgi ģērbjas».

Veiksmīgas medības!

BALTĀ TRUSĪŠA LĒCIENS

(jeb kā zēni, kuri laiž šausmu programmas pa radio, *varētu uzrakstīt stāstu bērniem)*

Lapsa Fredis lēja sev graudu šņabi, kad kantora durvis atvērās un iekšā ielēca vecā misis Truse. Tā bija balta trusene ar sārtām acīm, lakatu ap galvu un zeltrāmju brillēm uz deguna.

— Jums jāatrod Dafne, — viņa sacīja asar-pilnā balsī un pastiepa lapsam Fredim balta sārtacu truša momentuzņēmumu, kas izskatījās kā jebkura cita balta sārtacu truša foto.

— Kad viņa piesita pēdu? — noprasīja lapsa Fredis.

— Vakar, — teica vecā misis Truse. — Viņai ir tikai astoņpadsmit mēneši, un man šķiet — kāds māņticīgais nogalinājis viņu, lai dabūtu vienu ķepu.

Lapsa Fredis apgrieza uzņēmumu otrādi, tad ielika kabatā. — Vai mazajai trusenī-tei nebija kāds kniebējs? — viņš noprasīja.

— Bija gan, — teica vecā misis Truse.

— Krupis Kurts, riebīgais bēdīgi slavenā naktskluba «Lilijlapa» īpašnieks.

Lapsa Fredis palēcās. — Iesim, veco-māt, — viņš uzsauca, — un nekāpiet sev uz ausīm. Mums jāpasteidzas.

Uz naktsklubu «Lilijlapa» vecā misis Truse drāzās tik *sprauni,* ka lapsam Fredim vajadzēja krietni pacensties, lai tiktu viņai līdzi.

— Dafne ir mana maz-maz-maz-maz-maz-mazmeitiņa, ja atmiņa neviļ, — ieminējās vecā misis Truse. — Kopumā man ir trīsdesmit deviņi tūkstoši pēcnācēju.

— Tad tas nemaz nebūs viegli, — noteica lapsa Fredis. — Varbūt jums vajadzētu aiziet pie burvju mākslinieka ar cilindru.

— Bet viņa ir vienīgā, kuru sauca par Dafni, — iebilda vecā misis Truse, — un mēs dzīvojām divatā manā lielajā burkānu fermā.

Viņi bija nonākuši pie plata strauta. — Nu, tad piržam! — uzsauca lapsa Fredis.

— Jaunais cilvēk, izvēlieties izteicienus! — atcirta vecā misis Truse.

Tajā mirklī, kad viņi bija sasnieguši «Lilij-lapu», pieneņu pulkstenis nosita dienas vidu. Lapsa Fredis stūmās lielajās, zaļajās durvīs, uz kurām bija uzgleznota balta ūdenslilija. Durvis pavērās par astotdaļcollu, un pa tām izspruka žurka Bens. — Arāl — viņš uzsauca, taču lapsa Fredis durvis atsita pilnīgi vaļā, un vecā misis Truse sekoja Fredim vēsajā, zaļajā priekšnamā, kuru maigi apgaismoja mirgojoši jāņtārpiņu tūkstoši, kas bija ieslodzīti milzīgās lustras dobajos kristāla karuļos. Pa labi sākās ar zaļu paklāju pārklātas kāpnes, kuru augšgalā bija durvis uz vannas istabu. Tieši pretī, garā priekšnama galā, bija vēsi zaļas durvis uz krupja Kurta kabinetu.

— Arā! — vēlreiz nobrēcās žurka Bens.

— Neizrunājies, — aizrādīja lapsa Fredis, — citādi es aizklapēšu ciet to jūsu māju. Kur ir Kurkstētājs?

— Okšķeris kas okšķeris, — purpināja žurka Bens. — Viņš ir savā kabinetā.

— Ar Dafni?

— Kas ir Dafne? — noprasīja žurka Bens.

— Mana maz-maz-maz-maz-maz-mazmei-ta, — teica vecā misis Truse.

— Neviena maza gan tur nav, — nomurkšķēja žurka Bens.

Lapsa Fredis atvēra vēsi zaļās durvis un iegāja krupja Kurta kabinetā, viņam sekoja vecā misis Truse un žurka Bens. Tur aiz rakstāmgalda sēdēja «Lilijlapas» īpašnieks, ģērbies zaļā uzvalkā, zaļā kreklā, zaļā kaklasaitē, zaļās zeķēs un zaļās kurpēs. Viņam bija smaragda kaklasaites adata un vairāki smaragda gredzeni. «Kong tevng vaig, lapsng?» viņš nokurcināja aukstā, zaļā degunbalsī. Viņa acis izspiedās un pakakle iesāka draudīgi raustīties.

— Viņš gatavojas kurkstēt, — paskaidroja žurka Bens.

— Lieliski, — teica lapsa Fredis. — Viņš pārdzīvos mūs visus.

— Jaukng, — nokurca krupis Kurts.

Žurka Bens nikni paskatījās lapsā Fredī.

— No tevis būtu iznācis labs aktieris, — viņš nomurkšķēja.

— Kur Dafne? — noprasīja lapsa Fredis.

— Kādang Dafneng? — vaicāja krupis Kurts.

— Tava draudzenīte trusene, — atbildēja lapsa Fredis.

— Navng, — sacīja krupis Kurts.

Lapsa Fredis piepacēla čellu, kas stāvēja istabas stūrī, un atlika to atpakaļ. Tas bija pārāk viegls, lai tur iekšā būtu trusis. Noskanēja durvju zvans. — Es ielaidīšu, — teica lapsa Fredis. Tas bija ūpis Olivers Kliedzējs, visiem zināmais nāktslidonis.

— Ko tu te dari šinī stundā? — lapsa Fredis noprasīja Kliedzējam.

— Man jāatzīstas, ka mēģinu sevi padarīt aklu, — untumaini atteica ūpis Kliedzējs.

— Par ko jāatzīstas? — pieķērās lapsa Fredis.

— Ko tad jūs nevarat atrisināt? — atjautāja ūpis Kliedzējs.

— Dafnes pazušanu, — teica lapsa Fredis.

— Kas ir Dafne? — vaicāja ūpis Kliedzējs.

Krupis Kurts izlēca no sava kabineta priekšistabā. Žurka Bens un vecā misis Truse viņam sekoja.

No otrā stāva lejup pa kāpnēm kāpa stārķis Sermans, nesdams baltu šalli vai ko tamlīdzīgu un muļķīgi ņirgdams.

— Ak kungs! — noteica lapsa Fredis.

— Tas taču ir pats vecais saimnieks! — Ko tu esi izdarījis ar Dafni?

— Kas ir Dafne? — noirgojās stārķis Ser-mans.

— Lapsa domā, ka ir nogalināta trusene Dafne, — paskaidroja žurka Bens.

— Lapsang kļūdāng, — nokurcināja krupis Kurts.

— Es varētu kļūdīties, — sacīja lapsa Fredis, — taču nekļūdos

vis. Viņš atgrūda vaļā vannas istabas durvis, un baltas tru-senes līķis mīksti nogāzās uz vēsi zaļā paklāja. Viņas galvaskauss bija ielauzts ar smagu, neasu priekšmetu.

— Dafne! — iekliedzās vecā misis Truse, izplūzdama asarās.

— Es neko neredzu, — teica ūpis Kliedzējs.

— Te guļ miris balts trusis, — sacīja žurka Bens. — Tas taču katram redzams. Tu nu gan esi stulbs!

— Es esmu gudrs, — ar sašutumu iebilda ūpis Kliedzējs. — Es zinu visu.

— Dievng Kung, — novaidējās krupis Kurts, Viņš izspiestām acīm un vaļā muti blenza augšup uz lustru. Visi jāņtārpiņi bija nobijušies un slēdzās laukā.

Vēsi zaļajā priekšnamā iestājās piķa tumsa. Melnumā atskanēja spalgs kliedziens, tad — spalvains «plakš». Jāņtārpiņi iegaismojās, lai apskatītos, kas noticis. Opis Kliedzējs gulēja beigts uz vēsi zaļā paklāja, un viņa galvaskauss bija ielauzts ar smagu, neasu priekšmetu. Žurka Bens, krupis Kurts, stārķis Sermans, vecā misis Truse un lapsa Fredis blenza ūpī Kliedzējā. Pa vēsi zaļo paklāju ap ūpja Kliedzēja ķermeni izplūda silts, sarkans traips. Tā vidū viņš gulēja, kā spalvu putekļslotiņa.

— Nevienam neiziet no priekšnama! — uzkliedza lapsa *Fredis.* **— Klubā ir slepkava!**

— Es neredzu nekāda iemesla mirt, — paziņoja stārķis Sermans.

— Izputng! — kurca krupis Kurts.

— Viņš teica, ka ir izputināts, — paskaidroja žurka Bens, bet lapsa Fredis neklausījās. Viņš meklēja smago, neaso priekšmetu. Nekas tāds nebija manāms.

— Atrodiet viņu! — kliedza vecā misis Truse. — Kādam bijis truls sitamais — vai ar smiltīm piebērta zeķe vai vēl kas cits!

— Jā, — novilka lapsa Fredis. — Žurka Bens arī ir trulenis — varbūt tas kāds svaidījies ar viņas asti.

— Tu varētu būt labs aktieris, — nomurkšķēja žurka Bens.

Lapsa Fredis meklēja ko aizdomīgu, tomēr nevienu noslēptu ieroci neatrada. — Tu varēji viņus nožņaugt ar šalli, — lapsa Fredis teica stārķim Šermanam.

— Viņi taču nav nožņaugti, — aizrādīja stārķis Sermans.

Lapsa Fredis pievērsās žurkām Benam.

— Tu varēji viņus līdz nāvei sakost ar saviem pretīgajiem zobiem, — Fredis teica.

— Viņi taču nav līdz nāvei sakosti, — atbildēja žurka Bens.

Lapsa Fredis pablenza krupī Kurtā. — Tu varēji viņus nobaidīt līdz nāvei ar savu riebīgo ģīmi, — Fredis teica.

— Ving tang navng nobang ling nā-veng, — sacīja krupis

Kurts.

— Jums visiem taisnība, — piekrita lapsa Fredis. — Tā tas patiešām nav. Kur ir vecā misis Truse? — viņš pēkšņi noprasīja.

— Es slēpjos šeit, — vecā misis Truse sauca no vannas istabas. — Man bail.

Lapsa Fredis izdabūja viņu ārā no vēsi zaļās patvērumvietas un pats iegāja tur iekšā. Vannas istabā bija tumšs. Lapsa Fredis taustījās pa vēsi zaļo paklāju, nezinādams, ko īsti meklē, tomēr atrada gan — mazu priekšmetu, kas mētājās tālākajā kaktā. Viņš to ielika kabatā un izgāja no vannas istabas.

— Ko tu tur atradi, kūmiņ? — bažīgi apjautājās žurka Bens.

— Lietisko pierādījumu numur viens, — paziņoja lapsa Fredis.

— Dang dzeng velng, — nokurnēja krupis Kurts.

— Viņš sacīja, ka daži dzenot velnu, — izskaidroja žurka Bens.

— Lai viņš to pasaka vēl vienu reizi, — atteica lapsa Fredis. Tajā mirklī ārdurvis atsprāga vaļā un pa tām ierikšoja inspektors Dogs, kuram sekoja seržants Taksis.

— Tā, tā, paskatīsimies uz šiem purniņiem, — nomurmināja lapsa Fredis.

— Kas te notiek? — ierējās inspektors Dogs.

— Kā es ienīstu privātdegunus, — ņavinā-ja seržants Taksis.

Lapsa Fredis tikai pavīpsnāja uz viņa pusi.

— Kas atgadījies ar tavām kājām lejpus ceļgaliem, lāga zēn? — viņš vaicāja.

— Palikušas stīvas, — atņurdēja seržants Taksis.

— Klusu, jūs abi! — iekvelsās inspektors Dogs. — Es te redzu veco ūpi Olliju, bet kas tad tā par divdesmitdolāru Lieldienu dāvanu? — Viņš pagriezās pret lapsu Fredi.

— Ja šitā truša galva ir noņemama un tas ir pildīts ar ledenēm, tad man jums būs jāatņem žetons, lapsa, — viņš norūca.

— Tas ir īsts, inspektor, — teica lapsa Fredis. — Un arī pa īstam beigts. Kā jūs tikāt uz pēdām?

Inspektors īsi iekaucās. — Seržantam likās, ka viņš «LiIijlapā» saož žurku, — viņš atsaucās. — Atkal kļūdījies, kā vienmēr. Kas ir šis mirušais trusis?

— Tā ir mana maz-maz-maz-maz-maz-maz-meita, — izšņukstēja vecā misis Truse.

Lapsa Fredis aizdedzināja cigareti. — Ak, nē, nav vis, — viņš mierīgi iebilda.

— *Jūs* esat viņas maz-maz-maz-maz-maz-mazmeita. — Sārts zibens iegaismojās dzīvās baltās trusenes acīs. — Jūs nogalinājāt

veco dāmu, lai mantotu viņas burkānu fermu, — turpināja lapsa Fredis, — un tad jūs nogalinājāt ūpi Kliedzēju.

— Es nogalināšu arī tevi, kūmiņ, — iespiedzās trusene Dafne.

— Seržant, aplieciet viņai roku dzelžus! — ierējās inspektors Dogs. Seržants Taksis aplika roku dzelžus mirušajai trusenei. — Ne tai, tu, stulbeni! — taču bija par vēlu. Trusene Dafne jau bija izlēkusi pa logu, un seržants viņai uz karstām pēdām sekoja.

— Man visi baltie truši izskatās vienādi, — norūca inspektors Dogs. — Kā jūs viņus atšķirat — pēc ausīm, vai?

— Nē, — atņēma lapsa Fredis. — Pēc gadiem. Baltā trusene, kas te tikko piesauca lāstus pār manu galvu, mani gandrīz vai nokausēja, kamēr mēs tikām līdz «Lilijlapai», un neviena večiņa to nespētu.

— Nu, nestāstiet! — iebilda inspektors Dogs. — Ņiprums vien vēl neko nenozīmē. Vēl kaut kam jābūt.

— Viņa saprata to, ko vecs trusis pat nevar zināt, — sacīja lapsa Fredis, — tādus izteicienus kā «piesist pēdu» un «knie-bējs», un «nu, tad piržam», un «trulenis».

— Jūs taču nevarat pakārt trusi par viņa vārdu krājumu, — teica inspektors Dogs.

— Ar to nepietiek.

Lapsa Fredis no kabatas izvilka momen-uzņēmumu. — Baltā trusene, kas ieradās pie manis, stāstīja, ka Dafnei esot astoņpadsmit mēneši, — viņš sacīja, — taču izlasiet, kas rakstīts šī foto otrā pusē.

Inspektors Dogs paņēma momentuzņēmumu, apgrieza to otrādi un izlasīja: «Dafne savā otrajā dzimšanas dienā».

— Jā, — piebilda lapsa Fredis, — Dafne no sava īstā vecuma atskaitījusi sešus mēnešus. Saprotiet, inspektor, viņa nevarēja salasīt uzrakstu uz fotogrāfijas, jo uz deguna viņai nebija viņas pašas briļļu.

— Tagad mirkli apstājieties, — iebilda inspektors Dogs. — Kāpēc tad viņa nogalināja ūpi Kliedzēju?

— Elementāri, mans dārgais Dog, — paskaidroja lapsa Fredis. — Ūpis Kliedzējs dzīvoja ozolā, un viņa baidījās, ka ūpis redzējis, kā viņa pazūd klubā, vilkdama ve-comāti. Viņa izdzirda ūpi Kliedzēju sakām: «Es esmu gudrs. Es visu zinu». Tāpēc arī nogalināja viņu.

— Ar ko tad? — uzstāja inspektors.

— Ar labo pakaļkāju, — attrauca lapsa Fredis. — Es meklēju paslēptu ieroci, bet visu laiku viņa savu smago, neaso ieroci bija rādījusi atklāti.

— Labi, pieņemsim, — iejaucās inspektors Dogs. — Jūs domājat, ka ūpis tiešām bija viņu redzējis?

— Iespējams, — atbildēja lapsa Fredis.

— Taču man šķiet, ka viņš lielījās ar savu gudrību vispār, nevis ar kādu sevišķu informāciju, taču jūsu viedoklis varētu būt tikpat pareizs kā manējais.

— Ko jūs pacēlāt vannas istabā? — iepīkstējās žurka Bens.

— Beigu galiņu tai virvei, ar kuru pakārs Dafni, — sacīja lapsa Fredis. — Es aptvēru, ka viņa tur nav sprukusi paslēpties. Viņa tur iegāja, lai atrastu kaut ko, kas pazudis iepriekšējā naktī. Ja viņa būtu nobijusies, tad slēptos tajā mirklī, kad izdzisa jāņtārpiņi, taču viņa tur iemetās iekšā jau pēc tam, kad tie bija atkal iedegušies.

— Tas viss labi saiet kopā, — negribīgi noņurdēja inspektors Dogs. — Kas bija tas, ko Dafne meklēja?

— Nu, — sacīja lapsa Fredis, — vilkdama vecomāti, Dafne izdzirda kaut ko nokrītam, un tāpēc domāja, ka tā varētu būt viņas pašas poga vai sprādze, vai krellīte, vai aproce, vai spraudīte, kas varētu viņu nodot. Tā arī viņa ieveda mani vannas istabā. Viņai nevajadzēja neko meklēt.

— Kas tas bija, lapsa? — pārprasīja inspektors Dogs.

— Burkāns, — teica lapsa Fredis un izņēma to no kabatas, — laikam izkritis no vecās misis Truses rokassomas, ja te ironija nebūtu nevietā.

— Vēl viens jautājums, — norūca inspektors Dogs. — Kāpēc līķi vajadzēja stiept uz «Lilijlapu»?

— Protams, viņa gribēja mest ēnu uz Kurkstētāju, labi pazīstamo meitu mednieku, — paskaidroja lapsa Fredis.

— Nolādēng, — nokurkstējās krupis Kurts.

— Tā, nu te ir viss, inspektor, — nose-cināja lapsa Fredis, — viss ir priekš jums sasaiņots un pārsiets ar lentīti.

Žurka Bens izzuda sienā. Krupis Kurts lēkšus aiztraucās uz savu kabinetu.

— Apžēliņ! — iekliedzās stārķis Sermans.

— Es kavēju randiņul Viņš laidās uz ārdurvīm un atvēra tās.

Tajās stāvēja trusene Dafne, balstīdama seržanta Takša šļauganās miesas. — Es nolieku ieročus, — viņa paziņoja. — Es padodos.

— Vai viņš ir pagalam? — cerību pilns apjautājās inspektors Dogs.

— Nē, — sacīja trusene Dafne. — Viņš paģība.

— Nemūžam man nelaimējas, — iekaucās inspektors Dogs.

Lapsa Fredis pieliecās un norādīja uz Dafnes labo pakaļkāju. — Pūces spalvas, — viņš teica. — Nu viņa ir jūsu rokās, inspektor.

— Paldies jums, kūmiņ, — norēja inspektors Dogs. — Es jums

tuvākajās dienās vēl kaut ko piespēlēšu.

— Tā varētu būt skaista, apaļa Plimutrokas šķirnes vistiņa, — nomurmināja lapsa Fredis un nesteigdamies atstāja «Lilijlapu».

Atgriezies savā kantorī, lapsa Fredis nodiktēja atskaiti par baltā trusīša lietu savai sekretārei lapsai Lūcijai.

— Punkts. Atskaites beigas, — viņš sacīja, virpinādams smaragda kaklasaites adatu, ko bija izvilcis no krupja Kurta kaklasaites, kamēr bija nodzisuši jāņtārpiņi.

— Vai viņa ir skaista? — jautāja lapsa Lūcija.

— Dafne? Diezgan apetītlīga, — atteica lapsa Fredis, — tikai man patīk šmorēti trusīši, bet Dafne, kā man šķiet, tiks izcepta.

— Bet viņa ir tik jauna, Fredi, — ieraudājās lapsa Lūcija. — Tikai astoņpadsmit mēneši!

— Tu neklausījies, — iebilda lapsa Fredis.

— Kā tu zini, ka viņai ar krupi Kurtu nekas nebija? — jautāja lapsa Lūcija.

— Tas taču ir tik vienkārši, — sacīja lapsa Fredis, — atšķirīgas sugas.

— Un kas notika ar ledenēm, Fredi? — noprasīja lapsa Lūcija.

— Kādām ledenēm? — truli pārvaicāja lapsa Fredis. Lapsa Lūcija piepeši izplūda asarās. — Viņa bija tik mīksta un silta, un mīļa, Fredi, — Lūcija ievaimanājās.

Lapsa Fredis piepildīja glāzi ar graudu šņabi, lēnām to izdzēra, nolika glāzi un drūmi nopūtās. — Pa tukšo, — viņš teica.

No angļu valodas tulkojusi INESE PAKLONE

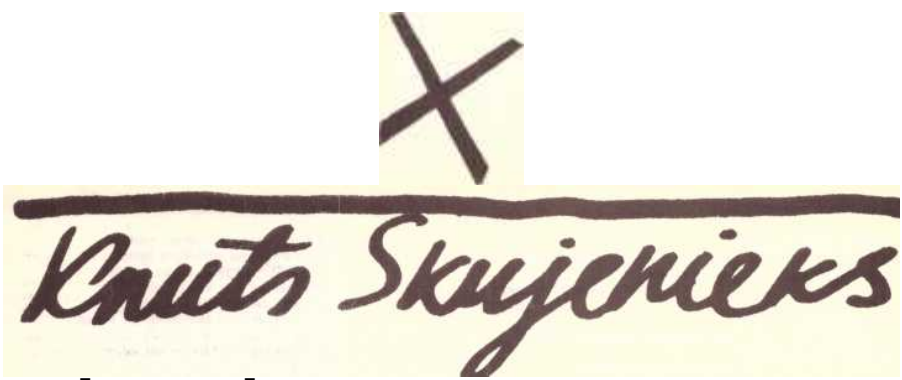

«SĒKLA SNIEGĀ» (1963—1969)

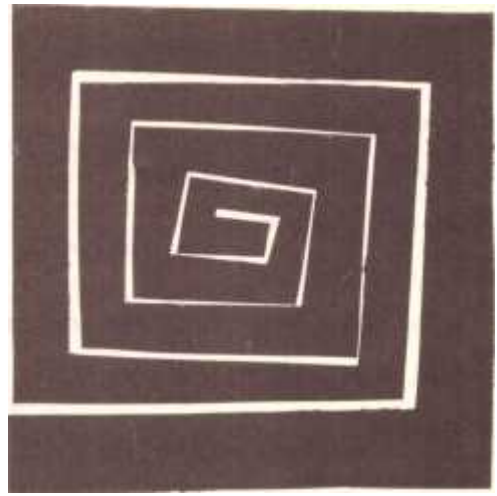

Pulkstens sit un vakars miegam taisās. Klusi tirpstot, ceļas klusums svešs.

Kad no tavām kājām vaļā raisās Raibs un necaurredzams drēbju mežs.

Aiznes mani. Bango tumsa akla.

Baltā laivā man nekā nav bail.

Tavā klēpī, vārīgā un smalkā.

Cerība kā agra saule gail.

Kaila spuldze. Sniedzas stari bāli Līdz ar segu nakti zemē sviest.

Manos pirkstos tavi krūšu gali Tā kā brūni bērza zari briest.

VALODA

Par valodu cīnīties nevar.

Pēc valodas jācīnās.

Kad es iziešu viņpus šī dzeloņaploka. Es labi pratīšu uztīt mahorku, Puspratīšu apmest ap kāju autu, — Bērnu satīt es nepratīšu.

Kad es iziešu viņpus šī dzeloņaploka, Līs lietus.

Gan avīžu redakcijās,

Gan cietuma kamerās.

Līdz kamēr nav apnicis dzīvot, Vēl kautiņš nav izkarots.

Jo valoda — tā ir elpa Un nevis lepnums vai gods.

1965. gada 6. maijs, pulksten 7.20, T + 2 C

Es liecinu.

Es zinu likumu.

Es solos sacīt tikai patiesību.

Un tā ir patiesība:

Ka labrītam ir līķa aukstas rokas,

Ka upes sapampušām dzīslām mokās,

Ka draudzība ir pārvērtusies rūsā.

Ka zeme rūgst un melniem sviedriem kūsā.
Ka raibā ķēpā noplūk likumība.
Ka liegta kokiem viņu zaļā griba,
Ka dzeloņstieples raud kā bērni pērti Ka dzejas vārdi vecu skrandu vērti.
Ka pumpurs nezin vairs, vai plaukt vai pūt.
Ka mirt ir vieglāk nekā dzīvam būt.
LAPPUSE NO HRONIKAS
1966. g. 10. novembrī no jumtiem brūk lāstekas.
1966. g. 10. novembrī debesis nepanesami zilas.
1966. g. 10. novembrī baloži aplam vieglprātīgi.
1966. g. 10. novembrī cilvēki sveicina pavasari, noraujot ausaines. Bet tomēr
1966. g. 10. novembrī Nav
noņemts
no dienas kārtības
jautājums:
— Kas ar mums notiks
1966. g. 11. novembrī!..
ASINIS CAUR PIRKSTIEM
TIKAI NE AR MUMS .
es netieku vaļā no zemes
tās izbirst pa dzejoļu lapām un saspriegts starp redzokļu balstiem
līdz pēdējai iespējai gaiss
kurn vēsture ilgi un dziļi
tad aizraujas absurdā mālā
jo atkal un atkal un atkal
par visu lemj stiprākais pa deniņiem vandās tie kāpšļi
kas tautām greznoja dziesmas
un vilka sev līdzi mātes
pār pasaules lielceļiem zem delnas sāp arāja ādinieks
skriemeļains norepējis kā priede un dvēsele mana danco uz karstiem akmeņiem
tu piedod man kauls mana kaula
mana nabagmājas augsne
mēs spiežamies vārgumā kopā
jo galus mums nesavilkt ne pakavu saktām ne huņņiem ne skolasgrāmatu mamutiem mums abiem
uz pierēm ir iegrebts pa pusei no lāsta
ilgi
vai tā ir sakosta mēle
vai diloņa priekšnojauta vai prasās tie kurus vampīrs
nav spējis līdz galam zīst

sit mani abas rokas
histērija un historija
es negribu runāt
caur pirkstiem asinis šķīst
LĪDZ KAILAI ROKAI man pieder atriebšana
es nesodīšu es tevi ziedēt cauri pīpenei dzīšu man pieder tas vārds
es nesacīšu es tevi saprast cauri bezvējam tīšu man mūžība pieder
es negaidīšu cauri zeltanesībai cauri sidrabanesībai līdz kailai rokai tevi
līdz esībai
Spuldzes blāvā, iesmakusī gaisma Gausi karājas no griestiem lejup.
Un uz mūsu vaigiem un uz mutēm Atstāj melnus ēnu krucifiksus.
Miers virs zemes. Tie ir Ziemassvētki. Tūkstoš deviņsimti sešdesmit un sestie. Tas ir cietums. Cilvēkiem labs prāts. Viņiem dažkārt gribas viegli jokot.
Melni ēnu krusti gausi līgo,
Izslēdz, noraksta un pārvelk krustu. Ļaudīm dažkārt patīk viegli jokot,
Gluži tā, kā joko pestītājs.
Vēlē klausīt debess mūziku.
Kad tev blakām izvaro ar muti Spuldzes blāvā, iesmakusī gaismā Tavu māti un vecomāti.
Klausīt tuvu tālu skanēšanu.
Bunti atslēgu kad spīdzina pie durvīm. Saki vēl, ka glābējs neprot jokot!
Kaktā paraša stāv egles vietā,
Nedēļu pat neodusi hloru.
Dodiet godu dievam augstībā,
Vienlaiku dežūruzraugam virs zemes! Tikai aizsalušās rūtis dzirkstī Lētiem bērnu dienu virpuļiem.
Bet aiz tām … Nu, tas lai šoreiz paliek. Jo tur atkal krusti, krusti, krusti… Slēptu, glabātu, uz miesas iznēsātu Pax vobiscum! Miers un dievs ar jums! Miers ar tiem, kam pieder Nācarete,
Sile Betlēmē un ēzelītis,
Golgāta un dieva labā roka!
Miers ar visiem, tikai ne ar mums. Spuldzes blāvā, iesmakusī gaisma. Skarbums zils no mūsu smēķa strāvo. Klusums. Miers. Un tikai ne ar mums.
Iet caur mūsu acīm, mūsu dūrēm Krusta ceļš no Apijas uz Romu.

Arī Romā prata viegli jokot…

LAI PALIEK

AIZGĀJĪBAS

caur gadiem krātām mokām caur eglēm saule riet un man iz tavām rokām ir vēlreiz jāiziet

caur ļaunu dienu bandām un miegu kas mīl vilt līdz skaidrībai līdz skrandām man asiņot un dilt

kad liedzas sirds būt cieta kad ceļi žokļus plēš man aizausts mūžs šai vietā un smēķis jānodzēš

tik purvā pamest dadzi kam manā žultī zelt tad atvāzt vārdu sprādzi un aizmirst cieti celt

un savāds spīdums paliks acīs manās ne labs ne ļauns bet vientulīgs un svešs tur būs tās stieples kuras vējā klanās būs purvains lauks un lauka vidū mežs

un manās ausīs sliede rītu jundīs es dzirdēšu kā vilku suņi rej caur dziesmām čukstiem mani cels un gundīs līdz manu dienu pašai pamalei

un nāsīs hlors un bieza rāvas žvinga uz mēles skābums kaut vai medu ēst un rokas ādai sausnējai kā linga no sevis salu mūžam neatplēst

lai paliek vien

būs atlaišanas maigums būs niknums cilvēcīgs būs slepens prieks lai paliek dzīvs tas septiņgadu baigums lai manā everestā paliek sniegs

ATTILA JOZEFS

KOMENTĀRS

Viņi pret mani cēlis un ap mani stādījis Žulti un rūgtumu

Tumsā viņi mani licis, it kā tos, kas sen miruii.

Viņi mani aizmūrējis, ka es nevaru iziet,

Viņi mani licis grūtos pinek|os …

(Jeremijas raudu dziesmas 3. 5., 6., 7.)

Viss ir tieii tā kā tu raudāji Jeremija Es varu to apliecināt pat zem kaitētas dzelzs Cilvēks ir tikai cilvēks

Tikai cilvēks Jeremija

Tikai cilvēks

Vispirms viņam sāp nazis iedurts viņam pašam starp pleciem Un tikai pēc tam tas nazis ko viņš iedūris otram Cilvēks ir tikai cilvēks

Tikai cilvēks Jeremija

Tikai cilvēks

Vispirms viņi jūk prātā no tumsas no mūra bedres Un tikai pēc tam no tā ka viņi iajā bedrē nav viens Viss ir tieii tā kā tu raudāji Jeremija

Jebiu tu domāji cilvēkam bijību iedzīt Jeremija!

Jebiu tu gribēji viņu ārstēt ar pestīšanu!

Cilvēks ir tikai cilvēks

Tikai cilvēks Jeremija

Tikai cilvēks

Tuksnesis tieii tāds kā tu raudāji Jeremija Un tu vari vienīgi saukt

Un nevari nomirt

Jo tu es cilvēks

Tikai cilvēks Jeremija

Tikai cilvēks

Ai, ziema, maģāru ziema, tu, kapsētas ubaga vaids!

Kur ceļaklīdējam tverties, ja plecos vien rūgtums un naids. Bet kamēr vēl upes dzīvas un kamēr vēl pīlādzis sārts,

Un kamēr vēl akmeņi nerunā, — cilvēkam paliek vārds.

Un cilvēks runā un runā, sev maizi un miegu liedz,

Pat spēlēdamies ar skudru, pat klusēdams cilvēks kliedz. Ai, ziema, uzpirktā ziema, tu slepus no muguras dur Tam vīram, kurš sniegainā puitā no lāstekām uguni kur.

Līdz kamēr virpuļo ceļi un cilvēkā plivinās spēks,

Tik ilgi caur maģāru ziemu klīst maģāru ugunsgrēks.

Kas cilvēks pret ziemu! — pār pieri ķetnaina ēna krīt... Un tomēr viņi izrādās stiprāks. Viņi pasaka: negaidīt!

Klāt beidzamā dzejas divrinde — bezgalīgs sliežu klājs,

Un tuvojas preču vilciens kā pēdējais pestītājs.

es pazinu cilvēku

viņi bija melns kā purvs

es pazinu cilvēku

viņi bija glums kā purvs nesasilstois un nesasalstois kā purvs es pazinu cilvēku

viņi bija garā nabags kā purvs un viņi man vēstīja

ka visa pasaule viens vienīgs purvs bet viņš ir sauss kalns paiā vidū

BERU DZIESMA TAM,

KURS MIRIS UN MIRS TĀLU NO DZIMTENES

Skumji liecas zaļi pakavi.

Zvēro rīti. Zvēro vakari.

Sveiam mālam sveša valoda.

Svešā zeme trin kā galoda.

Tēva mājas iztvaiko kā dvaša.

Ne tev vārda vairs, ne tevis paša.

Roku nav, kam tev uz acīm klāties, Puķu nav, ar ko tev parunāties.

Tūkstoš kilometru sliežu klājuma — Nav, kam uzņemt tāda gājuma.

Svešā zeme trin un trin, un trin. Sveii putni tavas smilgas min.

Tavi kauli tumsā sapelēs.

Balta zvaigzne raudās papelēs.

PALDIES VISAI PASAULEI

paldies par to ka es šai laikā dzimis paldies par sēklu kas man dota sēt paldies par to ka man ir divas rokas un pasaule ko tajās paturēt

paldies par to ka man ir rūgta mēle no kuras vārds un nevis sīrups līst paldies par to ka saprot tas kam vajag un tas kas negrib mani neatzīst

paldies par to ka man ir brīva griba ka nešķielēt un svešu nenoģist paldies par to ka apkārt tik daudz dubļu ko visu mūžu brienot neizbrist

paldies par to paldies par to un vēlreiz par dzīvotbrīvi kas nav pamests dīks paldies par to ka elpojošs vai miris es esmu vārds un vārds ir nemirstīgs

KNUTS SKUJENIEKS:

«TUR ES IZJUTU, KĀ ZEME GRIEŽAS...»

Varbūt katram laikam ir savs godīguma mērs? Varbūt ciešanām, tāpat kā sodam, ir savs noilgums? Cik ilgi netaisnību var attaisnot ar noklusēšanu? Kāpēc (aunums, kas dzimis valdnieka tronī, tiek iesvētīts ar viņa galminieku palīdzīgo roku?

VALTA KLEINA foto

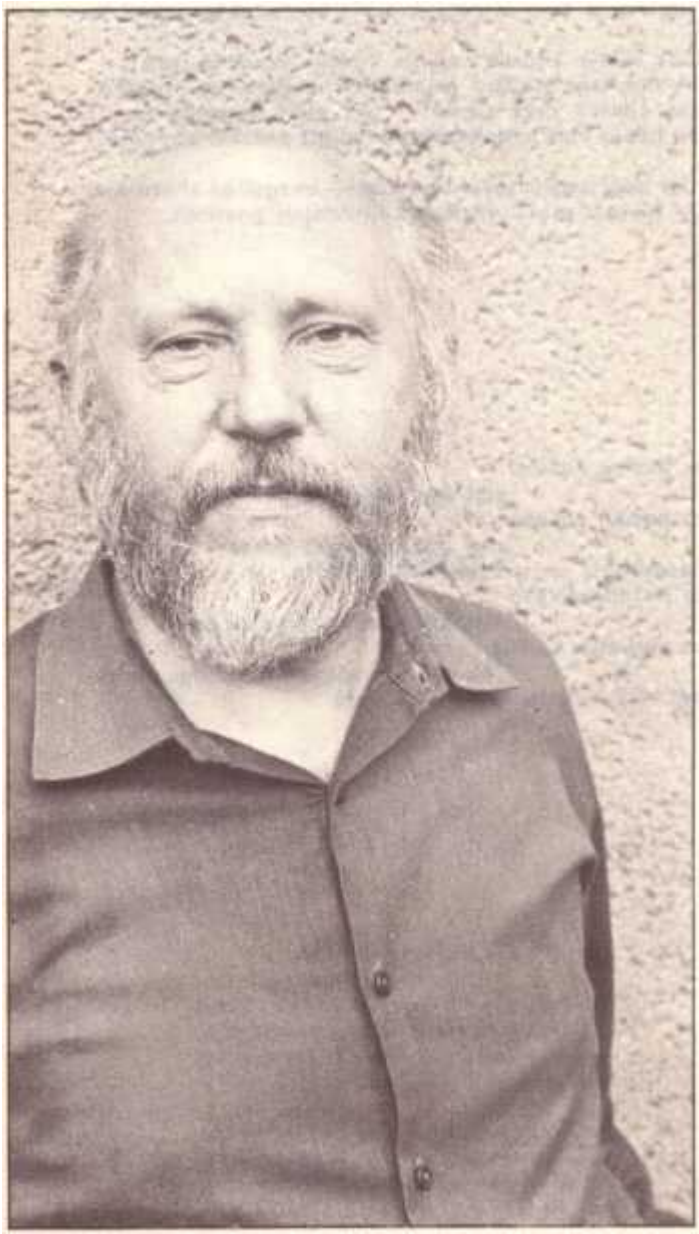

Tie ir jautājumi, uz kuriem nevēlos dzirdēt atbildes, jo tajās parasti daudz morāles, bet morāle ir citu iedomātais uzskats par pareizo. Tie ir jautājumi, kurus var tikai atstāt evaņģēlijam vai vējam.

Pārāk netīra ir mūsu vēsture un, pirms runāt šajās augstajās kategorijās, jāatzīstas visā. Pēc angļu rakstnieka un politiķa Roberta Konkvesta grāmatas «Lielais terors» izlasīšanas sapratu, ka mūsu dzīve Sta|ina laikos bija atkarīga tikai no valdības intrigām un iegribām. Mani neviens vēsturnieks nepārliecinās, ka tūlīt pēcstajina laikos kāds tur «augšā» vispār domāja par cilvēkiem.

Es zinu pārāk daudz jaunuma arī tagad, lai to reducētu tikai kā gadījumu vai nejaušību. Tas tāpēc, ka neizrunātais ir klusa cerība atgriezties ļaunumā. Nepiedodami, ka izvairās pieminēt netaisni sodītos nometnēs — ne Staļina, bet viņa tradīciju mantotajos lēģeros pavisam tuvā pagātnē.

Viens no šī perioda upuriem bija arī dzejnieks un atdzejotājs Knuts Skujenieks. Ja tagad daudzi no atvilktnēm velk laukā noputējušos, nepublicētos, labāk vai sliktāk uzrakstītos stāstus un dzejojus, tad, manuprāt, vienīgi K. Skujenieka grāmata «Sēkla sniegā» ir viens no visnopietnākajiem darbiem, kura parādīšanās atklātībā ir tiešām nepieciešama. Ne tikai kā laika un likteņa liecība, bet arī kā poētiska vērtība.

G. G.: — Uldis Bērziņš, žurnālā «Družba narodov» analizējot latviešu pašreizējo literāro situāciju, minēja, ka nesen izdevniecībā nodota arī tava grāmata «Sēkla sniegā», kas sarakstīta «ilgstoša radošā komandējuma laikā». Kas tas bija par komandējumu?

K. S.: — Tas ir tāds komandējums, kad cilvēks lūkojas uz vienu pusi un viņa skata noformējumam ir tāds dekoratīvs elements kā dzeloņdrātis. Tas ir lēģeris, konkrēti, Mordovijas APSR, un tas ir laika posms no 1963. gada līdz 1969. gadam. Un Ulda metaforai ir arī reāls pamats, jo mani paaicināja uz nelielām pārrunām Ventspils viesnīcā, kad es tur patiešām atrados «Literatūras un Mākslas» nosūtīts; tā avīzes komandējums pārvērtās šādā ilgstošā radošā komandējumā.

G. G.: — Atklāj, ko tu biji nogrēkojies un kā bija noformulēta K. Skujenieka lieta?

K. S.: — Manā apsūdzībā figurēja divi panti: pirmais — tradicionālais 65., kas diemžēl vēl tagad pastāv likumdošanā kā tāds bubulis, tas ir pants par pretpadomju aģitāciju un propagandu. So pantu var inkriminēt jebkuram padomju pilsonim un jebkurā lojalitātes pakāpē. Man «piešuva» britu enciklopēdijas turēšanu mājās, lai gan toreiz visās lielākajās bibliotēkās un cilvēku grāmatu plauktos tā gulēja itin mierīgi. Tiesa, vēlāk to izņēma no «apgrozības». Zinu pat tādu absurdu, ka pat tie, kas nemaz neprata angļu valodu, arī dabūja ciest. Otrais bija 84. pants — par neziņošanu (pilnā tekstā neziņošana par sevišķi bīstamiem valsts noziegumiem). Man tas, protams, darīja tikai godu. Kā izrādījās, tas bija tikai formāls ieganstš.

G. G.: — Tātad īstā lieta bija pavisam cita?

K. S.: — Kad atrados jau ceļā uz Mordoviju, Ruzaevkā — pilsētiņā, kuru piemin Čaks poēmā «Strēlnieku atgriešanās» —, manās rokās nejauši nonāca avīze «Ļiteraturnaja gazeta», kurā izlasīju 1963. gada ideoloģiskā plēnuma materiālus. Tad man uzausa skaidrība. īsi pirms šī ideoloģiskā plēnuma vajadzēja notikt vispirms savienoto republiku, tad Vissavienības rakstnieku kongresiem. Tas bija aktīvs laiks arī Latvijā. Es gan toreiz vēl nebiju Rakstnieku savienības biedrs,

tikko biju beidzis Maskavas Literatūras institūtu, tomēr kopā ar kolēģiem iesaistījos priekšlaicīgā pārbūves procesā. Mēs daudz domājām, kā tikt pie cienīgas Rakstnieku savienības vadības, kā veidot priekšvēlēšanu aģitāciju, kādus kandidātus izvēlēties. Tas viss tika apspriests ne pārāk plašā, taču auditorijā, kurā, izrādījās, bijušas profesionālas acis un ausis. Viss nāca gaismā, un mūsu republikas augšējos slāņos notika pārrunas, cik rakstnieku represēt, taču galarezultātā pieņēma Zālamana lēmumu — apcietināt tikai mani, par iebaidīšanu citiem. To es sapratu vēlāk, jo, iepazīstoties tiesā ar savu lietu, atradu V. Belševicas dzīvokja kratīšanas protokolu, kā arī Rakstnieku savienības partijas un komjaunatnes organizāciju sēdes materiālus. Šajā sēdē Jānis Niedre dedzīgi lasījis un analizējis manu dzejoļu fragmentus. Fragmentus tāpēc, ka pilns teksts radītu neizpratni, kur ir tas saucamais pretvalstiskums. Zīmīgi, bet SIk protokols bija palicis bez nobeiguma, taču bez nobeiguma, kā uzzināju vēlāk, palika arī šī sapulce, jo O. Vācietis esot aizrādījis, ka šāda rīcība ir nelikumīga, jo pastāv taču navainības prezumpcija, un nedrīkst noķengāt cilvēku, kurš vēl nav notiesāts. Bet toreiz līdzīgu akciju bija daudz. To var uzskatīt par Pelšes terora vilni. Tas bija tāds klusais terors, par kuru cilvēki brīnās, jo Staļina laiki taču bija beigušies.

G. G.: — Bet sākās jauns posms. Strauji pieauga notiesāto skaits, cilvēki vienkārši tika politiski «apzīmogoti». Maskavā — Jevtušenko, Vozņesenska lietas, Hruščova strīds ar jaunajiem māksliniekiem, Rīgā — rakstnieku ķengāšana avīzēs ...

K. S.: — Tas, par ko tagad var tikai paraustīt plecus, toreiz izrādījās šausmīgs kriminmāls. Piemēram, pietika tikai ar pārrunām, kāda izskatītos Latvijā padomju vara, ja tā būtu nodibinājusies pēc kara. Nedrīkstēja *pat* iepīkstēties, ka 1941. gadā un 1949. gadā kāds cilvēks nelikumīgi tika deportēts. Tiesas laikā mans prokurors sludināja pat šādu frāzi — tas, kurš iedrošinās apgalvot, ka kaut viens cilvēks izvešanā netaisni cietis, ir nekrietns apmelotājs. Šis bezasiņu terors nemaz nebija vieglāks par Staļina teroru, jo baiļu sajūta cilvēkos saglabājās.

G. G.: — Vai tavā prāvā arī bija jūtama cilvēciska un juridiska šantāža «cēlu» ideālu vārdā?

K. S.: — Mana prāva bija profesionāli ļoti zemā līmenī. Kā izrādījās, manam tiesnesim tā bija izmēģinājuma prāva. Varbūt tāpēc viņš tiesā tik rupji uzvedās, apvainojot un draudot pat lieciniekiem, bet šantāžas tur bija daudz, taču tas izrādījās labs paņēmiens, kā notiesāt nevainīgos. Kad PSRS ģenerālprokuratūra šo prāvu novērtēja kā brāķi, sāka manu lietu pārskatīt, cenšoties mani aktīvi apstrādāt, lai es pieprasu apžēlošanu un reizē morāli un juridiski sankcionēju savu apsūdzību. Protams, es to nedarīju, jo svarīgākais —cilvēks nedrīkst spļaut ģīmī ne sev, ne citiem.

1965. gadā, lai gan ar novēlošanos, tomēr notika Latvijas Rakstnieku savienības kongress, un, kad es, atrazdamies tālumā un apsēdies saulītē barakas galā, atšķīru «Literatūras un Mākslas» numuru un ieraudzīju jauno valdes un sekretariāta sastāvu, man kļuva vieglāk ap sirdi. Gan darbs, ko mēs iesākām, gan mana atrašanās lēģerī nebija veltīga.

G. G.: — Bet vai tevi vispār Latvijā atcerējās?

K. S.: — Es visu laiku jutos saistīts ar kolēģiem, un kolēģi jutās saistīti ar mani. Divas reizes — 1965. gadā un 1968. gadā — Rakstnieku savienības dzejas sekcija oficiāli apsprieda tur uzrakstītos dzejoļus.

G. G.: — Es par lēģeriem esmu uzzinājis (paldies Dievam?!) tikai no rakstītā. Vai tie būtu A. Solžeņicina, Aldana Semjonova literārie darbi, cilvēku memuāri. .. bet kāds tavs dzīvais iespaids?

K. S.: — Tagad ir vairāk ziņu par Staļina lēģeriem, bet par Hruščova un Brežņeva (es abus izjutu) lēģeriem praktiski nerunā. Savā dziļākajā būtībā tie visi ir līdzīgi, atšķiras tikai mehānisms.

Ko varu teikt par vietu? Tā vēl skaitās Eiropa, nevis Sibīrija vai cita Āzija. Mordovija ir slavena ar saviem lēģeriem jau kopš 1918. gada, kad tur parādījās pirmie ieslodzītie. Tur ir purvaini upju krasti, nelieli ciematiņi. Vispār, šo iespaidu ir grūti izstāstīt, jo tā ir fantastiska un groteska situācija. Visās runās par audzināšanu un labošanu šī starpība starp vārdiem un darbiem izpaudās vēl krasāk nekā tālaika dzīvē, jo lēģerī es saskatīju pilnīgi līdz atkailinātībai, līdz shēmai kondensētu valsts modeli. Atrazdamies pilnīgā izolācijā, mēs ar visām šūnām izjutām arī starptautiskās situācijas maiņu. Zinājām par 1968. gada notikumiem Cehoslovakijā. Varbūt tas ir neticami, bet mēs tur pat lasījām čehu manifestu «2000 vārdu».

Vēl epizode, kura apliecina manu apgalvojumu par gro-tesko situāciju. Sabiedrības tīrīšana maz bija skārusi Berijas procesu, taču lēģerī tomēr atradās daži berijieši. Viņi bija vai nu kādreizējie izmeklētāji, vai Iekšlietu ministrijas darbinieki, kuri samērā ātri atrada kopīgu valodu ar bijušajiem SD izmeklētājiem. Viņi visi tā draudzīgi pastaigājās pa pāriem, viens otru uzrunāja — товарищ un Oktobra svētkos braši dziedāja «Buhenvaldes zvanus».

G. G.: — Šad tad atminos Elberta Harbarda domu: «Neņem dzīvi pārāk nopietni, tik un tā dzīvs no tās neizkļūsi». Vai pie visām grūtībām un pārdzīvojumiem tur nenoderētu šis izteiciens?

K. S.: — Un kā vēl. Pastāstīšu par virsnieku, kuram bija uzticētas mūsu miesas un dvēseles. Oficiāli viņu dēvēja par nodaļas vadītāju. Reiz viņš mums pārmeta šādi, bet, lai nepazūd kolorīts, teikšu to oriģinālvalodā: «Почему, ребята, не ходите на политзанятия? Неужели вам трудно раз в неделю полчаса на эту ерундовину уделить?» Viņš ir autors arī šai ģeniālajai definīcijai:

«Коммунистический способ распределения — от каждого по способностям, каждому — по возможностям!». Asprātības, joki, melnais humors — tas bija nepieciešams.

G. G.: — Vai bez visām demagoģiskajām mācībām un pāraudzināšanas, bez smagā fiziskā darba, bez karcera bija arī kāds «brīvais» laiks?

K. S.: — Lēģerī atradās cilvēki no visdažādākajām pasaules malām, ar visdažādākajām profesijām un interesēm. Sākot no kolhoza gana, kas vairāk neko nebija redzējis kā tikai savu govju astes, bet dzērumā piekāvis kolhoza priekšsēdētāju un rezultātā dabūjis pantu par politisko teroru. Bija arī vēstures un filozofijas zinātņu kandidāti, kas gribēja marksismu mācīt pēc Marksa un nevis pēc citām mācībām. Tur atradās arī profesionāli literāti — gan pazīstamais literatūrzinātnieks Andrejs Siņavskis, gan arī tulkotājs un rakstnieks Jūlijs Daniels. Publika bija ļoti raiba. Katra nacionālā grupa atzīmēja savus svētkus, arī Lieldienas, Ziemassvētkus, musulmaņu grupa aktīvi svinēja savus tradicionālos svētkus, uz kuriem aicināja visus. Tur tiešām bija internacionālo attiecību paraugmo-delis. Mēs, latvieši, septembrī regulāri rīkojām Raiņa dienas, ukraiņi — Tarasa Ševčenko atceri. Iepriekš tika sagatavoti parindeņi, un dzejoļi skanēja visās iespējamās mēlēs. Jūlijs Daniels, noklausoties un noskatoties pirmo šāda tipa pasākumu, pat teica, ka nebūtu slikti to visu parādīt Maskavā Kolonnu zālē.

G. G.: — Pa šiem nebrīves gadiem tev krājās arī dzejoļi, pakāpeniski veidojās grāmata, kuru atklātībā vari celt tikai tagad.

K. S.: — Dzejoļus rakstīju tāpēc, ka tā bija galvenā eksistences forma, lai izdzīvotu pats un lai izdzīvotu mani līdzbiedri. Es sajutu arī sociālu atbalstu un atbildību. Tieši lēģerī sapratu, ka dzejolis jāraksta konkrētam adresātam, un šo principu centos saglabāt arī vēlāk. Kādu pusgadu pirms atgriešanās manu vārdu bieži varēja dzirdēt ārzemju radioraidījumos, un tas palīdzēja ātrāk iesaistīties literārajā dzīvē, jo republikas valdošās aprindas bija ieinteresētas, lai *domā, ka viss* ir kārtībā un nekādu represiju pret mani nav. Taču grāmata toreiz vienalga neiznāca, lai gan tai bija pat trīs recenzenti — A. Balodis, O. Vācietis un A. Grigulis. Par Ojāra recenziju teica, ka tā ir pārāk pozitīva, bet A. Grigulis dzejoļus sadalīja publicējamos un nepublicējamos un par nosaukumu pateica, ka tas pārāk ož pēc cietuma.

Bet tagad esmu pārliecināts, ka šīs grāmatas pēdējais variants ir visoptimālākais. Esmu izmetis daudzus dzejoļus, kuros jūtama nenostrādātība vai pārāk liela žults. Vienu gan es lēģerī iemācījos — rakstīt koncentrēti, precīzi izteikt savas izjūtas. Varbūt tas no pārāk ilgas skatīšanās vienā punktā? Lielā mērā šī tradīcija turpinās — man tagad bieži iznāk lūkoties pa slimnīcas logu, jo no Mordo-vijas atvestā

smagā un neizārstējamā slimība vajā mani kā tāds melns murgs, kā mūžīgs atgādinājums.

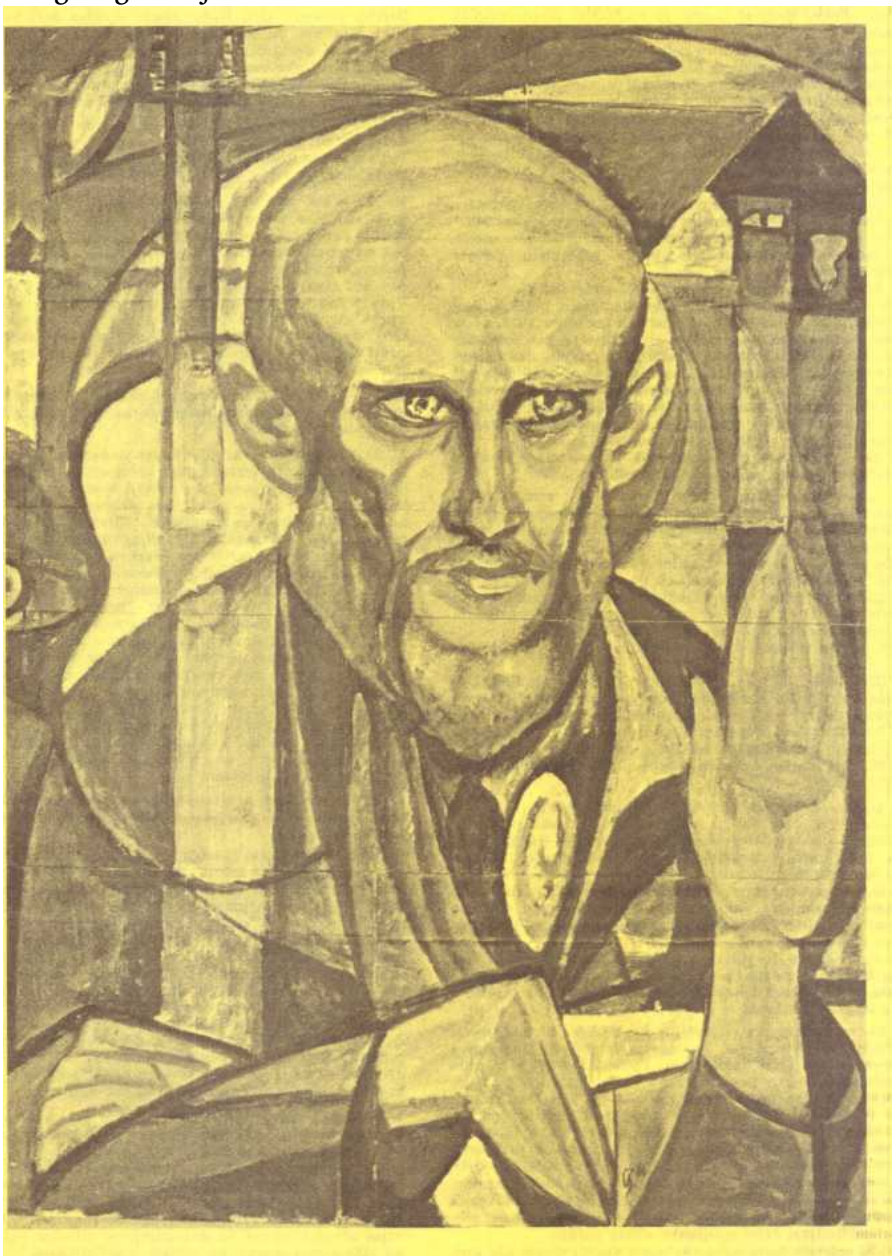

G. G. — Pāris tavu lēģera laika dziesmu klīst pa pasauli ka leģendas, pagūdamas folklorizēties.

K. S.: — Gan izmeklēšanas laikā, gan pēcāk arī cietuma kameras viennīcā nedeva zīmuli un papīru, un es sacerēju galvā dziedamus tekstus. Meldiņus aizguvu no kādām romancēm. Ar šīm dziesmām mēs dzīvojām lēģerī, vēlāk, jau pēc atgriešanās brīvībā, cilvēki tās

dziedāja, bieži vien nezinot, kas ir autors un kur tās radušās. Es šīs dziesmas iedalīju kādās divās kategorijās — «indē» un «pretindē».

G. G.: — Tad nodziedi kādu no «indes».

K. S.: — Pār jumtiem saule lēc, šalc meži brīvībā,
Un zaļos tīrumos silts lietus līst.
Mums kaili akmeņi un kaila dzīvība,
Un skumjas atmiņas kā smilgas vīst.
Kad klusās ielejās vējš ievu ziedus nes,
Tad tikai sapņos mums to baltums plīv.
Ar citiem satikties iet mūsu meitenes,
Mums cerēt, ilgoties sen vairs nav brīv.
Tā paiet pavasars, tā paiet vasara,
Tā paiet jaunība un mīla gaist.
Tik nakšu melnumā vien skopa asara Kā ogle kvēloša uz vaiga kaist.
Reiz vārti atvērsies uz gaišo brīvību,
Būs acīs novakars un matos sniegs.
Kam gan vairs vajadzēs šo kailo dzīvību,
Tu būsi izstumtais, tu būsi lieks.

Iespējams, ka tagad tas skan briesmīgi pesimistiski, bet šīs dziesmas, kurās nebija ilūziju, norūdīja cilvēkus.

G. G.: — Vai tu bieži redzi lēģeri sapnī?

K. S.: — Redzu, bet ne pārāk bieži. Es izstāstīšu divus sapņus. Pirmais sapnis: es esmu nosēdējis visu piespriesto termiņu, bet mani nelaiž ārā un es nevienam neko nevaru pierādīt. Otrs sapnis vēl briesmīgāks. Es atgriežos lēģerī atrodu savu baraku, bet nevaru atrast savu guļvietu.

G. G.: — Vai tu gribētu kādreiz aizbraukt uz turieni?

K. S.: — Es gribētu iekļūt zonā, un skatīties caur sētu, kā virs egļu galotnēm aust saule. Tur es fiziski izjutu, kā zeme griežas. Es bieži pēc darba paliku pats pēdējais cehā un nedēļām ilgi vēroju, kā debesīs pārvietojas saule. Tas bija mans īstais kalendārs. Es toreiz lasīju Tomasa Manna «Burvju kalnu», bet darīju to ļoti lēnām, lai izgaršotu katru lappusi, izjustu katru situāciju. Nebrīvē cilvēks nenoveco, tāpēc ka tur laiks ir it kā apstājies.

G. G.: — Varbūt to varētu nosaukt par rūgto ilūziju zemi, kur katrs savā dvēselē glabā naidu un iekšēju atriebību? K. S.: — Es savu rūgtumu izlēju dzejā, bet visu laiku apzinājos, ka atrodos šeit kaut kādu muļķīgu apstākļu sakritības rezultātā un esmu netaisnības upuris. Lēģerī bija tādi, kas mēģināja iztēlot sevi par varoņiem. Es sapratu, ka tā nav nedz manas dzīves katastrofa, nedz zvaigžņu stunda, bet ļoti smags un grūts etaps.

G. G.: — Nāk prātā Būdas teiciens par to, ka uzvara ir naida cēlonis un uzvarētājs ir nelaimīgs. Tu neesi mēģinājis uzzināt, vai tavi

«uzvarētāji» arī ir nelaimīgi?

K. S.: — Gan mans prokurors Pāže, gan tiesnesis Brīze drīzāk gan bija marionetes toreizējās augstākās priekšniecības rokās. Kā mums tagad zināms, šīs uzvaras bija netīras un melīgas. Tāpēc es tagad neiebilstu, ja manu lietu pārskatītu, ne sevis dēļ vien, bet vēlos, lai uzvar taisnība, kaut arī pēc tik daudziem gadiem. Esmu dzirdējis, ka vietējā prokuratūra to izdarīt nevar, ka tas ir pie mums kā parasti — visi ceļi ved uz Maskavu. Tas tāpēc, ka ģenerālprokurora iesniegto protestu PSRS Augstākās tiesas plēnums toreiz noraidīja. Tātad viss jārisina augstākajos līmeņos.

G. G.: — Visu laiku esmu brīnījies, kāpēc, runājot par 60. gadu — O. Vācieša, Ē. Vilka, V. Belševicas u. c. — «literārajām tiesām», nepiemin tevi?

K. S.: — Domāju, ka te ir divi iemesli, pirmkārt, palaistās baumas, ka bijis saistīts ar kādu grupu, otrkārt, visu laiku taču vairījās pieminēt vārdu «lēģeris», maniem dzejoļiem, kuri bija uzrakstīti Mordovijā, svītroja pat gadskaitļus. Neskatoties uz to, ka tagad mani pie šī «karstā» laika notikumiem nepiemin, gribu izteikt pateicību saviem kolēģiem par drosmi. Es zinu, ka mēģināja pat vākt parakstus, lai mani atbrīvotu, taču šo akciju tūlīt aizklapēja ciet. Gan V. Bel-ševica, gan I. Auziņš, gan M. Čaklais, riskēdami ar savām reputācijām, rakstīja man vēstules un sūtīja savas grāmatas. Tas mani iesaistīja notiekošajā literatūras procesā un palīdzēja izturēt.

G. G.: — Šī palīdzība, protams, ir svarīga, bet cilvēks tomēr ir viens savās šaubās, ciešanās un cerībās ...

K. S.: — Tāpēc jau visvairāk palīdzēja doma par nāvi. Vajadzēja tikai paskatīties uz līķu kambari vai lēģera kapiem, un tūlīt pārņēma tāda dīvaina sajūta — ja nomirsi nometnē, nenosēdējis savu laiku, tavu līķi neizdos tuviniekiem, vienkārši paliksi šajā nomaļajā vietā uz visiem laikiem. Šajos apstākļos cilvēkam galvenais —• pastāvēt. Tiem, kuri nav bijuši nometnēs, varētu šo sajūtu izskaidrot eksistenciā-lisms, filozofija, kura atklāj kara, ieslodzījuma, okupācijas apstākļus. Spāņu filozofs Ortega Igasets, atsaucoties uz Kal-derona koncepciju, ka dzīve ir sapnis, teicis šādu domu (precīzi es neatceros, bet ideja tāda) — pat ja dzīve ir sapnis, to vajag pienācīgi nodzīvot. Ja man ir apziņa, ka jebkurā laikā es varu izdarīt pašnāvību, ka esmu saimnieks pār savu nāvi un arī pār dzīvību, ka man pieder pēdējais vārds — tas deva ārkārtīgi daudz.

G. G.: — Vai tev saglabājusies arī kāda fotogrāfija no lēģera laikiem?

K. S.: — Fotografēt bija aizliegts, taču tas nenozīmē, ka to nedarīja. Bet man izdevās saglabāt un neskartu dabūt ārā ukraiņu grafiķa un vitrāžista Opanasa Zalivahas gleznu, uz kuras ir attēlots mans portrets. Tur saskatāma visa parastā simbolika — sargtorņa

modrā acs, ģitāra, taču uz krūtīm redzams tāds gaišs plankums, tā ir karote, jo tā vienmēr un visur bija jānēsā līdzi. Mēs karoti nēsājām nevis pēc vecā paraduma, zābaka stulmā, bet gan krūšu kabatiņā kā ordeni. Bet vispār lēģerī gleznoja daudzi, kamēr tas nebija aizliegts. Vēlāk sāka uztraukties, ka daudzi portreti tiek brīvībā un sākās gandrīz vai svētbilžu grautiņš. Mans draugs Opanass šo gleznu gleznoja uz vatmaņa papīra gabaliņiem, kurus no otras puses salīmēja kopā. Tā bija izjaucama. Un es to tādu izjauktu arī mēģināju ar vienu atbrīvoto nelegāli izsūtīt laukā. Taču visas labās ieceres izkūpēja, un, tā kā varēja sazīmēt, kas tur uzmālēts, dabūju 15 diennaktis pasēdēt karcerī.

G. G.: — Vai tagad nenožēlo šos septiņus gadus?

K. S.: — Nenožēloju. Tā ir mana rūgtā, bet stiprā pieredze. Protams, varēja būt visādi, taču pašreiz saprotu, ka esmu gan zaudējis, gan ieguvis.

G. G.: — Ja mūsu sarunas vidū tu nodziedāji vienu no savām «indes» dziesmām tad varbūt beigās varētu kādu «pretindes»?

K. S.: — Šauteņu stobri ar nāvi draud,
Sargā kā zvērus mūs.
Rudeņa vēji aiz žoga raud,
Dzeloņa stieples rūs.
Tur aiz šīm priedēm zemei ir gals Un tālāk vairs nav, kur iet.
Krūtīs jānožņaudz gļēva balss,
Zobi jāsakož ciet.
Palīdzi biedram, kas guris krīt:
Priekšā vēl grūtāk būs.
Kamēr vien pasaulē ļaudis mīt,
Mūžam pieminiet mūs.
Bet, lai cik ilgi no dzīves mūs šķir,
Mums vienmēr būs ceļš, ko iet.
Kamēr mutē vēl zobi ir,
Tie ir jāsakož ciet.

AR KNUTU SKUJENIEKU SARUNAJĀS GUNTARS GODIŠ

Vēl pirms dažiem gadiem ideja par «Cūku mednieka» iesniegšanu publicēšanai tepat Latvijā skanēja kā visai neizdevusies anekdote. Bet — viss plūst, viss mainās. Kas vēl vakar bija nereāls, šodien īstenojas, kas vakar bija iespējams, šodien vairs tāds nav.

Vai ir kāda jēga celt priekšā nostāvējušos sacerējumu! Varbūt tieši tāpēc, lai šodienas jaunieši uzskatāmi pārliecinātos, ka tad, kad mēs augām, tad gan tā nebija — tad bija vēl trakāk. Varbūt tas cels viņu pašapziņu un kalpos par brīdinājumu tam, kā nevajag darīt

Jā, TIE tur bija CITI laiki, kurus vislabāk rak sturot ar hrestomātisko frāzi «ziedi, ziedi . . karodziņi bērnu rokās». Pašslavināšana sa sniedza savu apogeju. Ordeņus karināja kat rā apaļā

jubilejā, tad arī mazāk apaļās, beigā jau tāpat vien. Viss bija tik bezgala jauki, taču no veikalu plauktiem pazuda ne tikai medūzu akvāriji, bet arī margarīns un ziepes. Mūsu uzstāšanās bija iecerēta kā kontrasts tam, kā tajos gados mēdza uzstāties. Melnos kreklos, sveču gaismā, vienīgi apdullinošais sprādziens, kurš iepriekšējā vakarā bija pietiekami labi izdevies uz Stūres ielas 2 balkona, neiznāca. Izrādi, pretēji bažām, neviens nepārtrauca, bet arī smējās tikai daži no vismaz simt vērotājiem. Ko tikai neizdara jaunības trakulības dzīti, iekams nostājas uz pareizā ceļa! Pa visiem kopā mums toreiz bija 65 gadi. Tas, ja arī neattaisno, tad izskaidro mūsu pozīciju.

Dramatiskās māktas smalki pazinēji būs vīlušies. Nekādu mākslinieciskās domas pērļu te nav. Tā jau arī nebija iecerēta kā teātra izrāde, bet, mūsdienīgi izsakoties, kā akcija. Pārāk taisnvirziena, pārāk viegli atšifrējama, pārāk vienpusīgi saasināta uz dzīves melnajām pusēm, bez pozitīvo sānu redzīgas izgaismošanas. Tomēr es atturējos no lugas uzlabošanas, aprobežojoties ar tīri redakcionāliem labojumiem. Kamdēļ to pataisīt labāku, nekā tā bija! Kamdēļ taisnoties sabiedrības priekšā!

Dž. Orvelu, protams, toreiz lasījuši nebijām. NEJAUŠĪBA, bet no tām, kas IR NEPIECIEŠAMAS. Atklātība tagad sasniegusi augstu pakāpi. Ja jau pat Di. Orvelu publicē, tad vairs nav ko gaidīt — teicu sev. Tiesa, mums salīdzinājumā ar kolēģi Ir daži trūkumi — mums nav filoloģijas zinātņu doktora priekšvārda, neesam ārzemnieki, darbojamies grup-veidā, kas ir vainu pastiprinošs apstāklis, neesam vēl arī miruši, bet no tādiem visu ko var sagaidīt. Ar vienu vārdu sakot, tiem Rietumu nejēgām sliedes tomēr ir cita platuma, bet tas taču sīkums.

MĀRIS GRĪNBLATS

25.03.88.

MĀRIS GRĪNBLATS JĀNIS MELLENS NORMUNDS ŠTEINBERGS

CŪKU MEDNIEKS

JEB DIVU PATIESI DRAUDZĪGU ĶĪNIEŠU SARAKSTĪŠANAS STARP LONDONU UN PEKINU

Šī luga, kura ir viens no spilgtākajiem Absurdā laikmeta intelektuālā amorālisma lieciniekiem un daudzpusīgi un dziļi atklāj zināmu aprindu netīros centienus, kas vērsti uz vispārējā saspīlējuma atslābuma pārvēršanu atslābuma saspīlējumā, kas dotu smagu triecienu visas pasaules revolucionāro spēku vienībai, vienīgo reizi tika izrādīta 1979. gada 20. decembrī Rīgā Vēstures un filozofijas fakultātes kamerzālē.[1]

Šo darbu publicējam sērijā «Viņu tikumi». Darbs paredzēts

tiem, kuri pēta mūsu morālās skaidrības apmelotājus, kā arī tiem, kas sasnieguši atbilstošu morāli politisko briedumu.

Zinātņu Akadēmijas Ziemeļrietumu filiāles Dienvidrietumu literatūras un valodas kritikas institūta Amoralitātes materiāli tehniskās bāzes izpētes laboratorija

PRIEKSSPĒLE

Uz skatuves Teātra direktors:

«Mēs jums parādīsim uzvedumu, kas apceļojis visu pasaules ievērojamāko kultūras centru skatuves. Izrāde tika skaļi izsvilpta Parīzē, Frankfurtē pie Maiņas, Čikāgā, Milānā, Vo-roņežā, Penzā, Rēzeknē un Lapmežciemā, tāpēc arī šeit tā tiek pasniegta pirmo un pēdējo reizi. Skatītājus, kuriem radīsies vēlēšanās apliecināt savu klātesamību izrādē, skatuvi apmētājot ar bojātām fazānu olām, lūdzu savaldīties līdz izrādes beigām; iejūtīgākām dvēselēm lūdzam stiprināt garu un sagatavot savus nēzdodziņus; tiem, kas nepanes asiņainus skatus, lūdzam zāli atstāt tūlīt, jo uzvedums ir vairāk traģisks nekā komisks, drīzāk zemisks nekā cildens, un, visbeidzot, tas, ko jūs redzēsiet, ir absurds, absurds un tikai absurds, tāpēc nemeklējiet šeit plašus vispārinājumus un pārdrošas paralēles, bet gan skatieties uz to, kas ir, uz to, kas notiek jūsu acu priekšā!

Izsakām cerību, ka šī luga neizraisīs vilšanos pat kaislīgākajos intelektuālā kretīnisma cienītājos, un . . . tātad, jums tiek demonstrēta luga — divos satraucošos cēlienos, bet ar īsu un šausminošu starpbrīdi — «Cūku mednieks jeb divu patiesi draudzīgu ķīniešu sarakstīšanās starp Londonu un Pekinu».»

I CĒLIENS

Spoži apgaismota televīzijas studija Vašingtonā.

Televīzijas diktors:

«Labvakar, cienījamie skatītāji! Sākam mūsu kārtējo pārraidi no cikla «Skatoties no Vašingtonas».

Viens no notikumiem, kas saistīja plašas publikas uzmanību aizvadītajā nedēļā gan te — brīvajā pasaulē, gan arī tur — komunistu pārvaldītajās zemēs, bija Oskara balvas piešķiršana Holivudas grāvējam «Cūku mednieks». Kaut arī tajā ne reizi nav minēta Padomju Savienība, padomju vēstnieks Vašingtonā iesniedza Baltā nama pārstāvim protestu, atsaucoties uz to, ka šī filma nesekmē normālu sakaru atjaunošanu starp Rietumiem un Austrumiem un met ēnu uz Maskavas pūliņiem miera stiprināšanas laukā.

Kā lēš mūsu speciālisti, filma izmaksāja trīs reizes dārgāk nekā sabiedroto karaspēka izsēdināšana Francijā Otrā pasaules kara laikā. Tās uzņemšanu vadīja ne tikai Holivudas labāko režisoru brigāde, bet

arī sešpadsmit Pentagona ģenerāļi. Tajā piedalījās vairāk nekā simt filmu zvaigžņu un 8500 statistu, kā arī 50 000 dzīvo un 18 000 mehānisko cūku, tika izspridzināts 2,5 megatonnas sprāgstvielu un izliets 34 000 dekalitru mākslīgo asiņu. Filmēts tika gan uz sauszemes, gan *jūrā,* bet, lai uzņemtu kadrus, kas ataino Angliju pēc liktenīgās bombardēšanas, operatoriem, riskējot ar savām dzīvībām, vajadzēja kosma kuģī nolaisties uz Mēness neredzamās puses.

Bet tagad pavērojiet centrālos mezglu punktus no šī aizraujošā sižeta.»

Sākas filmas fragmentu demonstrācija. Kadra kreisajā stūrī redzama ķīniešu diktora saspringtā seja, bet pārējā daļā grandiozās kaujas operācijas ainas.

Diktora patētiska balss:

«Aģentūras Sinhua ziņojums. 2079. gada 29. jūnijā varonīgās Ķīnas Tautas karaspēks sekmīgi forsēja Lamanša šaurumu un sāka Anglijas *atbrīvošanu no* imperiālisma jūga. Mūsu kareivīgo armiju draudzīgi sagaidīja Portlandas, Portsmutas, Braitonas un Hastingsas darba tauta, kas jau gadsimtiem ilgi smaka smagajā kapitālisma jūgā. Anglijas karaspēka nenozīmīgā pretošanās nebūs šķērslis mūsu grandiozās vēsturiskās misijas realizēšanai.

Šodien, 30. jūnijā, Ķīnas Tautas Armija atbrīvoja Londonu, kuras strādnieku neizsakāmais prieks *atsauca atmiņā* svētku atmosfēru Parīzē, kad tur tika sarīkotas Ķīnas kultūras dienas sakarā ar Francijas atbrīvošanu. Pēc divām dienām mūsu armija izies uz līnijas Liverpūle-Mančestera-Sefīlda-Grimsbī. Londonā sākušās sarunas starp Ķīnas Tautas Hurāla vadītājiem un angļu tredjūniju pārstāvjiem par varas nelietošanu starptautisko attiecību noregulēšanā.»

ĶTA 23. mehanizētās divīzijas 78. pulka komandiera — **pulkveža Čži Šu** 1. vēstule no Londonas, 4. jūlijā:

«Dārgais Čžu 5i! Brāli! Lai mūžos slavēts mūsu priekšsēdētājs Van Liņ Mins! Tu nemaz nevari iedomāties, cik ļoti esmu sarūgtināts, ka liktenīgā slimība, kas jau 49 gadus piesaistījusi Tevi pie gultas, neatļauj Tev atrasties šeit un ar savām acīm redzēt Eiropas atbrīvošanu (es ceru, ka Tu to noskatījies televīzijā). Tev būtu vajadzējis redzēt *mūsu tanku* un bruņmašīnu straujo lidojumu pa pilsētas ielām, kas kā ar roku aizslaucīja viduslaiku tumsonības paliekas.

Viss mainās, viss plūst. To Tu man mācīji pirms daudziem gadiem, bet te es to redzu pats savām acīm. Vestminsteras abatijā ierīkots Van Liņ Mina uzskatu propagandas centrs, bet Bekingemas pilī, karalienes guļamistabās, ar viņas dedzīgu piekrišanu, ierīkots Visķīnas armijas komandieru sievu štābs.

Es ar savu pulku esmu apmeties Oksfordas universitātē, jo visi filologi, fiziķi un pārējie, saskaņā ar mūsu rīkojumu, ir izsūtīti talkā pa

visu Angliju, lai pievērstu buržuāziskās Jorkšīras cūkas. Tu jau zini, ka pēc dažām dienām būs klāt mūsu Ķīnas garspalvainās, un man uzdots pārraudzīt to izvietošanu. Anglija, protams, ir mūsu, taču nejūtos te kā mājās, kamēr te nav mūsu cūku. Vai tad pats Van Liņ Mins neteica, ka uz *cūku mugurām* pacelsies brīvības *un saprāta* valsts?[2]

Talkas rezultāti ir lieliski: studenti brukuši virsū cūkām *starp* pulksten 3 un 4 no rīta, kad tās ir vismiegainākās, un sākuši tas durt, indēt, kārt, žņaugt; daudzas noslīcinātas, tāpēc arī tagad nekur nevar iet peldēties — visi ūdeņi pilni ar uzpūstiem cūku līķiem, pat mūsu zemūdenes bija spiestas uz laiku atstāt Temzu.

Starp citu, esmu maziiet norūpējies. Mūsu štāba priekšnieks izsauca mani pie sevis. Tu jau droši vien atceries, ka jaunībā dažus gadus *nomācījos* filoloģijas fakultātē, *kamēr* tiku uz īstā ceļa un sapratu, ka mans aicinājums ir visas pasaules atbrīvošana. Tāpēc viņi mani arī izvēlējušies par filozofijas fakultātes dekānu. Atsūti man savu metodoloģisko krājumu «No cūkām par sevi līdz cūkām priekš mums». Domāju, ka tas man būs tieši piemērots, lai sagatavotos pienācīgi.

Atvaino, ka rakstu tik īsi. Esmu pamatīgi noguris. Nupat atgriezos ar saviem puišiem no universitātes bibliotēkas. Dedzinājām visu, kas nebija ķīniešu valodā vai par Ķīnu. Vari iedomāties, kā esmu noguris!

Ar patiesu revolucionāru sveicienu —

Čži Su.

P. S. Šodien pilsētā bija riebīga smaka. Mūsu teorētiķi apgalvo, ka tā nākot no trūdošā amerikāņu imperiālisma, jo vējš pūta no rietumiem, taču man liekas, ka tur vainīga Londonas atkritumu novācēju konference, kas jau trešo dienu pieņem mūsu atbrīvošanas misiju atbalstošas rezolūcijas, tāpēc arī neiebilstam. Turklāt mums taču ir gāzmaskas.» Intelektologosijas lecentrēšanas Hurāla **vadītāja Čžu Si 1.** vēstule no Pekinas 15. jūlijā:

«Dārgais Čži Su! Mans prieks ir neizsakāms, Jūs esat varoņi, nākotne tagad pieder mums. Man pat grūti rakstīt, man acīs ir prieka asaras, sirdī tik līksmi. Viss, viss ir tik bezgala jauki.

Jā, kamēr neaizmirstu, liels paldies ar Tavu kareivīgo sveicienu. Tā jau ir, uz pleciem 144, bet prāts kļūst jo dienas, jo skaidrāks, jo viss ir tik bezgala skaisti. Domāju, ka nesīšu smago Intelektologosijas lecentrēšanas Hurāla priekšsēža pienākumu līdz mūža beigām. Nekā cēlāka kā kalpot mūsu lietai līdz pēdējam elpas vilcienam, es neredzu.

Nupat kā pabeidzu būvēt mūsu «Centra» 62. stāvu, uz kuru tiku pārnests tikai šorīt. Tā jau ir, no ērgļa lidojuma tiešām viss redzams labāk. Viss, kas notiek Pekinā, masās, tā teikt, individualitātēs, man tagad kā uz delnas; telecentrāle darbojas lieliski, periskopi grozās visu diennakti, bet Tev kā brālim pateikšu atklāti: Es, kā vienkāršs cīnītājs, bezgala mīlu visu pasauli. Reizēm vienkārši paņemu savu veco huņņu okulāru, lieku pienest sevi pie loga un skatos tieši lejā. Cilvēki tur ir

kā mazas melnas skudriņas, un es kļūstu sentimentāls, es jūtu viņu elpu, viņu priekus, sajūtu, cik bezgala vienoti mēs esam.

Par Jums, tā teikt londoniešiem, esmu bezgala lepns. Ar dziļu saviļņojumu zilajā ekrānā vēroju Londonu tās lielajā atdzimšanas dienā. Ziedi, ziedi, draudziņ, smaidi, karodziņi bērnu rokās, visapkārt līksme, mūzika. Nebijusi tikai tā drausmīgā migla, nekādi nevarēju saskatīt, kas notiek aiz komentētāja muguras.

Galvenais, kā cūkas? Tās šodien pats svarīgākais. Klimats, draudziņ, klimats, apstākļi, jaunas kūtis, kompleksā pieeja, prostrācijas pilnīga un galīga likvidēšana, trihīnu anihilācija, citoloģijas uzplaukums, erotu peristaltika — lūk, svarīgākais šodien.

Sabiedriskajā dzīvē — angļu eskvairu paaugstināšana par naibiem, intoleranta attieksme pret kreiso lamarksistu[1] strāvojumiem cūkkopībā—tas arī galvenais.

Darba bez gala, sācies jauns laikmets. Cīnieties, domājiet, uz Jums noraugās visi labas gribas progresori. Gaidu ziņas.»

2. vēstule no Londonas, 17. augustā:

«Čžu Si! Dārgais! Mēs turamies. Viņas ir klāt. Hitrovas lidosta visām citām lidmašīnām slēgta. Pieņemam tikai Garspalvainās. Turpat lidostā visas iziet medicīnisko pārbaudi un slimās nosūtām uz bijušo Karalisko Gaisa Spēku hospitāli. Tomēr slimo nav daudz, mūsu piloti ir ļoti piesardzīgi, bet stjuartes savas klientes apkalpo patiešām iejūtīgi.

Man arī darba pilnas rokas: vari iedomāties, cik šie angļu studenti ir izlaidušies. Esmu noteicis tiem vienotu formu un stingru reglamentu. Par grupu vecākajiem iecēlu savus labākos seržantus. Pats ņemos vadīt ievadu specialitātē, domāju, ka tas man ir tieši piemēroti. Kā nekā pieredze. Izdalīju visiem Sanhajas laužņus un Seņjanas lāpstas — teicamas kvalitātes. Galvenās cūku mītnes pirmā kārta ir ar mākslīgo ventilāciju, ārstnieciskajām dubļu vannām un Honkongas virtuvi, Tu jau zini, cik slikti mūsu Garspalvainās panes angļu ēdienus. Visa būve jāpabeidz līdz sesijas sākumam. Tas tāpēc, ka tā nebūs no vieglajām: bekona aprehensijas sintēze, neoveterinārijas pamati, es jau nemaz nerunāju par Ķīnas Garspalvaino vēsturi no Konfūcija laikiem līdz četrdesmit četru bandas sagrāvei.

Jā, kad cūkas iedzīvosies, tad gan mums būs zaļa dzīve. Gan ēdiens, gan apģērbs, gan apavi—viss naturāls.

Starp citu, esmu nodomājis savas savrupmājas dārzā (māju man piešķīra par nopelniem mūsu kritiķu kritikā) izveidot kapeni no mūsu cūku galvaskausiem, bet celiņu uz to nobruģēt ar Jarkšīriešu nagiem. Vai nav laba ideja?

Vakaros parasti dodos uz Londonu, pavēroju, kas notiek teātros. Idejiskais līmenis gan viņiem ir ļoti zems. Skatījos kaut kādu tur «Godo gaidot». Tīrais absurds! Pasaki man, kāpēc jāgaida Godo, ja šeit

esam mēs un cūkas arī? Tagad šo gabalu ir aizlieguši. Reizēm paskatos «Mao Dzeduns — superzvaigzne» — idejiskā līnija nevainojama. Tiesa, tagad tam pietrūkst laika, jo beidzot sabiedriskojuši publiskos namus.

Štābs izdevis rīkojumu par cūku morālās audzināšanas uzlabošanu un tagad katram kārtīgam ķīnietim, kā arī iezemiešiem, kuri ir pilnīgi uzticami, jāņem pie sevis noteikts cūku skaits un jārūpējas ne tikai par to dzīvsvara pieaugumu, bet arī morālo briedumu, lai tās nonāktu zem naža attiecīgi sagatavotas. Arī es vienu pieņēmu audzināšanā, kaut arī man kā pulkveždekānam bija tiesības atteikties, bet es domāju, ka tas nebūs godīgi.

Jā, Čžu Si, redzot šo vērienu, es nešaubos, ka priecas valstība vairs nav aiz kalniem!

Tavs vienmēr uzticamais Čži Su.

P. S. Kāds draugs man no Parīzes atsūtīja vairākas burkas lielisku kornišonu. Vienīgā nelaime, ka tos grūti norīt, ja neuzdzer virsū Ziemeļķīnas šņabi. Atsūti, lūdzu, kādu kasti. Te jau oficiāli ir sausais likums, pats saproti.»

2. vēstule no Pekinas, 13. septembrī:

«Mans dārgais brāli Čži Su! Tavas vēstules mani paceļ intuitīvi invariantas interspekcijas insurgences afektos. Tajos es aizmirstu pat savu neokorteksa insuficienci, tātad, man ir pietiekams pamats domāt, ka man tā vairs nemaz nepiemīt. Es turpinu vadīt mūsu atbrīvotāju misiju, es esmu tās dvēsele, Jūs, mani bruņinieki, tās miesa un asinis, bet mūsu uzticamā Visķīnas cūku armija — tās balsts un materiāli substrātiskā bāze.

LAI DZĪVO CŪKAS! LAI DZĪVO BRĪVĪBA! LAI DZĪVO VIENLĪDZĪBA!

Kā redzu, Tu esi ne tikai izcils politiķis un cūkologs, bet redzams kultūras darbinieks ar smalki izkoptu gaumi un erudīciju. Manuprāt, vairāk uzmanības vajadzētu veltīt ne tikai angļu filozofijas studentu tehniski zinātniskā darba organizācijai, unificēt ne tikai to domāšanu, bet arī sapratni un apakšziņas strāvojumus. Ceru, ka lieti noderēs manis izsūtītie astoņi miljoni sējumu «Cūku fenomenoloģija».

Kas attiecas uz privāto dzīvi, tad te, protams, mērenība un pieticība ir pats galvenais. Privātām vajadzībām izsūtu Tev divus vagonus mūsu «Ziemeļķīnieša». Tiesa, Rietumu nejēgām dzelzceļa sliedes esot šaurākas nekā mums, bet tas tak sīkums.

Izsūtu savu jauno teorētisko un ētisko monogrāfiju «Publisko namu kā jaunas kopīpašuma formas organizēšanas metodoloģiskie pamati un to lietošanas kartiņu sadales pamatprincipi».

Te, Pekinā, dzīvojam labi. Drīz atkal sāksim ražot ziepes un medūzu akvārijus, jo, tā teikt, vajadzības aug ātrāk par bambuskokiem.

Cīņā, kā vienmēr, esmu kopā ar Jums. Barojiet cūkas, to

klātesamību jāizjūt ikvienā dzīves sfērā, to tauku slāņa biezums ir lineārā proporcijā ar mūsu dzīves augšupeju.

Vienmēr dedzīgais Čžu Si.»

3. vēstule no Londonas, 31. oktobrī:

«Sveiks, Čžu Si! Dzīve pie mums iet uz augšu. Patīkami vērot, kā pilsētā viss izmainījies: divstāvīgo autobusu vietā tagad ir astoņkājainas mehāniskās cūkas, kas ar vienādu ātrumu iet uz priekšu un atpakaļ. Jaunie naturālisti demonstrē cūkas un valzirga hibrīdu, kas vienlīdz mundri jūtas Ziemeļjūras aukstajos ūdeņos un parlamentāro diskusiju siltajā atmosfērā. Vienīgā nelaime, ka dažas dienas nedarbojās pusautomātiskā cūku ekskrementu novadīšanas sistēma un bez garajiem zābakiem, kurus mēs ieguvām Skotijas kampaņas laikā, nemaz nebija ko kāpt no gultas laukā. Bet — vispār — nav ļaunuma bez labuma — tie, kam nebija zābaku, dabūja sēdēt mājās, un tā uzreiz bija tīrāks gaiss.

Ar angļiem nemīlu saieties. Viņi ir visādu niķu pilni. Toties katru dienu eju pastaigāties ar savu cūku, t. i., braucu savā «Rol/-Royc'ā», blakus sev nolicis skudrulāča ādu, uz kuras manai cūciņai gulēt (ādu es iemainīju no zooloģiskā dārza pret trim Siāmas runčiem; tiesa, viens no tiem bija mazliet akls, bet to ļaunā neņēma, jo tāpat jau visus zvērus, no kolibrijiem līdz Lohnesas drakoniem, izbaros cūkām). Pilsētā pusdienojam cūku restorānā. Ēdina tur lieliski. To es saku tāpēc, ka dažas reizes tur biju ielavījies, tērpies cūkas ādā. Pēc šādiem izbraucieniem esam tā noguruši, ka liekamies tūlīt gulēt. Cūka — uz lielā Irānas šaha paklāja, bet es turpat blakus, jo viņa, nabadzīte, viena pati ilgi nomokās ar aizmigšanu.

Vai zini, cūkas ir interesantākas par dažu labu cilvēku, par filozofiem jau nemaz nerunājot (fakultātē tagad rādos reti: mani aizvieto majors Fu Čžu, ļoti spējīgs cilvēks, apzinīgi pilda savus pienākumus, žēl tikai, ka viņa oligofrēnija progresē). Tagad es savai aizbilstamajai veltu visu brīvo laiku. Apguvu pašus vienkāršākos cūku izrukšķējienus, un tā mēs pat tumsā varam saprasties. Atklāti sakot, man pat neērti no viņas, jo ko tā teiks, ja ievēros, ka, savas jaunības trakulības dzīts, liku iesiet cūkādās visus Tavus atsūtītos sējumus?

Tomēr tas vēl ir sīkums. Pēc mēneša man sava cūka ir jāatdod publiskai apēšanai. Nezinu, kā es pārdzīvošu šo šķiršanos. Cūkas taču pēc savas dabas ir tik stoiskas un nenovirzāmas savas gribas realizēšanā, ka tikai retais cilvēks tām var līdzināties. Tomēr Tev nav jādomā, ka mēs atsakāmies no mūsu dižā mērķa. Mūsu morālās cenzūras patruļas, kas bruņotas ar vismodernākajiem periskopiem, atrod visus, kas nepilda rīkojumu par cūku morāles stiprināšanu, un pārceļ tos no dzīvokļiem to dabiskajā stāvoklī, bet atbrīvotos apartamentus aizpilda ar treknajām cūkām. Sēdu politiku arī es atbalstu.

Ar nepacietību gaidu atbildi! Tavs Čži Su.»

3. vēstule no Pekinas, 23. novembrī:

«Kvēls sveiciens Jums, cīnītāji, dižie Uzlēcošās saules zemes dēli. Anglija ir glābta. Dzeltenā brīvības saule apspīd tās gadsimtiem ilgi buržuāziskās izlaidības miegā dusējušos tumsonības kambarus, pār Eiropu līst brīvības saule» — tās ir tikai dažas rindiņas no manas jaunās diloģijas «Tumsoņi» un «Slavas rīts».

Fučžou un Guančžou provincēs tika pārtraukta margarīna un sāls ražošana, lai jaunā dioloģija varētu piepildīt ne tikai papirosu kiosku un zelta apmaiņas stendu plauktus, bet lai tā varenā staumē plūstu bērnudārzu guļamistabās, sociālās modelēšanas kantoros, nestandartīgi domājošo prātu iestandartēšanas birojos, rīsu kodināšanas apakšstacijās un pārējās sabiedriski nozīmīgās iestādēs.

Izsūtu trīs ešelonus mana jaunā sacerējuma arī Jums. Domāju, ka Oksfordas universitātes reto un plaši popularizējamo grāmatu fondiem tas būs neatsverams ieguvums.

Teoriju, draugi, galvenais — jāattīsta teoriju; viss pārējais jau nāks pats no sevis.

Čžu Si.»

Priekšpēdējā vēstule no Londonas, 10. decembrī:

«Sveiks, Čžu Si, veco draudziņ!

Izplūstu garspalvainās žēlabās, iedomājoties, ka Tev vienam Pekinā ir tik garlaicīgi. Seit pavisam cits dzīvīgums. Var just, ka vēsture iet uz priekšu ar katru prieka pilnu cūkas kviecienu. Par savas cūciņas spējām pārliecinājos izgājušo-nedēļ. Biju aizkavējies Moderno cūku eksterjeru muzejā, kur uz postamentiem saules gaismā spīguļo mūsu vadoņu bistes, bet mana cūciņa pa to laiku bija pieņēmusi štāba delegāciju, lai apspriestu izglītības sistēmas reorganizācijas plānu. Kā viņa man pēc tam stāstīja, saruna bija notikusi kā starp līdzīgiem. Tagad jau retais no mūsējiem nav iemācījies elementāru saprašanos cūku valodā. To jau ērti lietot: visādi salašņas nesaprot. Valodnieki izstrādā cūku valodas sinonīmu, etimoloģisko un skaidrojošo vārdnīcu, jo ar jauno gadu visa oficiālā sarakste ķīniešu valodā tiek likvidēta.

Paklau, vai Tu nevari atsūtīt mazliet ziedes no sinantropa taukiem? Tā labi palīdzot pret reimatismu. Es jau pēdējā laikā guļu uz grīdas, jo gultu aizņēmusi mana cūciņa. Nevaru taču atļaut tai gulēt caurvējā! Bet tas jau nav nekas, jo tagad abi ēdam no marmora siles. Jāuzmana tikai, lai kaklasaite nemērktos iekšā.

Vakar pastaigājos Rīdžentparkā, kur ir mūsu treknāko cūciņu ikrīta sapulcēšanās vieta. Kad taisījos uz promiešanu, pamanīju, ka tās ir aizsprostojušas visu galveno izeju, un es biju neziņā, kā tikt garām. Tomēr mana iedzimtā attapība palīdzēja: metos četrrāpus, kaut arī zeme bija krietni noķēzīta, un tiku cauri, mīlīgi ar tām sarukšķēdamies par cūku un cilvēku koeksistences problēmām.

Atvados! Man jāsteidzas. Pēc stundas jārukšķina par miesās pilnīgas *un* garā dinamiskas *personības veidošanās* iespējām mūsu sabiedrībā Cūku Vecajo Komitejā Dauningstrītā.

Ruk-ruk, draugs!»

Pēdējā vēstule no Pekinas, 5. janvārī:

«Ruk-ruk, brāli, vai kā Tu tur teici. Tas, laikam, bija varens joks, un es, kā jau Tu zini, jokus tiešām mīlu.

Bet laiks padomāt arī par nopietnām lietām. Lai veicinātu angļu harmoniskas personības attīstību, iesaku reizi mēnesī atļaut tiem sarunāties viņu drausmīgajā dialektā, kā arī tajā iespiest mirēju vārdus mūsu laikrakstos.

Ziņo par stāvokli sabiedriski audzinošajā darbā! Vai pieminekļiem galvas jau nomainītas?

Jūtu sāpes pakrūtē. Vairāk rakstīt nespēju . . . cīnieties . . .

Jums uzticīgais Čžu Si.» Pēdējā vēstule no Londonas, 27. janvārī:

«12. I. Ruk—ruk, Czu Si! Tas ir mūsu patiesi revolucionārais sveiciens, kas liek drebēt visas pasaules atpakaļrāpuļiem un reakcijas balstiem ar Crenlandi priekšgalā, kura savā dzīvnieciski materiālistiskajā asinskārē to vien dara, kā vērš savas raķetes pret mūsu mieru mīlošajām provincēm Huanhe un Temzas krastos. Taču tagad, kad stāvu uz zemes stabilāk nekā jebkad agrāk, mani nekas vairs nespēj biedēt, pat gremošanas traucējumi ne. Esmu iekšēja miera pārpilns, jūtu, ka caur mani runā Pirmvienotais.

18. I. Atvēru speckatedru, kurā visiem studentiem ātri un precīzi jāapgūst izgatavošanās stājai uz visām četrām, kas ir katras saprātīgas būtnes dabiskais stāvoklis un tāpēc saglabājams līdz kapa malai par labu piemēru jaunajai audzei. Visi, kas to nespēs izpildīt, tiks aiztransportēti uz desu un ziepju fabrikām, kur pārtaps jaunā kvalitātē, lai atgrieztos sabiedrībā derīgāki un skaistāk iefasēti.

24. I. Katra diena nes jaunu laimi! Mana audzēkne ir tikusi Jaunās Anglijas Revolucionārā parlamenta Treknāko palātā. Tagad varēšu apmeklēt skolas un bērnudārzus, lai stāstītu par visu cienījamā cīņu biedra noieto ceļu.

27. I. Jau vairākas dienas sajutu patīkamu niezēšanu tajā vietā, *kurā* izbeidzas *mugurkauls. Kad no rīta* piecēlos un uzmanīgi aplūkoju sevi no visām pusēm spogulī, es no prieka iekviecos un siekalas man sāka tecēt kā asaras pasaules.apceļotājam, kurš pēc daudziem gadiem ierauga dzimtenes krastus. Man bija maza, sārta astīte! Nepilnvērtības sajūta, kas pēdējā laikā mani mocīja, bija pazudusi! Mana nākotne ir skaista! Nav nekādu šķēršļu, lai mani atzītu par pilnvērtīgu sabiedrības locekli!

Ruk-ruk!»

Aģentūras Sinhua ziņojums 8. februārī:

Dziļās sērās paziņojam, ka šodien cīņas postenī 145. mūža gadā no mums šķīries I ntelektologosijas lecentrēšanas Hurāla vadītājs, izcilais cūkologs, daudzu monogrāfiju autors, kvēlais revolucionārs *CŽU* SI.

Grenlandes avīzes «Ziemeļu Pūce» ziņojums 9. februārī:

«Kā zināms, Ķīnas valdības centrālie orgāni vakar ziņoja par pēkšņo Pekinas Intelektologosijas lecentrēšanas Hurāla prieķšsēža Čžu Si nāvi. Pagaidām notikuma apstākļi nav pilnībā noskaidroti, taču, pēc Pekinas speciālkorespondenta ziņojuma, priekšsēža līķis esot atrasts 8. februāra rītā netālu no «Centra» ēkas.

Grenlandes ekspertu komisija ir izdarījusi slēdzienu par pašnāvību, kuras tiešais cēlonis bijusi Londonas varas orgānu delegācija, kas ieradās Čžu Ši mītnē, lai apliecinātu kvēlo uzticību savam ideologam un pasniegtu augstāko apbalvojumu. Acīmredzot Čžu Si pēc 49 gadu ilgās atrautības no reālās pasaules nespēja atrisināt antinomiju: vai nu *cilvēki ir* cūkiskojušies, vai arī cūkas cilvēciskojušās.

Augstais ķīniešu ierēdnis izšķīrās par pašnāvību, izlecot pa *62. stāva* logu.

Aģentūras pētījumi turpinās.» īsi izvilkumi no Jaunās Anglijas Revolucionārā parlamenta Treknāko palātas **priekšsēdētāja Čži 5u memuāriem** «Ar asti rakstīto neizdzēsīsi»:

«Mēs esam guvuši izšķirošu pārsvaru visās frontēs. Arvien mazāk paliek to nožēlojamo neliešu, kas staigā uz divām kājām un nerunā kādā no ruk-ruka dialektiem. Taču, visas sabiedrības taisnīgās kritikas vajāti, šie cūkas ir spiesti slēpties atkritumu izgāztuvēs, kanalizācijas sistēmas un šahtu vistumšākajos stūrīšos.

Bažas rada vienīgi stāvoklis Grenlandē. Aukstā klimata dēļ mūsu ideoloģija tur nespēj laist dziļas saknes, tāpēc es aicinu uz svēto karu pret nešķīsteņiem pašu mājās. Lai katrs, kam ir asi zobi un nagi, dodas šajās cūku medībās un kož un rij, cik ir katra spēkos! Nāvi cūkām!»

ASV valdības oficiālais paziņojums:

«Pārbaudot pēdējā laikā plaši cirkulējošās ziņas, kas satraukušas visas brīvās pasaules sabiedrisko domu, — par cilvēka tiesību rupjajiem pārkāpumiem Anglijā — , izrādījās, ka tās ir patiesas. Tāpēc mūsu valdība, vēloties stiprināt mieru visā pasaulē un aizsargāt cilvēka tiesības, izteica priekšlikumu Grenlandes valdībai izveidot aliansi šo uzdevumu atrisināšanai. Tomēr Grenlande, neskatoties uz savu lielo militāro spēku, atteicās piedalīties šajā pasākumā. Tāpēc ASV paziņo, ka patiesas demokrātijas atjaunošanas nolūkos tā ir spiesta veikt operāciju «Cūku mednieks» Anglijas atbrīvošanai no dzeltenā mēra un agrākās kārtības atjaunošanai. So misiju amerikāņu

tauta veiks, nesavtīgu jūtu vadīta, nesot savas demokrātijas idejas citām tautām.»

Izvilkumi no amerikāņu brigādes **ģenerāļa Pigmena atskaites** par operācijas «Cūku mednieks» veikšanu:

«Pirms izšķirošā uzbrukuma sākuma mūsu izlūklidmašīnas lidoja virs Anglijas krustām šķērsām nelielā augstumā, lai atklātu cilvēkus, kuriem būtu sniedzama palīdzība. Taču neko tādu mēs neatklājām: visur bija izmētātas asiņainas un pus-apgrauztas cilvēku ķermeņu *daļas. Tad mums neatlika nekas* cits kā laist darbā savu jauno pozitronu bumbu, kas nonāvē visas cūkas, bet citai dzīvai radībai nav kaitīga.»

ASV valdības oficiāls ziņojums:

«Pār atkal brīvo Angliju plīvo amerikāņu karogs, kas simbolizē demokrātisko tradīciju atjaunošanu Vecajā pasaulē. Tā kā Anglijā neviena pamatiedzīvotāja vairs nav starp dzīvajiem, tās teritorija tiek pasludināta par pilntiesīgu ASV štatu. Kad Anglija būs pilnībā attīrīta no cūku līķiem, amerikāņu karavīri, kas piedalījušies tās atbrīvošanā, saņems lietošanā zemes gabalus.

Lai saliedētu jauno kolonistu garu un radītu drošu pamatu Anglijas ekonomiskai atdzimšanai, uz turieni jau tuvākajā laikā nosūtīs pirmo partiju Arizonas ēzeļu, kuri . . .»

Pēkšņi atskan apdullinošs sprādziens. Vienlaicīgi dziest gaisma. Sur tur skan pārbiedēto spiedzieni un klusi vaidi, bet visam pa vidu saniknota balss: «Pie velna! Kur gan skatās šie ēzeļi no FIB?!»

II cēliens

Gaisma atkal iedegas. Rīga, kādu centrālo ielu stūris.[1'] Tajā izskrien cilvēks ar kvadrātveidīgu seju, kura ir satraukumā izķēmota. Viņam rokā «Rīgas Balss» 1979. gada 21. decembra numurs. Lasa:

«Vašingtona. TASS. Vakar Vašingtonā NBČ studijā pārraides «Skatoties no Vašingtonas» laikā sprāga bumba. Trīs cilvēki gājuši bojā. Vainīgie nav aizturēti. Domā, ka sprādzienu sarīkojuši Grenlandes teroristi.»

1979

" Lielāka konkrētība nav vajadzīga. Tā būtu rakņāšanās sīkumos. Turklāt

liecinieki taru nav saglabājušies.

Autori honorāru novēl staļinisma upuru pieminekļa celtniecības fondam.

Piecus sestdienas rītus pēc kārtas Džinnija Menoksa Ist-saidas kortos bija spēlējusi tenisu ar Selinu Grafu, klasesbiedreni pie mis Beishoras. Džinnija pavisam atklāti uzskatīja Selīnu par visstulbāko klasē — likās, ka tajā skolā vispār stulbeņu bija vairāk nekā vajadzīgs, — tai pašā laikā viņa nepazina otru tādu kā Selīna, jo viņa allaž nesa jaunas kārbas ar tenisa bumbiņām. Selīnas tēvs tās ražoja, vai kaut kas tādā garā. (Kādu vakaru pie pusdienām, par pamācību visai Menoksu

ģimenei, Džinnija bija uzbūrusi pusdienu ainu Grafu ģimenē: tajā ietilpa nevainojams apkalpotājs, kas pienes katram no kreisās puses nevis glāzi ar tomātu sulu, bet gan kārbu ar tenisa bumbiņām.) Taču šī būšana — izlaist Selīnu pie viņas mājas un tad pašai katru reizi maksāt par visu braucienu taksometrā — krita Džinnijai uz nerviem. Galu galā, braukt no kortiem uz mājām ar taksometru, nevis ar autobusu, bija Selīnas ideja. Taču piektajā sestdienā, kad taksometrs devās ziemeļu virzienā pa Jorkas avēniju, Džinnija pēkšņi ierunājās.

DZEROMS DEIVIDS SELINDŽERS

TIEŠI PIRMS KARA AR ESKIMOSIEM

STĀSTS

— Ei, Selīn ...

— Ko? — vaicāja Selīna, patlaban taustīdama ar roku taksometra grīdu. — Es nevaru atrast raketes apvalku! — viņa novaidējās.

Par spīti siltajam maija laikam, meitenēm virs šortiem bija mēteļi.

— Tu to ieliki kabatā, — Džinnija teica. — Ei, klausies —

— Ak dievs! Tu esi izglābusi man dzīvību!

— Paklausies, — sacīja Džinnija, kurai nebija vajadzīga Selīnas pateicība.

— Ko?

Džinnija nolēma to pasacīt tieši. Taksometrs bija gandrīz pie Selīnas ielas.

— Man nemaz negribas šodien atkal maksāt par visu ceļu, — viņa teica. — Vai zini, es neesmu nekāda miljonāre.

Selīna paskatījās vispirms izbrīnīta, tad aizskarta.

— Vai tad es vienmēr nemaksāju pusi? — viņa nevainīgi iejautājās.

— Nē, — Džinnija kategoriski atbildēja. — Tu samaksāji pusi pirmajā sestdienā. Kaut kad pagājušā mēneša sākumā. Un kopš tā laika ne reizi. Es negribu būt sīkumaina, bet patiesībā es iztieku ar četri piecdesmit nedēļā. Un no tā man jā—

— Es vienmēr nesu tenisa bumbiņas, vai ne? — Selīna noprasīja nepatīkamā balsī.

Reizēm Džinnijai gribējās nogalināt Selīnu.

— Tavs tēvs viņas ražo, vai kaut kas tamlīdzīgs, — viņa atteica. — Tev tās neko nemaksā. Man jāmaksā par katru sīku —

— Labi, labi, — Selina atbildēja skaļi un nepieļaujot tālākus iebildumus, lai ņemtu virsroku. Ar garlaikotu izskatu viņa pārbaudīja mēteļa kabatas.

— Man ir tikai trīsdesmit pieci centi, — Selīna vēsi teica. — Vai pietiks?

— Nē. Man žēl, bet tu man esi parādā vienu dolāru sešdesmit pieci. Es sekoju katram—

— Man būs jāuzbrauc augšā un jādabū nauda no mātes. Vai neatstāsim to uz pirmdienu? Es varētu paņemt naudu līdzi uz vingrošanu, ja tas tevi apmierinātu. — Selīnas izturēšanās izaicināja žēlsirdību.

— Nē, — Džinnija atbildēja. — Man šovakar jāiet uz kino. Nauda man ir vajadzīga.

Naidīgi klusēdamas, meitenes lūkojās ārā katra pa savu logu, līdz taksometrs apstājās daudzdzīvokļu mājas priekšā. Tad Selīna, kura sēdēja ietves pusē, izkāpa. Vienkārši atstājusi taksometra durvis vaļā, viņa mundri un nevērīgi, it kā apmeklējot Holivudas zvaigzni, iegāja ēkā. Džinnija, sejai svilstot, samaksāja par braucienu. Tad savāca savus tenisa piederumus — raketi, roku dvieli, panamas cepuri — un sekoja Selīnai. Piecpadsmit gadu vecā Džinnija bija apmēram piecas pēdas deviņas collas gara, valkāja 9-B numura tenisa kurpes, un, viņai ienākot vestibilā, biklais lem-pīgums kopā ar gumijas zolēm piešķīra meitenei bīstamu līdzību ar diletantu. Tāpēc Selīna labāk vēroja indikatora skalu virs lifta.

— Kopā tu man esi parādā vienu dolāru deviņdesmit, — Džinnija teica, lieliem soļiem pienākusi pie lifta.

Selīna pagriezās.

— Varbūt tev būtu interesanti uzzināt, — viņa teica,

— ka mana māte ir ļoti slima.

— Kas viņai kaiš?

— Patiesībā viņai ir plaušu karsonis un, ja tu domā, ka man būs liels prieks traucēt viņu tikai naudas dēļ ... — Selīna aprāva teikumu ar iespējami lielu pašpārliecinātību.

īstenībā Džinniju šī ziņa mazliet atbaidīja, lai cik patiesības tajā būtu, taču ne līdz sentimentalitātei.

— Es viņai to nepielaidu, — viņa atbildēja un iekāpa liftā pakaļ Selīnai.

Kad Selīna bija piezvanījusi pie dzīvokļa durvīm, meitenes ielaida — drīzāk durvis pavērās uz iekšu un palika pusatvērtas — krāsainā kalpone, ar kuru Selīna, kā likās, vispār nerunāja. Džinnija nometa tenisa piederumus uz krēsla priekšnamā un sekoja Selīnai. Dzīvojamā istabā Selīna pagriezās un teica:

— Vai tu nevarētu pagaidīt šeit? Man varbūt būs jāmodina māte, vai kā.

— Labi, — Džinnija atteica un atkrita uz dīvāna.

— Es nekad nebūtu domājusi, ka tu vari būt tik zemiska, — teica Selīna, pietiekami dusmīga, lai lietotu vārdu «zemiska», taču ne tik drosmīga, lai to uzsvērtu.

— Tagad tu zini, — Džinnija atbildēja un atvēra sejai priekšā

«Vogue» numuru. Tā viņa to turēja, kamēr Selīna atstāja istabu, tad nolika žurnālu atpakaļ uz radio. Meitene skatījās apkārt istabā, prātā pārkārtodama mēbeles, izsviezdama galda lampas, aizvākdama mākslīgos ziedus. Pēc viņas domām, tā bija pavisam pretīga istaba — dārga, taču bez stila.

Pēkšņi vīrieša balss sauca no citas dzīvokļa telpas:

— Erik? Vai tas esi tu?

Džinnija nodomāja, ka tas ir Selīnas brālis, kuru nekad nebija redzējusi. Viņa sakrustoja garās kājas, pārvilka mēteļa apakšmalu pāri ceļgaliem un gaidīja.

Jauns, briļļains vīrietis pidžamā un bez čībām, ar atvērtu muti, ieklupa istabā.

— Ak. Es domāju, ka tas ir Ēriks, dieva dēļ, — viņš teica. Bez apstāšanās un neveiklā gaitā viņš nāca pāri istabai, kaut ko auklēdams pie šaurajām krūtīm. Viņš apsēdās dīvāna brīvajā galā.

— Es tikko sagriezu sasodīto pirkstu, — viņš diezgan nikni teica. Tad paskatījās uz Džinniju tā, it kā būtu gaidījis, ka viņa šeit sēdēs.

— Vai esi kādreiz sagriezusi pirkstu? Taisni līdz kaulam vai tamlīdzīgi? — viņš jautāja. Viņa skaļajā balsī jautās patiess lūgums, it kā Džinnija ar savu atbildi varētu izglābt viņu no kāda sevišķa, īpaša celmlauža goda.

Džinnija cieši uzlūkoja viņu.

— Ne nu gluži līdz kaulam, — viņa teica, — taču esmu sev iegriezusi.

Viņš bija visdīvainākais zēns vai vīrietis — grūti pateikt, kas īsti —, ko viņa jebkad redzējusi. Mati viņam bija izspūruši no gulēšanas. Viņam bija pāris dienu veci reti, gaiši bārdas rugāji. Un viņš izskatījās — nu, muļķīgs.

— Kā tu to sagriezi? — Džinnija pavaicāja.

Pavēris muti, viņš blenza uz savainoto pirkstu.

— Ko? — viņš jautāja.

— Kā tu to sagriezi?

— Ja es to zinātu, — viņš teica, un balss tonis liecināja, ka rast atbildi uz šo jautājumu nav cerību.

— Es kaut ko meklēju sasodītajā papīrgrozā, un tas bija pilns ar žiletēm.

— Tu esi Selīnas brālis? — Džinnija pavaicāja.

— Jā. Kungs Jēzu, es noasiņošu līdz nāvei. Paliec tepat. Varbūt man vajadzēs sasodīto asinspārliešanu.

— Vai tu kaut ko uzliki tai vietai?

Selīnas brālis pastiepa roku mazliet uz priekšu un atklāja Džinnijas skatam brūci.

— Tikai sasodīto tualetes papīru, — viņš sacīja. — Aptur asinis. Tāpat arī, ja esi iegriezis sev skujoties. — Viņš atkal paskatījās uz

Džinniju.

— Kas tu esi? — viņš jautāja. — Māšeles draudzene?

— Mēs mācāmies vienā klasē.

— Jā? Kā tevi sauc?

— Virdžīnija Menoksa.

— Tu esi Džinnija?— viņš brīnījās, pašķielēdams uz meiteni caur brillēm. — Tu esi Džinnija Menoksa?

— Jā, — atbildēja Džinnija, iztaisnodama kājas.

Selīnas brālis atkal pievērsās savam pirkstam, acīmredzot viņam ta,s bija īstais un vienīgais uzmanības centrs šajā istabā. . ' ...

— Es pazīstu tavu māsu, — viņš mierīgi noteica. -— Baigā' snobiene. "

Džinnija saliecās.

— Kas ir snobiene?

— Tu dzirdēji.

— Viņa nav snobs!

— Lai mani velns parauj, ja viņa nav snobiene, — Selīnas brālis teica.

— Viņa nav tāda!

— Pie velna, tiešām nav. Viņa ir karaliene. Sasodīto snobu karaliene.

Džinnija vēroja, kā viņš paceļ biezi salocīto tualetes papīru un blenž uz pirkstu.

— Tu pat nepazīsti manu māsu.

— Velns lai mani parauj, ja es nepazīstu.

— Kā viņu sauc? Kāds viņai vārds? — Džinnija uzstāja.

— Džouna . .. Džouna Snoba.

Džinnija klusēja.

— Kā viņa izskatās? — meitene pēkšņi iejautājās.

Atbildes nebija.

— Kā viņa izskatās? — Džinnija atkārtoja.

— Ja viņa izskatītos pustik labi, kā pati domā, viņai būtu sasodīti veicies, — Selīnas brālis noteica.

Tā jau ir interesanta atbilde, Džinnija slepenībā nodomāja.

— Nekad neesmu dzirdējusi, ka viņa pieminētu tevi, — Džinnija sacīja.

— Tas mani uztrauc. Tas nu gan mani briesmīgi uztrauc.

— Vienalga, viņa ir saderinājusies, — Džinnija teica, vērodama viņu. — Viņa nākošmēnes precēsies.

— Ar ko? — viņš jautāja, paceldams acis.

Džinnija pilnā mērā izmantoja to, ka viņš paskatījies uz augšu.

— Tu viņu nepazīsti.

Viņš beidza skatīties uz savu pirmās palīdzības sniegšanas rezultātu.

— Man viņa žēl, — viņš sacīja.

Džinnija nošņācās.

— Vēl asiņo kā traks. Tu domā, man vajadzētu ko uzlikt virsū? Ko tādu varētu uzlikt? Vai no merkurohroma būs kāds labums?

— Jods ir labāks, — Džinnija sacīja.

Tad, juzdama, ka šī atbilde pašreizējos apstākļos ir pārāk pieklājīga, piebilda:

— No merkurohroma šajā gadījumā vispār nav nekādas jēgas.

— Kapec ne? Kas tam vainas?

— Tam vienkārši nav jēgas šinī gadījumā, un viss. Tev vajag jodu.

Viņš paskatījās uz Džinniju.

— Bet jods briesmīgi kož, vai ne? — viņš jautāja. — Vai tad tas nekož pēc velna?

— Tas kož, — Džinnija teica, — bet tu no tā nenomirsi.

Acīmredzot neņēmis ļaunā Džinnijas toni, Selīnas brālis
no jauna pievērsās savam pirkstam.

— Tas man nepatīk, ka jods kož, — viņš sacīja.

— Nevienam nepatīk.

Viņš piekrītoši pamāja.

— Jā gan, — viņš noteica.

Džinnija vēroja viņu kādu minūti.

— Beidz aiztikt to, — viņa pēkšņi teica.

Kā reaģēdams uz elektriskās strāvas triecienu, Selīnas brālis atrāva veselo roku. Viņš apsēdās mazliet taisnāk, — vai, drīzāk, iekrita dīvānā ne tik smagi. Viņš skatījās uz kādu priekšmetu istabas pretējā pusē. Juceklīgie sejas vaibsti ieguva gandrīz vai sapņainu izteiksmi. Viņš iebāza veselā rādītājpirksta nagu spraugā starp priekšzobiem un, izvilcis ēdiena daļiņu, pievērsās Džinnijai.

— Vai tu jau esi ēdusi? — viņš vaicāja.

— Ko?

— Vai lenču esi ēdusi?

Džinnija papurināja galvu.

— ‚Es ēdīšu, kad aiziešu mājās, — viņa atbildēja. — Māte vienmēr ir sagatavojusi lenču, kad pāreju mājās.

— Man istabā ir puse sviestmaizes ar cāli. Gribi? Es no tā neesmu ēdis.

— Nē, paldies. Tiešām ne.

— Tu taču spēlēji tenisu, dieva dēļ. Vai tad tev negribas
ēst?

— Ne jau tāpēc, — teica Džinnija, sakrustodama kājas.

— Tikai tāpēc, ka māte vienmēr ir pagatavojusi lenču, kad es pārnāku mājās. Es gribēju teikt, viņa kļūst vai traka, ja es negribu ēst.

Šķita, ka Selīnas brālis pieņem šo paskaidrojumu. Vismaz viņš pamāja un skatījās projām. Taču pēkšņi pagriezās atpakaļ.

— Ko tu teiktu par glāzi piena? — viņš jautāja.

— Nē, paldies . . . Tomēr, paldies.

Viņš izklaidīgi noliecās un pakasīja kailo potīti.

— Kā sauc to zelli, ar ko viņa precas? — viņš jautāja.

— Tu domā Džounu? — Džinnija atjautāja. — Diks Hefners.

Selīnas brālis turpināja kasīt potīti.

— Viņš ir kapteiņleitnants jūras kara flotē, — Džinnija sacīja.

— Baigais dūzis.

Džinnija ieķiķinājās. Viņa vēroja, kā Selīnas brālis kasa potīti, līdz tā kļuva sarkana. Kad viņš ar nagu sāka kasīt mazu pumpiņu uz kājas liela, meitene novērsās.

— No kurienes tu pazīsti Džounu? — viņa jautāja. — Es nekad neesmu redzējusi tevi mājās vai kur citur.

— Nekad neesmu bijis jūsu sasodītajā mājā.

Džinnija gaidīja, taču šim paziņojumam nekas nesekoja.

— Kur tad tu viņu sastapi? — viņa jautāja.

— Sarīkojumā, — viņš atbildēja.

— Sarīkojumā? Kad?

— Es nezinu. Četrdesmit otrā gada Ziemsvētkos.

Ar diviem pirkstiem viņš izvilka no pidžamas krūšu kabatas cigareti, kas izskatījās tā, it kā uz tās būtu gulēts.

— Vai tu nepasviestu man sērkociņus? — viņš palūdza.

Džinnija pasniedza viņam sērkociņu kastīti no galda,

kas atradās viņai blakus. Viņš aizdedzināja cigareti, ne-iztaisnojis to, tad ielika izdegušo sērkociņu atpakaļ kastītē. Atgāzis galvu, viņš lēni izpūta no mutes milzīgu dūmu mākoni un ievilka dūmus caur nāsīm. Viņš turpināja smēķēt šādā veidā. Ļoti iespējams, ka tā nebija dižošanās dīvāna vodeviļā, bet gan personisks un nupat nodemonstrēts jauna cilvēka sasniegums, tāda cilvēka sasniegums, kurš reizēm varbūt mēģinājis noskūties ar kreiso roku.

— Kāpēc Džouna ir snobs? — Džinnija jautāja.

— Kāpēc? Tāpēc, ka viņa ir. Kā, velns parāvis, lai es zinu, kāpēc?

— Jā, bet es gribēju teikt, kāpēc tu saki, ka viņa ir snobs?

Viņš gurdi pagriezās pret meiteni.

— Paklausies. Es uzrakstīju viņai astoņas sasodītas vēstules. Astoņas. Viņa neatbildēja ne uz v i e n u no tām.

Džinnija vilcinājās.

— Nu, varbūt viņa bija aizņemta.

— Jā. Aizņemta. Aizņemta kā viena sasodīti čakla bitīte.

— Vai tev vajag tik daudz lādēties? — Džinnija jautāja.

— Man sasodīti vajag.

Džinnija ķiķināja.

— Cik ilgi tad tu viņu pazini? — viņa vaicāja.

— Pietiekami ilgi.

— Nu, es gribēju teikt, vai tu viņai kādreiz piezvanīji, vai kā? Vai tad tu viņai nekad nepiezvanīji, vai?

— Nē.

— Nu, velns lai parauj! Ja tu viņai ne reizes nepiezvanīji, ne—

— Ak dievs, es nevarēju!

— Kāpēc ne? — Džinnija vaicāja.

— Nebiju Ņujorkā.

— Ak tā! Kur tu biji?

— Es? Ohaio.

— O, tu biji koledžā?

— Nē. Pametu.

— Ak, tad tu biji armijā?

— Nē. — Ar roku, kura turēja cigareti, Selīnas brālis piesita krūšu kreisajā pusē.

— Pulkstenis, — viņš sacīja.

— Tu domā sirdi? — Džinnija jautāja. — Kas tai vainas?

— Es nezinu, kas, pie velna, tai kait. Es bērnībā slimoju ar reimatismu. Sasodītas sāpes . . .

— Nu, vai tad tev nevajadzētu atmest smēķēšanu? Es domāju, vai tev nevajadzētu nesmēķēt un tā tālāk? Ārsts teica manam —

— Ā, viņi jau tev sastāstīs diezin ko, — viņš atteica.

Džinnija uz brīdi apvaldīja dedzību. Pavisam īsu brīdi.

— Ko tu darīji Ohaio? — viņa gribēja zināt.

— Es? Strādāju vienā stulbā lidmašīnu rūpnīcā.

— Tu strādāji? — Džinnija pārjautāja. — Vai tev tas patika?

— Vai tev tas patika? — viņš atdarināja Džinniju. — Es to mīlēju. Es vienkārši dievinu lidmašīnas. Tās ir tik pievilcīgas.

Džinnija bija pārāk aizrāvusies, lai justos aizvainota.

— Cik ilgi tu tur strādāji? Tajā lidmašīnu rūpnīcā.

— Mīļais dievs, es nezinu. Trīsdesmit septiņus mēnešus.

Selīnas brālis piecēlās un piegāja pie loga. Viņš skatījās lejā uz ielu, ar īkšķi kasīdams mugurkaulu.

— Paskaties uz viņiem, — viņš teica. — Gatavie muļķi.

— Kas? — Džinnija vaicāja.

— Es nezinu. Visi.

— Tev pirksts atkal sāks asiņot, ja tu to tā turēsi uz leju, — Džinnija aizrādīja.

Viņš dzirdēja. Viņš uzlika kreiso kāju uz dīvāna pie loga un novietoja savainoto roku uz horizontālā augšstilba. Viņš turpināja skatīties lejā uz ielu.

— Viņi visi iet uz sasodīto iesaukšanas komisiju, — viņš teica. — Nākamreiz mēs karosim ar eskimosiem. Vai tu to zini?

— Ar ko? — Džinnija pārjautāja.

— Ar eskimosiem ... Izņem banānus no ausīm.

— Kāpēc ar eskimosiem?

— Es nezinu, kāpēc. Kāda velna pēc man būtu jāzina, kāpēc? Šoreiz iesauks visus večus. Zeļļus, kuriem tā ap sešdesmit. Neviens nevarēs iet, kamēr viņam nebūs sešdesmit, — viņš sacīja. — Viņiem tikai palicis mazāk laika, tas ir viss .. . Liela muiža.

— Tev tikpat nebūtu jāiet, — Džinniji teica, nedomādama neko citu kā patiesību, tomēr zinādama, pirms izteica to līdz galam, ka runā aplamības.

— Zinu, — viņš steigšus atbildēja un noņēma kāju no dīvāna. Viņš mazliet pavēra logu un ar knipi aizsita cigareti uz ielas pusi. Tad, beidzis darboties ap logu, pagriezās.

— Ei. Izdari man pakalpojumu. Kad tas čalis atnāks, vai tu nepateiktu viņam, ka es būšu gatavs pēc pāris sekundēm? Man tikai jānoskujas, un viss. Labi?

Džinnija pamāja.

— Gribi, lai es pasteidzinu Selīnu, vai kā? Viņa zina, ka tu esi šeit?

— Ak, viņa zina, ka esmu šeit, — Džinnija atteica. — Es nesteidzos. Paldies.

Selīnas brālis pamāja. Tad viņš pēdējo reizi uzmeta ilgu skatienu savainotajam pirkstam, it kā lai pārliecinātos, vai tas ir tik vesels, lai varētu veikt ceļojumu atpakaļ uz istabu.

— Kāpēc tu neuzliec plāksteri? Vai tev nav kāds plāksteris vai kaut kas tāds?

— Nē, — viņš atbildēja. — Neuztraucies.

Viņš izgāja no istabas.

Pēc dažām sekundēm Selīnas brālis atgriezās, nesdams sviestmaizes pusi.

— Apēd šo, — viņš sacīja. — Tā ir laba.

— Patiesi, es nepavisam neesmu—

— Paņem to, dieva dēļ. Es to nesaindēju, ne kā tamlīdzīgi.

Džinnija paņēma sviestmaizes pusi.

— Nu, liels paldies tev, — viņa sacīja.

— Tā ir ar cāli, — viņš teica, stāvēdams blakus Džinnijai un vērodams viņu.

— Vakar vakarā nopirku sasodītajā kulinārijā.

— Tā izskatās ļoti laba.

— Nu, tad ēd to.

Džinnija nokoda kumosu.

— Laba, vai ne?

Džinnija ar grūtībām norija kumosu.

— Ļoti, — viņa atbildēja.

Selīnas brālis pamāja. Viņš izklaidīgi skatījās apkārt istabā, kasīdams krūšu bedrīti.

— Tā, es domāju, man labāk jāapģērbjas .. . Jēzus! Pie durvīm zvana. Tagad tikai neuztraucies! — Viņš bija prom.

* * *

Palikusi viena, Džinnija nepieceļoties skatījās apkārt, lai sameklētu labu vietu, kur izmest vai noslēpt sviestmaizi. Meitene dzirdēja kādu nākam cauri priekšnamam. Viņa ielika sviestmaizi mēteļa kabatā.

Istabā ienāca vidēja auguma jauns cilvēks, kam varēja būt nedaudz pāri trīsdesmitiem. Viņa pareizie vaibsti, īsie mati, uzvalka piegriezums, fulāra kaklasaites raksts neko daudz neizsacīja. Viņš varēja būt vai arī mēģināja tikt kāda žurnāla redakcijas štatā. Viņš varēja būt piedalījies lugā, ko beidza izrādīt Filadelfijā. Viņš varēja strādāt kādā juristu firmā.

— Sveiki! — viņš draudzīgi sveicināja Džinniju.

— Sveiki.

— Vai Franklinu sastapāt?

— Viņš skujas. Lika pateikt, lai jūs pagaidot viņu. Viņš tūlīt būs klāt.

— Skujas. Ak kungs! — Jauneklis paskatījās rokas pulkstenī. Tad viņš apsēdās ar sarkanu damastu apvilktā krēslā, sakrustoja kājas un aizklāja seju ar plaukstām. Viņš berzēja aizvērtās acis ar izstiepto pirkstu galiem, it kā būtu vispār noguris vai pārpūlējis acis.

— Šis ir visbriesmīgākais rīts visā manā mūžā, — viņš sacīja, noņemdams rokas no sejas. Viņš runāja tikai ar balseni, it kā būtu pārāk noguris, lai teiktajos vārdos iepūstu elpu ar diafragmu.

— Kas noticis? — Džinnija vaicāja, skatīdamās viņā.

— Ak . .. Tas ir pārāk garš stāsts. Es nekad negarlaikoju cilvēkus, kurus nepazīstu vismaz tūkstoš gadu.

Viņš mazliet neapmierināti paskatījās uz logu pusi.

— Taču es vairs nekad neuzskatīšu sevi pat par mazāko cilvēka dabas pazinēju. Varat atkārtot manus vārdus, cik un kam vien gribat.

— Kas noticis? — Džinnija atkārtoja.

— Ak dievs. Šī persona, ar kuru dzīvoju kopā savā dzīvoklī mēnešiem ilgi, — pat negribas runāt par viņu ... Šis rakstnieks, — viņš ar gandarījumu piebilda, varbūt atcerēdamies iemīļoto lāstu no Hemingveja romāna.

— Ko viņš izdarīja?

— Atklāti sakot, es negribētu ielaisties sīkumos, — jaunais cilvēks sacīja. Viņš izņēma cigareti no savas paciņas un, neievērodams caurspīdīgo gaisa mitrinātāju uz galda, aizdedzināja cigareti ar savām šķiltavām. Viņam bija lielas rokas. Tās neizskatījās nedz spēcīgas, nedz prasmīgas, nedz jutīgas. Tomēr viņš izskatījās tā, it kā rokām piemistu savs grūti apvaldāms estētisks dzinulis.

— Esmu nolēmis, ka vispār nedomāšu par to. Taču es vienkārši

esmu nikns, — viņš sacīja.

— Es gribēju teikt — te nu uzrodas šis briesmīgais tips no Altūnas, no Pensilvānijas vai tamlīdzīga nostūra. Acīmredzot galīgi izbadējies. Es esmu tik laipns un pieklājīgs — esmu īsts žēlsirdīgais samarietis — un atvedu viņu uz savu dzīvokli, šito burtiski mikroskopisko, mazo dzīvoklīti, kurā es pats tik tikko varu apgriezties. Es iepazīstinu viņu ar visiem saviem draugiem. Ļauju viņam piemētāt visu dzīvokli ar viņa briesmīgajiem manuskriptu papīriem, cigarešu galiem, redīsiem un ko tik vēl ne. Iepazīstinu viņu ar visiem teātru režisoriem Ņujorkā. Stiepju viņa netīros kreklus uz veļas mazgātavu un atpakaļ. Un kā kronis visam . .. — jaunais cilvēks pēkšņi aprāva runu.

— Un pateicība par visu manu laipnību un pieklājību, — viņš turpināja, — ir tāda, ka viņš iziet no mājas piecos sešos no rīta — pat neatstājis zīmīti —, paņemot sev līdzi visu, ko vien var sagrābt ar savām riebīgajām, netīrajām rokām.

Viņš apklusa, lai ievilktu dūmus no cigaretes, un izpūta tos no mutes tievā, svelpjošā strūkliņā.

— Es negribu par to runāt. Patiesi nevēlos.

Viņš paskatījās uz Džinniju.

— Man patīk jūsu mētelis, — viņš sacīja, jau piecēlies no krēsla. Viņš pienāca un saņēma pirkstos Džinnijas mēteļa atloku.

— Tas ir jauks. Tā ir pirmā tiešām laba kamieļvilna, ko esmu redzējis pēc kara. Vai drīkstu jautāt, kur jūs to dabūjāt?

— Māte atveda no Naso.

Jaunais cilvēks domīgi pamāja un devās atpakaļ uz savu krēslu.

— Tā ir viena no nedaudzajām vietām, kur var dabūt tiešām labu kamieļvilnu.

Viņš apsēdās.

— Vai viņa tur bija ilgi?

— Ko? — Džinnija vaicāja.

— Vai jūsu māte tur ilgi uzturējās? Iemesls, kāpēc es jautāju, ir tāds, ka mana māte tur bija decembrī. Un janvāra sākumā. Parasti es braucu viņai līdzi, bet šis bija tik juceklīgs gads, ka es vienkārši nevarēju tikt projām.

— Viņa tur bija februārī, — Džinnija teica.

— Lieliski. Kur viņa dzīvoja? Vai jūs zināt?

— Pie manas tantes.

Viņš pamāja.

— Vai drīkstu uzzināt jūsu vārdu? Jūs esat Franklina māsas draudzene. Vai ne?

— Mēs mācāmies vienā klasē, — Džinnija teica, atbildot tikai uz otro jautājumu.

— Jūs taču neesat tā slavenā Maksīna, par ko. Selīna runā, vai

ne?

— Nē, — Džinnija atbildēja.

Jaunais cilvēks pēkšņi sāka ar plaukstu tīrīt bikšu atlokus.

— Esmu no galvas līdz kājām aplipis ar suņa spalvām, — viņš teica. — Māte aizbrauca uz Vašingtonu, lai pavadītu tur nedēļas nogali un atstāja savu zvēru manā dzīvoklī. Viņš ir patiešām jauks. Bet tādi nelāgi paradumi. Vai jums ir suns?

— Nē.

— Patiesībā es domāju, ka turēt suņus pilsētā ir cietsirdīgi.

Viņš pārtrauca tīrīšanu, apsēdās taisni un atkal paskatījās rokas pulkstenī.

— Es vispār nezinu, vai tas puisis kādreiz kaut kur paspēj laikā. Mēs gatavojamies skatīties Kokto «Skaistule un zvērs», un tā nu ir filma, kuru tiešām nevajadzētu nokavēt. Es gribēju teikt, ja nokavē sākumu, visa filmas burvība ir pagalam. Vai esat to redzējusi?

— Nē.

— Ai, jums tā jāredz! Esmu to noskatījies astoņas reizes. Tā ir vienkārši ģeniāla, — viņš teica. — Esmu mēnešiem ilgi mēģinājis piedabūt Franklinu noskatīties šo filmu.

Viņš bezcerīgi pakratīja galvu.

— Viņa gaume. Kara laikā mēs abi strādājām kopā vienā briesmīgā vietā, un tas zēns neatlaidīgi vilka mani uz visneiedomājamākajām filmām pasaulē. Mēs skatījāmies gan-steru filmas, vesternus, mūziklu s—

— Vai jūs arī strādājāt lidmašīnu rūpnīcā? — Džinnija jautāja.

— Ak dievs, jā. Gadiem ilgi. Lūdzu, nerunāsim par to.

— Vai jums arī ir slima sirds?

— Žēlīgās debesis, nē. Tpū, tpū!

Viņš divreiz piesita roku krēsla balstam.

— Man ir ķermeņa uzbūve kā—

* * *

Selīnai ienākot istabā, Džinnija ātri piecēlās un pagāja viņai pretim. Selīna šortu vietā bija uzvilkusi kleitu — tas bija fakts, kas parastos apstākļos būtu kaitinājis Džinniju.

— Man žēl, ka esmu likusi tev gaidīt, — Selīna liekuļoti teica, — taču man bija jāgaida, kamēr māte pamodīsies . .. Sveiks, Ērik.

— Sveika, sveika!

— Man tikpat nevajag naudu, — Džinnija teica, klusinādama balsi, lai to sadzirdētu vienīgi Selīna.

— Ko?

— Esmu pārdomājusi. Es domāju, tu taču visu laiku nes tenisa bumbiņas. Es to aizmirsu.

— Bet tu teici, ka tāpēc, ka man nav jāmaksā par tām —

— Pavadi mani līdz durvīm, — Džinnija teica, iedama pa priekšu,

neatvadījusies no Ērika.

— Bet es domāju — tu teici, ka šovakar iešot uz kino un tev vajagot naudu! — Selīna priekšnamā teica.

— Esmu pārāk piekususi, — Džinnija atbildēja. Viņa pieliecās un paņēma tenisa piederumus.

— Klausies. Es tev pēc pusdienām piezvanīšu. Vai tu šovakar darīsi kaut ko īpašu? Varbūt es varu atnākt pie tevis?

Selīna paskatījās un atbildēja:

— Labi.

Džinnija atvēra ārdurvis un gāja uz liftu. Viņa nospieda pogu.

— Es sastapu tavu brāli, — viņa sacīja.

— Vai tiešām? Vai viņš nav eksemplārs?

— Ko viņš vispār dara? — Džinnija pavirši ievaicājās.

— Vai viņš strādā vai kā?

— Viņš pameta. Tētis grib, lai viņš atgriežas koledžā. Bet viņš neiet.

— Kāpēc ne?

— Es nezinu. Viņš saka — esot par vecu un tādā garā.

— Cik viņam gadu?

— Es nezinu. Divdesmit četri.

Lifta durvis atvērās.

— Es tev vēlāk piezvanīšu! — Džinnija teica.

Izgājusi no ēkas, viņa devās uz rietumiem, uz Leksing-

tona avēniju, lai paspētu uz autobusu. Starp Trešo un Leksingtona avēnijām meitene iebāza roku mēteļa kabatā pēc naudasmaka un atrada sviestmaizes pusi. Viņa to izņēma un jau sāka laist roku lejup, lai nomestu sviestmaizi uz ielas, taču ielika to atpakaļ kabatā. Pirms dažiem gadiem Džinnijai bija vajadzējis trīs dienas, lai atbrīvotos no Lieldienu cāļa, ko viņa bija atradusi beigtu zāģu skaidās papīrgroza dibenā.

No ang|u valodas tulkojusi MĀRA RŪMNIECE

Vairāki «Jauno dzejas antoloģijas» turpinājumi bija veltīti tai paaudzei, kas ienāca dzejā 19. gs. beigās un 20. gs. sākumā. Tie ir mūsu dzejas zelta gadi, jo aktīvi darbojas Rainis, Aspazija, J. Poruks, V. Plūdonis, K. Skalbe, J. Akuraters, F. Bārda, V. Eglītis, E. Virza, V. Dambergs, Fallijs, K. Jēkabsons, A. Niedra, R. Blaumanis, J. Jaunsudrabiņš, K. Krūza, A. Austriņš u. c. Publicēties viņi iesāk dažādā vecumā. Rainis, Aspazija, V. Eglītis, F. Bārda pirmās dzejoļu grāmatas laiž klajā, kad pašiem jau ir trīsdesmit un vairāk gadu (V. Eglītim — 30, F. Bārdām — 31, Aspazijai — 32, Rainim — 38). Tas gan nenozīmē, ka viņi jaunībā nebūtu rakstījuši. Taču jaunības gadi paiet vai nu mokošos pašizteiksmes mēģinājumos, meklējumos, kā, piemēram, Rainim, vai arī vienlaikus (jeb sākotnēji) darbojoties citos literatūras žanros. Tā Aspazija vispirms kļūst pazīstama kā

dramaturģe. J. Poruks, J. Akuraters, V. Eglītis līdztekus dzejai aktīvi darbojas prozā un kritikā. Agri literatūrā ienāk V. Plūdonis (pirmais krājums — 21 g. vecumā), K. Krūza (pirmais dzejolis — 17, krājums — 20 g. vecumā), V. Dambergs, K. Skalbe, A. Austriņš, E. Virza, Fallijs. Taču, ar retiem izņēmumiem, (kā, piemēram, E. Virza, daļēji V. Dambergs) šīs agrās debijas dzejas vēsturē palikušas un saglabājušās kā kultūrvēsturisks, bet ne kā mākslinieciski fakts. Sajās agrajās publikācijās jaunie autori nereti it kā publiski, lasītāja klātbūtnē iziet cauri epigoņa, diletanta stadijai. Vēlie iesācēji — spilgts piemērs tam Rainis — pārdzīvo šo atdarinātāja, diletanta posmu iekšējā pašnovērtēšanas darbā, bez publicēšanās. Raiņa agrīnais krājums «Rīta dziesmas» tiek iespiests tikai pēc dzejnieka nāves. Te ir gan atsevišķi dzejoļi, kuros jūt talantīga dzejnieka balsi. Tomēr daudzos dzejas tekstos vēl nav ne miņas no Raiņa, bet ir tautisko romantiķu visai vārgs atdarinātājs, mīlas lirikā — pārsenti-mentalizētu pantiņu rakstītājs. — «Meitiņ, tu tik cēla, augsta *I* Ak, cik zems es tavā priekšā! *I* Ja tev, meitiņ, augšā aizreibst,! Krīti droši manās rokās!»; «Mani maza meitiņa I Bēga kā stirniņa, *I* It kā es kostu / Kā meža tēvains. *II* Stirniņa pierada: *I* Glaužas un mužojas;/ Nu pati stirniņa/ Kož kā vilciņš.» u. tml. Taču šī jaunības dzeja nenogrima nebūtībā. Tieši agrīnā pieredze bija pamats Raiņa brieduma gadu dzejai, jo, kā viņš pats rakstīja: «Viss, ko sauc par personību un individualitāti, dibinājās tikai uz jaunībā mantotiem un iegūtiem iespaidiem un uz viņu attīstīšanu.»

JANĪNA KURSITE

JAUNO DZEJAS ANTOLOĢIJA

1900.—1910. GADS. DILETANTI UN EPIGONI

Taču jebkurā periodā ir tādi iesācēji, kas arī vēlāk nespēj izveidot patstāvīgu dzejnieka rokrakstu. Parasti par viņiem lasītājs un kritiķis pasmejas un ātri vien aizmirst. Taču, lai cik paradoksāli tas liktos, šķiet, ka bez diletantu un epigoņu dzejas diez vai iespējams pilnvērtīgs literatūras attīstības process. Talants, bet arī viduvējība (jeb, precīzāk, vidēja talanta dzejnieks) un diletants, epigonis ir kā viens vesels organisms, kur katrai no sastāvdaļām piemīt noteikta funkcija. Talants virza uz priekšu, piedāvā jaunus risinājumus, bieži tik jaunus un krasus, ka lasītājs nespēj tikt līdzi un īsti novērtēt. Vidēja talanta dzejnieks ir galvenais, kas balsta tradīciju. Iepriekšējā perioda talantu vai ģēnija (ja tāds ir bijis) piedāvāto viņš izstrādā niansēs, paplašina, detalizē, padara to saprotamu ierindas lasītājam. Un, visbeidzot, diletanti, grafomāni un epigoņi ir tie, kas deldē to tradīciju, kura

dotajā brīdī ir modē, noved līdz loģiskam noslēgumam, māksliniecisk diskreditējot, banalizējot. Vidēja talanta dzejniekiem, tāpat epigoņiem, ir arī virkne pozitīvu īpašību. Viņi nodrošina stabilitātes, tradīcijas nepārtrauktības izjūtu dzejā. Lieli talanti parasti nāk ar laušanu, ar vecā noārdīšanu un pilnīgi jauna radīšanu. Vidējais un apakšējais dzejas ešelons nolīdzina pārejas, asumus, sasaista jauno ar veco.

Atdari ātrāk —
Tas esmu — es.
J. Roga

Tomēr ir svarīgi, cik lielu vietu šajā vienotajā dzejas organismā aptver katra no minētajām sastāvdaļām. Ja lasītāju redzeslokā galvenokārt ir talantīgi dzejnieki (kā 20. gs. sākumā), tad par dzejas stāvokli nav jābažījas. Turpretī, ja dzeju pārstāv pārsvarā maztalantīgie vai pat epigoņi, tad jārunā par krīzes posmu (kā 19. gs. astoņdesmitajos gados).

Epigoņi, diletanti ir kā spogulis, kurā vislabāk, visskaidrāk var saskatīt, no kā nākamie jaunie talanti, jaunā poētiskā tradīcija atteiksies un ko noliegs. Varbūt paskatīsimies arī mēs šajā 20. gs. sākuma dzejas epigoņu veidotajā spogulī. No diezgan plašā klāsta izvēlējos trīs grāmatiņas: J. Roga. Diena raud (1907); Milda. Ziedoņa reibonī (1906); A. Reitmanis. Pret rītu (1908). So krājumu tematiskais aptvērums visai ierobežots: 1) mīlestības ciešanas un prieks; 2) dzejas varoņa izstumtība no sabiedrības; 3) nākotnes dzīves vīzijas.

A. REITMANIS

MIRDZ UGUNTIŅA LODZIŅA
Mirdz uguntiņa lodziņā,
Tu, mana saldā dūjiņa.
Vēl gaidi, gaidi, ceri daudz,
Kaut sirdi tevim sāpes žņaudz.
Es steidzos, esmu važās kalts — Mans sapnis mīt pie tevis balts.
Ej dusēt, mazā, ceri daudz —
Lai sāpes žņaudz, lai sāpes žņaudz.
CIK SKAISTA TU, MEITĒN MANA
Cik skaista tu, meiten mana,
Cik plaša, kā okeāns tu —
Un dzelmes, kādas mīt tevī,
Tu, burvīgā meiten mana.
Un kādus siltus viļņus raida Tavs liesmains acu stars;
Un kādā debesu laimē smaida, Tavas mīlas pavasarsl
SĶIRŠANAS
Pie nakts, pie mēneša gaismas, Ezera dzelme kad pasakā tērpās, Tu nāci pa celiņu bāla —
Actiņās asaras vērpās.
Es skūpstīju tevi uz pieres Sidrabbaltā gaismā —

Man dvēselē okeāns mita Visšausmā baismā.
Uz māmiņas būdu tad klusi Tu aizgāji.
Man mūža sāpes un ilgas — Piemiņai atstāji . . .
J. ROGA

MILDA

FANTĀZIJAS (Fragments)

ATDARI!

Atdari, sirsniņ!
Tas *esmu es* **—**
Puisēns Tavs . . .
Mani par cietēju nosauci Tu,
Man teici: bridējs esi Tu . . .
No pirmā acumirkļa Tu mani valdzināji —
Un bērnības *naivās jūtas* **Ar skatienu modināji . . .**
Es tagad Tev nesu magones ziedus Rasas briljantiem rotātus . . . Skūpstīšu Tevi, spulgacīt!
Atdari ātrāk —
Tas esmu — es . . .
Es sēdu viena . . . gluži viena . . .
Man salti . . . salti . . .
Kaut viņš tagad būtu pie manis! savas mīlestības . . .
. Tagad es nenoliedzu skatītos viņa sirsnīgajās tuvu klāt . . .
Es glāstītu viņa gaišos matus . . . acīs . . .
Un tad viņš mani kaislīgi pievilktu sev tuvu . . Viņš mani skūpstītu karsti . . . nevaldāmi . . .
Kā karsta svelme mani apņemtu viņa mīlestība Mēs būtu laimīgi . . .
Bet es esmu viena . . .
Salti . . . Salti . . .

Astoņpadsmitā gadsimta otrajā pusē Vecais Stenders aizsāka sentimentālisma tradīciju, kas saglabājās līdz pat 20. gs. divdesmitajiem gadiem — modernisma dzejas uzzieda laikam. Taču šo sentimentālismā balstīto poētisko sistēmu iemīļoja galvenokārt epigoņi un diletanti. Jau 19. gs. otrajā pusē izveidojās sazarots, plašs sentimentālisma epigoņu pulks, īpaši mīlas lirikā. Par šī izteiksmes veida īpatnībām var spriest arī no citētajiem J. Rogas, A. Reitmaņa un Mildas (kas slēpās aiz šī pseidonīma, nav noskaidrots) dzejoļiem, jo tie šajā ziņā ir ļoti tipiski. Sīs dzejas pasaules shematisks modelis ir sekojošs: centrā atrodas «es» (dzejas varonis, kurā viegli atpazīt grāmatas autoru) un «tu» (iemīļotā, -tais). Aiz šī maģiskā apļa, svētās telpas, mīlas svētnīcas atrodas «viņi» — neizglītots, dzejas varoņa uzskatā, stulbs pūlis, mietpilsoņi, kas aizņemti ar to, ka liek šķēršļus «es un tu» mīlas piepildījumam. «Viņi» mājo kroplīgā, materiālu lietu

pārblīvētā telpā. Viss, kas rāda «es un tu» pasauli, šajā dzejā tiek raksturots vispārākajā pakāpē (visskaistākais, viscēlākais utt.), ap abiem mīlētājiem viss laistās smaragdos, dimantos, rubīnos, zeltā. Viņu savstarpējās jūtas (dažreiz tikai «es» jūtas, ja «tu» kādu apstākļu dēļ nespēj mīlēt) ir tik stipras kā satrakota jūra, vēl biežāk — okeāns, arī kā dabas stihijas — vētra, orkāns, negaiss u. c. So sentimentalizēto izteiksmes stilu veido bieži izmantojamie pamazināmie vārdi. Epigoņi tos lieto tik dāsni, ka deminutīvs vēl līdz šim laikam nav īsti reabilitēts, izņemot šauru tautasdziesmu stilizāciju aploci dzejā. Dzejas varoņa jūtu lielo spēku uzsver vai ik uz soļa lietotā izsaukuma (un izsaukuma kopā ar jautājuma) zīme. Epigoņu visiemīļotākā pieturzīme laikam tomēr ir daudzpunkte, kam jārāda, ka varoni pārņēmušo jūtu intensitāti un dziļumu vārdos nemaz nevar izteikt. Būtiskākais — šo autoru uzskatā — paliek apslēpts daudzpunktēs.

Trešais tematiskais loks, kas piesaista epigoņus un diletantus 20. gs. sākumā, ir nākotnes valsts, sabiedrības redzējums dzejā. Gadsimta sākumā ļoti populāra ir sabiedriska utopija par nākotnes valsti, kur visi bez izņēmuma būs laimīgi un brīvi, un mūžīgi līksmi. Sis nākotnes paradīzes tēls pavīd gan Raiņa, J. Akura-tera, gan K. Skalbes u. c. dzejā. Taču vismaz poētiski, mākslinieciski tas ir pārliecinošs, arī semantiski nav banalizēts un vienkāršots, kā epigoņu skatījumā:

Mīlestības kolīzijas īpaši paspilgtina tas, ka dzejas varonis tiek tēlots kā no sabiedrības izstumtais, klaidonis, nesaprastais, ģēnijs. Atšķirībā no šī patiešām populārā motīva atveida gadsimta sākuma dzejā (Rainim, K. Skalbēm, J. Akurateram utt.), epigoņi par niansēm, mākslinieciskо mēra sajūtu īpaši nedomā.

A. REITMANIS

Dzejolis «Aizjūrā» pieder Jānim Miķelsonam, kuram 1906. g. iznāca dzejoļu krājums «Tuksneša ceļotājs». Viņa dzejā stipri jūt Raiņa («Vētras sēja», «Tālas noskaņas zilā vakarā») iespaidu.

Diletanti izgaismo ceļu jaunajiem talantiem — kā nerakstīt. No viņu kļūdām un neveiksmēm mācās. Negribot (protams, negribot, jo kurš gan raksta ar nodomu tapt izsmietam un nopeltam!) epigoņi kļūst par sava veida rituālas upurēšanas objektiem. — Sīs upurēšanas, publiskas izsmiešanas, nopāļāšanas rezultātā dzimst jauna, spēcīga dzeja, ko veido citi — talantīgi autori. Varbūt tāpēc, pirms izsmiet salkanos, mākslinieciski neveiklos pantiņus, padomāsim par to, ka, likteņa ironijas vadīts, jebkurš no mums (t. i., arī no jums — jaunajiem dzejniekiem, kritiķiem, māksliniekiem), gribot radīt savu, oriģinālu vārdu, varam tomēr iekļūt šajā — diletantu, epigoņu kārtā, kas der vien

kā atsperšanās laukums spēcīgajiem (mākslinieciskā ziņā, protams!) un talantīgajiem. J. Roga, A. Reitmanis, Milda, J. Miķelsons un daudzi citi ar savu dzeju netieši palīdzēja izgaismoties mākslinieciski sliktajam un labajam, novecojušajam un jaunajam mūsu 20. gs. sākuma dzejā. Viņu dzeja (kā negatīvs piemērs) arī palīdzēja sagatavot augsni nākamajai — modernistu — paaudzei, A. Čakam, P. Ermanim, J. Sud-rabkalnam, A. Kurcijam, J. Plaudim, A. Svābem, L. Laicenam, L. Zamaičai u. c.

KLAIDONS

KAS PAR TO . . .

Kas par to, ko viņi domā, Kas par to, ko viņi smej.— Kalnu ezers sapņains, kluss, Elfas dzidrās dzelmēs dej.

Krūtīs liesmo mīla svēta, Dievi tapsim, tāles vērot.

Ne pa tukšo, tumšo dzīvi Divām lepnām sirdīm sērot.

Lūk, cik šaušalaina aina: Vētra šņāc un lietus līst;

Un pa izmirkušo ceļu Klaidonis kā ēna klīst.

Rasa birst no egļu zariem, Asaras iz acīm man.

Nievāts reiz no ļaudīm tapu, Tā kā viņš es arīdzan . . .

Leksisko slāni, ko ekspluatē epigoņi, ar retiem izņēmumiem nav izdevies atdzīvināt līdz pat šai dienai. Dzejnieki apzināti izvairās no tādiem vārdiem un vārdsavienojumiem kā šķīsts, sirdsšķīsts, dūja (-ina), zeltene, spulgace, daiļava (-iņa), klaidonis, paijas, sārtvaidze u. c. Sis vārdu slānis nu jau gadu desmitiem guļ kā aizmirsts, pamests vraks. Kā to atdzīvināt nopietnai dzejai, ne tikai parodijai? Jo ne jau šie vārdi un tādas gramatiskās formas kā, piemēram, deminutīvs, ir sliktas, bet tradīcija, kas tos poētiski sakompromitējusi.

J. MIĶELSONS

AIZJŪRA

Nāc, daiļaviņ, tālē,

Kur debess zils,

Kur ziedoņzvanos viļņo Aizjūras sils . . .

Kā kūstošā zeltā Viss, viss tur mirdz Viskarstākās gavilēs Tur dziesmas trīc.

— Uguņainos viļņos Tur ēnas kūst —

No nebeidzamas līgsmas Sirds pāri tur plūst.

I. ROGA

UZ GAISMAS APLOKU

Pēc dievišķās Gaismas cenzdamies Mēs atstāsim dzimtenes āres —

Un dosimies projām kā kareivju bars Uz rītiem, cīņā pēc Gaismas . , .

Mēs saules māmuļai pretim skriesim . Mēs Gaismas Aplokus meklēsim . . . Darīsim skanošas dimanta kokles, — Nē, kalsim

vispirms tērauda šķēpus

Un vairogus . . .

Un dosimies cīņā pēc Gaismas . . . Kad Gaismas Aplokus aizsniegsim, Tad stīgosim kokles un dziedāsim . . .

BRĪVS

. . . Sev meklēju es acumirkļa prieku . . . Brīvs gribu nomest dzīves jūgu, Brīvs gribu apsveikt austrumblāzmu, Brīvs gribu uzsaukt jaunam rītam: «Sveiks! Vai arī manim prieku nesi? . . .

KULTURA

JURIS STRENG A

MANS CEĻOJUMS UZ AUSTRUMZEMI

(Nobeigums)

Šaubu nav. Tā ir viņa. Mūsu *bella ticianese.* Sapņu meitene ar sīki sačirkotu modernu frizūru izspūrušos blondos matos. Atveras durvis. Mēs ieejam. Mūsu aktrise vāji prot vācu valodu, mums palīdz sekretārs. Es vispirms vēršos ar savu nelielo neizpratni pie Gili kunga, kad meitene uzkāpusi otrajā stāvā uzvilkt vienu no abiem stipri vienkāršajiem itāļu tautastērpiem. Gili man steidzīgi paskaidro, ka viss ir kārtībā, ka viņa paziņai tieši esot vističiāniskā-kie sejas vaibsti, kādus tik varētu iedomāties. — Jā, bet kuplās miesas, šķirba starp priekšzobiem un — galvenais — balinātie mati!!!

— To es pie sevis, jo ir jau par vēlu ko grozīt. Atnāk Rodrigo, un tieši šajā brīdī lejā pa trepēm koka tupelēs lēnām klabina mūsu Raiņa sapņu vīzija. Rodrigo sastingst! Briesmīgi bēdīgām acīm paskatās manī un klusi latviski nosaka, ka viņam gan liekoties — meičai esot stipri vieglprātīgs izskats! Bet laiks negaida! Metamies visa kompānija lejā pa stāvu ieliņu uz mūsu jau iepriekš noraudzītu līkumotu eju starp zaļumiem apaugušiem mūriem. Pa ceļam vēl izdodas kaut kur izraut tīri jaunu grozu, ko iespiest meičai rokās. Saule griežas nepiedodami. Tūlīt mēs visi būsim ēnā! Ro-džers kliedz, ātrāk, ātrāk! *Presto! Presto!* Es vāciski stāstu, kas jādara. Sekretārs tulko. Nesanāk. Rādu, kā jādara. Jāskrien uz kameru, jāskatās kamerā un jāsmaida! — Jāsmaida! — Atceros bēdīgo operu Pajaco. — *Ridere! Ridere!*[3] — Sekretārs arī sauc — *Ridere! Ridere!* Un nabadzīte skrien, riskēdama lauzt kaklu. Un smaida. Bet kāpēc šķībi? Šķībais smaids! Šķībā pasaka? Nav laika, aiziet! *Ridere!* Gatavs! Plaukšķinu rokas. — Bravo! — Tagad ātri atpakaļ un to pašu — latviešu tautastērpā. Manas basketbolistes Ilzes tērps, kā jau tas bija gaidāms, ir divreiz par garu un tikpat reižu par šauru. Par skriešanu vairs nav ko domāt. Saule apspīd vairs tikai vienu stūrīti šajā burvīgajā dzīves taciņā. Tur arī atstutējam mūsu tautumeitu un notinam viņu ar Lielvārdes jostu. Vainadziņš gan mūk visu laiku uz deguna. Ziemeļnieku drēbes ir redzami šim klimatam par siltām. Mazais cilvēciņš ir pilnīgi izmircis un izmisis, kaut ko visu laiku pukst itāliski, ko mūsu sekretārs netulko. — *Ridere! Ridere!*— Smaids ir jau pavisam šķībs. — Bravo! *Graciat*[4] — Un to pašu vēl gabaliņu tālāk! Bravo! *Gracia!* Un vēl tālāk no kameras! Bravo! *Gracia!*—Arhīvā uzdāvinām mūsu *bambina*[5] Latvijas šokolādes kasti, prievīti, Latvijas skatu kartītes. Viņas smaids kļūst itin pievilcīgs, kad viņa pārģērbusies savā normālajā šodienas jaunietes gaitā aizsteidzas atdot muzejam aiz-lienētās drānas.

Ir briesmīgi karsti. Novelku uzvalku un krekliņā dodos vēl vienā

ceļojumā uz Austrumzemi, kura atrodas no Castagnolas rietumos, uz Montagnolu. 16.00 ir klāt Pjetro. Pirms tam vēl pēdējo reizi uzņemam manas rokas uz balta papīra Raiņa istabā. Lēni aizveru Raiņa istabas slēdžus un . . . neatvados! Tikai uz brīdi pārkāpju slieksnim! Šajā reizē! . . . Salādējam atkal savus dzelžus mašīnā. Pjetro palīdz. Kā parasti. Tikai kaut kas šodien nav tā kā parasti. Jo Pjetro atzīstas, ka viņš nav nekāds Pjetro. Viņš ir vienkārši Petrs. Cehs! 1968. g. emigrants no čehoslovakijas. No Prāgas. Par sevi viņš neko daudz nestāsta. Sieva esot angliete. Bet ar čehisku izcelsmi. Mājās runājot čehiski. Mēs izbraucam cauri Lugāno centram un atkal paceļamies kalnā, cauri Sorengo uz Montagnolu, cauri šaurām, šaurām ieliņām ar bīstamiem pagriezieniem un stāviem kāpumiem. Pēc 15 minūtēm jau atklājas sniegotās Centrālo Alpu virsotnes ziemeļos — *Pizza di Vogorno* (2442 m), *Campo Tencia* (3074 m), iebraucam ielā strupceļā, kuru sauc par Hermaņa Heses ielu un kura beidzas pie augstiem dzelzs vārtiem. Vārtiem otrā pusē skaļi rej liels dzeltens kollijs. Pie vārtiem uzraksts — *Privat!* Lūdzu netraucēt! Zvans, mikrofons, telekameras acs. Aiz vārtiem ceļš ved uz augšu lielā dārzā. Gandrīz kalna virsotnē cauri kokiem redzama vienkārša divstāvu māja ar plašiem logiem, *Casa Hesse,* kuru uzcēla 1930. gadā. Te viņš nodzīvoja līdz savas nāves dienai 1962. gadā. Pie viņa ciemojās daudzi Eiropas rakstnieki un intelektuāļi, sevišķi vācu kultūras darbinieki — emigranti pēc Hitlera nākšanas pie varas. Mūža beigās viņa vienīgie draugi kļuva dārza puķes. Attiecības ar vietējiem ciema iedzīvotājiem kļuva aizvien vēsākas. Vēl tagad blakusielās var atrast dusmīgus uzrakstus — šeit nekad nav dzīvojis H. Hese! Tomēr Montagnoias pilsētiņa rakstnieka simtgadē 1977. gadā nelielā bērzu birztaliņā, pie plašas nogāzes pļavas zem *Casa Hesse,* no kurienes atklājas vienreizēja panorāma — pāri Lugāno pilsētai uz Alpiem Ziemeļos, Brē kalnu, Castagnolu, Lugāno ezeru un San-saivatores kalnu austrumos, uzstādīja nelielu granīta pieminekli ar negaru šī skata aprakstu — citātu no kāda H. Heses darba vācu un itāļu valodās. Hese šeit ieradās 1919. gadā, 42 gadu vecumā sākot dzīvi no jauna, bez jebkā, īrējot pāris istabu mednieku pilij līdzīgā celtnē *Casa Camuzzi.* Dīvainā kārtā 1919. g. ir viens no radošākajiem viņa dzīvē. Starp citu, viņš raksta par savu Indijas ceļojumu brīnišķīgo, austrumu filozofijas apdvesto stāstu *Siddhartha.* Vienu gadu tikai viņi abi ir pēc kalendāra laika staigājuši zem Tičlno kastaņkokiem, saskatījušies pāri ezeram, dzīvojuši it kā blakus, lasījuši austrumu filozofus. 1920. g. Rainis atgriežas Latvijā . . .

Šodien tomēr ir laimīga diena! Vakara saule neskopojoties izgaismo lielo dabas amfiteātri, ļauj mums ar pilnu krūti baudīt spirgto kalnu gaisu un lielisko skatu. Uzņemam un nofotografējam visu vajadzīgo un steidzamies iekravāties *taxi,* lai pagūtu laikā no ezera otras puses Castagnolā vēl nofilmēt saulrietu. Pjetro par katru

cenu grib mums vēl parādīt Sorengo terasi, zem kuras guļ viss Lugāno ezers, un izmaksāt mums pa alum. Pēc tam viņš mūs uzvedīšot Brē kalnā, un no turienes mēs saulrietā noteikti šodien ieraudzīsim *Monte-Blanc*. Nav brīnums, ka viņš ar mums tā noņemas. Uz 20 tūkstošiem Lugāno iedzīvotāju ir 140 *taxi*, un dažreiz viņam jāstāv rindā, gaidot klientu trīs stundas. Vārdu sakot, viņš pieved mūs pie divstāvīga ārkārtīgi grezna hoteļa *Prince Leopold*. Stikla durvis aizslīd, ejam cauri hallei, tepiķi, mīkstās mēbeles, mirtes un balti oficiantu smokingi. Terase aiz hoteļa patiešām kolosāla, apaļa, ar lielu ūdens strūklaku vidū, kur ūdens krīt strūklakas vidū uz iekšu! Bet mēs steidzamies. Saule tūlīt pazudīs aiz kalnu galiem rietumos. Braucot tālāk uz Castagnolu, Pjetro mūs tirda, cik saņem stundā pie mums apkopēja, cik aktieris, vai viņa par to var nopirkt

kg sviesta, kg kafijas, 12 kg banānu, vai šoferis var par savu 2 mēnešu algu nopirkt mašīnu? Priekš kam man! aktierim! briljanti!!!

Ielas pilnas, mašīna pie mašīnas. Kamēr tādā veidā uzrāpjamies pretējā kalnā Castagnolā, saulriets jau nokavēts. Saule jau nozudusi aiz kalniem. Strauji tumst. Rietumos sabiezē mākoņi. Tā bija ideāla dienā. Vienīgā Lugāno, kad bija skaidras debesis no rīta līdz vakaram, pat karsts (ap 17°).

Mūsu ceļojums uz Austrumzemi iet uz beigām. Marsels zvanoties par mūsu biļetem. Nav. Varbūt Kārlis Bāzele mums izpalīdzēs. Rodrigo pie viņa viesojās iepriekšējā braucienā.

Vakarā skatāmies TV. Ziņās vācu valodā pēkšņi ieraugam interviju ar Ābramu Kļockinu par latviešu dokumentālo filmu, intervijas uz ielas par pašlaik vispopulārākajiem cilvekiem. Vairums atdod savas balsis pirmkārt par Gorbačovu, tad par Mandeļu. Saimnieks lēni un svinīgi nes mums lielu salātu šķīvi un kaut ko daudzkārtainu, tā kā pankūkas ar vircotu mērci un sieru pa starpu. Un tad nāk kaut kas uz brūniem koka vairogiem, kur vienā galā stāvus iedurti plati naži. Mazais suns arī ir klāt, šņakstina savus sikos zobus, ošņājas un beidzot apsēžas un tirina ķepas. Uz vairoga garš, smalks iesms. Uz iesma sadurta dažādu lopiņu gaļa, sagriezta un apcepta dažādās formās, ar sīpoliem un saknēm pa starpu, ar sēni galā un ar lielu cūkas šķiņķa gabalu apakšā! Vienā vairoga stūrī krāsaini paprikas salāti, otrā — piparotā sviestā cepti, apaļi, brūni kartupeļi. Vairogs pārliets ar piparotiem taukiem! Kad šo kulinārijās brīnumu ar vairakiem aliem pievarejām, gals nebija tālu.Es pat mazliet nožēloju, ka vakar pārsteidzos, slavējot saimnieka pavārmākslu. Šodien es varu tikai saimniecei izdvest, varbūt Jūsu nolūks ir mūs piebeigt! Ja tas tā turpināsies, mēs netiksim prom! Mums būs jālūdz Jums *ein Gastronomisches Asyl*[6]*!* Viņa smej un saka, lūdzu! Piecelties vairs tik un tā nevaru. Sēžu un skatos TV. Rodžers, klusi kunkstot, aizvelkas uz numuru. Viesu vidū atkal jaunas sejas. Atkal zviedri. Saimnieks, kā

labi nospēlējis aktieris, reizēm pabāž galvu starp aizkariem, bet uz manu pusi neskatās. Beidzot viņš ienāk hallē ar ūdens glāzi un zālēm rokās. Sāpot kāja. Pēc brīža viņš atklibo un uzliek kājas uz krēsla. Saku, ka viņa šīvakara simfonija «Nažu spēles» bija pilnīgi ārkārtējs kulinārijas pārdzīvojums musu mūžā. Viņš tik saceļ uzacis un blēdīgi smej. Sāku stāstīt par savu darbu. Atnesu fotogrāfijas no mūsu izrādēm (Heses «Stepes vilks», Tagores «Tumša mitekļa valdnieks», Strindberga «Nāves deja» un Šekspīra «Karalis Līrs»). Pastāstu par dažiem saviem sapņiem šajā dzīvē un pats apstulbstu. Sirds dziļumos, pat sev neatzīstoties, sapņoju par Parīzi, biju! Par Veterna ezeru Zviedrijā (pie kura sēž profesors Borgs savā ceļojumā), biju! Par Castagnolu un Montagnolu, biju! Vai man atlicis vēl daudz tādu sapņu? Bet varbūt nevajag tā apgrūtināt likteni? Небудь нахалом! Samieriaāties! Kā ir, tā ir!

14. oktobris, trešdiena.

Ārā slapjš. Pelēks. Cilvēki staigā ar lietussargiem. Zvanu Pjetro, lai brauc vēlāk. Šodien par braucienu kalnos nav ko domāt. Pēc brokastīm ejam pa lietu līdz Lugāno. Izstāvam garu ārzemnieku rindu pēc biļetem uz *Villa Favorita.* Būtu kauns, ka mēs aizbrauktu, neredzējuši kaut daļu no pasaulslavenās barona *Thyssen-Bornemisza* pils mākslas kolekcijām. Katru dienu, braucot garām, mēs redzam šeit milzīgu raibu lietussargu baru. Aiz mums rinda nostājas gara, slaika blondine viscaur melnā — inetelī, blūze, biksēs, zābakos. Biļetes pārdod ik pa pusstundai. Dabūjam tikai uz 11.00. Stāvam pie kuģīšu piestātnes. Truli blenžam, kā ezerā krīt lietuslāses un kastaņi. Atveras lielie dzelzs vārti, lai ielaistu kādu apkalpojošā personāla mašīnu, un 2 policisti ar *Walky-tolky*[7] rokās ielaiž mūs ātrāk. Vēl jāiet kāds puskilometrs cauri parkam gar ezera krastu. Pati pils muzejs atrodas gandrīz jau zem Cas-tagnolas. Gar ceļa malām brīdinājuma uzraksti, nenokāpt nevienu soli nost no ceļa, *no picnic/*[8] Visur signalizācijas vadi. Ari gar ezera krastu. Vispirms skatāmies viesizrādi. Franču impresionistus un postimpresionistus no Ivana Morozova un Šūkina kolekcijām Puškina muzejā un Ermitāžā. *Monet, Renior, Cezanne, Gauguin, Matisse* un *Picasso* — 40 gleznas. Es atceros daudzas gleznas no šiem muzejiem. Bet te es tās ieraugu it kā pirmoreiz, jaunā gaismā, burtiskā šo vārdu nozīme. Ja Ermitāžā visi impresionisti gadiem karājas necilās telpās, pašā augšējā stāvā juku jukām, cieši blakus viens otram, tad te, pustumsa pie aizklātiem logiem, pie vecās pils tumšajiem sienu paneļiem, katra glezna, izgaismota ar vairākiem maziem prožektoriņiem, bija logs uz mākslinieka sirdi! Sevišķi ieguva *Monet* caurspīdīgie darbi. Cilvēku ārkārtīgi daudz. Skan visādās

valodas, kā pie Bābeles. Un uzkrītoši daudz uzraugu ar *Walky-tolky* rokās. Tā sagadās, ka mēs visu laiku ar slaido blondīni ejam vienas un tajās pašās zāles.

Pēc tam mēs apskatām pils citā spārnā muzeja pastāvīgo ekspozlciju — Eiropas glezniecību un skulptūru 13.—18. gs. Neskaitāmu mazu istabiņu virkne mijas ar plašākām zālēm. Kopumā pēc pusotras stundas galvā rodas tukšums. Instinktīvi sāku sekot blondīnei melnā, cenšoties saprast, kāpēc pie vienas gleznas viņa apstājas ilgāk, pie otras atgriežas vēl, kas viņu interesē, ar ko viņa varētu nodarboties? Nekādā skaidrībā netieku, tādēļ atmetu ar roku visai lielajai mākslai, sēžu kāpņutelpā un gaidu Rodžeru. Joprojām list.

Kad esam āra no muzeja teritorijas, kāds no garambraucošās mašīnas met mums ar roku. Marsels! Bijis pēc mums jau viesnīcā. Braucam viņa mašīnā uz pilsētu. Viņš parāda, kur leti nopirkt šādus tādus niekus. Uzbraucam 3. stāvā daudzstāvu garāžā pašā centra, atstajam mašīnu un kājām paklejojam pa veikaliņiem. No kāda veikala, kur ilgi grozījāmies, esam jau aizgājuši diezgan tālu prom, kad man pieskrien pārdevējs, ļoti atvainojas un prasa, vai es esot saņēmis 11 Fr. atlikuma? Ieskatos maciņā. — Varbūt ja, varbūt nē! — Viņš esot pārliecināts, ka ne! Eju atpakaļ, viņš rāda kases kvīti un sīknaudas kaudzīti, ko es neesot saņēmis. Lai tā butu! Nakamajas dienās, ejot garam šim veikalam, mes caur atvērtajām durvīm vienmēr sasveicinājāmies. Paēdam pusdienas pašapkalpošanās veikalā. Lielajā universālveikalā *Innovazzione* kāda jauna pārdevēja kosmētikas nodaļā, padzirdējusi, ka esam no Padomju Savienības un runājam angliski, uzdāvina manai sievai (vai draudzenei, kā viņa teica) sīkus parfimērijas suvenīrus. Marsels mūs aizved atpakaļ uz viesnīcu, uzsienam šlipses un braucam vēl augstāk Ruviglianā, jo Marsels grib mūs iepazīstināt ar multimiljonāru Carlo. Pie viņa villas vārtiem stav sarkans *Alfa Romeo*. Aiz vārtiem stāv tumšā uzvalka ar tumšu kaklasaiti, ar ielauztu boksera degunu atturīgi aizdomīgs sekretārs miesassargs. Viņš nesteidzīgi noskaidro, kas mēs tādi esam un uz kāda pamata esam ieradušies. Iejaucas sirmgalve, Carlo mate, tiek minēts kantona kultūras atašeja uzvārds, un lielie dzelzs vārti atveras. Pats miljonārs, sportiskas stājas vīrietis ap 40 gadiem un cirtainiem melniem matiem, tumšā uzvalkā ar tumšu kaklasaiti, atvainojas, ka viņam nepārtraukti jākārto kādas telefoniskas darīšanas, ieved mūs lielā, plašā viesistabā, kur vienā galā kamīna deg lielas malkas šķilas un kamīna priekšā, uz paklāja saritinājusies, tup jau lejā redzētā slaidā blondīne. Viņa pieceļas. Iepazīstamies — zviedriete no Parīzes. Marsels tūlīt sāk ar viņu sarunu zviedriski. Viņa, izrādās, ir modiste modelētāja. — Atgriezties Stockholmā? Nezinu! Varbūt. Kaut kad. Vēlāk. — Šeit bijusi uz kādas firmas modes izstādi. — Jā, viņa atceras mūs, tur lejā, šorīt, *Villa Favorita*. — Parādu dažas mūsu teātra izrāžu

fotogrāfijas. Zviedriete atvainojas, aizbrauc. Rodrigo izvelk mūsu «Raiņa» iepriekšējo sēriju videokasetes. Sekojam miljonāram pa gariem, šauriem gaiteņiem viņa intīmākajās telpās otrajā stāvā, kur atrodas videomagnetofons. Bet tas izrādās sabojājies un nekāda noskatīšanās neiznāk. Carlo mierina, rit salabosim! Atgriežamies viesistabā. Carlo zvana un reizē risina ar Marselu kā medicīnisko konsultantu, ideju par rekreācijas centra izveidošanu šeit, viņa villa, ar baseinu, barokamerām un teātra, operas uzvedumiem. Sekretārs atnes dzirkstošu itāļu *vino roso.* Uzdāvinām miljonāram albumu *«Ļettland».* Skatāmies neskaitāmos mākslas prospektus, kas guļ visapkārt. Pie sienas Miro gleznas. Visa dienvidu siena — stikls. Aiz tā — ezers un Sansalva-tores kalns. Runājam ar sekretāru. Viņš runā amerikāņu slenga. Tikko, tāpat ka Marsels, atlidojis no *New York. Stock-market deater** Dzimis šeit, Tičlno, bet vairs neuzskata sevi par šveicieti. — *A Citizen of world'.*** Es visur esmu mājās un tajā pašā laikā nekur! — bez smaida paziņo viņš. — Nākamais ASV prezidents? Grieķis no *Massachusetts.* Maikls Dukakis. Dolāra kurss ceļas, kritās, vairāk gan krītas, bet tas nav svarīgi. Šveices franks turas, kā turējies. (1 S=l,5 SFr.) Japāna un Eiropa nepieļaus kristies dolāram — eksporta dēļ. Carlo iegriežas šeit ļoti reti. Dzīvo vēl tālāk uz dienvidiem. *Monte Carlo.* — Saruna ievirzās par Šveices neitralitāti. Jaunais cilvēks atzīst, ka nav neitrāls, jo ir angažēts. Marsels raksturo vidusmēra šveicieti. — Viņš baidās būt kaut kur iejaukts. Neitralitāte līdz smieklīgumam. Lai tikai kāds nevarētu pārmest simpātiju izrādlšanui kādai no strīdīgām pusēm. — Bet slepeni tirgojas ar ieročiem! — piebilst jaunais cilvēks. Marsels turpina. — Un jauktie pāri? Šveicietis kautrējas cittautieti — savu laulāto otro pusi — vest sabiedrībā! — Carlo atkal zvana, viegli pārsviežas no vienas Eiropas valodas uz otru. Pamāj ar roku uz terasi. — Ejiet paskatīties, ko es tur uzcēlu! — Mēs klusu izslīdam pa stikla durvīm un pa kāpnēm nokāpjam pāris stāvu zemāk. Baseini ar dažādu ūdeni. Jūras. Saldūdens. Divu stāvu augstumā zāle teātra, operu, baleta izrādēm, vai izstāžu zāle (atverot lielas žalūziju plaknes) vai koncertzāle. Atverama stikla siena pret Italijas kalniem visā zāles garuma. Itālijas kalnos šauj automāts?! Pirmo reizi šeit dzirdu kaut ko tadu! Šīs automāta kārtas draudoši skaļi atbalsojas kalnu klusumā. Kā kliedzoša disonanse! Atgriežamies viesistabā. Carlo atvainojas, viņam vairs nav laika. Bet šovakar

nies varētu tikties ***Locktailparty*** izstāde, kuru ved u/ minas ***Sotheby's*** izsoli Londona. Mēs esam ar mieru? Protams. Braucam pie Marsela. Kamēr viņš velk tumšu uzvalku, baltu kreklu un tumšu kaklasaiti, viņa sieva Marsela pacienā mūs ar sviestmaizītēm un viskiju ar ledu. Skatāmies, ko ***Encyclopedia Brittanica*** raksta par Jāni Raini. Sākam runāt par Latīņamerika.C literatūru. Izrādās, arī viņas mīļākaisprakstmeks ir ***Julio*** *Cortazar's.* Sevišķi - viņa īsie stasri. Tieši

šovasar es poļu tulkojuma izlasīju viņa garo stāstu «Spēle klasiķos», kur dafldz autdb“ografiska matˆiāla, argentīniešu enˆˆanta dzīve Parīzi SiļPrarbu daudzi liek līdris «Blisam». Pēc noteikta šifra lasot savāOTK nodaļu secību, iznāk <ms romans un vēl trešais. To var lasīt no jebkuras vietas un jebkādā secībā. Viss ir interesanti. Visur jūtama autora «Zemādas loģika», visam ir vairākas nozīmes, vairāki plāni. Katrai situācijai dzīves svaros šūpojas pretī kāda c-ita . . . Mēs jau stāvam sterilajā, spoži mirdzošajā kāpņutelpā, kad Marsela *cocktail* tērpā, pamanījusi kādu lidojošu mazu kukainīti, neliekas tikmēr mierā, kamēr šis na-badziņš ir beigts.

Piebraucam pie ārkārtīgi grezna *Splendid Royal Hotel.* Apkalpotāji, baltos smokingos ar lieliem lietussargiem, katrs dara savu darbu. Kārto mašīnas stāvvietā. Pavada viesus līdz ieejai. Iekšā atkal balti smokingi, spoguļi, palmas, mirtes, kaktusi. Blondā zviedriete jau priekšā. Zvanās pa telefonu. Ejam pa gariem koridoriem. Neviens mums neko neprasa. Jau pa gabalu dzirdama ārkārtīgi skaļa balsu murdoņa. Liels pūlis grezni ģērbtu ļaužu. Visi tumšos toņos. Starp tiem izlocas kādi desmit oficianti baltos smokingos. Mēs ar Rodžeru stipri krītam ārā no ansambļa. Baltie zvirbuļi! Man mugurā ir vienīgais ciešamais gaišais uzvalks, stipri nocenots, pirkts Bulgārijā, pāršūts Rīgā. Rodžeram gaišas bre-zentīgas bikses, vasarīga žakete, «Raiņa» šlipse, par mūsu saburzītajiem krekliem nemaz nerunājot. Apkārt zālei aiz stikla sienas — klintis, dārzs; vidū zem stikla kuba — zaļumi, puķes; aplī zālei pa vidu — stikla stendi, kur uz melna samta guļ fantastiski dārgas zelta, sudraba, ar dārgakmeņiem apsētas rotaslietas, dažādas figūriņas, nieki, porcelāns, mākslas priekšmeti un pāris gleznu. Bet šie ļaudis salasījušies šeit ne jau tādēļ, lai apbrīnotu pēdējo reizi Tičīno kantonā savaktos mākslas priekšmetus, pirms tie pazudīs bagātu amerikāņu privātajās kolekcijās. Uz paplātēm ir divējādi kokteiļi ar šampanieti un sīkas, garšīgas uzkodas. Dzeram un ēdam, ja jau tieši ar to visu spiežas virsū, garām nepaiesi! Visa telpa līdz pat zilajam kupolam augšā ir cieši piebāzta ar itāļu valodas raķešu ziediem. Mēs apstulbuši klusējam un tikai cilājam rokas. Kāds mazs oficiants, vairākas reizes nākot garām, man miedz ar aci. — Es taču redzu, ka tu neesi viņējais! Neklīrējies! Dzer un ēd, nav jau no mūsu kabatas! — Pieci oficianti atkorķē dārgus šampaniešus un gāž lielā traukā. Tas viņiem sagādā neviltotu bērnišķīgu prieku, un viņi smej kā kutināti. Ir grūti uztvert šī grandiozā pasākuma jēgu. Marsela cietā angļu valodā noskalda: — Bandīti! Bieži! — (tas ir par šo angļu mākslas vērtētāju pasaules lielāko uzpircēju un pārdevēju firmu *Sotheby's,* kura sevi reklamē par visobjektīvāko cenu noteicēju mākslās pasaulē). Marsela nevar rimties — kļuvuši slaveni, lēti iepērkot un dārgi pārdodot, tagad kāš miljonus, nezina, kur naudu grūst, reizi gadā rīko šādus balagānus, lai nomierinātu savu sirdsapziņu! —

Marsels iepazīstina mūs ar kādu vīrišķīgu dāmu no vietējā TV centra. Tāpat kā mēs, arī vientuļā zviedru meitene klīst apkart un vienīgā apskata izstādītās lietas. Sākam runāt. Viņa meklejot Carlo. Viņa man prasa par redzētām gleznām. Sāku attīstīt savas idejas par gleznieciības vietu un jēgu mūsu šodienas dzīvē. Aizvien vairāk jutu, ka grimstu, kājas kļūst ļenganas. Ko es te muldu, kam tas vajadzīgs. Sai nabaga meitenei vismazāk. Un man? Mums? Kāpēc vēl mēs te kā putnu biedēkļi stāvam? Es gribu mājās!!! . . Marsels mūs aizved uz viesnīcu. Uznāk briesmīgas skumjas. Paēdam vakariņas. Lai nesāktu skaļi kaukt, kaut kas jāizdomā! Mums taču ir vēl puspudele armēņu konjaka! Rodžers nones to leja, un mēs ar saimniekiem iedzeram pa glāzītei. Saimniece atzīst, ka tas esot tiešām labs. Bāra durvīs atkal parādās dīvainā dzeltenā kompānija. Mazi, korpulenti. Vienam no viņiem brilles un vienmer galvā saņurcīta ex-balta jūrnieka cepure. Saimnieks spāņu valodā sasaucas ar viņiem, smejas, lūk, mūsu «kapteinis» bez kuģa! Aiz brillēm bezgala skumjas acis. Plata mute. Raugoties šajos bēdīgajos stāvos, manī pakāpeniski briest kāda ideja. Mums visiem kļūtu drusku jautrāk, ja mēs kopā kaut ko uzdziedātu. Tātad vajadzētu kādus instrumentus, ģitāras. «Kapteinis» aizskrien. Saimniece uzkāpj bēniņos. Nones pirmo ģitāru. «Kapteinis» atskrien ar otru. Noskaņo. Saku, ka mans mīļākais jaunības gabals bija «KukurekukU». Ar to arī sākam. «Kapteinis» dzied no visas sirds. Acīs abiem asaras. Resnie vaigi trīs. Trešais paragvajietis, visgarākais no viņiem, mazliet atgādina Fernandelu. Briesmīgi šķobot uzacis, bēdājas, ka viņam nav ne arfas, ne trompetes, saka, ka viņš būšot «imprésario». Rodžers jau nonesis no augšas magnetofonu. Raujam tālāk *«Way a condios, my darling!».* Abi resnie pēkšņi pāriet no «f» uz «ppp» un atpakaļ. Acis ciet. «Imprésario» ielej. Piedāvāju «kapteinim» arī. Viņš noraidoši purina galvu. «Imprésario» paskaidro, gkļjjiijļļjļju»»j sarkanvīnu. Pasuti viņam niece ielej. Viņi spēlē un dzied ***«Bessa me niuchio».*** Dziedu līdzi. Rodžers rausta manu roku, es jaucot. Kam?! Tad samēģinām un laižam vaļā kādu gabalu no mana vācu repertuāra par jūrnieka ilgām pēc mājām. «Impresario» pie letes skumji šūpo galvu. Pārējie bāra viesi jau panākuši uz priekšu, tuvāk mums. Sajūsma iif[9]a-sniegusi apogeju. .1 ādzied ***«Stranger! in ttiMNight»*,*** tāpēc jau lai-ka'fn es to visu saku So dziesmu esmu dziedājis visdažādakajas situaˆjās, ar dažādiem pavadītājiem. Piemēram, Parīze, Radā pagraba restoraniņā netāls no Lielas Operas. Mani pa\f?aīja sirms nēģeru pianists. Paragvajlfsu duets nav sliktāksˆˆˆmnieces acīs šausmas, jo lietoju Armstronga paņēmienus. Saimnieks pēc tam saka, ka viņš savā astoņpadsmit gadus ilgajā viesnīcnieka prakse neko tik briesmīgu neesot dzirdējis. Tur, Kanāriju salās, viņa viesnīcā esot bijuši 24 kalpotāji (12 virtuves strādnieki, 4 ķelneri, 2 šveicari utt.). Ir tik patīkami parunāt spāniski ar šiem nabaga zēniem! Un atcerēties... atcereties! Pudeles ir tukšas,

«impresario» pilns. Sajūsma saplok. Kāds francūzis pieraksta paragvajiešu koordinātes. Varbūt viņus uzaicinās . . . kaut kur, kaut kad. Saimniece «kapteiņa» sarkanvīnu pieraksta manam rēķinam. Kas pasūta mūziku, tas maksā! Mēs paspiežam viens otram rokas un šķiramies. «Kapteinis» ar savu komandu bez kuģa aizpeld nakts melnumā. *Strangers in the Night!*

15. oktobris, ceturtdiena.

Ar mokām pieceļamies. Laiks ir bezcerīgs, līst. 18. oktobrī man jātiek Rīgā uz izrādi. Biļešu joprojām nav. Kārlis no Bāzeles nezvana. Ezerā viļņi. Miglas vāli skrien no austrumiem un vārās ap Sansalvatores kalnu. Pjetro atbrauc 11.30, salādējam *taxi* dzelžus un braucam augšā uz San Giorgio baznīciņu ierakstīt 12.00 zvanus. Sēžu uz ārā velvēs iznestiem baznīcas soliem, jo baznīcas grīdu mazgā ar smaržojošu ķīmisku mazgāšanas līdzekli. Skatos ezera. Lietū. Sansalvatores kalna trīs ceturtdaļas iesleptas miglā. Mums, latviešiem, nebija sava epa, nav liela mītiska dzejojuma. Varbūt tāpēc, ka nav augstu kalnu, ir tikai jūra, smilts graudiņi. Ir tikai mazi dzintara gabaliņi. Tautasdziesmas četrrindes. Tikai šeit Rainis varēja uzrakstīt kosmisku epu «Gals un sākums». Vai tiešam no tā nevar izveidot izrādi mistēriju? Pjetro zvana visiem apkārtnes mācītājiem, bet nav nevienu bēru, nevienu kāzu, kas mums tā derētu filmēšanai. Skrienu ar lietussargu aiz Rodžera apkārt baznīcai, lai nesālītu kamera. Braucam uz viesnīcu, atlaižam Pjetro, ēdam konservus. Laika prognoze sauli sola tikai svētdien. Pavasarī šeit trīs menešus pēc kārtas esot spīdējusi saule. Kur mēs esot bijuši? Jā, kur! Gaidījām trešo, īsto ielūgumu, kas pienāca rudenī. Galvā nāk briesmīgi bēdīgas domas. Ejam lejā uz Lugāno, klīstam pa veikaliem, ielām. Sadusmojamies un beidzot nopērkam par paris frankiem banānus! Tos te neviens neēd. Atēdušies! Pa ceļam atpakaļ Kongresu namā apskatām tikko atklāto *Jean Mirio* un *Salvatore Dali* izstādi izpārdošanu (zīmējumi, plakati, litogrāfijas, skulptūras). Jā, starp citu, šeit, Kongresu namā, kurā visu nedēļu notiek Vispasaules Jauno Kristīgo Demokrātu kongress, 1976. g. ar lieliem panākumiem uzstājās Zenta Mauriņa, runājot par tēmu «Dzīves jēgu meklējot». Pēc tam viņa bijusi Raiņa un Aspazijas muzejā un atstājusi šādu ierakstu:

Tauta bez dzejnieka ir mēma.

Dzejnieks bez lasītāja - nedzīvs.

Neaizmirsīsim Raiņa dāvātās bagātības. 17.V.76. g.

Lugāno uz makšķernieku sacensībām ir bijis arī Jānis Jaunsudrabiņš. Bet dalībnieku bijis tik daudz un vietu numerācija tik sajaukta, ka, neatradis savu izlozēto kociņa numuru, Jaunsudrabiņš atmetis ar roku un aizbraucis.

Viesnīcā vakariņas un TV. Nāk 3 salīkuši, salijuši stāvi. Paragvajieši. Tikai uz sekundi mūsu acis sastopas cauri durvju stikliem . . .

Sadugst. Aiziet garām. Lai es uz šejieni brauktu trimdā? Nē, nekad! Līdz nelabumam gribas mājās! Noēdu banānu un iekritu gulta. Nakti list!

16. oktobris, piektdiena.

Līst trešo dienu pēc kārtas. Zvanu Pjetro, lai brauc vēlāk. Saimniece joko, es gribot pa telefonu pasūtīt sauli. Ļoti zema migla. Visi viesnīcas iemītnieki kravā čemodānus, pasūta *taxi* un brauc prom. Kostas kundze saka, ka sešu gadu laikā, kamēr viņa šeit dzīvojot, neesot bijis tāda rudens, aicina palikt līdz Ziemassvētkiem. Atbrauc Pjetro, ielādējam aparatūru un braucam lejā. Filmējam ārzemnieku pūlī uz ielas pie ieejas *Villa Favorita* Raiņa «Kalnā kāpēju» angļu valoda. Kādreiz šeit nebija rindu, nebija asfalta. Aspazija no rītiem gāja lejā uz tirgu ar iepirkumu grozu! 1 1.00 Pjetro aizved mus tirgus laukuma pie Municipalitātes un pamet «kafē» nojumē. Rodžers pa lietu kaut ko filmē. Es sēžu un rakstu. Garām atkal slīd labi ģērbti, paēduši ļaudis. Skatos, ka piebrauc mašīnas

tas. Pec tam laukumu noslauka un viss. Tukšums. Salst. Ap 13 C. Salijis itāļu jauneklis piedāvā man mainīt naudu.- Kāpēc gan ne. Ja bulu! Jauna, skaista sieviete policiste. Elegants, garš, balts adas metelis. Melna, sanos ieliekta kovboja cepure ar sarkanu lenti apkart :n sudraba lecošu :чIi priekša, sarkani uzpleči, melni zābaki melns *Walky-tolky* Nu \ fete, kas izraksta kv.|ti< nepareizi noparkotam mašīnām. Sarkana blMpi,; svārki,. saHMˆia kovboju cepure, melni zalfaki, zilas Uzšuves uz Orkāna mēteļa' piedurknēm un pleciem. • И H IImHeP

Tikko ˆpPn uzņēmuši Jazepˆpedejo monologu latˆHrun angļu valoda starp tukšiem oranžiem «kafē» kresliem, atklu sak stipri lit. Iekravājamies *taxi* un braucam atpakaļ uz viesnīcu. Pjetro stasta, ka šajās dienas ezera otrā pusē Campione (Itālijā) viesojas Liza Minelli. Viesnīca ātri izēdam konservu bundžu, silti saģērbjamies, un Pjetro mus velreiz noved līdz pilsētas centram. Rodžers staigā apkārt, fotografē un filmē cilvēkus un ielas. Es sēžu zem nojumes un drebinos. Garām nak Marsels. Ejot pēc *Splendid* hoteli aizmirstā lietussarga. Katru menesi zūdot lietussargs. Nav pierasts pie lietus. Vakara Marsels mūs ielūdz uz atvadu vakariņām savā maja. Pēc tam es eju izfotografet diapozitīvu filmas galu. Ieeju *Innovazzione* un atkal ieraugu daiļo pārdēvēju. Uzdāvinu viņai mazo Ojāra Vacieša dzejas gramatiņu angliski. Viņa pārsteigta. Prasa, vai tiešam mes esot no PSRS? — Ja! — Vai grūti tikt ārā no PSRS? — Nē! — Ka šeit patīk? — Labi, bet līst! -- Vajag braukt uz kadu citu pusi Šveice, jo aiz kalniem kāda vieta vienmēr ir labs laiks! Ļoti labs padoms, bet mums rit vai parit jābrauc projām. — Zēl. — Viņa novēl mums sauli, kaut vai ceļā. Ar šo novēlējumu sirdi (kas ari piepildijās!) es metos ārā no lielā veikala. Ar trolejbusu aizbraucam līdz Castagnolai. Atvadāmies no Gili kunga un

viņa sekretāra.

18.00 visa autostrade gar Castagnolu uz Itāliju atkal pilna. Mašīna pie mašinas. Nedēļas nogale. Kajam ierodas Marsels. Mes sekojam viņam leja, kur viņš atradis vietu mašīnai (nepareizi noparkotu mašīnu satiksmes policisti pievāc un aizved uz pilsētas stāvvietu, kur jasamaksa 300 Fr sods). Marsels stāsta, ka pie viņa guļ māsas dels pianists Artūrs no Kanādas. Atbraucis 5 no rīta no Milānas. Marsels piezvana pie durvīm. Tas atver neliela auguma sprauns cilvēks ar pārsistu uzaci. Ja, esot kritis Barselonā pa visvecākā restorāna slidenajām kāpnēm. Marsela sagatavojusi vakariņas. Artūrs jauc *whisky*■ Zvana visos virzienos. Arī uz Bā-zeli, bet Kārli sazvanīt nevar. Artūra pēdējais koncerts Milānā noticis ar lieliem panakuiniem. Marsels lej mums zupu, Artūrs — spāņu sarkanvīnu no maisa drēbe ietītam pudelēm. Pēc tam edam argentīniešu edienu, kas līdzīgs befstroganovam ar zaļām pupiņu pākstīm, tomātiem un senein. Tad 5 dažadu šķirņu siers ar lielam vīnogām. Mājas gatavots saldējums ar avenēm! Ierodas Marsela meita Irene ar viru un divām mazām atvasītēm. Viņi atnes sev līdzi videomagnetofonu, lai vismaz kaut ko no mūsu iepriekšpadaritā darba varētu paradīt . . . Artūrs stasta par savu neiedomājami smago ceļu uz mākslu, par elles darbu, lai noturētos virsotnē. — Internacionālā publika latviešu mūziku īsti neuztver. Jā, laba, bet . . .! izņemot Jāzepu Vītolu, Alfr. Kalniņu, Talivaldi Ķēniņu. No šodienas — Plakidi, Dambi, Ivanovu. — Kas ir latvietība? Vai viņa ta jaaukle, ja būtībā traucē? — Jā! Lai pilntiesīgi, produktīvi darbotos, jabūt vispasaules pilsonim. Rodžeram vel izdevās magnetofona ierakstīt itāļu tirgus sarunas, kuras improvizēja visi klātesošie, izņemot, protams, mūs. Pec tam viņš gribēja noklausīties ierakstīto, bet tas vairs nebija iespejams, jo visi austiņu lodejumi dīvainā kārtā bija atvienojušies. Iepriekšeja brauciena Berlīne man kads latvietis teica, ka viņš sistemātiski sevi iznicina latvieti! Ta vajag! Karjerai! Skatāmies video II sēriju «Rainis», pa gabaliņam, priekšstatam. Vēl parunājam un atvadarnies, jo rīt jau 7.00 Marse-lam jāizlido uz Stockholmu. Mašīna Marsels stāsta, ka viņš atceras, kā bērnībā Rīgā viņa krustmātei ir zvanījusi Aspazija. Viņš vel atceras viņas zemo balsi.

Pie viesnīcas atvadāmies no Marsela. Uz redzēšanos Rīga! TV — Ziemeļlrancijā briesmīgi viļņi. Vētra Londonā. Viesnīcas halle sež četri vācu jaunieši un tapat ka no rīta sit kārtis. Skatos Freda Cimmertnaņa kriminalfilmu «*The Day of Jackal*». Rodžers pieceļas, iet uz numuru un sāpīgi uzkāpj sunim uz astes. Mēģinu sazvanīt Bāzeli, ilgi, bezcerīgi. Neviens neatbild. Ka nolieku klausuli, zvana. Kārlis. Bijis operā. Abi ar sievu dziedot korī. Bijis stacijā pēc mūsu biļetēm. Nav. Rit iešot atkal. Priecīgi eju atpakaļ, lai pateiktu saimniekam, ka esmu sazvanījis Bāzeli.

17. oktobris, sestdiena.

Pēdēja diena Lugano. Kārlis rītvakar rezervējis vietas ātrvilcienā Bāzele — Berlīne. Šorīt vismaz nelīst. Aiz kalniem kļūst gaišāks. Pie brokastīm atkal jaunas sejas. Sķiba, stipri resnā vācu tante ar savu klibo vecīti, kurš visu laiku nebija pateicis nevienu vārdu, aizbrauc. Suni nekur vairs neredz. Ari saimniekus. Lēnām grimējos, Leja gaida Pjetro. Salādējām visu aparatūru *la* braucam augša Bre kalnā. Prospektos rakstīts, ka Montē Bre (933 m) ir sanies bagatākais kalns visa Šveice. Vai nu godīgie šveicieši tā manītos! Jo augstāk paceļamies, jo šaurāka kļūst šoseja. Un likumi?.. Bai' iedomāties, kas notiktu, ja. . Apstājāmies 800 m augstajā F. iemāta pie bazniciņas. So to uzņemam un braucam vel auc' -к гНг restorānam, no kur;- terase-

.ilklājas tada ран р.пин aina ka no Montagnola i I-.- ; • dienvidiei un rletumtem.fl.ai tiktu sta\flļp|avmˆHm zem terases, pˆˆpiz vārtiņi Atsieta ir pie saimnieM kura pašreiz nav. Izmantojwpa-ņēmienLˆˆKrus izkopj latviešr*alļmiisti Aldara pilsdrupās, mēs ar visu apwraturu norāpjamies gar mūri lejā un, kamēr skaidrojas, filmējam. 11.00 lejā zvana baznicas. Sak spīdēt saule. Neizturami karsti: uzvalks, metelis, hute, ūsas, barda! Ar lielu atvieglojumu to visu norauju un palieku peldbiksitēs. Apsienu no viesnīcas aizlie-nētu baltu frotē dvieli, un, starp rudens saule lēkājošiem sienāžu simtiem, es stāvu kails kā Jāzeps kalna galā. Vairaku dienu TV laika ziņās apsolītā saule leni sāk lauzties cauri mākoņiem, sāk paradities zilas debess lasumi. Izstiepju rokas pret sauli un saucu Rodžeram — «fotografē» ātrāk! Rodžers atri mani iegroza kadra tā, lai saules atspulgs ezerā pie musu kājām butu aiz manis. Viņš vēl domā par magnetofona ieslegšanu, mera gaismu, groza optiku . . . saule jau pazudusi, atspulgs ezerā arī. Vicinu rokas un, neieverojot ziņkārīgo tūristu divdomīgās piezīmes no terases, saucu Rodžeram, lai viņš neķēpājas, nevajag nekādu sinhronu, sāk atkal vilkties kopā mākoņi, es tāpat ar muguru pret kameru izkliegšu Jazepa pēdējo monologu! Rodžers mēra un mera gaismu, kas nemitīgi zūd. Stāvu pliks un trīcu pie visām miesām. Kliedzu, ņem, ka ir, ir, labāk nebūs! Un Rodžers ņem ari. Tad tikai ātri visas drebes virsū un no kalna lejā.

Pēc tradicionālajām konservu pusdienām es sēžu uz ielas pie galdiņa blakus mūsu viesnīcai un rakstu. Garām nevainojamā pelēkā uzvalkā (tas nu nav pirkts nocenots) un spožās melnās kurpēs paiet «impresario». Nevērīgi pamet man ar roku un ieiet pie Kostas kundzes. Atbrauc saimnieces meita ar savu draudzeni un lielu, melnu suni mašīnā. Uzklūpu viņai, jūs mums apsolījat interviju! Jā, viņa ir ar mieru. - Tūlīt? Ja, labi, tūlīt. — Viņa esot pat gatavojusies, apjautajusies saviem draugiem, pat kartē paskatījusies. Rodžers griež, es jautāju par Latviju. Viņas draugi un viņas pašas nezina neko. — Par Raini? — Neko. - Raiņa muzejs jums blakus, esat bijusi? - Nē. Ak ja!

Atklāšanas dienā, kad tur bija *cocktail-party!* — Meitenes aizbrauc. Saimnieks saka, ka kādreiz skolā mācījies par Latviju. Velak ta pazudusi, vienigī dzirdējis par to no latviešu emigrantiem. Saimniece saka, vai tas ir tur, kur vasarā apšāva demonstrāciju? 14.30 atbrauc Pjetro, salādējam aparatūru un braucam cauri Lugano pa mums zināmo ceļu uz Caronu. Viņš beidzot uzzinājis, ka šodien pēcpusdienā tur būs vienīgās kazas visa apkaime. Tagad atkal spīd saule. Izbraucam cauri Caronai, vel talak uz dienvidiem pa slapju meža ceļu. Apkārt kastaņu meži. Cilvēki sēņo. Piebraucam pie vientuļas baznīcas meža vidū (ap 800 m v. j. I.). Baznīcas priekšā akmeņu terase. Kāds vīrs stūri glezno. Preteja kalna Montagnolas, Barbengo, Agras ciemos zvana baznīcas . . . Klusums . . . Tikai ar lielu troksni sprāgst kastaņi. Lēnām sāk pulcēties svinīgi, gaumīgi un bagāti ģērbti cilvēki. Skan itāļu, vācu, iranču un amerikāņu valoda. Smaidi, smiekli, skaļas sarunas. 15.30 atskan autotaures. Zvana baznicas zvani. Pa garajām, slīpajām kapnem nāk mazs puisītis un meitenite baltās drēbītēs, brūti viscaur baltā ved vecāks kungs. Skan erģeles. Rodžers ar *«Konvas»* sacenšas ar kada viesa *«Sony»* videokameriņu. Visi saiet baznica. Iekšā sākas ceremonija. Es sēžu uz aukstas akmeņu balustrades ārā. Gleznotājs glezno. Pjetro lasa grāmatiņu čehu valodā. Balta lidmašīna paceļas no lidostas. Motorlaiva velk viļņu vēdekļus Lugāno ezera spogulī. Smagi kā akmeņi krīt kastaņi. It ka kāds tur sedetu augša un mēģinātu man trāpīt cauri lapām. It kā viņām būtu svarīgi kaut ko atgādināt. To, ko abi lielie emigranti mekleja Indijā, pie Konfūcija un Laodzi. Rodžers nomainijis «*Konvas*» ar magnetofonu un iekšā grib noķert jauna para apliecinājumu, ka dzīvei ir jēga, ka ta ir skaista, ka rit atkal spīdes saule, izteiktu viena vārdā—jā! Jau vesela stunda! Man dibens ir galīgi ledus auksts. 16.30 paradās jaunais pāris. Iekšā spēlē ierakstos itāļu klasisko mūziku. Visiem ārā izdala pa saujai rīsa un ber to virsū laimīgajiem. Rodžers pilnīgi iejuties kinoreportiera loma un laimīgo, smejošo cilvēku vidu ņem visus pēc kartas. Rokas, sejas, brūti, bērnus, viesus. Svētdiena. Bulgārijā, Varna. Čaukstinot rudens lapas, man pretī nak bezgalīgi daudz laimīgu cilvēku ar bērniem. Ātri eju prom. Mūsu mašīna zem baznīcas pirmit bija pirmā, tagad viss mežs pilns dārgām mašīnām. Braucam atpakaļ. Aiz mums — viss kazu eskorts.

17.00 jau gandrīz tumšs, bet Rodžers atceras, ka vēl ne reizi nav izmantojis smagu garo objektīvu. Apstājāmies ceļa likuma. Lai gan uz slīpa betona ceļa gabaliņa uzrakstīts *Privat,* Rodžers mēģina tur uzstādīt savu «podesto» un garo objektīvu. Bet parādās vienīgais dusmīgais jaunais cilvēks visā Lugāno, ar ieziestiem matiem un zelta auskaru. *Allegro jurioso*[10] viņš pavēl mums aizvākties, draud ar policiju. Rodžers uzstāda savu tālšāvēju lielgabalu tālāk, bet, kā laiž vaļā, filma saiet «kāpostos». Mākoņi savelkas aizvien biezāki un zilāki. Tumšs.

Leni, pa solītim braucam cauri Lugāno centram, gar ezeru, gar lepniem hoteļiem, gar *Palazzo Congressi* — pēdējo reizi. Piebraucam pie *Locando.* Šodien uz atvadām esam nobraukuši rekordsummu — 280 franku. (Mums Rīgā 15 dienām izmainīja 100 rbļ. = 250 Fr.) Ara pie viesnīcas sēž zviedru bariņš. Viens jau krietni «ieskrejies». Ieraudzījis mani, nak apkampties un dziedāt mums abiem zināmo veco Zviedru tautas himnu. Tūlīt arī sākas šausmīgs pērkons un gāž baltu ūdeni. Zviedrs izbļaustijies iekāpj ar sievu mašīnā un pazūd no kalna plūstošā ūdens straumē. Sakravāju koferus un eju lejā. Skatos TV. Saimniece atnes un uz katra galdiņa uzliek pa skaistai vītai svecei. Šovakar mūsu pēdējais vakars Lugāno.

TV rāda šveiciešu tautas svētkus ar dažāda lieluma govju zvaniem un maskām gājienā pa ielām, tautas dejas ielu laukumos. Dejo vīrieši sarkanās cepurītēs ar pušķiem galos. Zvani rokās. Zvani katrā pusē nēšos. Milzīgi zvani milzigos nēšos. Pēc tam Rietumvācu cirka liela starptautiska izrāde, kur no Šveices piedalās dresētas brūnraibas govis ar tradicionāliem lāču un zirgu numuriem. Saimnieki atnes mūsu vakariņas. Es viņus aizkavēju. Iedodu viņiem plastmasas maisiņu ar pāris mazām ikru bundžiņām un atlikušajām lielajām cūkgaļas konservu kārbām. Saku, ka palika pari. Ka gribējām doties piknikā kalnos, bet līst un, vispār, — laika trūkuma dēļ neiznāca. — Ak piknikā? — Jā, un tagad esam nonākuši kutelīgā situācijā, negribas tās vest mājās un ārā mest arī žēl. — Saimnieks attopas, pieliksim šampanieti un noēdīsim tos ikrus tūlīt uz vietas! — Nē, saku, mes nemaz neēdam ikrus un vispār . . . mums viņi ir apriebušies! — Ak tā, saimnieks paņem paciņu un dodas prom. — Bet! ... Es iesaucos, bet varbūt kādu vīnu! — Jā, protams, pat divus! Vai iesaiņot līdzi? — Nē, nekādā gadījumā! Varbūt kopā- ar jums, te, šovakar? — Balto, sarkano?

- Sarkano! — Saimnieks atnes 8 gadus vecu itāļu vīnu. To leni izgaršojam. Pievienojas vēl kluss zviedru pāris no Lundas, kurš te dzīvo jau kādas 5 dienas, viņu meita ar bērniņu dzīvo Lugāno. Saimnieks atnes noputējušu 9 gadus vecu franču vīnu *Chateauneuf de Papst,* maizi, Ementāles sieru un vīnogas. Sadzeram uz nākošo tikšanos! . . Atvainojamies un ejam pastaigāties, lai atvadītos arī no Castagnolas. Ārā spīd zvaigznes, it kā pērkona negaisa tikko nebūtu bijis. Rīt būs saule. 100 %! Zvana San Giorgio. 1961. gada 21. janvārī 84 gadu vecais H. Hese Čīles rakstniekam Serrano saka: «Vārdi ir maskas. Reti kad tie izsaka īsto jēgu. Daudz biežāk tie cenšas to aizplīvurot. Ja jums patiešām ir fantāzija, nevajaga nekādu reliģiju, jo tad jūs saprotat, ka cilvēks pēc nāves atgriežas Visumā. Es atkārtoju, nav svarīgi zināt, vai kaut kas no mums pēc šīs dzīves turpināsies. Svarīgi ir tikai tas, ka tu esi rīkojies pareizi. Ja tas ir tā, tad arī viss pārējais ir kārtībā. Man Visums, Daba ir tas, kas pārējiem Dievs . . .»

Jau gultā atceros, ka vajadzēja saimniekus brīdināt, ka, iespējams, atverot mūsu cūkgaļas konservus, viņi tur atradīs tikai cūku taukus, jo tie mums bija domāti, lai kalnos iesmērētos. Pret nosalšanu . . .

tobris, svetdiena.

18. okt

ejai atklāja 1883. gadā. Šodien brauc 220 vilcieni abos virzienos: pārvedot preces un 5,5 milj. pasažieru gadā. Starp Erstfeldu un *Biasca* — 169 dzelzceļa tilti. To visu var izlasīt speciālā žurnālā, šīs kupejas inventārā. Pa autostrādi dienā izbrauc 34 tūkstoši automašīnu. Tunelim otrā pusē jūtami braucam uz leju. Garām garam, zaļam ezeram. *Brunnen* pilsētiņa. Dūmaka sabiezē. Ap kalniem sāk veidoties mākoņu miglas. *Schwitz.* Milzīgs kalna stabs — *Gornergrat* (3089 m). Pilsētiņa pie pilsētiņas. Kalni kļūst zemāki. Centrālie Alpi mākoņos tīti paliek tālumā. Alpu pļavas ar govīm. *Luzern.* Pilsētas tikpat ka nebeidzas, pa vidu zaļi pauguri, govis, melnraibas un gaiši brūnraibas. Pat melnbalts zirgs! Pauguri kļūst augstaki — Jura kalnājs. Pēc 4 stundām esam Bāzelē. Izkravājamies ratiņos, un tur jau nāk garš, kalsns sirms kungs — Kārlis. Ar visiem ratiņiem iebraucam bagažas nodalījuma, atstājam tos tur un *taxi* braucam pie Kārļa uz mājām. Līdz Berlīnes vilcienam, uz kuru rezervetās vietas mums izpircis Kārlis, vēl četras stundas.

Jau piecstāvu nama kāpņutelpa sagaida mūs ar gleznām. Modernā gleznieciba, glezna pie gleznas. Tāpat arī viņa dzīvoklī. Tikai — tur ir latviešu gleznotāju darbi no visas pasaules. Unikālas Annusa gleznas — «Bārenīte», «Jēzus». Arī Džemmas Skulmes darbs «Tautumeita». No cittautu māksliniekiem atmiņa iespiedies itāļu skulptora dzīvs, verdošs Vezuva lavas gabals, uzmests uz baltas, sterilas plastmasas stikla plātnes. Kārļa sieva, austriete, jau pagatavojusi pusdienas. Rituāls sākas ar šampanieti. Bieza vācu zupa. Divējādi gaļas ēdieni ar salātiem. Baltvīns. Saldējums krāsainās kārtās. Cepumi. Šokolāde. Konjaks. Vīnogas. Mājās ceptas vafeles. Šokolāde un kafija. Pussešos izbraucam no Bāzeles. Atvadāmies pie vagona. Katra atvadīšanās stacijā ir kaut kas briesmīgs, asiņains . . . Aicinām viņu ciemos. Drošinām viņu saņemties un atbraukt reiz uz Latviju. 50. gadi, kad jauni cilvēki rakstīja — *Look back in anger}** —, sen aizgājuši nebūtībā. Tagad vajadzētu mēģināt — *Look forward! Around the corner!* [11] Varbūt tur vairs nestāv bārdains vīrs ar rungu rokā! Pie Kārļa mēs klausījāmies magnetofona lentēs ierakstītas visas Jāzepa Vītola solodziesmas! Viņš zūdās, ka nav varējis nekur atrast vēl divas, kuras laikam zudušas uz visiem laikiem. Bet šis Kārļa un angļu pianista godīgais, nopietnais un cēlais darbs nedrīkst nozust uz visiem laikiem. Tagad, kad atzīmēsim Jāzepa Vītola 125-gadi! Kārlis mācījies pie Zeltmata, spēlējis Tautas Teātrī, sācis ar raksturlomām. — Es tagad būtu tur, kur tu esi, blakus tev, varbūt uz Dailes teātra skatuves, kaut

tu ari esi 13 gadus jaunāks! — Liktenis? Konsekvence? Uz perona Bazeles stacijā viņš runā Ulda monologu par sedzacīti. Acīs asaras . . . Un ar šīm Raiņa rindām mēs pametam arī viņa «otro dzimteni» . . . Atkal viens loks noslēdzies. Ar Kārļa sievas dotajām maizītēm, banāniem, āboliem un šokolādes konfektēm mēs, nosacīti guļot, Izbraucam cauri Rietumvācijai, *DPR* un agrā, ļoti miglainā rītā ie-braucain Rietmnhfetltne. *2oo», turpat, rto kariettes pirms divām n edˆiˆtHKuicairn

19. oktobris, pirmdiena.

Pirms septiņiem esam pari kājļpjai *robet&j&nn-Fridrichstrasse.*

Pa ma2&hi gabaliņam līdz nākamajam pārmaiņus stiepjam savas kastes lejā uz pasu un muitas kontroli. Gara rinda. Pēc kontrolēm palīdzu Rodžeram iznest ārā viņa somas. Aiz manis aizcērtas biezas ar dzelzi apsistas durvis. Grābstos ap tām, jo mani koferi joprojām palikuši tur, emigrācijā. Roktura nav. Aiz durvju maliņas aizķerties ari nevar, nagi par īsiem. Gaidu, kad kāds iznāks. Jā, nāk. Speros atpakaļ un sastingstu no asa kliedziena. — *Halt!*

- Viss redzetais un paša spēlētais mūsu iepriekšējo gadu kara kino arsenāls izskrien cauri manām muguras smadzenēm. — *Zurück*\ Atpakaļ! Tūlit atpakaļ! — Mēģinu skaidroties, ka tepat aiz stūra, ja viņš būtu tik laipns un paskatītos, stāv mani čemodāni. — Atpakaļ! Ārā! Durvis ciet! Gaidiet! — Dzelzs durvis aizkrīt. Gaidām. Nekas nenotiek. Tikai Maskavas vilciens uz mums diez vai gaidīs. Mēģinu iesprukt vēlreiz. Ar tādiem pašiem panākumiem. Es saprotu! Instrukcija paliek instrukcija! Viņš zvanīšot! Kāds atnākšot! Gaidām. Nenāk. Pēc krietna brīža, kad neviens vairs nevirina durvis, parādās tas pats ļoti jaunais zēns ar maniem koferiem un tie no ārzemēm tiek žēlīgi atgriezti manos apkampienos. Ar visu aizlienēto ceļa spieķi. Ar tādu bagažu braukt ar *S-Bahn* uz *Ost-bahnhof* ir neiespējami. Jāņem *taxi.* Bet ar ko maksāt? Mums vēl ir katram 30 rbļ. bez apmaiņas tiesībām. Eju uz maiņas istabu. Izstāstu meitenei aiz stikla mūsu bēdas. Viņa bez vārda runas samaina naudu. Ar vairākiem piegājieniem pārnesam visu mantu kaudzi uz *taxi* pieturu. Tur rinda. Kad pienāk mūsējā, laižam to garām, līdz pienāk kāda lielāka mašīna — volga. Šoferis atver bagāžnieku un tur spīd liels, sarkans gāzes balons. Jālādē mantas salonā . . . Paši uzguļamies virsū. Izkravājamies *Ost-Bahnhoj.* Ieskrienu stacijā pārbaudīt vilcienu sarakstu. Maskavas vilciens tūlīt atiet. Tātad mums

* Atri un dusmīgi. (It.)

vēl jāpagūst aizskriet 300 m (staciju pārbūvē), kompostrēt biļetes un ar daudziem pārskrējieniem jādabū paku lērums augšā uz perona. Piere pārplūst aukstiem sviedriem, to iedomājoties vien. Mēs saskatāmies un atslīgstam uz savām pakām. Nāk garām latvieši. Ari no Telestudijas. Sveicina. Steidzas tālāk uz Rostoku. Skan krievu valoda.

Tad jau ir kluss. Lēnām pārstiepjam savus kucēnus uz bagāžas noliktavu. Tur strādā ļoti dīvains tips. Tā kā drusku traumēts. Galvā. Prasa, cikos ies mūsu vilciens? Saku, pēc pusnakts. — Tad jums bagāža jāizņem 22.00. — Kāpēc? Jūs taču strādājat līdz 24.00? Te ir rakstīts! — Nē, es iešu prom. — Tā tik vēl trūka! Nu, labi, kā būs, būs! Bet vēl jau mēs nezinām, vai uz šo vilcienu ir brīvas vietas. Paldies dievam, ir! Tā! Atkal mums ir brīva diena Berlīnē.

Ap 9.00 biezā miglā sākam lēnām iet pa *Ķarl-Marx-Allee* centra virzienā. Pirmdienas rīts, un neviena lēta vieta, kur varētu ieēst siltu zupu vai desiņas, vēl nav vaļā. Klīstam tālāk. *Hotel Stadt Berlin* augstceltne. Man atkal prasa mainīt ostmarkas pret vestmarkām. Jau apnicis. Cik var! Saku, ka šodien nemainu. Rodžers iedomājas uz ielas stūra nofotografēt mani miglā. Pēc tam es fotografēju viņu. Skatos aparāta lodziņā, bet Rodžers pagriezis galvu uz otru pusi. Saucu, ja gribi fotografēties, griezies atpakaļ! Viņš pagriežas, un kadra lodziņā es ieraugu viņam blakus Intu Burānu. Nofotografēju abus. Ints vakar iebraucis, šodien brīvdiena, rīt un vēl 9 dienas filmēsies tālāk Centrālās televīzijas mākslas filmā. Ārzemju komandējums. Bez aktieriem vēl desmit cilvēku liela uzņemšanas grupa! Tikko nācis cauri tunelim, kāpis pa kāpnēm uz augšu un domājis, ka nebūtu slikti satikt kādu pazīstamu cilvēku. Tāpēc jau arī mēs esam šeit. Tā kā viss joprojām vēl slēgts, Ints mūs uzaicina uz hoteli *«Berolina»,* kur dzīvo viņš un viņa filmgrupa, uz nelielām brokastīm ar alu, kuru viņš jau šorīt astoņos iepircis katram gadījumam. Ieēdam, nomazgājamies un pamazām atgriežamies dzīvē. Tomēr vēl vajadzētu vienu siltu *Erbsentropf**. Pa ce|am ierosinu arī kaut minimālu kultūras programmu. Ieņemam rindu kinoteātrī *International* uz amerikāņu filmu «*Out of Africa*»**. Uz vakara seansiem biļetes izpirktas jau dienām uz priekšu. Uz dienas seansu — milzīga rinda. Galvenajās lomās — *M. Streep, Redford, Ķ. M. Brandauer*. Ik pa brīdim kāds no mūsu trijotnes iemieg. Mēģinu draugiem tulkot, bet priekšā sēdošo damu reakcija pārvelk manai labajai gribai svītru pāri. Arī es iemiegu, bet filma ir tik gara, ka pietiek laika visam. Ir mīlestības trijstūris, sentiments, nostalģija un retro, Āfrikas zvēri, daba, neģeri, lauvu medības, lidojums ar divplāksni, galvenā varoņa nāve un nepārspējama stereoskaņa!

Pēc kino ierosinu noslēgt mūsu ceļojuma nākamo loku un, par spīti miglai, vēlreiz paskatīties uz Brandenburgas vārtiem no šīs puses, to arī izdarām. Sazvanu Uldi. Četratā pasēžam alus bārā. Zvanījis Imants. Prasījis, kāpēc mēs nezvanījām. Viņš ar savu *campinghouse* būtu braucis! . . Pirms 22.00 katram gadījumam, ko var zināt, aiztriecamies uz *Ost-Bahnhoj*. Jocīgā cilvēka nav. Viņa vietā, protams, ir cits, un mūsu mantas, protams, var palikt līdz 24.00. Aizbraucam pie Ulda. Viņa sieva sacep mums grauzdētus kartupeļus pie alus un

mašīnā aizved mūs uz staciju. Ar visas kompānijas palīdzību mūsu mantas viens divi tiek pārnestas un salādētas vagonā. Atvadāmies, un, kā krītu plauktā, noģērbties vairs nav spēka, aizmiegu . . . Kur mēs esam? Brestā? Jā, aiz loga mākslinieciska nekārtība . . . Vējš pūš rudens lapas . . . Salīcis slīpi pa peronu aiziet grīļīgs cilvēks . . . Rudens . . . Arī man nav vairs nav daudz atlicis . . . Nekas jau tā īpaši tur tajā Šveicē neizbrīnīja. It kā es jau pirms tam kādreiz būtu tur bijis. Taciņas pašas parādīja, kur iet . . . Tomēr esmu laimīgs, jo par katru brīdi šajās

* Bieza zirņu zupa ar desu. ** «Ārpus Āfrikas».

12 dienās varu teikt, ka esmu nodzīvojis to skaisti. Kā Gorkijs Kapri salā. Un tomēr es negribētu dzīvot Šveicē. Sabiedrībā jaušama krīze. Dziļi ieilgusi labklājības krīze. Aiz kalniem noslēpušies. Krāj tikai. Paaudze pēc paaudzes. Viss ir pārāk gludi, pareizi, skaisti. Nekādas dinamikas. Nav piedzērušo. Nav kautiņu. Nav strīdu. Nav pat panku un aprakstītu sienu. Ja varētu atrast vismaz vienu salauztu soliņu vai apgāztu atkritumu urnu! Kā pilsoniskās kārtības izaicinošas bākas stāv kalnos nepiečurātas telefona būdiņas ar visiem stikliem un visām lapām sešās biezajās telefona grāmatās. Taisni gribas paņemt akmeni un izsist vismaz vienu *Parco Civico* apgaismes spuldzi. Lai viņi arī izjustu Eiropas, Āzijas, Āfrikas, visas Pasaules sāpi!!!

Izmeties kreklā, bezmērķīgi klīstu pa Brestas staciju, kamēr vilcienam nomaina riteņus. Tāpat droši vien no Šveices atgriezās Dostojevska kņazs Miškins. Mani uzrunā kāds indietis no blakus

vagona. Interesejas par vilciena pienākšanas laiku Maskavā. Sākam runāt. — Jūs, latvieši, neesat līdzīgi maskaviešiem. Vai visi latvieši ir tādi kā jūs? — Nē, mans otrs biedrs ir pavisam citādāks! — un parādu resno Rodžeru, kas stāv pie vagona un smēķē. Norunāju viņam labāk kaut ko no Raiņa dzejas tulkojumiem. Viņš brīdi skatās manī ar savām lielajām, bezgalīgi dziļajām, melnajām acīm un tad klusi nosaka: «Jūs mani pārsteidzāt!» Tie ir ļoti spēcīgi vārdi!

Teātrī mani sagaida rājiens par nokavētajām dienām.

Esmu mājās. Izņemu no plaukta Hesi.

«Katrs sasniegs savu mērķi, ja viņš pratīs domāt, gaidīt un notvert īsto brīdi. Siddhartha nedara neko, bet viņš grimst cauri pasaules jezgai kā akmens cauri ūdenim, viņu pievelk mērķis un viņš neielaiž savā apziņā neko, kas traucētu tam. Siddhartha nav nepacietīgs, viņam nekas nedeg, viņš nebaidās kļūdīties, viņš nekad neuztraucas par zaudējumu . . . Laiks nepastāv. Upe ir visur, tajā pašā laikā iztekā un ietekā, ūdenskritumā un liellaivā, straumē un okeānā, un kalnos. Visur . . .»

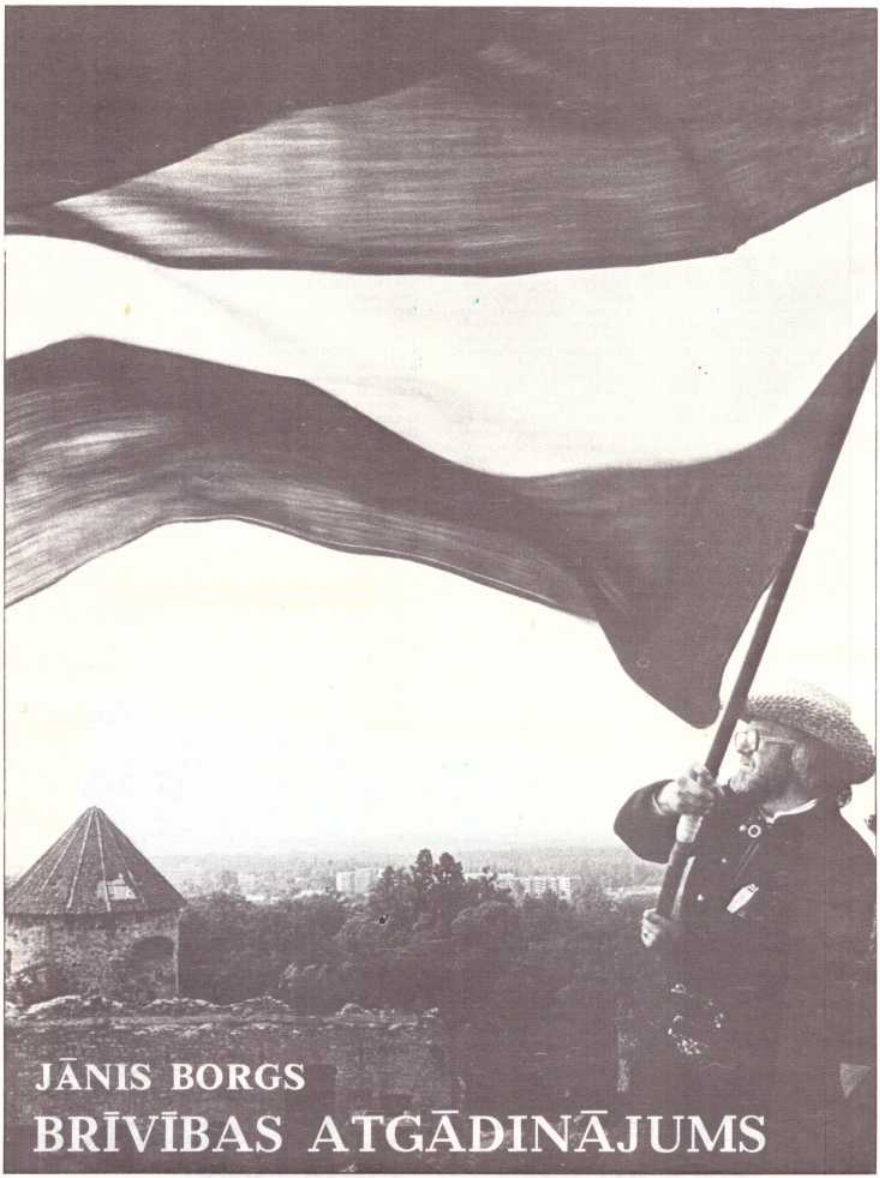

ANDRA KRIEVINA foto

ALEKSANDRA BITES foto

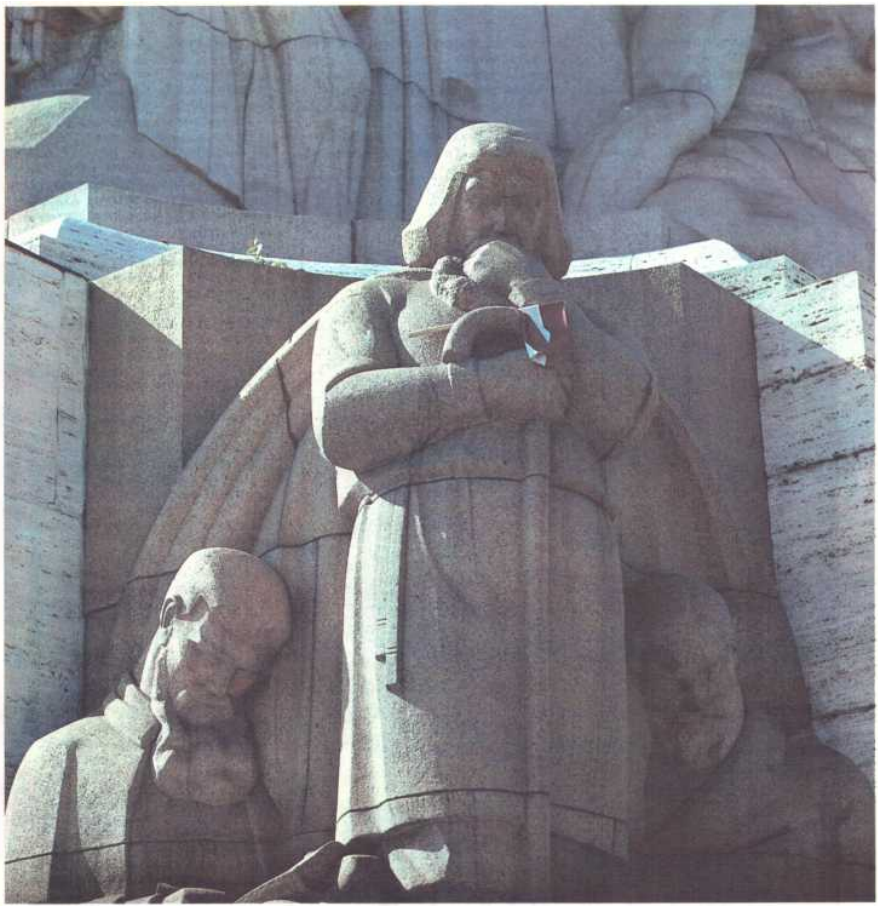

Varoņus, ideju un centienu paudējus, karognesējus izvirza vēstures vajadzība. Te līdzās — un, varbūt, iepriekš — filozofu, politiķu, ģenerēju virknēm stājas kultūras strādnieki. Tie ir sajušanā izredzētie, kas spēj lielās domas ieveidot mākslinieciskos tēlos, jaudā tās vērst vārdā, skaņā, apjomā un krāsā. Tie ir dzejnieki, rakstnieki, mākslinieki, kuri idejas ietērpj jūtu un kaislību liesmās, ievirza censoņu enerģiju mērķī. Tie ir viņi, kas apgaro darbības sparu, piešķir tai sirdsjēgu. Vai mūsu tautas pašapziņa būtu domājama bez Krišjāņa Barona, vai latviešu strēlnieki būtu cīnītāji bez saviem dziesmu karogiem, vai Latvijas valstiskums būtu iedomājams bez Raiņa? Pragmā-tiķis to visu varētu arī apšaubīt, jo rūgt, dīgt, vārīties var arī tumsā un klusumā. Taču vareno kustību motorus iedzirkstī ne jau domas par desas luņķiem, bet gan ideāli.

Mēs tagad atceramies Kārli Zāli. Viņa vārdam mūsu tautā ir īpašs skanējums. Kārlis Zāle nav vienkārši izcils tēlnieks, plastikas meistars, kura talantu daudzināja tālēs un kura darbi ieguva etalona vērtību. Kārlis Zāle ir mūsu vēstures izvēlēts Brīvības ideju paudējs. Vadoņi ir nākuši un gājuši, bet Zāle paliek uz laiku laikiem. Mēs varam bezgalīgi apcerēt viņa mākslas uzbūvi, mēs varam nodoties tās formu

baudījumam, taču katram latvietim šeit pirmkārt izvirzīsies ideju nozīmes: Tauta, Tēvzeme, Darbs, Apgaismība, Cīņa .. . Un tās visas satiksies vienā jēdzienā — Brīvība.

Kārlis Zāle savu nozīmību mūsu tautā guva nevis vienkārši un tikai kā labs mākslinieks, bet galvenokārt kā tās Centienu labākais paudējs. Viņš bija nevis mākslinieciskо formu, bet gan nācijas simbolu veidotājs, karotājs, iemiesotājs. Kārļa Zāles dižie darbi — Brāļu kapi un Brīvības piemineklis — nes sevī gan piramīdu mūžību, gan Filadelfijas zvana skaņas, gan Šartras katedrāles elpu . . . Šeit nacionālais sarokojas ar universālām cilvēcības vērtībām.

Kārļa Zāles veidotie tēli diendienā atgādina mums pamatjēdzienus, kuri kā senlejas krasi ietver un virza tautas dzīves krāčaino plūdumu. Tie ir kā bākas ugunis nestundā, kā junda rūpju miglājā, kā mātes miers iepretim prieku pārgalvībai.

Katram no mums ir savs atskats uz gaitām šo monumentu pakājē. Nereti

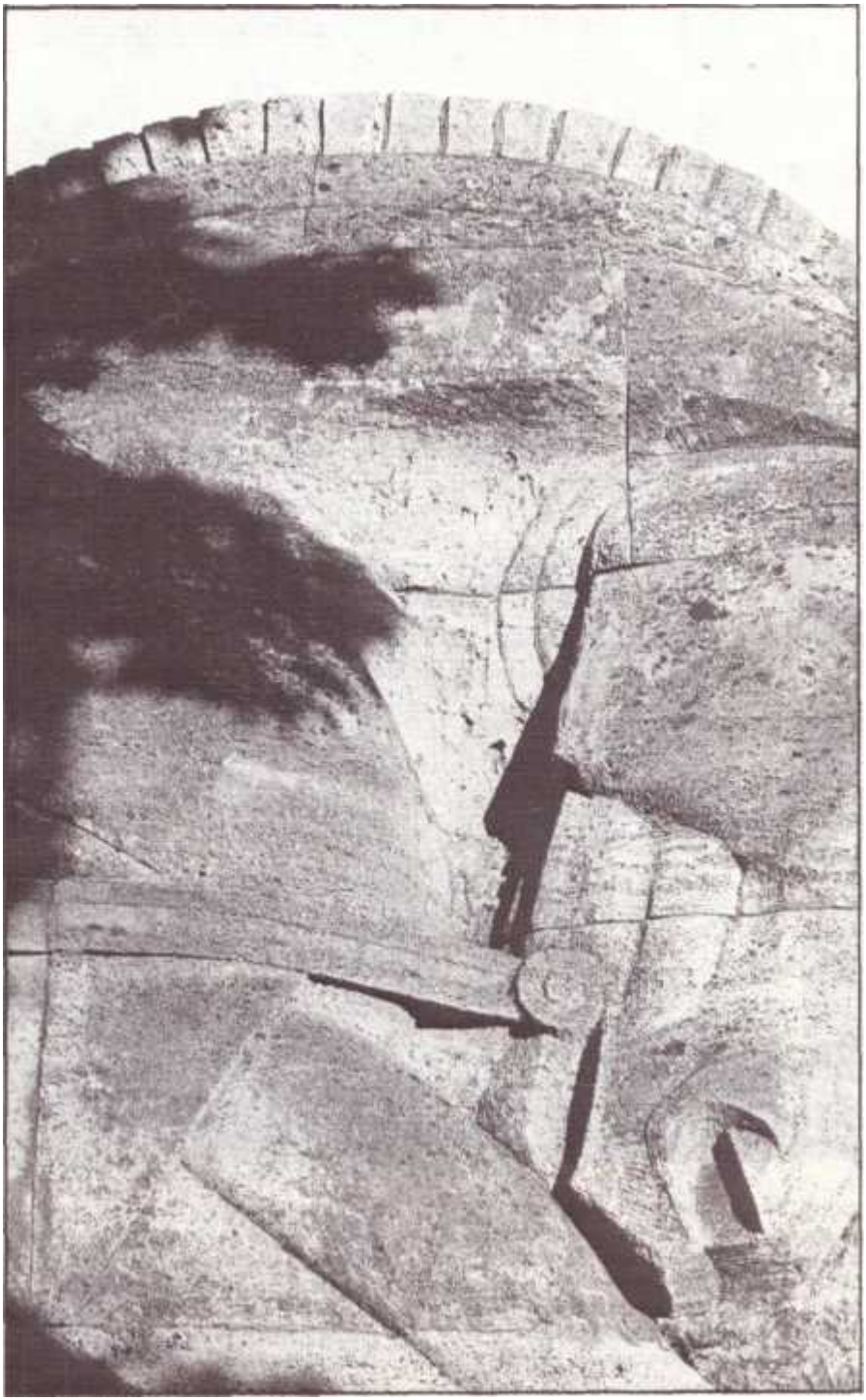

Kārļa Zāles pieminekļu rašanos saista galvenokārt ar sava laika sabiedriskajām norisēm. Bet nē, tur nav tikai strēlnieku un nācijas gara apliecinājums. Mātes Latvijas skatiens ir daudz pārlaicīgāks. Tajā

varbūt viedās nožēlas par ulmaniešu padzīto parlamentu,

Hitlera un Staļina asinspirts baisās priekšnojautas, dūksnāju gadu tvans . .. Māte ir sevī dziļi domīga, un viņas skatiens pāri mūsu galvām tālē vērsts. Mīļo Dieviņ, ko vēl viņa tur redz?

Es atceros savas gaitas pie Zāles pieminekļiem. Tās bija labākās Latvi-

jas vēstures stundas, kuras nespēja sniegt neviena skola. Tur bija tiešais kontakts, tiešā uzruna prātam un sirdij. Ar vēsturisku, taustāmu uzskatāmību, konkrētību un netveramu jēdzienu apskaidrotu atklāsmi. Tās bija bezvārdu sarunas, kurās viegli, kā caur Mātes glāstiem, iqstrāvojās priekšstati par Godu, Svētumi Dzimteni, Brīvību .. . Tas viss notika tikpat vienkārši kā iemīlēšanās, kur nekas nav pārgudri jāskaidro. _

Tad vēl tur iepazinu, kas ir cinisms, muļķība, tumsonība, barbarisms. Visas šīs pašpuiku frāzes par Mildām un trejzvaigžņu konjakiem, pārspriedumi par atbrīvotājiem un «pribaltikām», šis odu dancis un īdēšana par «fašistiem» un «buržuju nacionālistiem» Sešdesmitajos gados, dzirdēju, jau atvēzējās Brīvības pieminekļa jaucēji. Demolēšanas pieredze jau bija bagātīgi uzkrāta. Vispirms — kultūru, tad ekonomiku, pie reizes arī dabu, cilvēkus ... Te Brīvības idejai pretstatījās Aparāts — pēc būtļbas iracionāla, pašdestruktīva mašīna, ar saviem, uz tautas sviedriem parazitējošiem ierēdņiem, birokrātiskiem pārvaldniekiem un dīdītājiem. Vai tas tiešām bija šajā saprāta un zinību gadsimtā — slapstīšanās ap Zāles pieminekļiem, šī ilgā un krampjainā legalizācija? Mēs it kā sakāin — bija. Bet vai tagad, pēc demokrātisma un plurālisma reabilitācijas, vēl joprojām ap Zāles pieminekļiem dažos datumos nenotiek histēriski nervoza stumdīšanās, vai kādas rokas netaustās pēc rungas. Patiesi, šķiet, demokrātiji bremzētāji katrā jaunā savas aktivi[1] tātes vītnē top aizvien groteskāki.

Veco dogmu un bai(u sindromi vēl ir spēkā. Vēl, kaut arī apjukušāk, rīkojas Aparāta vecie priesteri. Pārkārtojas? Laikam nav viegli pierast pie domas, ka Brīvība nevar būt selektīva, ka tā nav priekšniecisko privilēģiju un specservisa vaļa. Brīvība nojauc robežas starp cilvēkiem.

Ja ir Brīvība, tad vairs nevar būt tādi ierēdņi, kas apsauc un pamāca, kā būs jāstrādā māksliniekam, uzraugi — zemniekam, saimnieki — strādniekam. Tur var būt tikai līdzpilsoņi, kur katram ir savi cilvēciskie centieni, kur ikvienam ir nodrošinātas tiesības uz laimi un Līdzdalību kopības darbā. Tas nozīļiē, ka nav vairs viszinošu virsvadītāju kastas, kas uzurpē it kā «pamulķāku» vadāmo bara «audzināšanu», komandēšanu un pārvaldīšanu. Es nevaru būt brīvs, ja mans oponents nav brīvs, ja es nesaskatu viņā tādu pašu domājošu būtni, kāds pats sev šķietos. Ja viņa iebildēs, noliegumos, alternatīvās

un protestos nerodu savu k)ūdu atspulgus vai nesaskatu dialektiskas pretrunu vienības iespējas. Padomes ir — kur dažādi, atšķirīgi sanāk kopā rast padomu. Kur vairs nav priekšnieku pavēlu un kārtības «sargu» steku. Tur sākas Brīvība.

Bet Kārļa Zāles monumentu mācība neaprobežojas tikai ar to, ka mēs no sevis izspiedīsim un padzīsim verdzības garu visos tā veidos — pazemīgā paklausībā, patērētāja aklumā, šovinista uzpūtībā ...

Tie atgādina arī mūsu nācijas un valsts statusu. Ir neiespējami noti-

cēl, ka Eiropas vidusmēra republi-kāi ir mazakas tiesības neka visnotaļ cienījamam Fidži salām vai kādam citam «Mežaparkam» ar tā tūkstoš iemītniekiem. Ir nepieņemami samierināties ar minoritātes stāvokli pašiem savā mājā. Mēs šeit neesam viesi. Ne mēs šeit esam viesi. Mūs nepārliecinās apgalvojumi, ka šādi centieni ved «buržuju jūgā» un ir «nacionālistu» inspirēti. Tie nav pretrunā nedz ar sociālismu, nedz ar internacionālismu. Brīvība šeit nav normējama ar blakusnosacījumiem. Brīvība strukturējas no atsevišķu indivīdu līmeņiem uz pilsoņu, tautu, valstu sakarībām. Es neesmu brīvs, ja nevaru katrā laikā pēc saviem ieskatiem satikties, sarunāties, sadarboties ar saviem planētas līdzgaitniekiem. Ja pats esmu Aparāta ķīlnieks vai arī — ja mans planētas brālis no manis tiek norobežots, slodzīts, aizbaidīts. Slaps neesmu brīvs, iekams afrikānis badojas, palestīnietim nav pajumtes, llglfgānis asiņo vai disidents sēž cietumā. Tie ir pasaules stresi, kas atkožas pat visbrīvākajiem no mums. Es neesmu brīvs, ja cieš mans tuvinieks vai līdzpilsonis, latvietis, polis, ebrejs, krievs, armēnis, tatārs . . . Es neesmu brīvs, iekams ap mani pastāv vēstures «Baltie plankumi», iekams Smerļa, Litenes, Katines, Gulaga un vēl tūkstoš nāves laukos nav pieteikts beidzamais piemiņas vārds.

Mums saka — «Jaunuma impērija». US mēs liekuļotā sašutumā apvainojamies. Bet nu (tagad) arī atskatāmies un ieskatāmies savas vēstures spoguli. Mēs šausmās nepazīstam sevi. Visi naidnieki kopā nav jaudājuši pastrādāt tik daudz ļaundarību kā «savējie» pret saviem līdzpilsoņiem. Visi neroni, hitleri un polpoti nobāl «mūsējo» pasaules rekordu priekšā. Mūsu līderi izrādījušies masu slepkavas, avantūristi, koruptanti, izvarotāji, zagli, laupītāji, ierāvēji, muļķi — un tā gadu desmitiem — pilns kriminālkodekss. Ierindas noziedzniekus ķer likuma dusmas un sods, bet šeit vēl atļaujamies svarot — rau, viņa vārdā veiktas arī dižas lietas (uz līķu kaudzēm), uzceltas rūpnīcas, pilsētas, vinnēti kari . . . Par ko gan brīnāmies. Pat upurus brīžiem ir grūti nožēlot, jo aiz daudziem stāv «karmiskās» atriebes lāsts. Ļaunuma ķēdes reakcija, ļaunuma eskalācija, ļaunuma atvars, ļaunuma sējas ziedi . . . Visapslēptākā ļaundarība reiz tiek izkliegta no visaugstākajiem jumtiem, Es neesmu brīvs ... Es neesmu . .. neesmu ...

Cik daudzveidīgas ir nebrīves formas un cik viennozīmīga ir Brīvība. Cik šķirti mēs vēl no tās esam.

Un vēl dažas Kārļa Zāles pieminekļu mācības: —Tur ir Piektā

gada strādnieki, kas sitās ar kazakiem. Tur ir latvju kareivji kaujā pret vā-ciem. Vēl — cīņas zirgu spriegums, kritušo strēlnieku tēli, brāļi .. . Un vēl — zobena simbols. Pavisam vienkāršs atgādinājums — par Brīvību ir jācīnās, tā ir jāaizstāv vai jāzaudē. Vienmēr, visur un visās formās. Brīvību var nodot. Brīvību var rupji atņemt. Brīvību var iemainīt pret lieku gulaša porciju. Brīvību var iemidzināt. Bet tas, kurš reiz baudījis Brīvības skūpstu, to nekad neaizmirsīs.

Un tomēr arī Viņa, vienīgā, cik tā ir daudzveidīga: Vārda Brīvība, Personas Brīvība, Sapulču un Gājienu Brīvība, Darba Brīvība, Izvēles Brīvība, Pārvietošanās Brīvība, Pajumtes Brīvība, Izceļošanas un Ieceļošanas Brīvība, Izglītības Brīvība, Vēlēšanu Brīvība, Atpūtas un Veselības Brīvība, Ticības Brīvība . . . Kāds Brīvību pulks. Un vēl joprojām un nekad Brīvību nav par daudz. Lai neviebjas šaubīgais, jo anarhija rodas tur, kur Brīvības pietrūkst. Lai nesaka — šie te vēl nav izauguši, nenovērtēs, nepratīs apieties. Ar Brīvību nevar pārēsties. Lai nepiedēvē Brīvībai apspie-

dēju monopolus un postītāju tikumus. Brīvība ir tikai radoša, dzīvību apliecinoša.

Ejiet, skatieties, mācieties, paturiet prātā Brīvību. Sekojiet Brīvībai. Tas viss tur ir — kā mūžīgs atgādinājums Kārļa Zāles Brāļu kapos, Kārļa Zāles Brīvības piemineklī.

BORISS BĒRZIŅŠ: «...MĀKSLA NEVAR

Šķiet, tas nebūs pārlieks egocentrisms, ja pašas tiekšanos atrast stabilās, nepārejošās vērtības sava dzīves nogriežņa realitāte es piedevešu visa mūsu laika cilvēciskajai alternatīvai. Ja arī mana nepieciešamība nav oriģināla, varbūt tās atradumi noderēs vēl kādam?

Tāda, cilvēka radīta, neizsmeļama un stabila vērtība man ir BORISA BĒRZIŅA māksla. Un arī sarunas ar viņu. Pareizāk — klausīšanās viņa nosvērtajā, nesteidzīgajā, novērojumiem un salīdzinājumiem bagātajā runā. Šoreiz — par mākslinieka tapšanu, par mākslas dzimšanu un veidošanos cilvēkā.

— Mēs esam jau runājuši par daudz ko, taču nekad vēl neesmu pajautājusi, kāpēc un kā jūs sākāt nodarboties ar mākslu.

— Māksla nevar būt nejaušība. Piemēram, par jūrnieku var kjūt vienkārši aiz nejaušības — tu ej pa ielu, satiec draugu un viņš pavaicā

— vai tu negribi iestāties jūrskolā? Es nezinu, ko darīt, humora pēc iestājos. Un cilvēks ir atradis sevi. Cits — pamācās, pamet, aiziet kaut kur citur. Ar mākslu tomēr tik vienkārši nav. Tas ir līdzīgi tam, kā ar mūziku. Tur jau nevar tā — es gribu. Mamma paņem ai/ rociņas un pasaka mans bērniņš grib dziedāt. Es negribu apvainot citas profesijas, bet es domāju, ka mamma var aizvest puisīti pie daktera, JSn labi, viņš nebūs nekāda slavenība, bet dakteris Jiūs. Var pˆ&iemācities aklo zarnu izgriezt. Bet uz konservitoriju nevar arfeķgst aiz rokas. Tur vajag dotības. Un gleznieciibi tāpat.

— Rīgā. Vectēvs cfķīvoja Limbažos. Limbaži nebija vainīgi, ka es aizgāju uz Roze$tāla skolu. Tā godīgi runājot, fāterītis tomēr bija vainīgs. Ma|is tēvs mīlēja mūziku, jpņš pats spēlēja ģitāru, viņam draugs |>ija mūziķis. Viņš lika (ˆpjugani pārbaudīt, vai man nav dzirdes. |\tnāca onkulītis ar vijoli. Es vairs neatceros, kā tur bija, bet f| ters pēc tam man vˆ|rŠ vijoli nepirka, bet pirka grāmatas. Māktas grāmatas. ManMfas ieinteresēja, un es daudz nepārdzīvoju, |a man nav muˆjļpiās dzirdes. Tā kā man tās totāli nebija, es nibiju lietas ļuˆfa, par ko man jāpārdzīvo. Pa ausu galam dzirdēļu māti ujpļ'SPvu runājam, ka šis draugs arī esot teicis, ka puikanf ir uz zīmēšanu.

Tēva nestās grāmatas sāka patikt. Un laikam tā arī

bija atrasts talants. T$gad es brlnftfflfclˆans tēvs ir stiepis tik vērtīgas grāmatas — ˆarbūt tās viņam kāūPˆjeicis? Protams, lur daudz bija arī trešās z<$-tes, īpaši vācu izdevumi[115]ˆ*_Moderne Kurini,_ kur bija *Feierhach* u|i *Hulhach,* kaut tie arī rilļļļaz nav slikti. Bet viņš nesa loti dau|z loti labu holandiešu, itāļu, Iganču. No Nīderlandes man, protar|s, visvairāk patika Rubenss, <%oši vien arī tādēļ, ka tur bija kaiķis sievietes. Es tikai brīnījos ļ%r barokālo izteiksmē. Es nezināji, kas tas par stilu, es tikai fedzēju, ka ir tāds viļņveidīgs. L® ka viļņveidīgās formas ir ne ļikai kailās sievietēs, bet ari māklņos un kokos. Zālē pat. Man t<ļj| bija šausmīgi liels atklājums.ITad man patika pavisam prgifejs mākslinieks Vermērs. Patiki ar to, ka viņš ārkārtīgi *qgis* bija, tīrs. Bez kaislībām un šaifsmīgi skaists. Tādā labā .ļpizīmē. Sevišķi man palika viņa inter|eri, tie mani ārkārtīgi vˆj0¥.ināja. Protams, man patika visi mazi|i holandieši, bet — ai jl ļfembrants. Un vis-vairak mani savaldzināja Rembranta otrjˆHreva Henrjike Stoffela. Kādā grāmatā es ieraudzīju viņasn<M»etii. kur apgaismota bija tikai piere, bet sejā ēnā. r 11ļļļļjjlMlrfī tā var uzgleznotas redzēju, ka viņa skatās rtiAfrf No ēnas. Tas mani vienkārši pārsteidza. Ls nezināju, protams, ka tas ir Rembrants, to es uz/inaju pec desmit gadiem. Es nezināju ari, kas ir Vermers. Polis vai vācietis. Man bija vienalga. Es nezināju, ka Henrjike Stoffela ir Rembranta sieva.

Lln tomēr — tas nebija sākums. Sākums bija vēl agrāk. Rīgā mēs dzīvojām kopā ar mātes mammu. Viņa bija dievbijīga krieviete un

vilka mani uz baznīcu. Tur es gāju ar šausmām, jo zināju, ka man būs jāstāv kājās. Un, tā kā es nezināju, kas tas ir — Dievs un baznīca —, man nebija, ko darīt, un, lai nenomirtu no garlaicības, e-. biju spiests skatīties uz priekšu, atpakaļ taču nav pieklājīgi. Un priekšā jp*»» *la* saucamais iknnostass. Tur, baltajā baznīcā uz Maskavas Ias, o ffi liela siena, pilna ar ikonām. Kādi 20 metri |ļz augšu un K·Hˆj:;;..septiņdesmit platumā. (Varbūt tagad es pārs|flēju, bet toreiz maftssļā likās.) Un tad vēl atsevišķas ikonas, pro||inis, visvairāk mailorˆs.

— Tas, liekas, ir (ilpbenščikova lūgšanu ni|ņs, vecticībnieku baznīca? *fļ*

— Jā, vecāmāte bi j|| vecticībniece. Un es sāk|= skatīties, pētīt. Vispirms — es atceros to kā tagad — mani izbrīnīja, ka ikonas ir tik brūnas. Jo cilvēki nav tik brūni. Es nc||ēmu, ka tie ir nēģeri, etiopieši. Es |iju dzirdējis, ka reliģijjf nāk kaut kur no tās puses. Es vēl ||gad atceros, ka divus Jfetrus no ikonas skatījos uz madonnu ;|r Jēzu Kristu klēpī: ,ļ$fˑi kur es negāju, vienmēr viņa man ar |ļcīm sekoja. Es domājli, ka tur acīs kaut kas kustas. Protams, tff ir ilūzija. Un ta$:||'s pamanīju, ka viņa nemaz nav brūna. Ka;|tur ir gaišākas Vietas. Es sāku pamanīt nianses. Tāpat no tēva ||ises vecāmāte«“ sevišķi dievbijīga nebija, tomēr šad tad gāja u®baznīcuˆļ$i¥būt — lai atpūstos no mājas darbiem, es nezinu. 1 <«1 vis« t iIka arī mani. Un es biju šokēts. Biju pieradis pie krievu tla/nfcas. kas pilna bildēm. Viena bilde jau arī Limbažu baznīcā droši vifm%$jj|, bet, salīdzinot ar vecticībnieku baznīcu, šī|jnan likās šausmijf%jplika, tukša. Baznīca izskatījās tik tukša, kaˆs vienkārši nodrebēļwjļ.Es pat nestāstu, kā krievu baznīcā dziedāja koris, — tā kā man %.uzikālās dzirdes nebija, es nevarēju t§| baudīt. Luterāņu baznī% kaut kur aiz muguras spēlēja ērģelgs, es zināju, ka kāds tur ni% pedāļus. Bet mani vairāk interesēja, ko es redzu ar acīm. Vienīgā%, kas man te patika — varēja sēdēt|| Skaisti soli. Kamēr mana v%āmāte rau dāja, lūdza dievu, tilļķiēr es biju spiests baznīcu ipskatīt. Un es pamanīju to, ko k||evu baznīcā neredzēju, svētbildes laikam novērsa uzmanību: aļļsaulp ir arhitektūra. No taļflaika man šausmīgi patīk arhitel||ūra, sevišķi telpas, kur ir liep logi. Limbažu baznīcā ir tādi liˆ|i, izstiepti logi sīkām rūtīm. *jjp!dē]a saule, sienas bija biezas — i§airāk nekā metrs —, un tu|f?lauzās ēnas un gaismas. Kad bazjpca tukša, gaismas un ēnajf var pamanīt daudz labāk. *% jģF*

Tas viss bija, pirmStēvs atveda mūziķi ar vijoli, pirms sāka nest grāmatas, mani tām iekārdināt. Tēļifs' laikam tomēr bija sapņojis par kaut ko|0io mākslas. VijMˆtas nepiepildījās, tad viņš gribēja to savā daā. Man taču.̣0$fa vienalga. Ja mani katru dienu vestu uz cirku, fhrhiij ˆļļļļffftii par klaunu. Tā kā man jāpateicas arī manSiBi gftaro veram mātēm, kas man devačp cik saprotu, pirmos impulsus.

Vai gribi vēl uzzināt, kādēj man patīk holandieši un Rembrants? Tādēļ, ka es dzīvoju trīsstāvu koka mājā, kur bija daudz visādu trepju un pieliekamo. Pieliekamie bija bez atslēgām, katrs varēja apskatīt, kur uzlikts galerts, zaptsburkas. Un sausā ateja. Bēniņi, pagrabi — tur varēja iet. Un atkal bija logi un gaisma — pagraba gaisma. Koka trepes, telpas un garie koridori ar maziem lodziņiem. Kad es ieraudzīju vecos holandiešus, Braueru, Rembrantu — tā bija mana stihija. Es nebrīnījos. Es uzreiz izjutu viņus. Ne jau kā mākslu, bet kā situāciju. Un varbūt arī tāpēc man patika Henrjike Stoffela, patika, ka Rembrants izgaismo rokas, pieri, ka es to redzēju dabā. Bija vieta, kur veči sēdēja pie loga tieši tā izgaismoti. Kad skatījos gleznas, brīnījos vienīgi, kā tā var uzgleznot. Protams, manis stāstītais nav nekas unikāls, bērni visi ir Joti jūtīgi un apstākli vienam otram bija vēl skaistāki, taču viņi nekļuva par gleznotājiem. Tā kā dotībām tomēr jābūt. Vispār, ja nu tu gribi zināt, kā tas sākās, ja tev vēl būs bērns, ja tu viņu gribi pataisīt par mākslinieku, tad pakar viņam pie šūpu|a bildi. Un, ja viņš izaugs un māksla viņam nepielips, tad zini, ka viņam tāda talanta nav.

Pēc grāmatām tēvs sāka nest man rāmjus. Viņš nesa apzeltītus, prastos, bet reizes trīs viņš atnesa Joti labus zelta rāmjus, tādus ar muzeja vērtību. Protams, tad starpību neredzēju, es to uzzināju tikai pēc 20 gadiem. Viņš bija pat atnesis tā saucamo beļģu rāmi, 19. gadsimta, kam ar krāsu ir veidota virsma — ļoti skaisti. Tas arī bija viens no paņēmieniem, kā mani iesaistīt. Tad, protams, es kopēju bildes. No gleznotājiem man šausmīgi patika Gvardi, viņa sidrabpelēkā krāsa. Patika Leonardo zīmējumi — mums bija grāmata. Kad es biju Itālijā, Venēcijā, es atcerējos tieši Gvardi, viņa Lielo kanālu. Atcerējos savu bērnību. Toreiz, vācu laikā, ārkārtīgi bija modē Liberts. Starp citu, tēvs bija pircis mākslas žurnālus, kas iznākuši 20.—30. gados. Man ir loti skaista mape ar Tonēs un Zajkalna darbiem, ar Purvīša pēdējiem darbiem, kuri vēlāk aizgāja bojā. Es toreiz to visu uzskatīju par dabisku, bet tagad redzu, ka tas bija speciāli, lai mani iekārdinātu. Lai man izvilinātu — izdosies vai nē. Bet es vēl nedomāju būt par mākslinieku, tā bija tikai tāda spēlīte. Laikam bija jau 1943./44. gads, kad es pats sāku. Un tieši toreiz man gadījās grāmata, laikam vācu (starp citu, man tā vēl tagad ir), loti skaista grāmata par savā laikā moderniem māksliniekiem. Protams, tur bija Lēnbahs, bet tur bija arī franči, un tur es uzšķirstīju vienu gleznotāju, kuru es galīgi nevarēju saprast.

MUGURAS MAZGĀTĀJA. 1985.

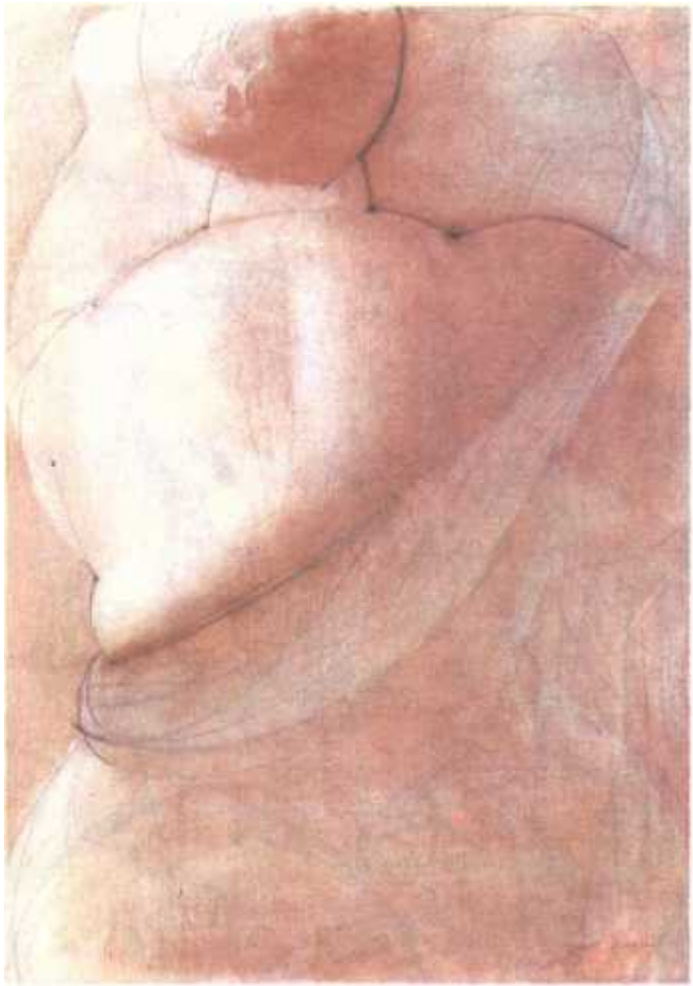

Tas bija Van Gogs. Dīvaini, es noteikti jau biju redzējis ari modernos māksliniekus, bet nebiju viņus pamanījis. Van Gogs mani izsita no sliedēm. Es ilgi pa naktīm domāju — kā tā var gleznot? Starp citu, interesanta psiholoģija — es nenosodīju, nē, tieši otrādi, es atklāju sev, ka māksla var būt arī tāda, kuru tu nesaproti. Es biju aizskarts. Apvainojies. Jo, piemēram, Rubenss man bija uzreiz pieņemams. Desmit gadu vecumā. Mani vienīgi pārsteidza tas formas vijīgums viņa darbos, kura dabā it kā nav. Bet Van Gogs mani izsita no sliedēm. Es viņu sāku pētīt, mēģināt saprast. Un es tiku pie skaidrības, kad izpētīju, kā viņš traktē zāli. Tā, ar triepieniem. To es pieņēmu. Pavisam es pieņēmu, ka viņš liek strīpiņas sētai. Tā bija kaut kāda Monmartras augstienes ainava — tagad tā ir apbūvēta, bet Van Goga laikā tur bija lauki. Vēlāk es sāku pieņemt, kā viņš glezno mājās. Bet visilgāk es viņam nevarēju piedot, ka viņš liek tos biezos triepienus debesīs. Jo debesīs taču ir tukšs. To gan es nevarēju saprast. Kā tā drīkst? Kad es jau gāju Rozentāla skolā — pēc četriem gadiem —, es

Kupcim vaicāju: «Vai tev neliekas par traku, ka Van Gogs liek debesīs tikpat biezu krāsu kā zemei?» Bet Kupcis saka: «Kā, tas jau ir tas sāls — visu gleznot vienādi! Tā ir māksla!» Un vēl tāds pārsteigums, bet mīļš pārsteigums bija Monē. Viņš mani nepārsteidza kā Van Gogs, bet — es pēkšņi ieraudzīju dabu ārkārtīgi skaistu un mīļu. Atceros, ka pirmā reprodukcija, ko es redzēju, bija «Magoņu lauks». Tāds sulīgs. To pat grūti izstāstīt. Monē mani paķēra uz krāsu. Van Gogs arī, bet impresionisti bija tik liriski, maigi, saulainu atmosfēru. Protams, man loti patika Domjē, arī tagad patīk. Ļoti patika Koro. Es zināju arī, kas ir Munks, kas ir Corns, kā puikam man patika Galēns-Kallela (vēlāk viņš aizgāja prom).

— Ar ko tēvs nodarbojās?

— Viņš bija viss kas. Viņš nebija no inteliģentiem. Bet es uzskatu, ka mans tēvs bija (oti kulturāls cilvēks. Es domāju, ka tas, ko viņš izdarīja manā labā un kā viņš to izdarīja, nebūdams mākslinieks, liecina, ka viņš bija ļoti kulturāls cilvēks. Viņš tik smalki mākslu man piespēlēja, ka es to pat nepamanīju. Bez siksnām, hez nekā. Bērnu nevajag sūtīt skolā, nevajag viņam mācīt, kā jāglezno. Tas faktiski nodara lielu ļaunumu. Viņam iemāca paņēmienu. Un tas viņam paliek uz simt gadiem, tas mazais, šaurais paņēmiens, bet viņš domā, ka viss jau ir kārtībā. Faktiski — tas nekas nav. Un vēlāk viņam ir briesmīgi garlaicīgi. Man neviens nemācīja ne zīmēt, ne gleznot. Es vienkārši skatījos reprodukcijas un atdarināju. Tagad, apskatot šos savus darbus, es redzu — tur ir ārkārtīgi daudz improvizācijas. Jo man neviens nestāvēja aiz muguras un neteica — nepareizi. Es Rubensa dāmai varēju uzgleznot krūtis kā Rubensam un apģērbu kā Vermēram. Es biju brīvs. Un fonā es varēju uzgleznot kā Monē. Man šķiet, ka tas ir ļoti skaisti. Mācīties zīmēt un gleznot es sāku tikai Rozentāla skolā, 16 gadu vecumā. Tad, kad arī vajag sākt.

MEITENE AR SALDĒJUMU. 1980.

PAŠPORTRETS. 1988.

— Bet ko toreiz skola deva? Vai tiešām maitāja?

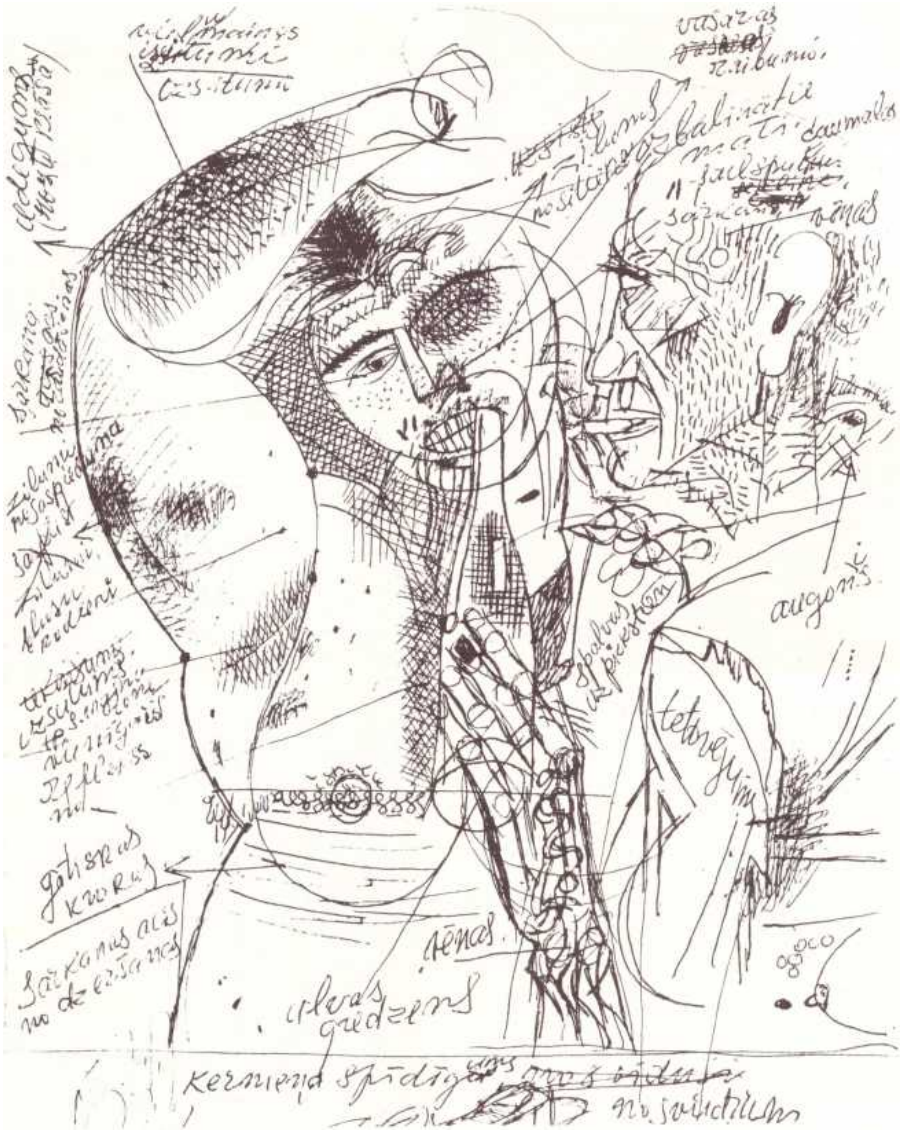

— Nē, toreiz Rozentāla skola nevarēja samaitāt. Tagad varbūt, bet toreiz nē. Un es domāju, ka tāda viņa nekad vairs arī nebūs. Tas bija pēckara laiks. Es nokavēju. Eksāmeni visi jau bija nolikti, bet tēvs aizgāja pie direktora. Es negribu neko sliktu teikt, bet — tukšā viņš negāja. Es nebiju vienīgais, mēs bijām kādi trīs četri čalīši. Mums nolika ģipša atlejumu — akanta lapu. Man blakus sēdēja Trumpītis, un viņš ar štrihiem to lapu tā izveidoja, ka es vienkārši biju mēms. Tik tīri, tik skaisti — es nemaz nezināju, ka tā var. Man nebija nekādu cerību. Turklāt man tēvs atnesa papīru un krāsainu zīmuli. Es nosarku. Tik daudz jau es biju skolots un man bija kauns. Bet es tiku iekšā. Un skola bija ģeniāla tādēļ, ka tur bija ļoti labi pasniedzēji. Piemēram, tādi kā Fridrihsons. (Es runāšu par saviem pasniedzējiem, jo par to es

atbildu.) Vienas stundas laikā es gleznoju piecus sešus darbus. Un Fridrihsons to atbalstīja. Tas deva ārkārtīgu enerģiju un ticību, tas bija tik skaisti! Es dzīvoju gandrīz nirvānā. Es uzreiz kļuvu par mākslinieku! Nākamajā gadā gleznot mums mācīja Stunda. Tad es veselu nedētu nevarēju uzzīmēt podu.

Viņš nāca un teica: «Pods ir šķībs!» Viņš izvilka tādu šņorīti ar atsvaru un apskatīja vienu malu pret pamatu — pa labi 10 cm, krīt, nevar stāvēt. Un es pēkšņi uzzināju, ka eksistē proporcijas, perspektīva. Es neieredzēju Stundu šausmīgi, viņš man likās sauss un tirānisks. Tā es vienu nedēļu nomocījos, un, kad Stunda nāca klāt, es jau trīcēju. Viņam bija liels deguns un biezas uzacis, un tad es ieraudzīju, ka acis zem uzacīm smaida. Viņš man tomēr bija iedzinis tik daudz saprašanas, ka es jutu, laikam esmu tomēr uzzīmējis pareizi. Viņš neko neteica, nē . . . Un te jau ir tā ģenialitāte. No vienas puses — ārkārtīgi brīvs radošs darbs, kas mudina gleznot, un uzreiz tev tā kā ar mietu pa pieri — neaizmirsti, ka vēl ir tāda lieta kā stingrs zīmējums, konstrukcija, un ka tas arī ir radošs darbs, kas iepazīts kļūst interesants. Skolā bija arī Jūlijs Viļuinanis, Antons Megnis, Arnolds Griķis. Ārkārtīgi labs pasniedzējs. Ne jau tāpēc, ka viņš mani slavēja, — viņš jau visiem sita pa plecu, lai mēs nespēlētu tikai futbolu, bet arī gleznotu. Tas bija viens no paņēmieniem — viņš tevi paslavē, lai tu arī glezno, tā kā cirkū zirgu cienā ar konfektēm. Bet viņš ļoti labi mācēja iestāstīt, viņam bija ārkārtīgi labi uzstādījumi, ļoti skaidri uzdevumi. Tehniskie paņēmieni, kā jāglezno, ko ēnā likt, ko gaismā, kā panākt reljefu, kā dziļumu — to visu viņš izstāstīja. Tā arī bija skaista, ģeniāla lieta. Bet tā ģenialitāte nebūtu pilnīga, ja es nebūtu mācījies dekoratoru nodaļā. Man vēl bija praktiskie darbi. No sākuma mans pasniedzējs bija Barons. Viņš mums lika, piemēram, izveidot kapiteli. Ar līmes

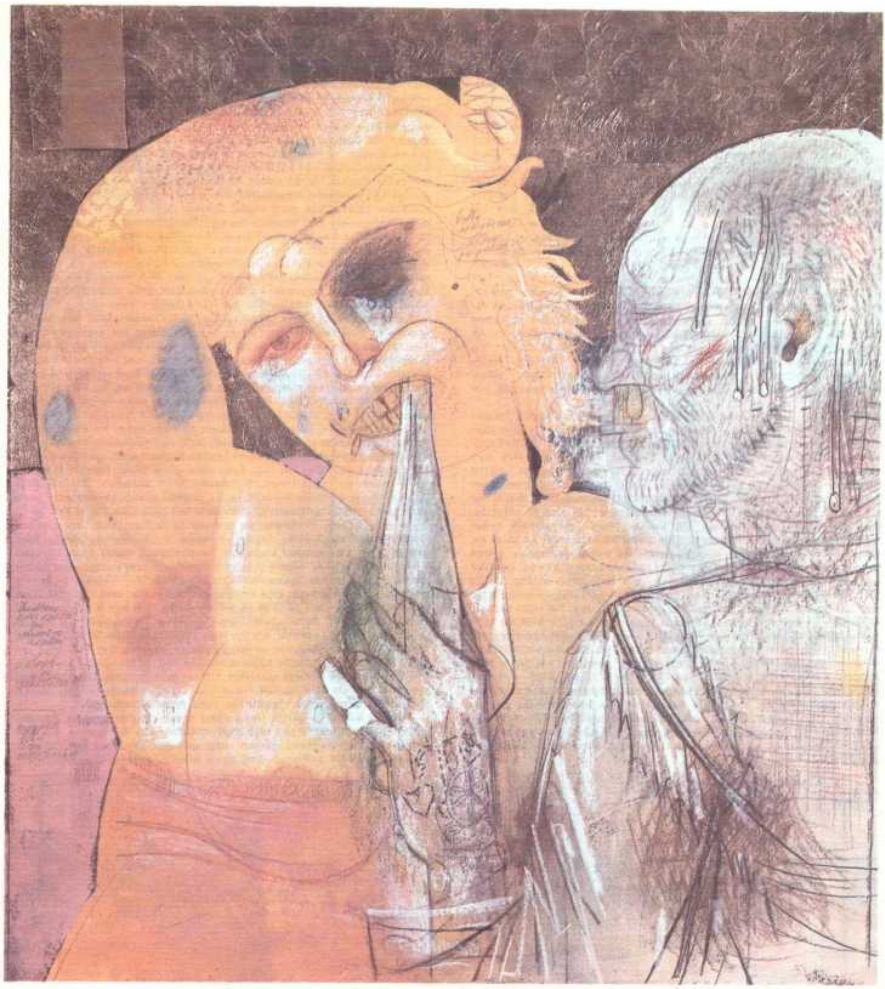

DZĒRĀJI. 1988

krāsām. Pašiem no pulvera pagatavot krāsas, maisīt pustoņus. Šprotu bundža«, Mmjis bija katram skapis — kā pirti. Tur stāvēja šausmīgi gmirdigl Itnuf. Protams, vajadzēja etiķi pieliet klāt, lai tā nebojaja#bet to mēs vRSNļˆr aizmirsām. Lai izveidotu kapiteli, no sakuma iˆims gaismai prasff&yikai painattoni, vienu aktīvu toni, ko izveid|t mazliet formu, tad vtļbliku, un pietiek. Vēlāk jau obligāti vajajfzēja septiņus pustoņus''i|jUn ēnā tāpat — četrus piecus, refleksu |pskaitot. Tur jau ir, ko cienāt! Un jebkurš pustonis ēnā nedrīkst ļ|ūt gaišāks par tumšāko pi|stoni gaismā. Tu pieliec tonim melno valumbru, lai tumšāks, tas sallrit ar otru pustoni un tas atkal japapildifla. Tur dienām varēja mfcīties, kamēr tika pie gleznošanas. | et tā vel ir monohromā gļļfznieciba, kur ir tikai tumšāk, tumšāk, timšāk un gaisma — gaišp, gaišāk, gaišāk. To jau vēl varēja iztpisit. Bet ja vajadzēja to Jfisu ar krāsas niansēm izdarīt? Teiksim, |ilā pustonis nedrīkst #it tikai tumšāki zils, bet arī zili zaļāksgvai

violetāks. Tam jāa|fķiras ari krāsas niansē. Turklāt tur nebijaļiešu likumu, tā jau bijjfizjūtas māksla — kāda nu kuram dota 110 dai|as. Viens, piemēramjlesper tur vidū jēlu, nepieņemamu krāsu, betlviņam tā kopumaˆsēž». Tur jau varēja trieku dabūt. Pakārties j|arēja. Turklāt .ˆbs viss bija jāizdara bundžās, bez gleznošanq|. Bija elektj:.|ļļļitā plītiņa, mēs avīžu papīru nokrāsojām un igžāvējām, sļˆitjāinies — der vai neder. Kad samaisa visus tos pi§Uoņus ˆgiijfŠlam sešus, septiņus, gaismai arī septiņus Iturktat v < tjag zj.«8tnu k¥«N|ABms8AgttļisIt, lai nepietrūkst, labāk vairak nekžf ***№). tad nāk pasniedzejfˆMˆārbauda. Tu saliec visus pustoņos pie kapiteļa, un tad viņš ļauj gie·lˆt. Starp citu, lielāka atriebib| mums bija pielavīties pie skapīša uiSˆgjaukt pustoņus, piepilināt ˆazliet krāsas jau gatavās bundžās. Tas ˆJa smagāk par izkaušanoˆ|

Faktiski gas, ko mēs mācījāmies, bija veco meistaru ||tola. Pirmsrenesanses|- Starptautiskā Eiropas pirmsrenesanses ||ezniecibas apmācība. |<ad samaisīja krāsu mucās un gleznoja. Ar ·|o dekoratori Latvija nodarbojās, izdaiļojot telpas? Tagad tasf|vairs nav inodēˆ betpļtoreiz šausmīgi modē bija imitācijas. Griesfis sadalīt kasetes uni| mitet, it kā tie būtu reljefi. Radīt ilūziju uz. plaknes. Mēs gājām sk|| īties trepju telpas, koridorus jūgendstila®mājās ar uzgleznotijfmarmoru, pilastriem, ziedu vītnēm. Lai visufo izdarītu, bija jābūt||lielai meistarībai. Un krāsas tonis tam ijpšam ornamentam 2®m augstāk nederēja tāds pats, kā bija lej# Es atceros, Treilons, || elais meistars, tikai staigāja un koriģējģtfkrāsas, kuras mucās maļ|īja palīgi. Tagad nav vairs tādu meistai it, kas to visu var izdarīt. K|d Beļģijā iegāju muzejā, kur bijajfisvecākie beļģu gleznotājigvēl pirmsrenesanses, pat pirms VˆTika, es ieraudzīju gleznu un jutu, ka es to jau pazīstu, man tjrfffuva. Ne tuva saturā, ne autoruˆs pazīstu, bet — kā tas ir gļˆift'ots. Piegāju klāt un man bija skaidi|, mīļais, viņš tak ii aāl;l#f!ozentāla skolā! Mācījies pie Barona! Maisījis bundzdsisipttstonus! Mācoties vienkāršu inā6|feru būšanu, ies glezniecības pamatus. Ticiāns bija

pirmais, kas pateica, ka pustoņus vajag jaukt kopā. Viņš «sajauca bundžas», ieveda nejaušību, viņa slavenais teiciens skolniekiem: «Gleznojiet netīrāk, netīrāk!» jau izriet no iepriekšējās skolas prasības pēc lokāli tīriem, skaidriem pustoņiem. Pēc būtības, sajaukdams šo iepriekšējo principu, viņš 7—8 pustoņu vietā ieguva daudz — daudzreiz vairāk pustoņu. Tā arī ir viņa izdarītā revolūcija gleznieciībā.

<
O

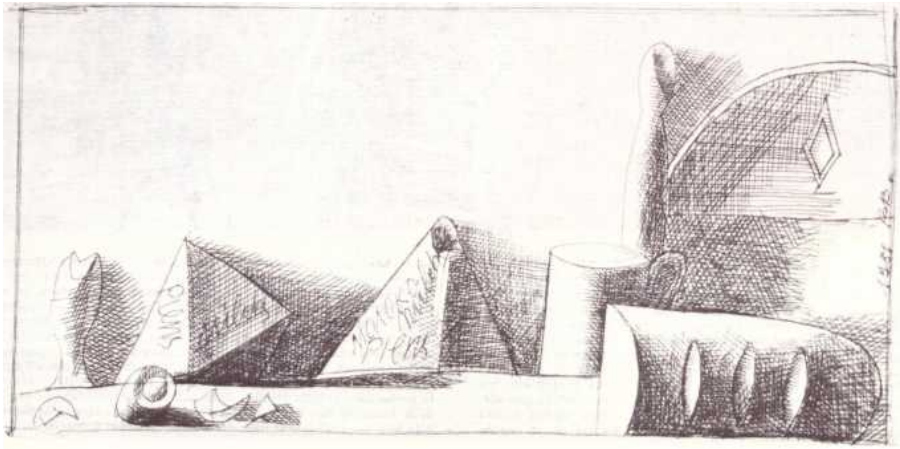

Kamdēļ man patīk un es arī tagad lietoju zeltu — es to esmu mācījies. Es iiBttāLULi»ipsi. marmoru. Tā ir ilūzija, ko var panākt ar daudzipn un paņēmieniem. Lielākais meistarstiķis — ar pindzeli, ar brīvu!¥Šˆļ| uztaisīt. Ir triki, kurus arī tagad izmanto |audzi gleznotāji. LaF%|Ui ļoti skaista faktūra, pie-meram, izmantoto, ko mēs izmantojām, ˆ1ˆ.znojot marmoru. Parīzē, sevišķi Versaļāļes pētiju griestus. To pašii%iēs darījām Rozentāla skola! Mums ga|) nebija Versaļas griesti, bel|inieris, ko vajadzēja nogruntēt — ap|nēram metrs reiz divi metri.1|Jn kādēļ man patīk gleznot uz finiegļa? Tādēļ, ka es esmu ar to nod|rbojies. Ko tik mēs tur nedarījam -| mannā kaisījām virsū, smilti! lai imitētu fresku. Mums mācīja a|ī īsto fresku, itāļu paņēmienu,jfnācīja arī tā saucamo falšo freskif Vārdu sakot, tā bija ģeniāla Jkola. Pēc būtības es mācījos ta saucamo stājgleznieclību un tajā gfšā laikā arī pirmsrenesanses skolu| kas man tagad sevišķi To es izlietoju savā mākslā. Es esmp ļoti laimīgs, ka gāju tiešļjiitiekoratoros. Es iemācījos gleznotāja ˆjmatu. Tagad diemžēl liejˆil-tajā skolā to vairs nemāca. Tā kā Baron| teica — visu taisa ar jjˆpīrīti uz papīrīša. Bet mums •nācija materia|us. Reiz satiku Roz|ifāla skolas biedru pie Akadēmijas studentugdiplomdarbienļˆtˆviņi tur liek bronzu, ar pulveri kaut ko tā prasti nokrāso. V.i.ļˆfpienāca klāt, mēs sasveicinājāmies. «Nu, Barons niis izdzīta frā par tādu lietu,» viņš saka.

Kad mus sadalīja UrObi di«yˆgyteutkx»s un stājiniekos, mēs parcē-lamies uz daiˆˆareˆreKiem un es sāpjp meistara Pika. Tas laikam bijˆ ceturtajā kursā. Tad man jau piːtˆk.a Van Gogs. Es paņēmu audekKi, uzsitu otrā pusē kartonu un, kad slidotāja nebija, apgriezu otrādiun gleznoju Van Goga kopiju. Kad recēju, ka nāk pasniedzējs, atgriezu atpakaļ. Bet es neiedomājos, ka eˆ, pagriežu viņam tieši koˆkatīties. Piks pasmaidīja un neko neteici, Bet, kā man stāstīja čali, viņš esot sacījis, ka man labi iznākot. Eibiju ārkārtīgi pārsteigs. Kāds sakars Pikām ar Van Gogu? Vēlākij|s sapratu, ka Van Gogļļm ir ārkārtīgi

daudz dekoratīvu paņēmienj|⁚. Papild-toņi. Viņš ir ļot|daudz ņēmis no japāņu krāsainajām gravˆām. Tur, lai atdalītu dzd|teno un zaļo laukumu, piemēram, lietoji! starpto-^{n*} — sarkanuļVan Gogs ļoti daudz lieto sarkano. *Mn* ari mūs dekoratīvajā g||zniecībā mācīja, ka skaitās prasts paļļlmiens, ja tu zimejumā atdaļ laukumu ar iumšāku, bet liels šiksjāu ir tad, ja tu lieto citu krāsJL Protams, pa gabalu tā ir tumj|iika$_{r}$ bet padara kopiespaidu bijātāku. Tāpēc es saku — Rcˆtntāla skola bija ģeniālā, tur vis| sanaca kopā. Un tie nav *mņjjtf* vārdi vien, to saka visi, kas tur ga||iši. Skola bija piesātinātaˆ'zināšanām. Tur katru dienu bija kaut kas jauns. Ne kā tādˆˆlJakcija — cirks, koncerts vai dejas (tās a|i bija, bija briesiˆpˆkarnevāli, mēs paši taisījām dekorācijās) tieši praˆjˆais darbs. Un vēl kas skolā bija

labi — ārkārtīg|! dažada-JM» skolēnu sastāvs. Stankēviču 5ˆ-to jau paps īsas biksjļgļj£(ltire. Un tur bija vīrieši — 35 un 40 ga'āus veci. Protams, viņi īnus apcēla un sūtīja pēc cigaretēm. Bet viņi bija jau tajos gados, kad futbolu vairs nevarēja sist, viņiem bija sievas un bērni, vajadzēja centīgi mācīties. Un tas arī bija labi. Tikai nevajag parpiast, ta nehijd iiekada kazarma. Iur viss bija |oti briii. Rozentāla skola man atgādināja tādu franču darbnīcu.

Trešajā kursā es pirmo reizi sāku domāt par iešanu uz Akadēmiju. Piektaja kursā jau bija diplomdarbs. Un es atceros, kā diplomdarbu aizstāvēšanā pirmo reizi asistēja Svemps. Ļoti skaists kungs, tumšiem matiem, strīpainās biksēs, getrās. Elegants mākslinieks. Tā sākās mani sapņi par Akadēmiju. Neteiksim tomēr, ka ar Svempu. Atceros: kāds ieskrien klasē un saka: «Fiksi ejam ārā! Džons Liepiņš, Čaks un vēl viens, tas mazais jefiņš, iet pa ielu fol-lā!» Pa Lāčplēša ielu. Tur bija tāda «zabegalovka» — pēc kara bija modē krievu «zabegalovkas», kur iedzert 100 gramus. Mēs fiksi arī skrējām, paņēmām limonādi un tad pētījām. Protams, mani interesēja Jānis Liepiņš, patika. Pirmo reizi viņu redzēju, tādu pastivu, bargu, nemīlēja smaidīt, rižijs, sarkanu ģīmi — tieši tāds kā savā portretā, ļoti nopietns. Bet — dzēra šņabi. Čakam, protams, bija liela, plika galva — mīksts un smaidīgs. Un viens bija tāds maziņš, ārkārtīgi nervozs un kustīgs. Vēlāk es uzzināju: lieliskais grafiķis Junkers. Iedomājieties, kā viņi visi gāja pa ielu — Junkers ar štoku un pīpi zobos, Jānis Liepiņš, Caks. Vēlāk es uzzināju, ka Liepiņš dzīvo netālu, viņam te ir darbnīca.

EGONA SPURA FOTOREPRODUKCIJAS.

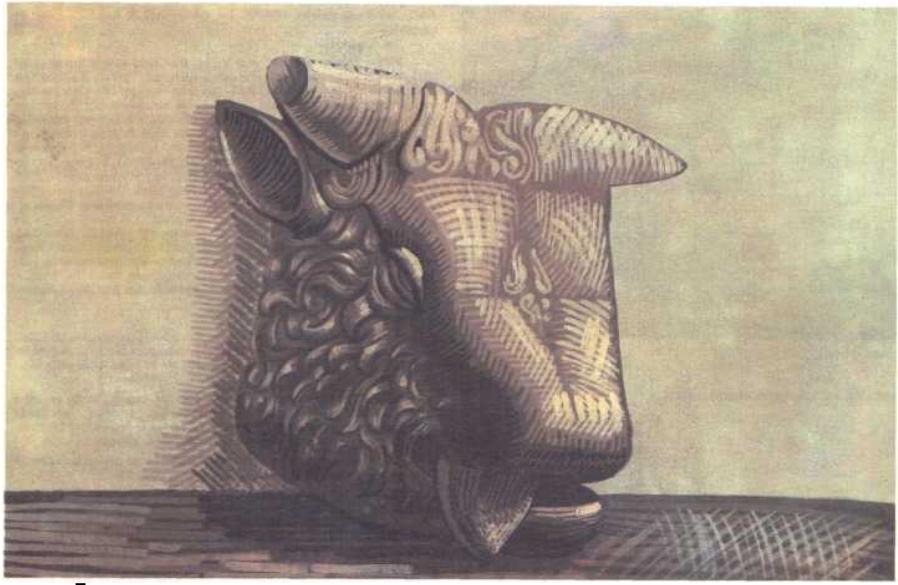

VĒRSA GALVA. 1974.

Bija mums klases biedrs no Latgales. Vienu rītu viņš atskrien un kliedz: «Apskaudiet mani, es esmu laimīgs!» «Kas noticis, tu dabūji naudu?» «Nē, manā gultā ir gulējis Tilbergs!» Viņš īrēja gultasvietu pie viena no mūsu pasniedzējiem, Tilbergs tur bijis ciemā, noguris un palicis pa nakti. Klases biedrs bija tik priecīgs! Un faktiski mēs viņu arī apskaudām. Tas bija tāpat it kā Rembrants būtu gulējis viņa gultā.

— Vai bija kaut kas blakus mācībām, ko skolas laikā gribējās darīt?

— Nē, man arī tagad nekas nav blakus. Vienu laiku, kad es mācījos Akadēmijā, es biju aizrāvies ar sportu — lai cik tas dīvaini tagad neliktos. Man diezgan labi gāja basketbols un teniss. Galda teniss, un lielais arī. Bet, tā kā man nebija dabas dotību, nebija liela auguma, tad basketbolists no manis neiznāca. Un paldies Dievam, ka man nebija tā lielā auguma, jo basketbols tolaik bija briesmīgi modē un man, starp citu, labi gāja. Es nelielos. Galvenais, man ļoti patika, un, kad patīk, tad jau iet. Bet tā es kļuvu apaļš un paldies Dievam . . . Mēs, protams, bijām puikas, mums patika dauzīties, mēs sitām futbolu un, ja varēja izšmaukt, tad šmaucām arī. Un tomēr — bija kaut kāda sacensība. Mums tas bija apvainojums, ka tu nekas neesi, tāds šmurgulis, kas neko nevar uzzīmēt! Iedomājies, šitas no otrā kursa, viņš nevar uzzīmēt figūru! Viņš nekas nav, mēsls! Tas bija gods — darīt un varēt. Tagad Akadēmijā tu pasaki studentam, ka viņš dabūs divnieku, ja nebūs uzzīmēts, viņš mierīgi atbild — jā, es zinu. Un viss. Un tāpēc viņš nejūtas slikts. Mums tas piecnieks daudz ko nozīmēja. Varbūt tas bija tādēļ, ka mēs vienā ziņā bijām nabagi — ne jau burtiski nabagi. Tas bija pēckara laiks, vismaz mums sākās jauna

pasaule. Mēs domājām: tagad nu sāksies viss ļoti skaisti, tagad jācenšas. Mēs gribam, lai kaut kas būtu labāks. Mēs bijām naivāki par tagadējiem studentiem. Un tas mums nāca tikai par labu. Ja mums pateica, ka to vajag uzzīmēt, mēs arī zīmējām. Un kā tu domā, uzzīmēt figūru — tas ir viegli? Starp citu, kad es gāju Akadēmijā, es iedalīju pasniedzējus ērtajos un neērtajos. Viens no neērtākajiem bija Dišlers. Un arī tēlnieks Jansons, — viņš mums pasniedza anatomiju. Viņš bija ļoti neērts. Es, piemēram, uzzīmēju rokas muskuli un izēnoju, bet viņš pasmaida un saka: «Ļoti smuki izēnots, bet nepareizs! Te par tālu, te nepareizi piesaistīts — tā roka nekustas!» Tie neērtie prasīja no tevis patiesību. Tur jau māksla nav vajadzīga, tur vajag zināšanas. Dišlers arī— tu iz-ēno figūru jau gatavu, viss smuki, pat podests, un tu ieēno vēl grīdu un pretējo sienu un gatavojies kaut kur stūrī parakstīties. Atnāk Dišlers, un tu jau gaidi, jau zini, kas būs. Un tā arī bija. Viņš sēž, sēž, tad paņem zīmuli un saka: «Nu, kur tad tā roka tev tik gara?» Tas, ka smuki izēnots, viņu neinteresē, tā ir apdare. «Un kas te ir? Atslēgas kauls galīgi nepareizs, kakls — vismaz pusmetru uz otru pusi.» Un tā viņš tev visu izanalizē, un tu, protams, to visu tad arī redzi. Bet tas šausmīgi nepatīk . . . Taču tie neērtie būtībā dod vairāk nekā tie ērtie, kas ieskrien un saka — ģeniāli, meistarīgi! •— un aiziet. Dzirdēt to, protams, ir patīkami. Neērtie tev vairāk asina prātu, piespiež vairāk strādāt un domāt. Kaut tu sakod zobus un nolādi viņus. Viņi ir vajadzīgi vairāk nekā tie, kas flirtē ar studentiem.

Var pasniegt arī tā, kā pasniedza Eduards Kalniņš. Kalniņam bija unikāli paņēmieni. Vismaz pret mani tā bija. Viņš nekad man neteica, ka nepareizi. Viņš teica: «Zini, kaut kas tomēr nav.» Man bija tāda tieksme, ari mīlestība — gleznot ne tikai tiešo uzdevumu, bet arī «virsplānu». Es gleznoju darbnīcas stūrus, akadēmijas koridorus, ainavas, klusās dabas — no galvas, pa logu noskatītas. Man laika pietika. Viņš acīmredzot zināja, ka man tādi darbi ir, ļoti bieži aizlīda aiz skapja, izvilka un teica: «Lūk, te viss ir kārtībā. Tas ir labs. Bet šitas uzstādījums ir slikts.» Ar laiku es sapratu, ka tajā, ko es gleznoju it kā priekš sevis, es ieliku vairāk jūtu un patiesības. Tādēļ iznāca. Bet tur, kur es gleznoju ar piespiešanos, tur man tik labi neiznāca. Ļoti reti jau uzstādījums patīk. Kalniņš nekad neteica, ka kājas par īsu, — tas viņu neinteresēja. Galu galā, tas taču ir sīkums, jo galvenais ir darbs kopumā — vai tas ir ar aknām, vai gariem zobiem gleznots. Tas ir galvenais. Labi studenti lieliski saprot: ja izdodas viņus uzkurbulēt, aizskart, pataisīt niknus, vienkārši iz-

dodas modināt prieku strādāt, lai darbs sagādā baudu, — viss ir kārtībā.

— Bet Ubāns?

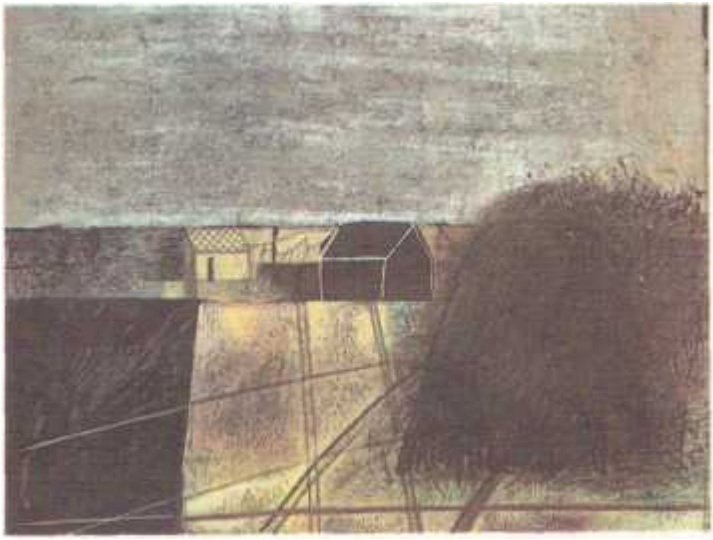

AINAVA. 1986.

— Es pie Ubāna gleznot nemācījos. Kad biju otrajā kursā (viņš parasti pasniedza glezniecību otrajam kursam), viņš no Akadēmijas bija izmests. Mums viņš mācīja krāsu tehnoloģiju. Bet viņš jau bija mākslinieks, viņš nevarēja izdzīvot, lai nepastāstītu, piemēram, par impresionismu. Viņš bija lielisks cilvēks. Un mēs arī izmantojām, provocējām viņu. Mēs zinājām, ka viņš ir bijis izslēgts no Akadēmijas, tāpat kā Svemps. Kad stājos Akadēmijā, sapņoju, pie kā es mācīšos. Protams, pie Jāņa Liepiņa, pie Eliasa, Svempa, Kalniņa. Bet kad es iestājos (tas bija 1952. gadā), tad Svempa nebija, Eliasa arī nebija, Jāņa Liepiņa ari vairs nebija. Man vajadzēja mācīties pie ... es nemaz nezinu, kur viņi tagad ir, tie pasniedzēji. Ubāns atgriezās, kad es jau biju trešajā kursā. Kalniņš vēl turējās. Uģis un Oto Skulme — kā jau rektors — pagaidām vēl turējās. Jānis Lie-piņš tā arī neatgriezās, Eliass arī neatgriezās. Atgriezās tikai Ubāns un Svemps — jau kā rektors. Viņš arī bija tas, kas uzņēma mūs, jaunos, par pedagogiem. Ozolu, Stankeviču, Iltneru, mani arī. Uzaicināja. Visvairāk man bija žēl, ka nedabūju mācīties pie Jāņa Liepiņa.

— Kas vadīja jūsu diplomdarbu?

— Kalniņš.

— Vai, strādājot pie diplomdarba, jūs izjutāt uz savas ādas tālaika noteiktās prasības un kādu savu protestu pret tām? Mani interesē, kā jutās tajos apstākļos jauns gleznotājs ar tādu Rozentāla skolas pagātni.

MUGURA AR SINEPJU PLĀKSTERI. 1982.

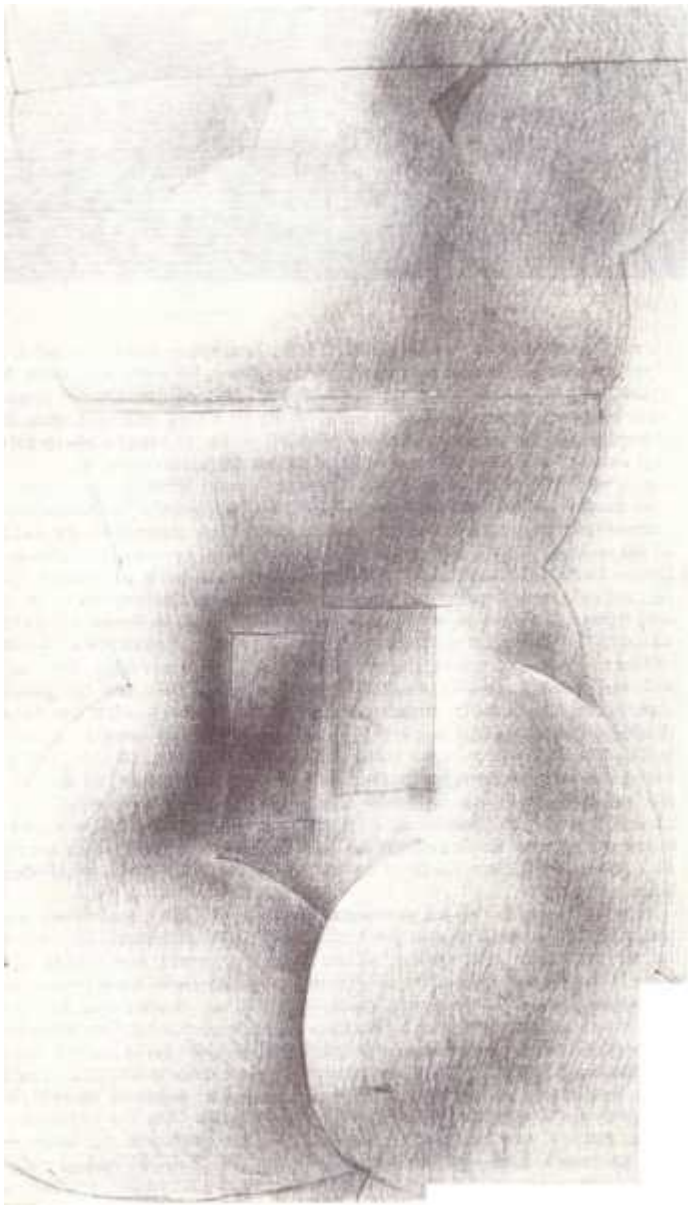

— Kā kurš. To nosaka personība. Es? Nē, nekas ... Es negribu teikt, ka esmu tieši formālists, bet mani stipri interesēja (un pie tā varbūt ari Rozentālā skola bija vainīga, un tas ir ļoti svētīgi, ka vainīga) — amats. Turklāt amats manā izpratnē, radošā nozīmē.

— Vai Akadēmija nebija nepatīkama pārmaiņa pēc tādas skolas? Tieši tādē), ka gaidītie pasniedzēji bija aizgājuši.

— Cik tas jocīgi arī būtu .. . Varbūt mani pārpratīs, es pacentīšos to izteikt skaidrāk. No vienas puses, liekas tā — Jāņa Liepiņa nav, Eliasa nav, pasniedzēji tādi, kam glezniecisk̄ izpratne absolūti šķērsām (vēlāk viņi, šķiet, aizbrauca uz Baltkrieviju). Tā bija trīs

gadus. Bet zīmēt un gleznot — tas jau paliek. Tikai mainās, es negribu teikt — kultūra, bet — vietējais kolorīts. Un es atceros, kad es gleznoju, tad tie pasniedzēji (ne tikai attiecībā pret mani, bet arī pret pārējiem, kam iznāca) — viņi «iekrita». Viņi mūs nelamāja, jo redzēja, ja uzgleznots vai uzzīmēts bija labi. Grūti pateikt, kurš kuru toreiz maitāja. Man jau šķiet, ka ari mēs daudz tos cittautiešus «samaitājām». Bet mēs par to nedomājām. Mums tā iznāca. Es atceros, ka vēlāk viņi jau viens otrs sāka runāt smalki par Kazāku. Protams, tāds stāvoklis Akadēmijā bija trieciens, bet tur neko nevarēja darīt.

— Bet — par mākslu runājot — bija kaut kādas viedokļu pretrunas?

— Nē, nē, es toreiz par mākslu nedomāju. No 12 studentiem mēs trīs — Vilis Ozols, Indulis Zariņš un es — bijām vietējie. To, kas bija atbraukuši no citām republikām, zīmēšanas paņēmieni bija toreizējām prasībām piemērotāki. Mums vajadzēja no ādas līst ārā, lai noturētos. Viss uzsvars mācībās bija uz zīmējumu, uz kolorītu bija nospļauties. Ainavas un klusā daba, kas svarīgi latviešu glezniecībai, nebija nekas. Prasīja figūras — daudz figūru. Es domāju par amatu — vai es varu uzgleznot portretu, uzgleznot figūru. Bet mēs taču zinām, ka izprast un labi uzgleznot figūru vēl nav māksla, tā ir meistarība.

— Bet ko tad māksliniekam vairāk vajag — amatu vai mākslu?

— Es domāju, ka vajag zināmās proporcijās visu — tā kā vecajā Rozentāla skolā. Ir Fridrihsons, un ir Stunda. Un viņi iet paralēli. Tev to asti neizrauj un nesien muti ciet, lai tu nedziedi kā gailis. Padziedi! Bet — aplauza ragus, ja tā var teikt. Ne ar disciplīnu, bet tā kā Stunda — izņem šņorīti un parāda: glāzīte gāžas. Kaut man ir dusmas, bet — kas ir, tas ir. Ja tas notiek paralēli, tas ir ļoti skaisti. Pastāv arī uzskats, ka Akadēmijā nedrīkst būt māksla, — tā ir muļķība, es domāju. Tās ir vienkārši bailes; ka tik kaut kas nenotiek. Bet kaut kas notiek arī tad, kad tu nemaz nemāci mākslu. Sliktākais ir, ja nāk tādi sausiņi, tādas viduvējības, ka neatmaksājas ap viņiem mocīties. Rozentāla skolā arī skolnieki bija apdāvināti, — bet tā jau nebija programmēta tāda skola, tāda viņa izveidojās pēc kara. Ja tu redzi, ka tavs klases biedrs Stankevičs uzzīmē figūru un tev sāk trīcēt ceļgali, tas taču kaut kas ir! Ir liela starpība, kad tu redzi grāmatā, kā Rafaels zīmē, un kad tu redzi, ka tavs kolēģis Smurgulis uzzīmē tikpat labi kā Rafaels, tu esi galīgi šokēts. Man nav žēl, ka Rembrants labi zīmē, bet, kad es redzu, ka Oskars labi zīmē, — es nevaru izturēt! Un mums bija 20 tādi Oskari. Diemžēl Akadēmijā sacensību gars tagad ir . . .

Materiālu sagatavoja LAIMA SLAVA

*Sis **būs** savāds stāsts. Par kuģa, kādreizējā Latvijas flotes lepnuma, un cilvēka, šodien jau vienīgā mums pa-stāstitvaroš̄ā aculiecinieka, mūžiem. Stāsts par pamatīgumu, kura netrūka gan ledlauzim **«Krišjānis Valdemārs»,** gan šodienējam latviešu tirdzniecības flotes veterānam*

Jānim Stūrmanim *— cilvēkam, kurš kuģa komandā bija visu tā mūžu.*

Šī gadsimta 20. gados, kad kravu apgrozība Rigas ostā gan vairs nesasniedza 1 Pasaules kara priekšgadu līmeni (pats augstākais punkts 1913. gadā — 4 miljoni t), laiks un tālāk-attistibas nepieciešamība tomēr prasīja ritmisku un nepārtrauktu kuģu kustību uz šo svarigo tirdzniecības mezglu. Arvien spēcīgāk izjuta jaudīga ledlauža trūkumu, lai gan ari agrākajos gados vājāki ledlauži cinijās ar ledu kuģu ceļā uz Rigu. Pirmais ledlauzis Daugavā parādījās 1877. gadā — riteņu tvaikonis «Simsons», bargākās ziemās izlīdzēja pirmais lielākais Cariskās Krievijas ledlauzis «Jermaks» (būvēts 1898. g.), bet tieši Rīgas ostas vajadzībām 1912. gadā Gēteborgā uzbūvēja ledlauzi «Pjotr Veļikij». Taču esošā tehnika kuģu īpašniekus un tirgotājus vairs neapmierināja. Viņi īpaši sarosījās 1922. gada ziemā, kad vesela kuģu karavāna pēc izbraukšanas no Rigas tā ari palika līča ledū, nesot milzu zaudējumus kā vieniem, tā otriem.

GINTS SĪMANIS

šķiet, ka šodien īpaši nekļūdītos, apgalvojot, ka ledlauža būve tolaik kļuva par isti patriotisku kustību. Protams, tas deva ari augļus — 1923.

gada maijā īpaša komisija izsludināja ledlauža projekta konkursu. Jau jūlijā projekti tika izskatīti, turklāt konkurentu pulks bija kupls—pieteicās 27 firmas gandrīz no visām Eiropas valstīm. Vērtējot īpašu uzmanību piesaistīja astoņu firmu iesniegtie projekti, sevišķi angļu firmas William Beardmore un Vickers, ar kurām tad ari Ilgums tika noslēgts. Tūliņ jāpiebilst, ka šie projekti cieši saistīti ar Latvijā pazīstamā inženiera, kuģu būvniecības speciālista Čārlza Klārka (1867—1942) vārdu. Viņš bija viens no ledlaužu «Krišjānis Valdemārs» un «Pjotr Veļikij» projektētājiem, piedalījās Odesas Politehniskā institūta dibināšanā un mūsu politehniskās izglitibas vēsturē zināms kā RP1, LU un LVU mācībspēks, profesors.

1925. gadā Latvijā plaši atzīmēja mūsu kuģniecības tēva un jaunlatviešu kustības redzamākā darbinieka Krišjāņa Valdemāra (1825—1891) simtgadi. Pirmais lielākais latviešu ledlauzis tika nosaukts viņa vārdā. Pat šodienlgi raugoties, jāatzīst, ka ši kuģa projekts bija īpaši pārdomāts. No tērauda veidotais korpuss sasniedza 60 metrus, ledlauža iegrime — 6,7 m, ūdensizspaids — vidēji 2750 tonnas. Kuģa korpuss sadalīts 8 daļās ar ūdeni necaurlaidīgām šķērssienām, aprēķinot, ka, pat divās blakusdaļās avārijas situācijā ieplūstot ūdenim, ledlauzis noturētos. Izturību nodrošināja du-bultdibens, bet manevrēšanu pozitīvi ietekmēja īsais korpuss. Taču, ja ari kuģa formas un mašinu dzinējspēks kādā bridi nespētu atbrīvot ledlauzi no ledus važām, bija vēl cits risinājums. Kuģa 10 balasta tilpnēs varēja mainīt ūdens daudzumu, lai ledlauzis lauztu sev ceļu, nosveroties vai nu gale-niski, vai uz sāniem.

Projektētāji ledlauzim paredzēja daudz palīgmehānismu. Citu kuģu vilkšanai ierīkoja speciālu automātisku velkamo vinču (ar to varēja ne tikai vilkt kuģi, bet ar īpašas iekārtas palīdzību automātiski to turēt zināmā atstatumā no ledlauža). Kuģa apgaismošanai uzstādīja spēcīgu prožektoru. Lai ledlauža skurstenis netraucētu paša klāja un citu velkamo kuģu apgaismošanu, to ierīkoja uz īpašām sliedēm. Ledlauža būvi iepriekšminētās angļu firmas uzsāka 1924. gadā.

Jau lasito informāciju ar prieku bagātina cilvēks, kurš sarunājoties vairākkārt minēja: «Jā, laikam esmu dzimis zem laimīgas zvaigznes . . .» Kādēļ tā? — par to nedaudz vēlāk. Šobrīd Jānis Stūrmanis, kura mūžs aizsācies 1896. gadā, atceras 1925. gada rudeni, kad viņš bija to latviešu jūrnieku vidū, kuri Glāzgovā saņēma no štāpeļiem tikko kā ūdeni nolaisto «Krišjāni Valdemāru». Kuģniecības vēstures grāmatās rakstīts, ka 1925. gada 1. novembri šis ledlauzis ierakstīts buržuāziskās Latvijas flotes reģistros.

Uzziņa:

Ledlauža spēks — 2 tvaika mašīnas ar kopējo jaudu 5200 zirgspēku. Viena no tvaika mašīnām atradās kuģa pakaļgalā (122 apgriezieni min), darbināja pakaļējo dzenskrūvi, bet otra — kuģa priekšgalā (ar 266 apgriezieniem min), kura darbināja priekšējo dzenskrūvi.

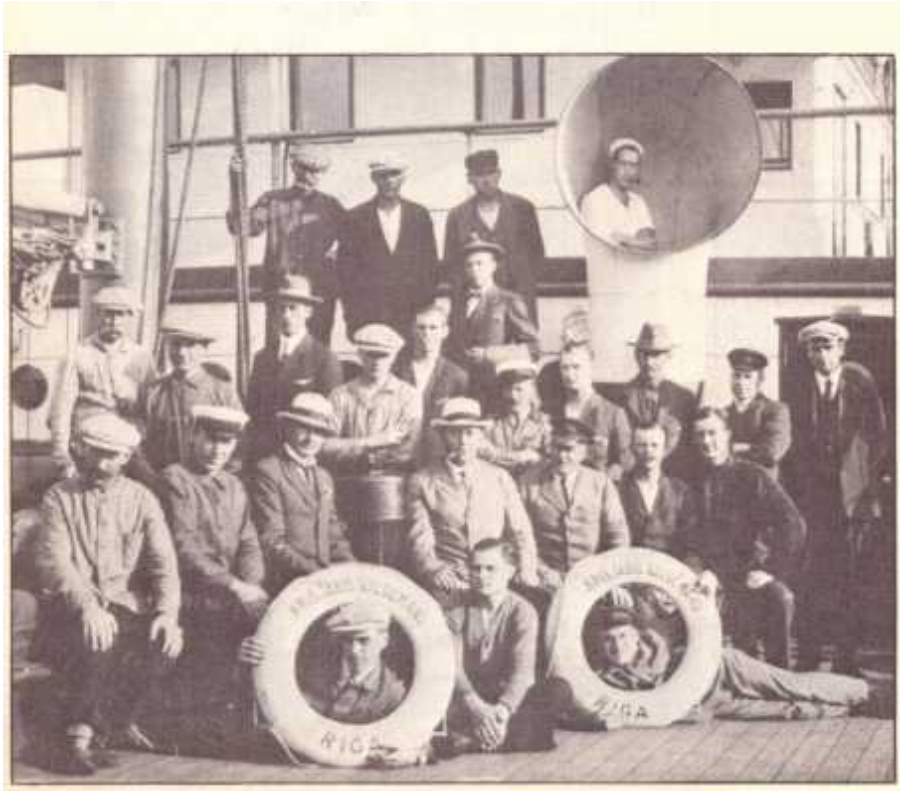

Profesors Č. Klārks uzskatīja, ka priekšējai dzenskrūvei jādod lielāks apgriezienu skaits, jo tās galvenais uzdevums ir radīt tukšumu zem ledus kuģa priekšā un tā palidzēt ledus laušanai, bet ledus sablīvējumos (torosos) dot ūdens strūklu uz priekšu, kas izjauktu tos un pievadītu ledlauzim ūdeni. Priekšējā dzenskrūve īpaši palīdz tad, ja jāatbrīvo kāds ledū iestrēdzis kuģis.

Jānis Stūrmanis bijis viens no 12 kurinātājiem. Strādājuši trijās maiņās (katrā — 4 kurinātāji, viens ogļu pade-vējs un viens vecākais kurinātājs) pie 4 tvaika katliem. Ledlauža ogļu bunkuros varēja iekraut ap 400 t kurināmā, ar to pietika apmēram 6 dienu braucienam ledū. Iekraušanas process bija mehanizēts tā, lai visu nepieciešamo ogfu daudzumu bunkuros sadabūtu vismaz 10 stundās. Vecais jūrnieks negaužas, ka darbs bijis grūts, ka kurtuvē zemāk par -\-35 reti kad justs. Nebija rasts vieglumā dzīvot. Kas zina, varbūt paša K. Valdemāra vārdi līdzējuši: «Mūsu, viru, uzdevums taču tas ari ir — grūtības pārvarēt.» Jāpiebilst, ka sadzīves apstākļi uz kuģa bijuši labi. Visur mēģināts telpas visai 56 cilvēku apkalpei iedalīt tā, lai viena kuģa komandas maiņa netraucētu otras maiņas mieru. Katrā kajītē dzīvojuši 4—6 cilvēki.

Vēlākajos gados, būdams jau vecākais kurinātājs, J. Stūrmanis rūpējies ari par produktu sagādi. Teicienā — pirkām visu, ko kāroja sirds — sava daļa patiesības. Tiešām, kuģiniekiem bija briva iegādājamo produktu izvēle. Taču ari pārmērībās neielaidās, jo valsts ik dienas katram

jūrniekam pārtikai atvēlēja 1 latu un 80 santīmus. Ilgākos braucienos taupīts gan sviests, gan maize, ar dzeramo ūdeni arī neviens nav šķiedies.

Protams, raugoties uz «Krišjāni Valdemāru», nevaram izdarīt secinājumus par jūrnieku dzīves apstākļiem Latvijas flotē kopumā. Ledlauzis taču bija jauns. Tajā pašā laikā jūrās un okeānos ar Latvijas karogu pārsvarā brauca pirms I Pasaules kara būvētie kuģi, tostarp ari tādi, kuri ūdeni nolaisti vēl 19. gadsimta beigās. Vidējais kuģu vecums bija apmēram 30 gadi. Tomēr, jo vairāk uzklausīsim tālai-ka jūrasbraucējus, jo objektīvāka vērsies kopaina par latviešu kuģniecības stāvokli pirmspadomju laikā. Šādi atmiņu stāstu kopojumi katram pašam (aus redzīgāk vērties ari šobrīd pieejamās vēstures grāmatās.

Bet Jānim Stūrmanim droši varam ticēt, pats visur klāt bijis. Arī pirmajā braucienā ar jaunbūvēto kuģi jau aizsalušā jūrā 1926. gada 13. janvārī. Tā-laika prese šim notikumam veltīja pienācīgu uzmanību, pat informējot par vispārējiem ledus apstākļiem Latvijas piekrastē. Izrādās, lūk, tā — vidēji ik gadus ledus pie Daugavgrīvas parādās 11. janvārī, pie Mērsraga — 22. decembri, pie Ķolkasraga — 13. janvārī, bet pie Ainažiem — 26. decembri. Izkūst — attiecīgi 2. aprili, 14. aprīli, 9. aprīlī un 22. aprīli.

Uzziņa:

Cietā, vienmērīgā ledū (0,7—1,0 m) ledlauzis «Krišjānis Valdemārs» var kursēt bez pārtraukuma ar ātrumu lidz 3 jūras jūdzēm stundā (1 jūras jūdze—1852 m). Lielākie torosi tomēr to apstādina, un tad ledlauzis savu darbu veic ar ieskriešanos, vai ari skalojot ledu ar priekšējo dzenskrūvi, lidz torosi izjūk. Ledlauža izlauztais kanāls labvēlīgos apstākļos, t. i., kad nav vēja un straumes, paliek ilgāku laiku brivs, tā kā pa to ledlauzim seko līdz 20 kuģu liela karavāna. Vēja laikā, kad ledu dzen kopā, sekmīgi iespējams sekot tikai tuvākajam kuģim.

Jau pirmā navigācijas sezona

1926.—1927. gada ziemā pierādīja, ka visgrūtāk strādāt ledū tieši rajonā ap Kolkas ragu un posmā no Kolkas lidz Mērsragam. Tomēr jau tosezon ledlauzis 63 dienas strādāja jūrā (tikai 28 diennaktis krastā, lai uzņemtu kurināmo), tā pierādot, ka gandrīz divarpus miljoni latu, ko izdeva, kuģi būvējot, nav maksāti veltīgi. Ledlauzis ieveda Rigas ostā un izveda no tās 146 kuģus (bez tā palīdzības toziem ienācis vēl 81 kuģis), visvairāk no Brēmenes un Hamburgas.

Rīgā izdotās «Kuģniecības gada grāmatas» sniedz sīku informāciju par ledlauža gaitām ari turpmāk. Tā

1927.—1928. gada ziemā «Krišjānis Valdemārs» Rīgā ievedis 75 kuģus, izvedis — 56 kuģus. Pirmoreiz vienā karavānā braukuši 26 kuģi.

Jānis Stūrmanis tūliņ piebilst, ka ziemā brauciena ilgums no Kolkas lidz Daugavas mutei ildzis gandrīz divarpus dienas, taču vasarā to pašu attālumu ledlauzis veicis 12 stundās.

Atminieties — J. Stūrmanis allaž pieminēja to laimīgo zvaigzni. Mani

pārsteidza mierīgums vecā jūrnieka stāstījumā. Tik daudz samilzumu, tik daudz brīžu, kad turpat blakus stāvējusi «tā kaulainā» — nē, bet rimtums un miers, tādos brīžos pat negaidīts. Vispirms jau trīs gūstekņa gadi Silēzijas ogļu raktuvēs I Pasaules kara laikā. Tad — «Krišjāņa Valdemāra» evakuēšanās Lielā Tēvijas kara sākumā uz Ļeņingradu. Tur uz kuģa klāja uzstādīja ieročus, un ledlauzis devās uz Tallinu, lai evakuētu iedzīvotājus uz Kronštati. Tallinā aizsākās «Krišjāņa Valdemāra» pēdējais brauciens.

J. Stūrmanim šis 1941. gada vasaras dienas vēl gaišā atmiņā. Kaut ko tādu laikam grūti aizmirst. Tallinas ostu «Krišjānis Valdemārs» kopā ar «Kal-paku», «Ati Kronvaldu» un daudziem citiem kuģiem atstāja 27. augusta novakarē. Ieejot Somu jūras līcī, sākās fašistu uzbrukums, gan no gaisa, gan ar torpēdām no zemūdenēm. Kad kāds no kuģiem grima, lielā karavāna apstājās un glāba slīkstošos.

Diemžēl ledlauzi «Krišjānis Valdemārs» jūras dzelme aprija vienu no pirmajiem. Kad kuģi sadrebinājis drausmīgs trieciens, J. Stūrmanis atradies uz klāja, tā vidū. Meties uz pakaļgalu un momentā lēcis jūrā, lai grimstošā kuģa mutulis neierautu viņu dzelmē. Pēc briža manījis, ka tuvumā peld arī kuģa suns Dzims. Abi glābušies uz viena dēļa.

Kā vēlāk noskaidrojies, torpēda trāpījusi netālu no kurtuves, pie priekšējās tvaika mašīnas. Ļaudis no priekšā braucošā kuģa «Atis Ķronvalds» stāstījuši, ka «Krišjānis Valdemārs» nogrimis neiedomājami ātri — 48 sekundēs.

Kas vairs pateiks, vai bija iespējams izglābt no bojāejas kādreiz tik slaveno kuģi? Vai vismaz paildzināt tā mūžu? Ledlauža manevrēšanas spējas ir ierobežotas, un tas noteikti nācis tikai par sliktu. Tiesa, ir vēl dažas ne visai tīkamas detaļas. Proti, kuģim no Rīgas ierodoties Ļeņingradā, tika nomainīta visa ledlauža apkalpe. No vecās palika tikai septiņi cilvēki (to starpā, kā saprotat, ari J. Stūrmanis), laikam taču neuzticējās. Nomainīja ari kapteini. (Te tūliņ jāpiebilst, ka «Krišjāni Valdemāru» tā mūžā vadījuši trīs kapteiņi — K- Cērpa, F. Veidners un īsu laiku art P. Maurītis.) «Drošības labad» durvis uz kurtuves telpu tika pastingrāk aizvērtas. Kuģim grimstot, no turienes, protams, nevienam neizdevās izglābties.

Kuģis, uz kura vēlāk uzņēma J. Stūrmani, nogrima 29. augustā. Atkal pelde, līdz kāds velkonis uzņēma ari Jāni Stūrmani. Visu laiku turpinājusies fašistu apšaude. Jūrnieks pat neņemas minēt, cik cilvēku simtus tā ari paņēmusi jūras dzelme.

Ļeņingradā J. Stūrmanis mēnesi strādāja uz velkoņiem, kas Ņevā grieza apkārt lielos karakuģus. Bet tad atkal nelaime — mazpieredzējušie jūrskolu kursanti, viņa darbabiedri, nelaikā iedarbinājuši kādu vinču. Sirmais jūrnieks to vien atceras, kā lidojis Ņevas ūdenī, vinčas sviests. Vēlāk izrādījies, ka kāja lauzta divās vietās.

. . . Cilvēks bilda par zvaigzni. . . Izglābts un gādīgu roku ārstēts, J. Stūrmanis pamazām atlabis. Septiņos ārstēšanās mēnešos vairākkārt bijis

tuvu nāvei. Drausmīgi stāstīt — bet vienreiz — vai nu aiz sāpēm, vai bada — atģidies liku kaudzē, jutis, ka spiež ķermeņi, kas sakrauti virs viņa . . .

Cilvēks pārcietis Ļeņingradas blokādi. Bijis gan sargs uzlidojumu laikā, gan arī gādājis par ģeneratoru, kas devis gaismu hospitāja operāciju zālei.

Rigu Jānis Stūrmanis ierauga tikai 1945. gada 13. janvārī. Ledlauzis «Krišjānis Valdemārs» dzimtos krastus neredzēs nekad. Protams, nāk citu kuģu laiks, progresē tehnika un elektronika, bet smeldzi par pagājību, ko nereti jūtam saskarē ar vecajiem jūrniekiem, laikam nav grūti saprast. Un droši vien tādēļ J. Stūrmaņa acis iedzirkstas tāds kā pārsteigums, kā prieks, kad par viņa dzīvesgaitām kāds ieinteresējas, ka šodienas paaudzēs vairāk kļūst zināms par Krišjāni Valdemāru — gan cilvēku, gan kuģi. Un vecais jūrnieks teic, lai liekot aiz auss šos Valdemāra vārdus:

«Bet mācīties mums jāsāk it nopietni, ja negribam latviešu kuģniecības nākotni zaudēt».

Zinot jūrskolu vēsturi, vietā piebilst, ka tieši pati pirmā K Valdemāra izveidotā jūrskola Ainažos bija visdemokrātiskākā — gan valodas, gan vecuma un izglītības cenza ziņā. Kā šolaik būt? Lai arī kauns, dažviet jāsāk viss no sākuma. Paļausimies uz saviem spēkiem un veiksim to, kas dažam plecam pirms gadiem desmit divdesmit bijis par smagu! Arī K. Valdemāra pieminekļa lietā mūsu republikas galvaspilsētā, ari tirdzniecības kuģa lietā, kas nestu pasaulē latviešu un krievu tautu kvēlā kuģniecības attīstītāja vārdu.

Ledlauža «Krišjānis Valdemārs» modelis katru gaida Rīgas vēstures un kuģniecības muzejā. Jānis Stūrmanis pat savā desmitajā gadu desmita kavējas atmiņās. Vai tiešām dzīvots zem laimīgas zvaigznes? Nu pārdomām laika gana. Galvenais — gūt ticību un pārliecību, ka viņa gājumu turpinās dvēselēs bagāti un garā skaidri cilvēki, jo «prāta gaisma rada kuģniecību un nāk no kuģniecības».

PUBLICISTIKA

VILNIS ZARIŅŠ

LAUPĪTĀJU FILOZOFIJA

(nacionālisma ideoloģija un propaganda)

I. NACIONĀLSOCIĀLISMA IDEOLOĢIJAS VEIDOŠANĀS VĒSTURISKIE APSTĀKĻI.

(Turpinājums. Sakumu sk. 9. nr.)

Pēc nākšanas pie varas (īpaši kopš 1936. gada) vairākums

nacionālsociālistu līderu iedzīvojās lielās bagātībās un sava dzīvesveida ziņā tuvojās lielburžuāzijai — apdzīvoja pilis, greznas savrupmājas un speciāli būvētus dzīvokļus, atpūtās luksuss kūrortos, rīkoja grandiozas viesības uz valsts vai dažādu uzņēmumu un organizāciju rēķina utt.[22] Taču šo aprindu pilnīga saplūšana ar Vācijas monopolistisko buržuāziju līdz hitlerisma sabrukumam vēl nebūt nebija noslēgusies. Grūti noskaidrot, cik lielā mērā nacionālsociālistu kustība savas pastāvēšanas sākumā bija saistīta ar visas vācu lielburžuāzijas un cik ar Bavārijas separātistu politiskajiem mērķiem, kad un ar kādu personu starpniecību Hitlers nodibinājis sakarus ar dažādiem reakcijas spēkiem Vācijā. Droši zināms, ka savas politiskās darbības sākumā Hitlers darbojies galvenokārt armijas propagandas un varbūt arī pretizlūkošanas resoru uzdevumā un saņēmis no reihsvēra vadības subsīdijas NSDAP organizācijas veidošanai.[23] Regulāri kontakti ar reakcionāriem politiskajiem darbiniekiem, sevišķi Bavārijā, Hitleram radās galvenokārt 1922. un 1923. gadā. Ir ziņas, ka 1923. gada 11. martā Hitleram bijusi saruna ar reihsvēra komandieri ģenerāli Sektu.[24] *1923. gada 9. novembra puča sarīkošanai Hitlers saņēma no lielrūpnieka Stinnesa 100 000 zelta mārku, taču ne tieši, bet ar feldmaršala Luden-dorfa starpniecību.*[2o]

Par ietekmīgu valsts aparāta darbinieku atbalstu nacionālsociālisma kustībai liecina niecīgais sods, ko par 1923. gada novembra puča organizēšanu saņēma tā vadītāji, un notiesāto nacionālsociālistu atbrīvošana pirms termiņa. Jāatzīmē, ka Hitlers līdz 1928. gadam nebija Vācijas pavalstnieks un viņa politiskā darbība no Veimāras konstitūcijas viedokļa ļoti apšaubāma, taču jautājums par viņa kā nevēlama ārzemnieka izraidīšanu no Vācijas nekur nav izvirzīts. Personīgi kontakti ar lielajiem Vācijas rūpniekiem un baņķieriem Hitleram radās galvenokārt divdesmito gadu otrajā pusē, un regulāras subsīdijas no monopolistu grupējumiem viņš saņēma, sākot ar 1929. gadu.[26]

Neraugoties uz atsevišķu lielrūpnieku un baņķieru finansiālu atbalstu, nacionālsociālistu kustība vēl 1928. gadā pārdzīvoja smagas ekonomiskas grūtības, jo vairums monopolistiskās buržuāzijas pārstāvju šajā laikā vēl ļoti atturīgi

22 Andr(? François Poncet. Souvenirs d'une ambassade a Berlin. Septembre 1931 .—Octobre 1938. Paris Flammarion, 1946, 10. 1pp.

2:1 André Francois Poncet. De Versailles a Potsdam. Paris. Flammarion 1948, 173. Ipp.

Gerhard Förster (Heinz Helmert/Helmut Otto) Helmut Schnitter. Dt-r preussisch-deutsche Generalstab 1640—1965. Dietz Verlag Berlin, 1966, 186. 1pp. Turpmāk: Der preussisch-deutsche Generalstab.

25 Gerhard Förster (Heinz Helmert/Helmut Otto) Helmut

Schnitter. Der preussisch-deutsche Generalstab . . . 215. Ipp.

[2,1] Gerhard Förster (Heinz Helmert/Helmut Otto) Helmut Schnitter. Der preussisch-deutsche Generalstab . . . 216. Ipp.

vēroja šo politisko ekstrēmistu grupējumu, kura nākotnes perspektīvas bija pavisam neskaidras. Tikai ekonomiskās krīzes gados, kad monopolistu organizācijas tautas revolucionārās kustības aktivizēšanās apstākļos nāca pie atzinuma, ka hitleriešu pseidorevolucionārisms var vislabāk nodrošināt masu politiskās aktivitātes sašķelšanu un dažādās organizācijās apvienotu darbaļaužu uzrtdtšanu cits citam, lai nepieļautu vienotas antikapitālistiskas frontes rašanos, liel-buržuāzija savā kopumā sāka atbalstīt nacionālsociālismu.

Neiedziļinoties jautājumā, jānorāda, ka nacionālsociālismu jau ar pirmajiem tā pastāvēšanas gadiem atbalstīja ne vien Vācijas, bet arī starptautiski reakcijas spēki. Ir ziņas, kas liecina par fašistiskās Itālijas valdības subsīdijām nacionālsociālismam divdesmitajos gados. Pēc neveiksmīgā Minhenes puča 1923. g. vairāki vadošie nacionālsociālisti, to skaitā H. Gērings, atrada patvērumu Itālijā.[12]' Ir ziņas, ka šī puča sarīkošanai Hitlers 1923. g. vasarā Šveicē saņēmis 30 000 vai 50 000 franku no Cehoslovakijas aģentiem, kas acīmredzot šādā ceļā cerēja veicināt Bavārijas sepa-rātismu,[13]

Vācijas tradicionālās valdošās aprindas, īpaši aristokrātija, pret Hitleru izturējās ar nicinājumu līdz pat viņa nākšanai pie varas. Feldmaršals Hindenburgs dēvēja Hitleru par Bohēmijas kaprāli, kas nav derīgs politiskam darbam. Tikai aktīva Vācijas militarizācijas un revanšisma politika, kam simpatizēja vairākums augstāko virsnieku[14], kā arī nesaudzīgā cīņa pret demokrātiskajām organizācijām nodrošināja arī aristokrātisko aprindu atbalstu nacionālsociālismam, kas gan nekad, kā šķiet, nav izvērties savstarpējās simpātijās. Daudzām Vācijas aristokrātu ģimenēm nebija pieņemams nacionālsociālistu rasisms, jo tām bija radniecīgas attiecības ar ebreju finansista aprindām. Ievērojama vācu aristokrātu daļa tiecās restaurēt Hohencollernu dinastijas kundzību Vācijā un ar īgnumu vēroja varas koncentrāciju Hitlera rokās. Nacionālsociālistu veiktie pasākumi «jaunas aristokrātijas» radīšanā, balstoties uz rases pazīmēm, nevarēja veicināt aristokrātu simpātijas pret Hitleru. Tāda pati nozīme, varēja būt nacionālsociālistu dažkārt demagoģisku apsvērumu dēļ akcentētajam plebejismam. Vācijas aristokrātu deģenerēšanos vairākkārt uzsvēris Hitlers.'1" Polemizēdams ar citiem aristokrātiem, Baldurs fon Sirahs noradīja, ka viņš par daudz lielāku godu uzskatot savu piederību Sj4 ***organizācijai, nekā savu piederību aristokrātijai.*** [1] ***Sādi apstākļi palīdz labāk izprast faktu, ka otrā pasaules kara beigās daudzi aristokrātijas pārstāvji aktīvi piedalījās sazvērestības organizēšanā***

pret Hitleru[15]

Kalpošanu monopolistiskās buržuāzijas interesēm nacionālsociālisti maskēja ar skaļām frāzēm, kurās viņi nikni uzbruka citu valstu imperiālistiem un dažkārt arī Vācijas kapitālistiem. To diktēja nepieciešamība rēķināties ar organizāciju biedru šķirisko sastāvu, it īpaši kustības sākuma periodā, kas spieda uzņemt nacionālsociālisma programmā arī krasi antikapitālistiskas prasības.

NSDAP 25 punktu programmā, ko pirmoreiz pasludināja 1920. gada 25. februārī, virkne punktu — no 10. līdz 18. — bija veltīti sociāliem jautājumiem. 10. punkts prasīja, lai katrs Vācijas pilsonis strādātu fizisku vai garīgu darbu vispārības interesēs. 11. punkts prasīja likvidēt visus ienākumu avotus, kas nav gūti ar darbu, 12. punkts paredzēja sekvestrēt visus ienākumus no kara peļņas. 13. punkts — nacionalizēt trestus — uzņēmumus, kuri ieguvuši sabiedrisku raksturu, 16. punkts prasīja līdzdalību lielo uzņēmumu peļņā (ļoti neskaidrā formulējumā), 17. punkts prasīja agrārreformu, nomas maksas atcelšanu par zemi utt.[16]

Nav iespējams pārbaudīt, cik lielā mērā nacionālsociālisti paši ticēja savai ideoloģijai un cik lielā mērā to aukstasinīgi vērtēja kā masu krāpšanas līdzekli. Daži laikabiedri norādīja, ka Hitlers bieži dzīvojis savu iedomu radītā ilūziju pasaulē.[17]

Nacionālsociālisma objektīvā šķiriskā loma — lielburžuā-zijas varas stiprināšana — ne mazākā mērā nebija atkarīga no iespējamām atsevišķu kustības dalībnieku ilūzijām.

Pieaugot varas sagrābšanas iespējām, nacionālsociālistu programmā priekšplānā izvirzījās privātīpašuma aizstāvēšanas prasības. Agrākie 25 punkti gan netika atmesti, taču papildināti ar tādiem paskaidrojumiem, kas būtiski izmainīja to raksturu. Tā, piemēram, paskaidrojumā pie programmas 1930. gada izdevuma norādīts, ka nacionālsociālisms principā atzīst privātīpašumu, ja vien tas godīgi iegūts vai godīgi nopelnīts. Nekādu paskaidrojumu, kas ļautu izprast, ko nacionālsociālisti saprot ar «godīgu» īpašuma iegūšanu, īpaši, runājot par lielām rūpnīcām, raktuvēm utt., programma nedeva. Nacionālsociālistu līderu iedzīvošanās bagātībās un vācu monopolu rīcība okupētajās zemēs liecina, ka šis godīguma jēdziens bija vismaz ļoti elastīgs. Taču programmas paskaidrojumi tiesību uz privātīpašumu atvasināja no strādnieka tiesības rīkoties ar sava darba produktiem, respektīvi, ar pretvērtību, ko viņš par tiem saņēmis. Šādas jēdzienu sajaukšanas nepamatotību pierādījis K. Markss, un šeit nav vajadzības pie tā sīkāk kavēties.

Privātīpašnieka tieksmju augsti morālo raksturu NSDAP

1930. g. izdevuma komentāri pamatoja ar to, ka katram vislabāk garšojot zemenes, kartupeļi un dārzeņi, kas izaudzēti paša

ģimenes dārziņā. Ar šāda rakstura sofismiem praktiski tika anulētas visas programmas agrīnā varianta antikapitā-tistiskās deklarācijas.

Prasību pēc līdzdalības lielo uzņēmumu peļņā programmas 1930. gada izdevums tulkoja tā, ka neesot izdevīgi katram gūt peļņu tikai no viena uzņēmuma. Esot jārūpējas, lai lielo uzņēmumu izstrādājumiem būtu zemas cenas, tad visi gūšot no tiem labumu.

Prasību, lai katrs Vācijas pilsonis strādātu fizisku vai garīgu darbu vispārības labā, 1930. g. izdevuma paskaidrojumi ilustrēja, minot kā paraugu Krupu, Kirdorfu, Tissenu, Mannesmanu, Sīmensu u. c. lielrūpniekus, kas nenogurstoši pūloties sabiedrības labā.

Prasību nacionalizēt trestus 1930. g. izdevuma komentāri attiecināja vienīgi uz tādiem monopoliem, kas būtu pilnīgi pārņēmuši to vai citu nozari. Tā kā katrā nozarē pastāvēja arī monopolos neietilpstoši uzņēmumi, nacionālsociālisti neatrada, ko nacionalizēt.

[32] Sk. V. Kova|s. Sazvērestība pret Hitleru 1944. gada 20. jūlijā. LV1, Rigā, 1961., 22.—25.' Ipp.

[33] Nationalsozialistische Bibliotek. Heft 1. Das Programm der NSDAP und seine weltanschaulichen Grundgedanken von Dipl. Ing. Gotfried Feder. 25—40 Auflage, 212—200 Tausend. Verlag F. Eher Nachf. G. m. b. H. München 2 NO, 20. — 21. Ipp.

[34] Hermann Rauschning. Hiller m'a dit. Cooperation. Paris, 1939, 227. Ipp.

Programmas 17. punkta prasībai izdarīt agrārreformu un likvidēt zemes nomu Hitlers jau 1928. gada 13. aprīlī bija pierakstījis papildinājumu, kurā paskaidroja, ka šis punkts esot vērsts vienīgi pret ebreju zemes spekulantu sabiedrībām, lai cīnītos par to konfiskāciju bez atlīdzības,[18]

Nacionālsociālisma kustības vadītāju nostāja sociālajos jautājumos ilgu laiku bija ļoti divdomīga. To jūtami ietekmēja arī ikreizējais, kaut gan parasti neapzinātais šķiru spēku samērs partijas iekšienē. Fašisma kustības vadītājiem nācās rēķināties ar faktu, ka, sākoties ekonomiskajai krīzei, 1929. gadā, NSDAP rindās ieplūda daudz strādnieku. Tie gan vairākumā gadījumu nebija ar proletārisku izcelšanos, bet gan galvenokārt bijušie sīkburžuāzijas un kalpotāju ģimeņu piederīgie, kas bija izauguši marksismam naidīgā vidē un tikai saimniecisko grūtību dēļ nonākuši strādnieku šķiras rindās. Taču, lai gan šo aprindu jauno strādnieku, kā arī bijušo karavīru apziņa bija piesārņota ar reakcionārām, galvenokārt šovinistiskām, idejām objektīvi viņu sabiedriskais stāvoklis spieda viņus piedalīties šķiru cīņā pret kapitālistiem. NSDAP augstākā vadība visos jautājumos, kas skāra strādniekus, centās aprobežoties ar tukšu demagoģiju. Taču rūpnīcās strādājošo nacionālsociālistu lielā politiskā aktivitāte apstiprināja to vācu fašistu vadošo darbinieku pozīcijas, kuri neticēja iespējai iegūt ietekmi masās

vienīgi ar demagoģiskiem lozungiem un prasīja «konstruktīvu» strādnieku politiku. Aktīvākie šā virziena pārstāvji NSDAP bija fon Raventlavs, G. Štrasers un J. Gebelss.[M']

1925. gadā Vācijas uzņēmumos tika izveidotas NSDAP šūnas (Nation-sozialistische Betriebszellenorganisation). Tās uzņēmumos tika izmantotas galvenokārt kā triecien-vienības un art kā šantāžas līdzeklis pret tiem fabrikantiem, kas neatbalstīja fašistus. Nacionālsociālistu šūnām uzņēmumos bija aizliegts pildīt arodbiedrību funkcijas, taču to biedriem bija atļauts darboties pastāvošajās arodbiedrībās.[19]

Antikapitālistiskie noskaņojumi, bieži sastopami NSDAP uzņēmumu šūnās, dažkārt ietekmēja arī vācu fašistu deputātus reihstāgā. Tā, piemēram, 1930. gada 14. aprīlī NSDAP reihstāga frakcija iesniedza reihstāgā likumprojektu nacionalizēt bankas. Tikai pēc tūlītēja Hitlera pieprasījuma frakcija atsauca šo priekšlikumu. Pēc šī notikuma nacionālsociālisti vairs nekad nav ierosinājuši, ne arī veikuši kādu nacionalizāciju.[20]

1931. un 1932. gadā daudzi strādnieki pameta nacionālsociālistu organizācijas. Partijas politiku arvien vairāk noteica vienīgi lielburžuāziskās organizācijas darbinieki, sevišķi H. Gērings. Šajā laikā arī monopolistu aprindās sāka nopietni izskatīt jautājumu par varas nodošanu Hitleram. Galvenais nosacījums, ko lielburžuāzijas pārstāvji izvirzīja nacionālsociālistiem, bija atbrīvoties no tā dēvētā «kreisā» spārna un konsekventi nostāties kapitālisma pusē.

Jau 1930. gada 7. jūlijā Hitlers izslēdza no partijas Oto Štraseru, kas bija atbalstījis streiku.[21] *Vairāki darbinieki, kas agrāk Hitlera sociālajai demagoģijai bija ticējuši, tagad paši aizgāja no kustības. 1932. gada beigās, lai nolīdzinātu sev ceļu uz varu, nacionālsociālistu līderi likvidēja savu «kreiso» spārnu. 1932. gada 8. decembrī no visām vadošām funkcijām tika atbrīvots galvenais šā virziena pārstāvis Gregors Štrasers. Josefs Gebelss ātri pārorientējās un pieslējās valdošajam virzienam partijā. Arī nacionālsociālistisko uzņēmumu šūnu organizators Muhovs apliecināja bezierunu padevību Hitlera politikai, taču drīz mīklainos apstākļos gāja bojā.*[22] *Nacionālsociālistu «kreisā» spārna likvidācija neizraisīja nekādu vērā ņemamu reakciju ierindas biedru vidū.*

Pēc varas sagrābšanas svarīgākais nacionālsociālistiskā režīma pasākums savu sociālo funkciju noskaidrošanā bija

1934. gada 30. jūnija notikumi, kas vēsturē iegājuši ar nosaukumu «garo nažu nakts». Naktī uz 30. jūniju un divās turpmākajās dienās tika nogalināti tie nacionālsociālistiskās kustības darbinieki, kas nebija bez ierunām piekrituši orientācijai vienīgi uz monopolistisko buržuāziju vai arī kam bija citāda rakstura

domstarpības ar Hitleru.

Nedemokrātiskie nacionālsociālistiskās partijas uzbūves principi deva iespēju tās vadītājiem nerēķināties ar ierindas biedru noskaņojumu un šķiriskajām interesēm. Sim pašam nolūkam kalpoja aklas disciplīnas, vadoņa kulta un fanātisma ieaudzināšana partijā un ar to saistītajās organizācijās. Arī daudzās kampaņas, kas prasīja ierindas biedru spēku maksimālu sasprindzinājumu, neatstāja viņiem laiku un enerģiju citu iespaidu iegūšanai un veicināja viņu pārvēršanu vadošās virsotnes gribas nedomājošos izpildītājos.'"

Lai gan nacionālsociālistu antikapitālistiskā demagoģija turpinājās visā viņu kundzības periodā, sākot ar 1934. gada otro pusi, viņu nostāja pret dažādām Vācijas šķirām un sabiedriskām aprindām kļuva nepārprotama. Sajā laikā visu citu Vācijas politisko virzienu aktīvie darbinieki jau bija vai nu iznīcināti, vai arī atradās koncentrācijas nometnēs vai emigrācijā, masas bija nacionālsociālistu demagoģijas un asiņainā terora demoralizētas, tādēļ lielburžuāzijas ekonomisko kundzību un izšķirošo ietekmi politikā vairs neviens nevarēja apdraudēt.

1934. gada otrajā pusē un turpmākajos gados nacionālsociālisti savas kundzības uzturēšanai arvien plašāk izmantoja no iepriekšējā režīma mantoto armiju un policiju, neizdarot nekādus būtiskus grozījumus to struktūrā un saglabājot to pamatkadrus. Nacionālsociālistu nedalītā pārziņā atradās vienīgi 1933. g. aprīlī izveidotā Gestapo.

Nacionālsociālistu triecienvienības šajā pašā laikā tika reorganizētas un to nozīme politikā aprobežojās ar Hitlera pavēļu aklu izpildīšanu. Pēc «garo nažu nakts» ieceltais SA štāba priekšnieks Lutze izteicās, ka turpmāk SA *nebūs masu organizācija un tajā varēs darboties tikai nacionālsociālistu partijas biedri.*

«Es vairāk vēlētos nelielu, taču labi apmācītu, ticībā stipru un vadonim fanātiski uzticamu cīņas vienību, nekā tādu S/4, *kas mēģinātu imponēt ar savu masu . . .» viņš norādīja*

1935. gada 16. aprīlī.[2]

Vācijas ārpolitikā šķiru demagoģijai bija maza vērtība. Te nacionālsociālistu sociālā loma izpaudās Pretkominternes paktā, Vācijai iejaucoties Spānijas pilsoņu karā un nostājā pret dažādām šķirām okupētajās zemēs. Līdz ar hitleriešu varas nostiprināšanos un valsts remilitarizāciju Vācija pakāpeniski kļuva par visas pasaules reakcijas centru un galveno draudu Eiropas tautu mieram un eksistencei. Vācijas strādnieku šķirai nacionālsociālisma uzvara nozīmēja visu sociālo iekarojumu zaudēšanu, asiņainu teroru pret visiem, arī reformistiskiem strādnieku kustības darbiniekiem un ievērojamu darba intensitātes pieaugumu. Apstāklim, ka pēc 1933. gada Vācijā samazinājās bezdarbs, nebija tieša sakara ar

nacionālsociālistu politiku. Beidzoties 1929.— 1933. g. krīzei, nodarbinātība pieauga visās attīstītākajās kapitālistiskajās valstīs, turklāt vairākumā zemju strādnieki, izmantojot konjunktūras uzlabošanos, izcīnīja darba algas palielinājumu un citas priekšrocības, kamēr Vācijā tas nebija iespējams. Ar lielu reklāmas troksni būvētie atpūtas centri strādniekiem tika plānoti kā lazaretes kara vajadzībām, strādnieku ekskursiju kuģi un «Volkswagen» automobiļi tika konstruēti, vadoties no viņu militārās izmantošanas

[11] Hermann Rauschning. Hitler m'a dit. Cooperation. Paris, 1939, 208. Ipp. ■[2] Gerd Rühle. Das Dritte Reich. Das dritte Jahr. 1935. Hummelverlag Berlin, 1936, 77.-78. Ipp.

[43] Walter Ulbricht. Der faschistische deutsche Imperialismus (1933— 1945). Dietz Verlag Berlin, 1956, 31.—55. Ipp.

viedokļa.[43] Attiecībā uz zemniecību nacionālsociālismam bija daudz utopisku ilūziju. Nacionālsociālisma ideoloģijā zemniecībai veltīts daudz jūsmīgu frāžu. Sevišķi tika slavētas zemnieku rasiskās īpašības un patriarhālo attiecību paliekas zemnieku ģimenēs.

īstenībā cietās cenas lauksaimniecības ražojumiem un zemkopju darba sīkumainā reglamentācija nozīmēja zemniecības pakļaušanu monopolistiskajam kapitālismam, kas ar zemo pārtikas cenu palīdzību tiecās samazināt strādnieku darbaspēka vērtību un daļu Vācijas militarizācijas izdevumu šādā kārtā uzvelt arī zemniecībai.

Sīkburžuāzija pēc nacionālsociālisma nākšanas pie varas saimnieciski tika pilnīgi pakļauta lielburžuāzijai, galvenokārt ar 4 gadu plāna palīdzību, kas tika izstrādāts un realizēts vienīgi lielo monopolu interesēs.

Tajā pašā laikā sīkburžuāzijas ilūzijas, ka tai būs iespējams uzlabot savu stāvokli Vācijas iekarojumu rezultātā, tika uzturētas un attīstītas visā fašisma kundzības periodā.[23]

Pēckara gados vēsturnieki daudzkārt izvirzījuši jautājumu, vai Hitlers bijis ideāls vācu monopolu gribas īstenotājs. Skatoties no vairāku gadu desmitu distances un it īpaši, ņemot vērā nacionālsociālisma režīma galu un rezultātus Vācijā, daudzi no viņiem devuši negatīvu atbildi. Taču nedrīkst aizmirst, ka 30. gadu sākumā vācu lielburžuāzijai nebija izvēles. Visas tradicionāli konservatīvās komiju valdības izrādījās nespējīgas tikt galā ar tautas masu revolucionāro kustību. Nacionālsociālisti turpretim ne vien sagrāva strādnieku organizācijas, gan revolucionārās, gan reformiskās un visus dažāda rakstura demokrātiskos institūtus Vācijā, tādējādi stabilizējot lielburžuāzijas varu, bet ari radīja iespēju monopoliem krasi palielināt peļņu.[24] Nacionālsociālistu otrā pasaules kara gatavošanas un izraisīšanas politika tieši atbilda vācu monopolistiskās buržuāzijas avantū-ristiskajām pasaules pārdalīšanas tieksmēm.

Protams, līdzās galvenajām, fundamentālajām problēmām, kuru risināšanā lielo monopolu intereses sakrita, bija arī daudzas otršķirīgas, kur tās nesaskanēja un pat bija pretrunīgas. Ne visas monopolistu grupas vienlīdz guva peļņu no tautas saimniecības militarizācijas. Nacionālsociālistu īstenotā saimniecības autarhizācija un reglamentācija dažām no tām sagādāja ievērojamas neērtības. Otrā pasaules kara gados vācu kapitāli visās antihitleriskās koalīcijas un daudzās citās zemēs tika sekvestrēti. Taču nacionālsociālistu politika bija izdevīga vācu monopolistiskajam kapitālam kopumā, tādēļ līdz pat kara beigu posmam vācu lielburžuāzija vienprātīgi atbalstīja nacionālsociālismu un saprotoši raudzījās uz dažādām hitleriešu «ekstravagan-cēm» masu krāpšanas vai terorizēšanas nolūkos.

Šādā kontekstā labi saprotams raksturojums, ko vācu lielrūpnieks Krups devis pēc kara par savām attiecībām ar Hitleru: *Einem geschenkten Gaul sieht man nicht in's Maul* ***— dāvinātam zirgam zobos neskatās.***[25] ***Pie šī raksturojuma jāpiebilst vienīgi tas, ka nacionālsociālistu organizācijas jau ilgi pirms nākšanas pie varas uzturēja galvenokārt lielburžuāzijas atbalsts.***

Savu sociālo lomu arī sev ļoti labvēlīgajos sociālpolitiskajos apstākļos nacionālsociālisma kustība varēja veikt, vienīgi izveidojot stingri centralizētu terora organizāciju sistēmu un plaši izvēršot demagoģisku propagandu.

ˆ MĀRIS GRĪNBLATS ˆ

PĀRBŪVE UN NACIONĀLAIS JAUTĀJUMS

Ir cilvēki, kas nacionālā jautājuma pētīšanai veltījuši visu dzīvi, tāpēc mans mēģinājums izteikties par tik sarežģītu problēmu var tikt novērtēts kā paškritikas trūkums. Centīšos sevi ierobežot ar vienu jautājumu, kuram šobrīd ir pasaules uzskata nozīme, bez kura noskaidrošanas neviens cilvēks nevar sevi orientēt pasaulē. Un, proti, vai pievēršanās nacionālajam — vienalga, kādā formā tas arī notiktu — kā iestāšanās par dzimtās valodas tiesību paplašināšanu, nācijas pagātnes pilnīgāka apzināšana, nācijas pamatdaļas apdzīvojamās vides aizsardzības aktualizēšana utt. — nenonāk pretrunā ar šķirisko, sociālistisko, ar to, kas gadu desmitiem uzsvērts par galveno kritēriju cilvēku rīcības progresivitātes izvērtēšanai? Vai pastiprināta uzstāšanās par nacionālās valodas, kultūras, teritoriālās un organizatoriskās patstāvības saglabāšanu arī nākotnē, t. i., nacionālu atšķirību saglabāšana, ir savienojama ar ce|u uz vispārēju vienlīdzību, vai norobežošanās var sadzīvot ar kolektīvismu, vai pievēršanās nacionālajām vērtībām, neatkarīgi no šīs daudzveidīgās un neviendabīgās kustības pārstāvju subjektīvajiem nolūkiem, nav buržuāziskās restaurācijas vismaz netieša veicināšana?

Sis temata sašaurinājums vienlaicīgi prasa arī tā paplašinašanu. Nevar runāt par nāciju attiecibam šodien, nerunājot par kultūras, izglītības, politikas, ekonomikas stāvokli. Jāpēta ne tikai mūsdienu nacionālo attiecību tendence, bet arī sociālisma būtība un nevis tikai tās atsevišķas izpausmes dažādos laikos un valstīs. Nevar runāt par nacionālo attiecību attīstību, ja nerunā par sabiedrības attīstību, bet tā nav bez virziena, bez attīstības kritērija, mēra. Pēdējais ir skaidrs tikai tad, ja ir augstākais mērķis — ideāls, vērtība, kurai savu dzivi pakļauj atsevišķi cilvēki. Tāpēc sākumā izvirzītais jautājums ir apakšjautājums jautājumam par templi un ielu, kas uz to ved.

Valsts sociālisms nav radījis tādas jaunas vērtības, kas ne tikai saliedē daudzus cilvēkus, bet ari atklāj tiem visas sabiedrības — ne tikai valsts — tālākvirzlbas perspektīvas. Tādu vērtību kā ģimene, nācija, cilvēce (tās izvirza A. Guliga) pacelšana pāri ikdienas lokālajiem — ekonomiskajiem, sabiedriskās kārtības uzturēšanas — mērķiem nebūtu atpakaļrāpulība, jo ne kapitālismā, ne pirms tam šis vērtības nekad nav bijušas valdošās. Labākajā gadijumā to iracionālās formas. Nāciju atšķirību saglabāšana ir pretrunā ar valsts sociālismu, taču vai pēdējais ir vienīgais iespējamais sociālisma variants? Sociālisma attīstība, kā jau jebkura attīstība, nevar būt kvantitatīvs process, bet gan jaunas kvalitātes iegūšana — sociālistiskās valsts pārvēršanās no sabiedrības kunga par šis sabiedrības iekšienē esošo

citu sfēru un sociālo slāņu līdzvērtīgu partneri, kurš neatrodas nekādā īpašā, privileģētā stāvokli. Tomēr sociālistiskā valsts nedrīkst būt sabiedrības kalps, jo tieši šajā funkcijā, un nevis atsevišķu cilvēku subjektīvajās īpašībās, slēpjas varas uzurpācijas briesmas. Ja kalps, kurš nolīgts, lai atvieglinātu dzīvi kungam, pārņem visā pilnībā kādas sabiedriskas funkcijas veikšanu, tad tas ari monopolizē šo funkciju. Tā k|ūst par kalpa dabisku privilēģiju. Tai pašā laikā kungam attiecīgā spēja (šeit: sabiedrības pārvaldīšana) atrofējas, viņš kļūst atkarīgs no kalpa. Kalps viņu paverdzina. Tāpēc mēģinājums pārvērst sociālistisko valsti vai partiju par kādas šķiras vai visas sabiedrības kalpu ir ceļš uz elli.

NACIONĀLĀ JAUTĀJUMA SAASINAJUMS

nav radies šodien. Saasinājums nobrieda valsts sociālisma kundzības laikā, kad nacionālo atšķirību aktīva saglabāšana nonāca pretrunā ar politiskās un ekonomiskās vadības centralizāciju. Nacionālais nonāk pretrunā nevis ar sociālismu vispār, bet «ekonomismu», ja vien pēdējo neizprot šauri, bet kā jau ilgi pirms 1917. gada izveidojušos mērķorientācij u sistēmu. Viens no ekonomisma kā pasaules uzskata principiem ir nāciju sajaukšanās un saplūšana, lai garantētu maksimāli labvēlīgus apstākļus ražošanas nepārtrauktai augšupejai. Interesanti, ka nāciju saplūšanu vienotā padomju tautā kā kritēriju virzībai uz komunismu propagandēja tieši tajā laikā (60.—70. g.), kad pat paša sociālisma izmainīšana nebija iespējama, kur nu vēl komunisma celtniecība.

Domājot par latviešu tautas gaitām zemes virsū, jāņem vērā, ka antidemokrātiska pārvalde vissmagāko iespaidu atstāj tieši uz mazajām nācijām. Tās cieš ne tikai no šķiru pretstatiem, bet arī no nāciju nevienlīdzības. Krievijas impērija šajā ziņā pirmajai sociālistiskajai valstij atstāja bēdīgu pieredzi. Cars un muižnieku absolūtais vairākums bija krievi. Armija, policija un ierēdniecība komandēja krievu mēlē, arī izglītības sistēmā valdīja krieviskais gars.

Vēsture par tiem laikiem runā vienpusīgā valodā. Tiek atmaskoti vācu, zviedru, po|u, feodāļu iekarojumi un to sekas Baltijā, Ukrainā u. c., bet gandrīz nekas tāds nav dzirdams par krievu cariskās lielvalsts karagājieniem uz Sibīriju, Vidusāziju, Aiz-kaukāzu vai Baltiju. Skaidrs, ka šos iekarojumus noteica ne jau krievu mužiku intereses, bet gan cariskās impērijas ambīcijas. Vai tāpēc tā nav iekarošana, bet draudzīgo un radniecīgo teritoriju «pievienošana», ja ekspluatatori atnācēji pakļāva ne tikai darba tautu, bet ari vietējos (bet Baltijā pat ne vietējos) ekspluatatorus? Šādi jautājumi ir jāizvirza, un ne jau tāpēc, lai apvainotu krievu tautu. Ari Rietumu imperiālisti Āfrikā, Indijā u. c. pakļāva ne tikai vietējos darba cilvēkus, bet ari valdnieciņus, feodāļus, kas paši apspieda savas tautas un ciltis. Vai Rietumu imperiālistu darbība kļūst progresīva no tā, ka viņi cīnījās

pret pašām briesmīgākajām vietējo tautu (precīzāk — valstu) paražām — piemēram, cilvēku upurēšanu?

Nav jāaizmirst, ka PSRS teritorijā dzīvojošo tautu sociāli ekonomiskā vienotība vēsturiski veidojās nevis tuvinoties šo tautu darbaļaudīm, bet krievu imperiālistu agresīvās politikas rezultātā. Nav pamata apgalvot, ka šis apstāklis neatstāj iespaidu uz šī milzīgā, daudzas tautas apvienojošā reģiona tālākās attīstības īpatnībām. Tikai reakcionārā ģeopolitika attaisno valstiski organizēto lielo tautu dabiskās tiesības izplesties, līdz ceļā stāsies jūra, kalni vai cita, līdz zobiem apbruņota liela tauta.

Jāpiebilst, ka nedz Markss, nedz Engelss nekad neizteicās cildinoši par Krievijas imperiālistisko ārpolitiku. Iespējams, tāpēc 50 sējumu Marksa un Engelsa Kopotajos rakstos nav atradusies vieta darbam «18. gadsimta diplomātijas slepenā vēsture», jo tajā Markss Krievijas vēsturi traktē ne gluži tā, kā māca mūsu vēstures zinātne, (kura taču stingri balstās uz marksistiski ļeņinisko metodoloģiju?).

Daudzus gadu desmitus ne viens vien krievu kņazs, cars, karavadonis ir attēlots vienpusīgi rožainās krāsās. Un ne tikai oficiālajā vēsturē un mācību grāmatās, bet ari filmās un populārajā literatūrā, kuras daudz tiešāk iedarbojas uz masu apziņu. Acis krīt ari tas, ka Āfrikas, Āzijas tautu un Amerikas pirmiedzīvotāju pretošanās eiropiešu kolonizatoriem, kaut ari parasti vietējo tautu ekspluatatoru slāņu pārstāvju vadīta, ir vērtēta un apgaismota no diametrāli pretējām pozīcijām nekā atsevišķie Krievijas impērijas malieņu tautu un to virsslāņu mēģinājumi pretoties divga Ivainaj am ērglim.

Tāda attieksme ir gan neobjektīva, gan aizvainojoša un iegūst neapgāžamu pamatu vienīgi tad, ja pieņem tēzi par krieviskā iedzimto progresivitāti. Vai kāds brīnums, ja šāda piemēra gaismā daļa latviešu paslepšus dara to pašu, ko mūsu lielie kaimiņi atklātībā, t. i., iztēlo vienpusīgi rožainā gaismā atsevišķus vēstures periodus un personības.

Un kā lai kvalificē (par internacionālismu vai nacionālšovinismu?) faktu, ka viena no sociālistiskas republikas galvaspilsētas centrālajām ielām ir nosaukta gāztās ekspluatatoru šķiras pārstāvja vārdā. Nemaz nešaubos, ka līdzīgā vietā un laikā esoša pulkveža Kalpaka vai prezidenta Ulmaņa iela tiktu vērtēta vienīgi kā nacionālisma izpausme. Kādēļ divi dažādi mēri?

1922. gada 31. decembrī Ļeņins rakstīja: «Jāprot atšķirt apspiedējas nācijas nacionālismu no apspiestas nācijas nacionālisma, lielas nācijas nacionālismu no mazas nācijas nacionālisma.» (Raksti, 36. sēj., 554. Ipp.) Vai te Ļeņins domā carisko Krieviju? Nē, uzsvērdams lielo nāciju varmācību, Ļeņins apgalvo, ka lielas nācijas «internacionālismam jāizpaužas ne tikai nāciju formālās vienlīdzības ievērošana, bet arī tādā nevienlīdzībā (pasvītrojums mahs. — M. G.), kur apspiedēja nācija vai lielā nācija kompensētu to nevienlīdzību,

kāda dzīvē izveidojas faktiski». Tada ir «patiesi proletāriska attieksme pret nacionālo jautājumu». Lielas nācijas proletārietim «vajadzīgs ar savu ieturēšanos vai ar savu piekāpšanos attiecībā pret cittautieti tā vai citādi kompensēt to neuzticību, tās aizdomas, tās pārestības, ko vēsturiskajā pagatnē viņam nodarījusi «lielvalstiskās» nācijas vadība» (555. 1 pp.). «Labak pārsālīt piekāpības virzienā un humānismā pret nacionālām mazākumtautībām nekā piemest šīs sāls par maz» (556. Ipp.). Lūk, Ļeņina ieteiktā šķiriskā (proletāriskā) pieeja lielo un mazo nāciju attiecību jautājumam, kuru viens otrs, kas citiem mll aizrādīt par šķiriskas pieejas trūkumu nacionālajā jautājumā, izliekas nezinām vai arī, varbūt, uzskata par novecojušu.

Tatad Ļeņina nacionālā politika paredzēja internacionālismu, kas ietver zināmu nevienlīdzību par labu mazajām nācijām. Ka izpaudās lielās nācijas piekāpšanās pēcrevolūcijas perioda? Gandrīz visa līdzšinējā sociālismā vēsture veidojusies demokrātijas deficīta apstak|os. Vara piederējusi tautai vairāk nosaukuma pēc. Reāli tā no padomēm nonākusi izpildvaras, tās dažādo specializēto orgānu rokās. Ir pastāvējis birokrātiska centra un darbaļaužu perifērijas pretstats, kurš, kaut ari nedaudz, atbilst krievu un pārējo nacionalitāšu pretstatam, it sevišķi, ja ņem vērā krievu valodas un krievu politiskās kultūras ietekmi dažādos valsts institūtos, sevišķi armijā, iekšlietu un drošības orgānos. Pārvaldes specifika ir tā, ka par darba objektu kļūst vadāmie cilvēki, tāpēc pārvalde reāli lietojamās krievu valodas dēļ krieviem ir gan kulturālas, gan psiholoģiskas priekšrocības ieņemt vadošus amatus, kā arī tiekties pēc tiem.

Latviešu nācija gandrīz vienmēr bijusi vadāma nacija. Atradusies vācu, poļu, zviedru, bet pēdējos gadsimtos galvenokārt krievu (precīzāk — šo nāciju valdošo šķiru) pakļautībā. Ekspluatācijas psiholoģiskie aspekti ir nepētīts lauks, tāpēc nevar apgalvot, ka apspiestajai tautai visvairāk sāp tās radītā virsprodukta atsvešināšana, nevis ikdienas dzīves policejiski ierēdnie-ciska reglamentācija, kas izpaužas ne bez noteiktas nācijas valodas un paražām. Protams, nav pieļaujams ignorēt ne to, ka lielās nācijas vairākumu antagonistiskā sabiedrībā veido apspiestie slāņi, nedz arī to, ka tautu žņaudz arī mazo nāciju «izredzētie» slāņi.

Kādas šķiras interesēm atbilda staļinis-kie Ļeņina nacionālās politikas izkropļojumi? Vai var teikt, ka Staļina un viņa aparāta politika kopumā atbilda proletariāta šķiriskajām interesēm (tas, ka tā bija pretrunā ar zemniecības un inteliģences objektīvajām interesēm, kļūst arvien skaidrāks, pagātnes faktiem iznākot dienas gaismā)? Jāatgādina, ka atsevišķas proletariāta daļas — kaut vai nospiedoši lielākās — subjektīvā pārliecība par Staļina režīma pareizību nav jājauc ar šķiras objektīvajām interesēm. Tad jau, vērojot vācu tautas pirmskara gadu neprātīgo jūsmu par Hitleru, varētu apgalvot, ka viņa

politika atbilda vācu strādnieku un zemnieku objektivajām interesēm. Tāpēc teikt, ka Staļina avantūristiska ārpolitika, inteliģences izretināšana, padomju un tautas kontroles reāla likvidēšana, zemniecības badināšana, spiegu mānijas neprātīga uzpūšana izteica proletariāta kā šķiras intereses, nozīmē proletariāta apmelošanu, nozīmē iztēlot to par kādu monstru, kas sevi neprot atbrīvot citādāk kā vien grūžot nāvē citus sociālus slāņus, pats savus apzinīgākos pārstāvjus un vispirms jau tos, kas bija Cīnījušies par proletariāta — un ne tikai — atbrīvošanu no buržuāziski muižnieciskās ekspluatācijas.

Kas tad ir valsts sociālisms? Tas ir valsts kā šķiras, vienkārši sakot, birokrātijas, kundzība pār strādniecību, zemniecību un inteliģenci.

Staļina politika vistiešāk atbilda «valsts— šķiras» (šo terminu lieto daži, seno un viduslaiku impērijas pētošie, padomju vēsturnieki) objektīvajam interesēm.

Nevar nepievērst uzmanību tam, ka latviešu nācijas likteni noteica arī

1940. gads

un iekļaušanās PSRS sastāvā galēji antidemokrātiskos apstākļos. 1940. gada vasarā ievērojama boļševiku — pirmās sociālistiskās valsts dibinātāju — daļa jau atradās zem zemes kā imperiālistisko valstu spiegi un kaitnieki. Nežēlastībā vispirms bija krituši ļeņinieši, no kuriem daudzi 10—20 gadus nelegālos apstākļos bija cīnījušies pret darbaļaužu ekspluatāciju. Ko tādos apstākļos varēja cerēt tauta, kas beidzamos gados bija atradusies nedemokrātiskā režīma varā, kurš turklāt bija orientējies uz Lielbritāniju — Vācijas sāncensi? Bet Vācija tad tikko— 1939. gada 28. septembri, pēc Polijas likvidēšanas — bija noslēgusi miera līgumu par «draudzību un robežām» ar PSRS. Vai PSRS neuzticība neatkarīgās Latvijas politiskajai, it kā fašistiskajai vadībai gluži nevilšus netika attiecināti uz visu latviešu tautu pirmskara represiju laikā, t. sk., likvidējot arī Sarkanās Armijas teritoriālo korpusu kara pirmajās dienās, kas tikai pastiprināja daudzu latviešu nespēju orientēties 1941. gada vasaras notikumos?

Nevajag piemirst ari to, ka no Padomju Savienībā 20.—30. gados dzīvojošajiem latviešiem — Oktobra revolūcijas un pilsoņu kara cīnītājiem ar lielu pieredzi partijas, militārā un saimnieciskā darba pieredzi, kuri butu varējuši uzņemties padomju republikas vadību, lielākā daļa jau bija iznīcināti vēl pirms 1940. gada.

Nav pacelts arī noslēpumainības plīvurs ap 1939.—40. gada starptautiskajiem notikumiem. Vismaz tie, kas lasijuši ārlietu tautas komisāra Molotova runas PSRS Augstākas Padomes sēdēs minētajos gados, nedomā, ka viss būtu skaidrs. Staļina 60. dzimšanas dienas atzīmēšana Berlīnē trīsdesmit devītā gada decembri, «draudzības» līguma slēgšana ar fašistisko Vāciju pec Polijas likvidēšanas, kuru, ja

var ticēt Molotova oficiālajam paziņojumam, izsauca Vācijas un Padomju Savienības armiju «īsie sitieni» tai. Ari Ribentropa sagaidīšana Maskava abu valstu karogiem rotātaja aerodroma. Varda «fašisms» lietošanas aizliegums padomju presē 1939.—41. gadā (līdz kara sākumam). Molotova apgalvojums, ka ir «ne tikai bezjedzigi, bet ari noziedzigi vest karu par «hitlerisma iznicināšanu», ka «stipra Vācija ir nepieciešams nosacījums stabilam mieram Eiropā», ka PSRS izejvielu pārpalikumu pardošana Vacijas rūpniecības vajadzibam ir pilnīgi PSRS — tās tautsaimniecības un aizsardzības — interesēs. Tas viss ir bijis.

Vēl daži fakti par staļinisko ārpolitiku attiecība pret nelielajam kaimiņu buržuāziskajam valstim. Vel 1939. gada 17. septembri PSRS speciāla nola solīja neitralitātes politiku attiecība pret tam. 31. oktobra runā Augstākaja Padomē Molotovs paziņoja, ka ir noslēgti savstarpējas palīdzības pakti ar Baltijas valstīm par savstarpēju militāru palīdzību, ja uzbruktu kā-

da trešā valsts. Viņš uzsvēra, ka šie pakti nenozīmē iejaukšanos šo valstu lietās, bet stingri noteic parakstītāju valstu suverenitātes neaizskaramību un neiejaukšanos to lietās, balstās uz otras puses valstiskās, sociālās un ekonomiskās struktūras cienīšanu. Visbeidzot, paskaidroja, ka tenkošana par padomju radīšanu Baltijas valstis ir izdevīga tikai mūsu kopīgajiem ienaidniekiem. Tad pat kā «tīri izdomājumi un meli» tiek raksturotas «pasakas, ka PSRS no Somijas pieprasot» sev Viborgu un Lādogas ezera ziemeļdaļu (lasītājs pats var paskatīties kartē).

Jau nākamā gada 29. martā, pēc asiņainā Somijas kara Molotovs ziņo, ka līgumu izpildīšana ar Baltijas valstīm risinās apmierinoši un to neatkarība un patstāvība nav cietusi. Toties 1. augusta runā pēc vēsturiskajiem jūnija notikumiem Baltijā viņš jau atzīst, ka noslēgtie pakti nedeva pienācīgos rezultātus. Baltijas valstis pastiprinājušas naidīgu un slepenu darbību pret PSRS (atcerēsimies, ka atbilstoši tālaika oficiālajai versijai rietumvalstu spiegi bija burtiski pārplūdinājuši PSRS valsts augstākās iestādes un šis fakts no varas orgānu puses neprasīja nekādus juridiskus pierādījumus), rupji pārkāpušas paktu, tādēļ padomju valdība prasījusi mainīt šo valstu valdību sastāvu un ievest to teritorijās Sarkanās Armijas papildu vienības. No teiktā katrs pats var spriest par sta|iniskās ārpolitikas konsekvenci. Saskaņā ar Molotova 1. augusta runu atkrīt arī atsaukšanās uz Vācijas draudiem Baltijai, jo tjek noliegtas iespējamās nesaskaņas starp Vāciju un PSRS, bet tas ir viens un tas pats, ja reiz Padomju Savienībai bija pakts par militāru palīdzību Baltijas valstīm uzbrukuma gadījumā kādai no tām. Vēl vairāk, ārlietu tautas komisārs uzsver, ka PSRS un Vācijas «draudzīgo attiecību pamatā nav

konjunktūras rakstura apsvērumi, bet PSRS un Vācijas valstiskās pamatintereses». (Šeit un iepriekš sk. «PSRS Tautas Komisāru Padomes priekšsēdētāja un Ārlietu Tautas komisāra b. V. M. Molotova ziņojumi par Padomju Savienības ārējo politiku». Sabiedrisko un ekonomisko rakstu apgādniecība, Rīgā, 1941.) Un tas ir teikts pēc tam, kad Vācija sabradājusi 7 Eiropas valstu neatkarību!

Es, protams, labi apzinos atšķirību starp buržuāziskas valsts un sociālistiskas valsts interesēm, taču nevaru nepamanīt, ka šajā gadījumā ieviest pienācīgu kārtību buržuāziskā valstī ieradās pārstāvji no tādas sociālistiskas valsts, kurā pastāvošā kārtība bija nonākusi asā pretrunā ar sociālisma sākotnējiem — ļeņiniskaj iem — ideāliem. Tādēļ pat atkrīt hipotēze par iespējamo revolūcijas eksportu. PSRS bija uzvarējusi birokrātiskā kontrrevolūcija un revolūciju tā ne tikai nevarēja, bet arī negribēja eksportēt.

1917. gada revolūcija Krievijā pavēra ceļu sociālisma ļeņiniskajam etapam, kuru nomainīja kontrrevolūcija. Cik demokrātiski, atbilstoši Latvijas darbaļaužu interesēm, varēja notikt jaunās valdības izveidošana 1940. gada jūnijā, ja notikumu virsdiriģents bija speciāli atsūtītais Andrejs Višinskis?

Jaunā Latvija tapa kā Padomju Savienības politiskās sistēmas sastāvdaļa un atspoguļoja tās pamatprincipus. Loģiska bija jaunās valdības iecelšana nevis ievēlēšana. Un ieceļ vienmēr no augšas, bet augša tobrīd atradās Maskavā.

Vai Sarkanās Armijas vadība un no Padomju Savienības atsūtītie komunisti respektēja Latvijas komunistu—bijušoi pa-grīdnieku, bijušo ieslodzīto— un darbaļaužu intereses? Fakti liecina par pretējo. Četrdesmitā gada vasarā tika apklusināta darbaļaužu pašdarbība vietējo padomju veidošanā, jaunajā valdībā neiekļuva neviens LKP CK loceklis. 1941. gada martā likvidēja bezpartijisko aktīvistu grupas. Iniciatīva no apakšas bija pretrunā ar birokrātisko centrālismu. Vietējo padomju izveidošana notika tikai četrdesmit pirmā gada pavasarī, kaut gan pirms 1940. gada 5. augusta, vismaz no formāli juridiskā viedokļa, vietējās varas izveidošana nevarēja tikt uzlūkota par iniciatīvu no apakšas. Tātad padomju vara tajā laikā veidojās no augšas uz leju. Līdz ar to par padomju varu, tās atjaunošanu 1940./41. g. Latvijā var runāt visai nosacīti. Padomes, kā to parādīja 1905. gada un 1917. gada revolūciju vēsturiskā pieredze, bija no darbaļaudīm un darbaļaužu ievēlēti pārstāvniecības orgāni varas tiešai realizēšanai, nevis no augšas atlasīti darbaļaužu pārstāvji, kuru pienākums — vienīgi apstiprināt izpildvaras pieņemtus lēmumus. Tāpēc attiecībā uz minēto laika posmu mūsu republikas vēsturē ir jārunā ne tikai (un ne tik daudz) par gāzto buržuāzijas pārstāvju pretpadomju noskaņojumu, bet par to, ka pats sociālisms Latvijā tika ieviests, un nostiprināts ar pretpadomju metodēm. Antisovetisms nav tikai Rietumu imperiālistu

politika pret padomju valsti, bet arī tās iekšienē atrodošos spēku attieksme pret darbaļaužu varu. Staļiniskā, brežņeviskā u. c. tiem līdzīgo periodu valsts pēc savas būtības bija partijas centrālā aparāta un drošības dienesta valsts, nevis padomju valsts, kā mēģināja iegalvot šo laikmetu «mīti».

Latvija nevis vienkārši brīvprātīgi iestājās PSRS, bet iestājās tādā apvienībā, kurā «brīvprātīgi» realizētā kolektivizācija prasīja miljoniem upuru, kurā likumība un tiesiskās normas labākajā gadījumā pastāvēja tikai uz papīra, kurā nedalīti valdīja birokrātiskais centrālisms ar administratīvajām un teroristiskajām vadīšanas metodēm un kurā tāpēc neviens no tiem, kuriem bija teikšana, nerēķinājās ar atsevišķas personības, kolektīva, novada vai republikas interesēm, ja tās nesakrita ar augstākajām interesēm.

Katra tauta, risinot savas, savas zemes iekšējās pretrunas, ātrāk vai lēnāk iet progresa virzienā. Taču tieksmei uz to jābūt labprātīgai, apzinātai. Ja kādu sāk stumt uz labo ar grūdieniem mugurā, tad nav brīnums, ka šo labo sāk uzskatīt par slikto vai ne pārāk labo. Varbūt arī tāpēc joprojām netiek aizmirsta buržuāziskā Latvija ar tās simboliem un vadoņiem. Nedomāju, ka visi, kas šodien godā šos simbolus, butu par buržuāziskās valsts un sabiedrības restaurāciju šo vārdu precīzā, šķiriskā un politekonomiskā nozimē, būtu par «krusta karu» pret visiem nelatviešiem bez izņēmuma. Drīzāk tas liecina par to, ka ne pārāk maza mūsu sabiedrības daļa ir izaugusi tā, ka viņu reālā personiskā dzīve nav devusi tiem pozitīvus ideālus, kam sekot ar sirdi un prātu. Tīksmināšanās par pagātni rodas ne jau no labas šodienas, tāpēc kā nekad agrāk ir nepieciešama Latvijas sabiedriskās dzīves visu pušu pozitīva atjaunotne — reāla virzība uz priekšu, uz jauno un vēl nebijušo.

Un vēl. Nepieciešama vispusiga ne tikai buržuāziskās Latvijas, bet visas Latvijas vēsture. Vēsture, kas attēlo mūsu tautas un zemes saimniecisko, garīgo, politisko, militāro utt. dzīvi, sakarus ar citām zemēm un tautām un izdara plašus vispārinājumus un novērtējumus tikai uz vispusīgu faktu, tipisku piemēru, dažādu dokumentu pamata. Tā nedrīkst būt vēsture, kas orientēta uz zemu vai augstu skolu programmam, uz disertāciju stilistiku, nedrīkst būt šodienas bezierunu spriedums vakardienai, bet darbs, kurā tiek atļauts runāt arī vakardienai ar pašas vakardienas muti. Tāds darbs ir vajadzīgs, bet ne triecientempā, un to nav jācenšas novest līdz mūsdienu attēlojumam. Ka rada lidzigu izdevumu pieredze, pēdējie sējumi iznāk tādā līmenī, ka jau pēc 15—20 gadiem tos kauns lasīt.

NĀCIJU FAKTISKA NEVIENLĪDZĪBA

Nav tik liela nozīme nāciju absolūtajam lielumam, cik to procentuālajam samēram katrā teritorijā. Latvijas PSR pēc pamattautības iedzīvotāju īpatsvara ir viena no pēdējām vietām valsti.

Jau 1979. gadā latviešu bija mazāk par *50%* visās republikas pakļautības pilsētās, izņemot Jelgavu, visos Rīgas pilsētas rajonos. Racionāli nav iespejams noteikt kādu cittautiešu procentu, kas būtu uzskatāms par normālu. Kāda varētu būt izeja? Presē pavīdēja doma, ka katrs mēģinājums ierobežot iedzīvotāju ieplūšanu republika no ārpuses ir nacionālistisks, pat rasistisks. Diez vai būtu liels sasniegums atgriezties pie agrāko gadu prakses, kad dažādu birku piekarināšana aizstāja attiecīgus ierosinājumus, problēmu nopietnu izpēti un bieži noveda pie neatgriezeniskām sekām ierosinājumu autorus.

Viens no galvenajiem faktoriem, kas sekmē nāciju berzi, ir valodu lietošana, vispirms jau divvalodības vienpusība. No 1314 tūkstošiem LPSR latviešu, kas 1979. gadā par savu dzimto valodu atzina latviešu valodu, krievu valodu brīvi pārvalda 783 tūkstoši jeb 56,6 procenti. No 813 tūkstošiem Latvijas krievu latviešu valodu brīvi pārvalda 156 tūkstoši jeb 19,2 procenti. No mūsu republikā dzīvojošajiem baltkrieviem, ukraiņiem, poļiem, lietuviešiem, ebrejiem (kopskaitā 305 tūkstošiem) 155 tūkstoši par savu dzimto uzskatīja krievu valodu un vēl 112 tūkstoši to brīvi parvaldīja. Par latviešu valodu to pašu teica 17,5 un 53 tūkstoši. Nāciju skaitliskās attiecības vislabāk raksturo nevis formāla piederība, bet valoda, kuru katrs cilvēks atzīst par savu dzimto. Pēc šī rādītāja, 1979. g. bija 1340 tūkstoši latviešu un 997 tūkstoši krievu, t. i., jebkuru trešo tautību Īpatsvars bija ievērojami mazāks nekā tad, ja ņem lietas formālo pusi. Tās ir tiešas sekas tam, ka pastāv tikai latviešu un krievu skolas, laikraksti u. tml.

Kāpēc citu valodu prašana vai neprašana tagad ir tik asu diskusiju objekts? Agrāk inteliģences aprindas pat daudzu svešvalodu pārvaldīšana bija norma. Tā cēla cilvēka autoritāti, nevis aizskāra, jo valoda bija atslēga svešai kultūrai, zemei, tautai. Ja pastāv pozitīva orientācija uz kultūras vērtību apgūšanu, tad nekādi administratīvi rīkojumi valodu apgūšanai nav vajadzīgi. Ja galvenais ir lietu iegūšana, tad valodas zināšanas var aizstat arī ar žestu. Tas liecina, ka migranti savā vairumā ierodas pie mums ne jau tāpēc, lai tuvinātos latviešu tautai, kultūrai un nestu savējo, bet lai piebiedrotos mūsu lietiskās labklājības līmenim. Tāda migrēšana ir mēma apsūdzība šurpbraucēju dzimto novadu, republiku vadībai, kuras piekoptā politika acīmredzot nav veicinājusi mīlestību pret dzimto vietu. No tā, ka PSRS ir sociālisma dzimtene, vēl neizriet, ka katras tajā dzīvojošās tautas dzimtene ir vienlīdzīga visai milzīgajai Savienībai.

Un vēl viens jautājums. Vai prasība pec republikas vadošo, pārvaldes un sabied-riskoorganizāciju, darbinieku republikas pamatnācijas valodas prasmes būtu nacionālistiska vai pat diskriminējoša?[26] Jau Ļeņins teica, ka «jāpieņem visstingrākie noteikumi par nacionālas valodas lietošanu cittautību (t. i., nekrievu. — M. G.) republikās». Viņš brīdina, ka, aizbildinoties ar «vienotību»

(valodas vienotību), ieviesīsies «tīri krieviska rakstura ļaunprātības» (36. sēj., 557. Ipp.). Marksam un Engelsam mūža lielāko daļu (ne mazumu gadu arī Ļeņinam un citiem revolucionāriem) nācās pavadīt ārpus savas dzimtenes, taču viņi sazināšanos ar vietējo nāciju pārstāvjiem to valodās nekad neuztvēra kā faktu, kas pazemo viņu cieņu. Drīzāk jau pretēji. Vai arī mūsu sabiedrības vadītājiem nebūtu laiks ņemt piemēru no proletariāta revolucionārās kustības pamatlicējiem un nevis imperiālistisko lielvalstu koloniālās administrācijas ierēdņiem, kuri arī sevi parasti neapgrūtināja ar iezemiešu valodas apgūšanu?

Likumdošana gan neizšķir visu, taču ir laiks konstitucionāli nostiprināt (vēl jo vairāk, ja atceramies, ka 1977. gada Konstitūcijas pieņemšana notika stagnācijas ziedu laikos, kad «atklātībai» un «visas tautas» līdzdalībai tās apspriešanā bija tīri pro-pagandistiska jēga) par savienoto suverēno republiku valsts valodām to nāciju valodas, kuru vārdos šīs republikas ir nosauktas, paturot krievu valodas tiesības visos starp-republikāniskajos sakaros, kā arī par sazināšanās līdzekli republikās uz īsu laiku iebraukušajiem citu republiku pilsoņiem.

Nācijas atražošanas pamatšūniņa gan bioloģiskajā, gan arī kultūras — valodas, paražu, tradīciju — tālāknodošanā ir ģimene, tāpēc tās stabilitāte ir nācijas pamats vistiešākajā nozīmē. Par šo stabilitāti lielā mērā liecina noslēgto un šķirto laulību skaits uz 1000 iedzīvotājiem gada laikā. Lūk, šie skaitļi par Latviju: 1940. g.— 10,8 un 1,1, 1960. g. — 11,0 un 2,4, 1970. g. — 10,1 un 4,6, 1980. g. — 9,7 un 5,0. Tajos gados mēs bijām līderi gan Savienībā, gan pasaulē. Ar mums konkurēja Tālie Austrumi un ASV — arī intensīvas migrācijas zonas. Tagad stāvoklis ir nedaudz uzlabojies: 9,5 un 4,2 1986. g. Tiesa, man pieejamā statistika klusē par to, kādā mērā ģimenes sabrukšana skar latviešu, kādā krievu un jauktās ģimenes. To jānoskaidro. Runājot par tādiem iedzīvotāju atražošanas faktoriem kā dzimstība un mirstība (atkal, neievērojot nāciju atšķirības), jāpiebilst, ka dzimstība auga no 1940. gada līdz 1960. gadam (14,3 un 16,7 jaundzimušie uz tūkstoti iedzīvotāju), tad visu laiku kritās (līdz

14,0 1980. g.), taču pēdējos gados aina mainās uz labo pusi (15,9 1986. g). Turklāt dzimstība laukos, kur latviešu īpatsvars ir visaugstākais, visu laiku ir lielāka nekā pilsētās. Mirstība samazinājās (15/7 un 10,0) tajā pašā 20 gadu posmā, kad dzimstība kāpa, tad auga līdz 13,1 1985. g., bet nākamajā gadā pirmo reizi daudz gadu laikā nokritās uz 11,9. (Sk. pēc «Численность и состав населения СССР. По данным Всесоюзной переписи населения 1979 года» M., 1984, 128,—129. 1pp.).

Liela loma latviešu nācijas skaitliska bremzēšanā un izšķīdināšanā ir migrācijai. Pēc netiešiem un tāpēc visai aptuveniem aprēķiniem, laikā no 1980. gada līdz 1985. gadam migrācija (precīzāk, iebraucēju

pārsvars pār izbraucējiem) deva šādu iedzīvotāju skaita papildinājumu republikā: 5,5 (kopīgais pieaugums 9 tūkstoši), 9,5 (13), 11 (17), 9,5 (18), 10 (17), 12,5 (18) tūkstoši. Bet 1987. g. jau 18 tūkstoši!

Domāju, ka nevajadzētu pārspīlēt migrācijas stihiskumu. Mūsu sabiedrībā atsevišķs indivīds pirmām kārtām figurē nevis ka patērētājs vai neatkārtojama un tāpēc saudzējama individualitāte, bet kā potenciāla vai aktuāla darbaspēka vienība, kuru profesionāli sagatavo, orientē, nosūta vai aicina darbā, kura aizpilda noteiktu štata vietu ar atbilstošu atalgojumu.

Cilvēku migrācija reāli ir darbaspēka migrācija, kas, no ekonomiskā viedokļa, ir tāds pats process kā ogļu, elektroenerģijas vai gatavās produkcijas pārvietošana. Darbaspēka vai citu ražošanai nepieciešamo resursu pārvietošanu vai izvietošanu noteic valsts plāns, kura pamatā ir PSKP izstrādātie tautas saimniecības attīstības pamatvirzieni. Nevar iegūt objektīvu priekšstatu par migrāciju pie mums, ja to neaplūko kā visas valsts darbaspēka resursu migrācijas sastāvdaļu (t. sk. ari pārvietošanos no Latvijas uz citām republikām), ja nepavēro masveida migrācijas formas sociālisma vēsturē un pasaules vēsturē. Administratīvi birokrātiskā pārvaldes sistēma, kura valdījusi mūsu sabiedrības lielākajā vēstures posmā, vienmer savu, t. i., valsts vai tās atsevišķu orgānu, mērķu[2] sasniegšanai izmantojusi vai nu piespiedu, vai ari uz entuziasma balstitu milzīgu masu pārvietošanu. Tā tas bija pirmo piecgadu laikā, tautas saimniecību atjaunojot pēc kara un kolektivizācijas gados. Tā tas acīmredzot ir ari tagad, kaut gan atsevišķu šajā procesā ierautu cilvēku apziņā tas var iegūt citu formu — pārliecību, ka viņi dodas peļņā, pēc labākiem dzīves apstākļiem. Taču ne jau viss, kas var šķist izdevīgi atsevišķam cilvēkam, ir izdevīgi sabiedrībai (nejaukt ar valsti, jo valsts nekad nevar izsmelt visu sabiedrisko attiecību bagātību, kaut arī bieži vien pēc tā tiecas). Uz ko norāda tādu uzņēmumu pastāvēšana, kuru izejvielas un darbaspēku ieved, produkciju izved? Kam tas ir izdevīgi? Ne jau sabiedrībai kopumā un vēl jo mazāk pašai republikai. Taču, ja kaut kas notiek, tad kādam tas nāk par labu. Šāda saimniekošana nav iedomājama pilnīgas pašfinansēšanās (saimnieciskā aprēķina) sistēmā, taču ir pilnīgi nepieciešama administratīvi birokrātiskās sistēmas monopolstāvokļa saglabāšanai. Jo šis vadības sistēmas ietvaros aktivitātes stimuls nav peļņa, bet cits aprēķins — paša monopolstāvokļa atražošana. Birokrātijas princips ir patvaļa, kas ieguvusi regularitātes un sistemātiskuma apveidus, tātad, izliekas par kārtību. Un tās realizēšana prasa padevīgu, iekšēji sašķeltu, beztiesisku, domāt, vienoties un pretoties, pat iebilst nespējigu tautu. Viens no šādas tautas veidošanas līdzekļiem ir lielu iedzīvotāju masu pārvietošana, sajaukšana, savstarpējās berzes radīšana, kas novērš uzmanību no masu kopīgā naidnieka. , -•/ • •

Tātad — migrācijas pamatā Ir: 1) darbaspēka pārvietošanās atbilstoši valsts plānam; 2) iedzīvotāju (patērētāju) stihiska pārvietošanās no materiālās labklājības ziņā atpalikušākajiem uz pirmrindas reģioniem, t. i., reģionu materiālās labklājības attīstības nevienmērība. Bez šiem vispārīgajiem secinājumiem, kas izriet no valsts sociālisma būtības, nepieciešami arī konkrē-

[2] Kurus tā saprotamu iemeslu dēļ identificējusi ar visas sabiedrības, faktiski ar darbaļaužu. interesēm.

ti socioloģiskie pētījumi, lai noskaidrotu: a) kas pārvietojas? (sociālie slāņi, izglītība, profesija, amats, vecums, ģimenes stāvoklis, nacionalitāte); b) no kurienes? (teritorijas ekonomiskās un kultūras attīstības limenis, dzīves apstākli, t. sk. lauki vai pilsēta, izpe|ņa iepriekšējā darba vietā); c) kāpēc? (peļņas, sadzīves apstākļu uzlabošanas nolūkos, lai tuvinātos kultūras centriem, vai ari organizētas darbaspēka pārvietošanas gaitā); d) uz kurieni? (pilsēta vai lauki, saimniecības nozare, alga un dzlvesapstākļi).

Lai pētītu un izprastu iebraucēju struktūru, ir jāpēta ari no republikas aizbraukušo struktūra, vēlreiz jāatceras tie milzīgie cilvēku zaudējumi, kurus 20. gs. ir cietusi Latvija un vispirms latvieši, kādas disproporcijas republikas saimnieciskās un kultūras dzīves atražošanā un attīstībā ir ienesuši abi pasaules kari, pilsoņu kari, 200 tūkstošu latviešu palikšana (un varbūt pat puse no viņiem tur palika uz mūžu) Padomju Krievija pēc 1920. gada. Ari tie, droši vien 100 tūkstoši, kuri pēdējā lielā kara beigās palika Rietumos vai ari devās uz turieni labprātīgi, ja tā drīkst teikt par cilvēkiem, kuri emigrēja, baiļu dzīti. Un nevar sacīt, ka bailes bija tikai vācu fašistu propagandas inspirētas. Tām bija reāls pamats administratīvi birokrātiskās diktatūras[27] iekšpolitiskajos principos. Ari Padomju Latvijas radošā inteliģence pirmajos pēckara gados dabūja piedzīvot «raganu medības», kaut arī tās bija tikai vārga atblāzma no 30. gadu inkvizīcijas.

Protams, svešuma devās ne jau tikai kultūras cilvēki. To es neaizmirstu. Taču tikai pēdējos gados uzzinu, cik daudz latviešu dažādās Rietumu zemēs ir guvuši vērā ņemamus panākumus dažādās dzīves sfērās. Tas nevar neradīt jautājumu par zaudējumiem, kurus esam cietuši. Jāatceras, ka zaudētie cilvēki nebija abstrakti radījumi, par kuriem visu pasaka kritušo, sakropļoto, aizbraukušo, bez vēsts pazudušo skaits, bet pilnigi konkrēti gan pēc sociālās piederības un profesijas, gan izglītības un kultūras limeņa, ka viņu zudums ir lielāks zaudējums nekā kara laika iznīcinātas materiālās vērtības. Ši aiziešana atstāja poras sabiedriba, un tas jāņem vērā, pētot migrācijas problēmu, runājot par Latvijas attīstības tempiem pēckara gados. Nācijas pakāpeniska izzušana, izšķišana ir tāds pat un vēl spēcīgāks faktors sabiedriska noskaņojuma veidošanā kā Staburaga appludināšana.

Negribu, lai lasītājam rastos iespaids, ka latviešu nāciju putinājis

tikai staļinisms. Ari vācu baroni un krievu kazaki, ari vācu un latviešu fašisti.

Tagad daudzi fašisma upuri, viņu tuvinieki jūtas aizskarti, ka tik liela uzmanība tiek pievērsta staļinisma upuriem, domājot, ka ar to sabiedrība parāda godu fašistiem vai nacionālistiem. Vai šie cilvēki tādā gadījumā ari nav staļinisma upuri — st a | i -niskās propagandas upuri, ja vēl joprojām domā, ka «bez iemesla jau toreiz nevienu neņēma ciet», un izdzēsuši no atmiņas tos nelaimīgos, kas no Vācijas nāves nometnēm (un tieši tāpēc, ka tajās palikuši dzīvi) nonāca Sibīrijas lēģeros?

Nobeidzot migrantu problēmas ieskicēju-mu, jāatzīmē tāds nāciju rīvēšanās faktors kā sadzīves kultūras, vispārīgās kultūras atšķirīgais standarts, ģimenes un laulības dzīves, darba tradīciju un paražu, ticējumu specifika. Sajā ziņā migrantu liktenis buržuāziskajā un sociālistiskajā pasaulē ir gluži pretējs. Tur — piemēram, turki VFR — tie atrodas nelldztīeslgā stāvokli gan darba algas un dzīves apstākļu, gan valodas un politisko tiesību ziņā. Pie mums turpretī migrantu sargā bailes no pamattautības «nacionālisma» — tas, ka jebkuru kritisku piezīmi par atbraucēju izturēšanos, stāvokli sabiedrībā var iztulkot (un ari iztulko) kā nacionālistisku, naidīgu proletāriskajam internacionālismam un tātad visam sociālismam. Nevar noliegt, ka latviešu nacionālisma izpausmes joprojām saglabājas. Tā saknes ir vēsturiskie pazemojumi, nāciju faktiskā nevienlīdzība.

Zemkopības un lopkopības nodalīšanās laikmetam atbilda vietsēžu un klejotājtau-tas, kas, veikdamas lielus attālumus, apdraudēja senās impērijas. Lielu masu pārvietošanās notiek ari vēlākos laikos. Uz jaunatklāto Ameriku plūda gan trūkumā dzīvojošie īri, gan bagātību alkstošie muižnieki, avantūristi, meklējamie noziedznieki, reliģiskie fanātiķi, kuri bija gatavi ar varu aplaimot ar savu ticību kā vienigo pareizo katru, ko atradis priekšā. Taču svešumā bieži devās ari pavisam citu |aužu kategorija — par saviem uzskatiem vajātie. Lai atceramies kaut vai sociāldemokrātus pēc 1905. gada vai daudzos gara darbiniekus, kas bēga no trešā reiha. Viņi — savu tautu labākie dēli — parasti aktivizē arī to zemju sabiedrisko dzivi, kurā ierodas. Arī starp dēkaiņiem un trūkuma dzītajiem ir daudz labu cilvēku, tomēr visvairāk šurp brauc tādi, kas nav saimnieki uz savas tēvu zemes: tie, kurus tajā nesaista kultūra, vieta kā kultūras elements — dzimtene. Diemžēl uz šodienu to neattiecināsi. Pie mums vairumā ierodas [audis, kuriem nav dziļas intereses par savu kultūru un tāpēc ari nerodas interese par svešu kultūru. Tomēr viņi jaunajā dzīves vietā nejūtas šķirti no savas kultūras, jo ir tāda sasaiste kā TV ekrāns. Vai kāds sev ir uzdevis jautājumu, kāpēc latviešiem — pusei no Latvijas iedzīvotājiem — ir tik daudz koru (pat ar pasaules slavu), deju ansambļu, tautas teātru u. tml. un kāpēc to tik maz pārējām tautībām?

Gribot negribot jāsecina, ka Latvijas cittautieši savā nospiedošajā vairākumā nav savu nāciju tipiski pārstāvji. Kā lai citādi izskaidro viņu kultūras vājumu, kas asi kontrastē, piemēram, ar latviešu intensīvo kultūras dzīvi Padomju Savienībā pirms 1937. gada?

Vēl viena plaša faktoru grupa, kas traucē normālas nāciju savstarpējās attiecības, ir

SOCIĀLAIS TAISNĪGUMS MATERIĀLO RESURSU SADALĒ.

Pamatnācijas, kā arī visu pamatiedzīvotāju un iebraucēju skaitliskās attiecības vienā teritorijā defonne to attiecības. Kā rāda 70 gadu ilga pieredze, ir vajadzīgs noteikts saimnieks ar juridiskām pilnvarām un materiāliem resursiem katras nācijas kultūrvidei. Šis saimnieks nevar būt kāds bezpersonisks resors, bet nācija, kas šīs vērtības radījusi, kaut ari, protams, ne jau izolācijā no citām. Ja par saimniekiem tiek atzīti visi, tad valda tikai izsaimniekošana. LKF un tamlīdzīgi veidojumi līdzās pašas tautas ievēlētu deputātu padomēm varētu kļūt par kultūrvērtibu saimnieka funkcijas tiešajiem realizatoriein.

■ Krieviem varbūt ir neizprotams latviešu uzbudinājums par pamatnācijas īpatsvara nepārtraukto krišanos republika. Bet kā viņi justos, ja KPFSR dzīvotu 100 miljoni ķīniešu, Maskavā vien ap 5 miljoni, un viņi nepārtraukti plūstu klāt, būdami pārliecināti, ka viņiem uz to ir pilnas tiesības jau tāpēc vien, ka viņu ir krietni vairāk nekā krievu?

Domāju, ka ne tik daudz nodzīvoto paaudžu skaits jaunā vietā padara migrantus no viesiem par pamatiedzīvotājiem, cik tā kvalitāte, kādā viņi turpina savas nācijas kultūru, un veids — dialogs vai monologs—, kādā viņi kontaktējas ar vietējo kultūru.

Tur, kur iebraucēju procents ir mazs un noregulēta normāla materiālo labumu ražošana un sadale, neradīsies negatīva attieksme pret viņiem, uzskats par tiem kā par ekonomiskā, kultūras, sadzīves līmeņa bremzētājiem. Visās Latvijas pilsētās un rajonos no 1955. gada līdz 1979. gadam latviešu īpatsvars nepārtraukti ir mazinājies, tas lielā mērā rada to «neviesmīiību», kas droši vien ir sveša krieviem Maskavā tieši tāpēc, ka iebraucēju tur relatīvi mazāk. .

Ja ciemiņi ierodas pārāk lielā skaitā, paliek pārāk ilgi un sāk pārveidot pēc sava prāta to, ko ierīkojuši saimnieki, domājot, ka viņiem, kas te pārlaiduši dažas naktis, uz to ir tādas pašas tiesības kā pastāvīgajiem iedzīvotājiem, tad izzūd tā laipnība un iecietība pret atnācēju īpatnībām, kura valda, ja abu pušu lomas netiek jauktas. Salīdzināsim šādus skait|us: republikā kopumā 1979. g. latviešu bija 53,7%, krievu 32,8, bet kopā ar baltkrieviem, ukraiņiem un poliem (no kuriem vismaz puse krievu valodu atzīst par dzimto) 42,5 procenti. Pilsētās attiecīgi — 45,1, 40,2 un 50,8, Rīgā —38,3,

46,1 un 56,6, laukos —71,9, 17,3 un 24,9 procenti. Tātad latviešu

koncentrācija pieaug virzienā no Rīgas u. c. republikas pakļautības pilsētām uz rajonu pilsētām un laukiem, kuros tā ir vēl lielāka nekā rajonu centros. Tas nozīmē, ka latviešu īpatsvars ir vismazākais un arī samazinās pilsētās, tātad strādnieku, inteliģences un pārvaldes darbinieku vidū. Kur tieši, to var parādīt tikai speciāli pētījumi, bet tādu datu manā rīcībā nav. Jāpiebilst, ka par līdzīgu tendenci — igauņu īpatsvara samazināšanos Tallinas lielākajos rūpniecības uzņēmumos (pat līdz ‘/4) — ir satraukti mūsu ziemeļu kaimiņi.

Kā rāda igauņu pētījumi, tad nodarbinātības vieta ir saistīta ar priekšrocībām dzīvokļu saņemšanā, patēriņa preču iegūšanā un sabiedriskā patēriņa fondu izmantošanā. Lielrūpniecībā nodarbinātajiem šeit ir visas priekšrocības salīdzinājumā ar tiem, kas strādā slkražošanā un nemateriālajā sfērā. Rūpnīcu kopmītnes kalpo par tramplīnu dzīvokļu iegūšanai, bet rindas pēc tiem aug uz republikas pamatiedzīvotāju rēķina. Tādējādi notiek igauņu un citu Igaunijas pamatiedzīvotāju dzīves materiālo apstākļu pasliktināšanās. To pašu var sacīt arī par latviešiem un Latvijas pamatiedzīvotājiem. (Iznāk, ka tie, kas pārāk stipri mīl savu zemi, dabū vājāku materiālo pamatu savai dzīvei.)

Sociālā taisnīguma deformācija uzskatāmi izpaužas arī resursu sadales kārtībā, kas pie mums nostiprinājusies gadu desmitos. Pirmām kārtām līdzekļi tiek lielrūpniecības objektu, valdibas sabiedrisko organizāciju, administratīvo ēku, hoteļu, restorānu, «atpūtas» kompleksu utt. būvēšanai un restaurēšanai, tad — dzīvojamajām mājam, slimnīcām, skolām, bet līdzekļu pārpalikumi, kuru bieži nepietiek, bibliotēkām, muzejiem, teātriem. Redzams, ka «starpnacionālajiem» objektiem vienmēr dota priekšroka salīdzinājumā ar tiem, kas glabā nacionālo kultūru, ne tikai latviešu, vērtības.

Mums ir etnogrāfijā (aprakstīšana), bet nav etnoloģijas — mācības par etnisko atšķirību izcelšanos un to pastāvēšanas jēgu. Tas jo sevišķi dīvaini tāpēc, ka mūsu valstī ir daudz etnosu ar acīmredzamām atšķirībām politiskajā, ekonomiskajā un sadzīves un ģimenes kultūrā. Bet tas bija zinātnei slēgts lauks, jo pie mums tika pasludināta visu cilvēku idejiski politiskā vienotība (precīzāk — vienādība), tādē| ar reālu esamību bija apveltīti, un arī pētāmi, tikai tādi procesi, kas tuvina sabiedrības locekļu vienādību.

Rietumos ir daudzi darbi politiskajā et-noloģijā. Vai arī pie mums tāda zinātne nederētu? Vadīšanas un pārvaldes «objekts», kā mēdz izteikties, ir cilvēki. Kādēļ gan ignorēt šīs atšķirības un neveidot savdabīgus ekonomikas un kultūras pārvaldes modeļus, kas ņemtu vērā nāciju īpatnības? Atzīst taču, ka nav iespējama viena un tā pati sistēma dažādās sociālisma valstīs, piemēram, VDR un Vjetnamā.

EKONOMIKA KĀ VALDOŠĀ SISTĒMA

ignorē nacionālās atšķirības. Tas attiecas gan uz to gadījumu, kad ekonomiskais spēks izpaužas caur tirgu, gan arī uz to, kad caur birokrātiju.

Ekonomiskai jeb lietiskai bagātībai ir viena būtiska īpašība: desu, kuru ēd Maskavā, vairs neēdīs Rīgā. Turpretī katras nācijas vārda un «kustību» kultūra, arhitektūras, tērpa un virtuves dīvainības ir tiešs citu nāciju bagātināšanās avots, ja vien arī šīs citas nācijas mazliet papūlas. Ne jau tāda bagātināšanās, lai no vieniem pārņemtu to, no citiem — šito (reizēm arī tā, protams, notiek, taču padarīt to par vispārēju principu nozīmētu apdraudēt nāciju identitāti), bet tāda, lai visi nonāktu pie ļoti vienkāršajām — bet mūsu dienās visas pasaules cilvēkiem tik ļoti vajadzīgajām — daudzveidības un daudzbalsības legalitātes, daudzveidīgo līdztiesības idejām, pie idejas par savas nācijas «absolūto» izturēšanās paraugu relativitāti. Tas jo sevišķi svarīgi tādē|, ka mūsu gadsimtā dažādās pasaules malās atkal un atkal ir parādījušies vīri, kas domājuši, ka galīgā laimes stāvokļa sasniegšanai vajag visus ietērpt vienādās formās, iebāzt galvās vienas un tās pašas idejas un, ja vajadzīgs, tad ar dūres spēku pavērt ceļu šai atbrīvojošajai vienādībai. Kā reizēm, ja izdevies ieviest kārtību, mēdz priecāties armijas zemākais komandsastāvs: bezobrazno, no odnoobrazno.

Etnosu savstarpējās attiecības nekad nepastāv izolēti, bet ir sabiedrības kā cilvēku eksistēšanas formas sastāvdaļa. Tāpēc nacionālo attiecību attīstība, pašu nāciju pastāvēšana ir pakļauta visas sabiedrības attīstības virzieniem, tās vērtiborientācijai, mērķiem. No šī viedokļa, cilvēces vēsturē izdalās vairāki lieli posmi, kuru ietvaros pārspēku gūst pretēji spēki, kas arī noteic divas etnisko atšķirību pastāvēšanas tendences. Viens no šiem posmiem ir mums labi pazīstamā un vairākumam cilvēku tik ierastā, «dabiskā», ekonomiskā sabiedrība, kas visas parādības — gan dabiskas, gan sociālas izcelsmes — pakļauj «ekonomiskās racionali-tātes» likumiem, t. i., aplūko no lietu ražošanas viedokļa, kuru dažādās sabiedriski ekonomiskajās formācijās iegūst atšķirīgu sociālo formu. Ekonomisms nav nedz mācība, nedz pasaules uzskats vien, bet dzīves sistēma.

Ekonomiski organizētas sabiedrības mērķis dažādi izpaužas tās attīstības dažādajās pakāpēs. Vai nu tiekšanās pēc ražošanas maksimalizācijas, ja valda pelņas princips.

vai arī pēc patērēšanas maksimalizācijas.[28] Turklāt tieksme pēc patēriņa var izpausties vai nu kā izredzēto virsslāņa pārpatērē-šana, vai arī kā visu masu pārpatērēšana, kas postulēta kā galamērķis, aiz kura paliek baiss pārsātinātības tukšums. Pēdējais jo spilgti bija manāms 1961. gadā pieņemtajā PSKP programmā. Jāatzīmē, ka visu komforta ideja nav daudz pārāka par daļas komforta ideju, jo reāli arī tā darbojas kā bremzējošs faktors visas sabiedrības attīstībā — ja vien

ar attīstību mēs nesaprotam sabiedrības atsevišķu lietisko elementu kvantitatīvu palielināšanos, bet tveram mazliet dzi|āk.

Ražošana un patērēšana ir viena procesa — lietu cirkulācijas — divas puses: nav ražošanas veida bez sava īpatna patērēšanas veida un patērēšanas maksimalizācija nav iespējama bez ražošanas maksimalizācijas, gluži tāpat kā pretējais. Tādē| abi minētie posmi ekonomiskās sabiedrības vēsturē nav absolūti pretstati. Runa ir vienīgi par to, ka vienā no tiem ražošana dzen patērēšanu, otrā — tieši pretēji.

Sabiedrībā, kurā pastāv kaut vai primitīva darba dalīšana un neviens nevar izdzīvot, patērējot tikai to, ko pats saražojis, nepieciešams kāds universāls regulators, kurš garantē taisnīgu — atbilstoši dotās sabiedrības priekšstatiem — saražotā nonākšanu patērētāju — kā individuālo, tā kolektīvo, līdz pat valstij — rokās. Šis mehānisms ir vai nu tirgus ar stihiskajām, t. i., neatkarīgi no cilvēku apziņas pāšregulējoša-jām, preču—naudas attiecībām, vai arī līdz noteiktiem mērogiem centralizēta sadales sistēma ar plānveidīgu ražošanas un — daļēji— patērēšanas regulāciju. Taču plānošana automātiski nenovērš stihiskumu — vienīgi padara to citādāku.

Lai cik ērtu un pārtikušu dzīvi ekonomiski organizēta sabiedrība nesagādātu vieniem un nesolītu otriem, tā tomēr nespēj sniegt īstu gandarījumu cilvēkiem, kas raduši meklēt visa notiekošā jēgu.

Materiālo vērtību ražošanas process, kas funkcionē kā visas pārējās sabiedriskās parādības determinējoša bāze, padara dabu — ne tikai ūdeņus un gaisu, augu un dzīvnieku pasauli, bet arī cilvēka ķermeni — par savu objektu, bet cilvēku personību — par vienkāršu ekonomiskā procesa personāžu — kādas tehnoloģiskas, intelektuālas vai . naudas uzkrāšanas funkcijas veicēju. Ekonomiskā racionalitāte atbalsta to garīgumu, kas dotajā sabiedrībā nepieciešams materiālo vērtību vairošanai, bet minimalizē līdzekļus tam, kas šo misiju nepilda. Tāpēc tik atpalikušā stāvoklī ir skolas (īpaši to humanitāra puse), bibliotēkas, muzeji, nolaisti arhitektūras un vēstures pieminekļi, sagandēta daba, cilvēku veselību ieskaitot.

Ekonomiskie procesi noteic etnisko vienību konsolidēšanos, to skaita sajukšanu. Stiprinoties tirgus sakariem vai augot tam līmenim, kurā pace|as sadales piramīdas virsotne, notiek etnosu pakāpeniska izzušana. Atcerēsimies no šī viedok|a Amerikas kolonizāciju, daudzas citas lielās tautu staigāšanas. Šāda izzušana, pat ja tā nenotiek tikai ar ieroču spēku, nav kvalificējama kā nāciju tuvināšanās, to kultūru tuvināšanās, jo tuvināšanās priekšnoteikums ir vismaz divu pušu nacionālās identitātes saglabāšana un stiprināšana. Pretēji zūd tie, kas tuvinās, viens aprij, asimilē otru. Nāciju kultūru bagātināšanās ir iespējama tikai uz labi apgūtas savas nacionālās kultūras bāzes. Ko viens otram var dot divu nāciju cilvēki, kas kārtīgi neprot pat savu

valodu — runā divvalodu žargonā —, nerunājot nemaz par savas vēstures — bet tā ir pati kultūras vēsture — pārzināšanu? Bieži neko, izņemot apvainojumus un zilumus.

Ekonomiskās lietderības nosacītā nāciju konsolidēšanās, etnosu centralizēšanās, ja tā var teikt, vienlaicīgi ir arī sīko etnosu izzušana. Sī ekonomiskās determinācijas kundzība nav pārvarēta arī sociālismā. Galvenie materiālie resursi atrodas nevis tautas — tās padomju — tiešā rīcībā, bet pieder vareniem resoriem — «sociālistiskajiem monopoliem», atbilstoši kuru redzesviedok-lim arī notiek šo resursu izlietošana.

Etnosu saplūšanas vēsture ir ļoti sena. Tās pamatā sākotnēji bija seno sabiedrību valstiskā centralizācija. Plašajā Džou valstī (Ķīnā 1. g. t. p. m. ē.) etniski svešie elementi aizņēma teritorijas lielāko daļu. Tādu valsti nebija viegli pārvaldīt, tāpēc Džou vani pārvietoja un sadalīja vienas, no jauna savienoja vienā un tai pašā dalienā vairākas citas etniskās kopības. Dalienas saņēma vana tuvākie radinieki kā maksu par uzticamu dienestu. Tādas «nacionālās» politikas mērķis bija nodrošināties pret separātisma draudiem, jo malieņu atdalīšanās nozīmētu arī tā virsprodukta samazināšanos, kūrš tika koncentrēts un pārdalīts valsts centrā un kurš simbolizēja un garantēja vanu varenību.

Tuvināšanās uz šādas bāzes nekad nebija mazo tautu kultūras apgūšana un saglabāšana, bet to fiziska iznīdēšana vai asimilēšana.

Kas ir nāciju (to valodas, kultūras) pastāvēšana — pašvērtība vai līdzeklis un blakusapstāklis, kam nav nekāda sakara ar vēstures ģenerāllīniju?

Var — un visbiežāk tas arī top darīts — aplūkot nacionālo pazīmju īpatnību kompleksu no tā viedokļa, kā tas kalpo ekonomikai — ražošanas efektivitātei, materiālajai labklājībai. Valodu var apskatīt kā līdzekli profesionālās pieredzes un izglītības iegūšanai, nacionālo raksturu un temperamentu — kā darba ražību un disciplīnu veicinošu faktoru, mākslu — kā ražošanā nogurdināto cilvēku darbaspēju atjaunināšanas palīglīdzekli. No šāda viedokļa, valodu daudzveidība labākajā gadījumā ir «interesants» fakts, gluži kā kāju skaita variācijas kukaiņiem, bet sliktākajā — traucēklis, jo profesionālā apmācība, pārvaldes lēmumi, atskaites, zinātniskā un tehniskā informācija vienā valodā ir lētāka, efektīvāka. Ja visa saimnieciskā, zinātniskā darbība tiek apzināta vienā valodā, tad pakāpeniski pierod tajā arī domāt. Vai uz galējas ražošanas līdzekļu sabiedriskošanas — precīzāk, valstiskošanas — bāzes unificēto ražotāju nacionālo valodu daudzveidība nepaliks tikai dekoratīvs elements, no kura pamazām var sākt atteikties arī ārpusdarba norisēs, jo īpaši tāpēc, ka unificēta ražošana piešķir tādu pašu raksturu arī patēriņam? Tāpēc nacionālo kultūru stabilitāte šādas superindustrializācijas laikmetā būs visai efemēra.

Līdzīgi secinājumi izriet no varas realizācijas mehānisma ekonomiskās lietderības. Vienā valodā iemiesota vara ir «lētāka». Centralizētas sadales sistēmas pašērtības sekmē etnisko atšķirību izspiešana no ražošanas, pārvaldes, zinātnes un skolas. «Savdabība» tiek atstāta brīvajam laikam.

Ekonomiskās sabiedrības vispārējā tendence ved uz monopolizāciju, koncentrāciju, centralizāciju utt. Monopolisma kaitīgo, antagonistisko dabu atmaskoja Ļeņins pirms 70 gadiem. Ražotāja diktāts pār patērētāju gan sortimenta, gan kvalitātes, gan cenu ziņā. Zinātniski tehniskās domas stagnācija (jaunu sasniegumu ieviešanas arvien lielāka kavēšana), valodas, sadzīves paražu, dzīves telpas standartizācija utt. Ražošanas monopols savās interesēs veicina monopolizāciju un centralizāciju neražojošajās, gara sfērās, īpaši izglītībā, audzināšanā, cenšas noliegt ģimenes lomu un no jauna to sāk piesaukt tikai tad, kad darba tikuma pagrimšanas dēļ cieš pati ekonomika.

Tāpēc, ka ekonomiskā sabiedrībā ražošana valda pār sabiedrību, ražošanas centralizētā — administratīvi birokrātiskā, faktiski, diktatoriskā — pārvalde tiek pārnesta uz sabiedrības kopumā pārvaldi. Absolūts monopols sabiedrības vadīšanā rada jebkuras paškritikas zušanu un absolūtu stagnāciju.

Būs grūti sameklēt tādu varu, kas nebūtu paziņojusi, ka tās mērķis ir tautas labklājība, taču reālā darbība bijusi visai atšķirīga, jo priekšstati par to, kas pieskaitāms «tautai», vēl jo vairāk, kas ir labklājība, dažādos laikos ne tuvu nav vienādi. Labklājību var iztulkot gan kā materiālo nodrošinātību kāda standarta līmenī, gan kā garīga komforta — nepretrunīgas eksistences — sagādāšanu tautai, kura tad, aiz bailēm vai pārliecības, stingri ievērotu esošo kārtību gan sabiedriskajā, gan ari privātajā dzīvē, apbrīnotu to, kas oficiāli atzīts par labu, godātu to, kas augstu ticis, ar vienu vārdu sakot, būtu apmierināta ar to, kas sasniegts, un netraucētu varām realizēt to izvirzītos mērķus un programmas. Sāda pieeja neizbēgama, ja cilvēku reducē uz lietas ražojošu un patērējošu dzīvnieku, uz politisku dzīvnieku. «Ideju ražošana» arī, protams, netiek noliegta, taču tikai robežās, kurās tā veicina lietu ražošanu.

Varam secināt. Ja sabiedrības mērķis ir materiāla labklājība un garīgajam tiek paredzēta iepriekšaprakstītā loma, tad nacionālo valodu, paražu daudzveidība ir traucēklis, bremze, tad nāciju labprātīga saplūšana un mazāko pakāpeniska izzušana ir nepieciešamība, neizbēgamība. Protams, augstu materiālo komfortu sasniegusi civilizācija vienmēr varēs atlicināt nedaudz līdzekļu nacionālās daudzveidības (valodu, vēstures pieminekļu utt.) iekonservēšanai kultūras «rezervātos» — grāmatu krātuvēs, muzejos. Ja, turpretī, par galveno cilvēku bagātību uzskata viņu pašu

cilvēciskās spējas,[29] nevis materiālo vai dienesta stāvokli, tad šo spēju daudzveidība ir ne tikai šīs bagātības pierādījums, bet arī nosacījums, jo daudzveidīgu spēju daudzveidīgi mate-rializējumi, t. i., diferencēta kultūras aina, noliek katru socializējamo — varētu teikt arī kulturalizējamo — indivīdu izvēles priekšā. Bet izvēle ir personības dzimšanas pamats. Bez tās ir tikai cilvēks mašīna, unificēto kultūras matricu veidots standartprodukts.

Arī nacionālo kultūru, valodu, paražu utt. saglabāšana ir ne tikai cilvēka daudzveidības un neizsmeļamības pierādījums, bet — un tas ir daudz svarīgāk — šaubu un no tām izrietošās jautāšanas spējas. Tā rada spēju pat ierasto, pārāk ierasto, pavērot no malas kā svešo. Nacionālo kultūru reālās — nevis muzejiskās — saglabāšanas nepieciešamība neorientējas tikai uz tradīciju saglabāšanu, kas ir kultūras procesa viena puse, bet arī uz novatorismu, jaunradi, kas nav domājama bez dažādu kultūru koeksistences. Dzīvo jau tikai tas, kas mainās. Un runa nav tikai par mākslinieciskojaunradi, bet jaunradi kā cilvēka visaptverošu izpausmi. Nāciju daudzveidība, tāpat kā jebkura cita — ar etniskām īpatnībām nesaistīta — kultūras diferenciācija, ir dzīvs atgādinājums, ka cilvēks ir būtne, kas nesasniegs galīgu stāvokli ne mākslā, ne sadzīvē, ne zinātnē, ekonomikā vai politikā, ka pēc katra nākamā sasnieguma iespējams vēl cits. Ja katrai nācijai ir vieta, kuru dēvē par dzimteni, tad visai cilvēcei pieder citas mājas — ceļš.

Nacionālo kultūru daudzveidības saglabāšana nenozīmē nāciju seju sastingšanu. Citas nācijas respektējoša koeksistence liek bagātināt arī savu seju ar citu, nevis citas, nāciju sasniegumiem brīvprātīgi, nevis uzspiežot vienas nācijas «kārtību» — un tā parasti nav tas labākais, kas tai ir—citai, citām.

Bez daudzveidības, t. sk. nacionālās; nav progresa. Tagad kultūras un vēstures objektu kritiskais stāvoklis, ekoloģiskā krīze, skolas — galvenokārt humanitāro priekšmetu mācīšanas — problēmas pievērš uzmanību nacionālo vērtību kopumam. Šo vērtību piesaukšana ir dabiskas sekas administratīvi birokrātiskās sistēmas nedalītai valdīšanai ekonomikā, līdzekļu sadalē un tehno-krātiskas ievirzes uzvarai skolā, kas ir ekonomisma izpausme.

NACIONĀLĀS PAŠAPZIŅAS ATMODA,

ko reizēm iegrāmato kā nacionālismu, ir tautas antiekonomiskā noskaņojuma izpausme. šis noskaņojums spilgti atklājās Daugavpils HES lietā, nesen — pret metro celtniecību Rīgā u. c. akcijās. Tās vēršas pret ekonomisma izpausmi cilvēku kopdzīves organizēšanā — neapvaldītu urbanizāciju. Metro celtniecība Rīgā ir «dabiska» nepieciešamība, ja pati urbanizācijas tālāka augšana šķiet dabiska, nevis vēsturiski ierobežotu apstākļu uzspiesta.

Situācija ir revolucionāra. Virzībai -uz priekšu ir nepieciešami citi stimuli, cilvēku aktivitātes, nevis pavēles vai arī peļņas kārdinājums,

rīkste vai kliņģeris. Nepieciešama tiekšanās pēc citām vērtībām. Tautas masu noskaņojums, kas beidzot līdz ar preses demokratizāciju un «neformālu» apvienību dibināšanu ieguvis brīvāku izpausmi, liecina par jaunu vērtību meklēšanu. Izeju šiem meklējumiem var dot vienīgi sabiedrības radikāla pārbūve, nevis tikai ekonomiskas reformas. Visu sabiedrības sfēru pakļaušana cilvēka audzināšanas, kultura-lizēšanas vajadzībai.

Liekas, ka visu problēmu samezglojuma atrisinājums var būt tikai augstāko orientieru nomaiņa, ari atbilstošo sabiedrisko attiecību — ne tikai ražošanas attiecību — pārveidošana. Lai personība stātos cilvēka kā ražošanas procesa faktora vietā. Pagaidām «cilvēka faktora» realizēšana neiziet ārpus ekonomiskiem uzdevumiem, jo tiek mēģināts atdot cilvēkam galveno vietu lietu ražošanas procesā. Lai personība par savu tuvāko orientieri uzskatītu ģimeni — dziļi personiskas, personību veidojošas attiecības, nevis ražošanas kolektīvu, kas atšķirībā no tās ir piesaistīts ierobežotām funkcijām. Lai par ģimenes tuvāko orientieri kļūst nācija kā sociālkulturāls veidojums, nevis šķira (dodot priekšroku strādniecībai, ignorēja zemniecību), organizācija (valsts, baznīca vai kāda politiska apvienība) vai pat sabiedriski ekonomiska formācija, jo nevienu no tām nevar padarīt par galīgo ideālu. Visbeidzot, katras nācijas orientieris ir cilvēce kā visu radošo spēju, ne tikai vispārējā, bet ari unikālā, nejaušā, iespējamā, kopums un nevis lietiskā bagātība — ražošanas līdzekļu un zinātniski tehniskā potenciāla, uzkrātās informācijas vai patērējamo lietu masa —, ar kuru nereti arī mēra Zemes civilizācijas progresu.

Šīs vērtibas nav jāizvirza kā cildens, bet bezspecigs vēlējums. Pirmkārt, tās vienmēr ir pastāvējušas un ietekmējušas vēsturi, taču, atrodoties ekonomiskās determi-nācijas sfēra, pašas ir ieguvušas pārvērstu formu. Personību spējis attīstīt tikai mantīgais: ģimene plaukusi kā privātā īpašuma mantošanas institūts: savas nācijas mīlestība ir akla pret apspiedēju un apspiesto pastāvēšanu tās iekšienē. Otrkārt, sabiedriskais noskaņojums izteic objektīvu nepieciešamību atbrīvot, reabilitēt šīs vērtības. Masas aizstāv nāciju, tās valodu, kultūru, atmiņu. Vai tās ir iluzorais pretstatā materiālajam? Nacionālā kultūra, vispirms jau valoda, arī ir sabiedriska attiecība, kaut arī etniskā daudzveidība neatspoguļo kādus ekonomiski determinētus apstākļus. Treškārt, un tas ir galvenais, cilvēku sabiedrība nav mūžīgi atradusies ekonomiskās attīstības varā. Nenoliedzot darba lomu cilvēka ķermeņa specifisko īpatnību izveidē, jāpiebilst, ka cilvēku sabiedrības, sabiedrisko attiecību rašanos nevar izprast tik vienkāršoti. Bet pirms šīm attiecībām, bez tām nav ari cilvēka šī vārda visprecīzākajā nozīmē.

Antiekonomiska sabiedrība ir bijusi, un tas nozīmē, ka tā ir iespējama atkal. Cilvēces rītausma nav vis izolēti pirmatnējie bari, kas

tuvojās — kooperējoties, mainoties davanām — ekonomiskās darbības gaitā, bet gan topošo cilvēku norobežošanās kā faktors, kas rada ārpusekonomiskas dimensijas; valodas zīmes, sevis iezīmēšanu pretstatā citiem gan ar krāsu, gan skaņu, gan kustibu palīdzību.[30] Pirmatnējā kultūra, t. sk. māksla, rodas nevis kā ekonomiskās darbības atslodzes brīžu produkts, bet kā patstāvīgs «mēs» konsolidējošs spēks. «Mēs» — mūsu kultūra, etnoss — rodas, tikai atgrūžoties no «viņiem». Pretstatoties «viņiem», arī «mēs» radām savas sejas unikalitāti. Pašapziņa veidojas no «mēs», nevis «es». Dzīvniekiem tāda «mēs» nav, lai ari viņiem būtu visai augsti attīstīts praktiskais intelekts — (spēja manipulēt ar lietām) — kā neandertāliešiem vai speciāli noorganizētos apstākļos arī cilvēkveidīgajiem pērtiķiem.

«Mēs» ir katra cilvēka konstituēšanas nosacījums, ir paraugs, kuru atdarināt. Etniskā daudzveidība nav kvantitatīva greznība, dekorējums, no kura «racionālisma» laikmetā vajadzētu šķirties, lai paliktu «tīrs» Homo sapiens, bet gan cilvēku sabiedrības pastāvēšanas un cilvēciskās pašapziņas konstituēšanās vienīgā forma. Bez «viņi» nav arī «mēs», un otrādi.

Protams, vēsture nekad nav bijusi tikai etniskā diferencēšanās, attālināšanās, norobežošanās. Ir nepieciešama arī integrācija, bez kuras daudzi «mēs» izšķīstu vēl dau-dzākos «es». Taču bez diferences, robežas saglabāšanas arī integrēšanās ir bezjēdzīga, jo izšķīst tie, kas varētu apvienoties kadas augstākas idejas vārdā. Ekonomiskā sabiedrībā integrācija nāciju attiecību jomā parasti realizējas kā hierarhizācija — mazo nāciju apvienošana kādas lielās nācijas, lielās impērijas paspārnē. Cits ceļš ir diferencēto integrēšana horizontālajā līmenī — līdztiesīgu nāciju dialogs cilvēces

" Šeit diemžēl nav vietas tuvāk izklāstīt B. Por-šņeva cilvēku sabiedrības ģenēzes koncepciju.

klēpi, dažādo kultūru savstarpēja tulkoja-mība.

Neviens indivīds nav autoģenētisks lielums. Savā ekonomiskajā, politiskajā, intelektuālajā, sakrālajā dzīvē viņš seko paraugiem, vērtībām un normām, ko izstrādājuši tie, kurus viņš pieņem par «mēs». «Mēs» ir augstākā vērtība, augstākais re-gulatīvais princips, īsi sakot, tas, kas cilvēkam svēts. «Mēs» ir arī ierobežojošs princips — tas, kā priekšā «es» izjūt kaunu, bijību, vainu. Cilvēce kā augstākā vērtība ierobežo nāciju patvaļu, nācija — ģimeni, ģimene — personību.

Mūslaiku sabiedrībā, kaut arī bieži tiek runāts par kolektīvismu, brālību u. t. jpr., šis «mēs» diemžēl brūk. Tāpat kā zūd bijība, kauns, vainas sajūta kaut kā augstāka par «es» priekšā. Tiesa, arī bezkultūras radījumam ar cilvēka izskatu ir sava kultūra, ja ar to saprot individuāli atražojamu paraugu kopumu. Taču tāds radījums — ekonomisks vai politisks dzīvnieks šo vārdu vispilnīgākajā nozīmē — paliek pliks un nabags, lai arī cik daudz metāla, cementa vai naudas

gabalu uz viņa «dvēseli» varētu sarēķināt. Viņam ir sievietes, bet nav mīlestības, netrūkst apdzīvojamās platības, bet nav māju, pietiek informācijas, bet nav pārliecības, ir plašas teritorijas, uz kurām var droši spert kāju un nospļauties, bet nav Dzimtenes.

Vēsture virzās triādiski. Tas nozīmē, ka nākotnē atkal ir iespējama neekonomiska — kultūras — sabiedrības atdzimšana. Tā, protams, neatmetīs tos sasniegumus, ko devusi industrija, tehnika, eksaktās zinātnes, bet aplūkos tā vai cita lietiskā sasnieguma lietderību no augstāku, cilvēciskāku principu viedokļa. Šeit, bez šaubām, nav runa par «pirmatnējā komunisma», kurš turklāt nekad arī nav pastāvējis, atjaunošanu. Šī nākotnes sabiedrība nav neizbēgamība, kuru var solīt ar garantiju, bet tikai iespējamība. Vai tā īstenosies, nav atkarīgs tikai no mums. Skaidrs, ka viņiem tā nav vajadzīga. Viņi to nepieļaus.

DAŽAS DOMAS PAR SABIEDRĪBAS RADIKĀLAS PARBOVEŠANAS TEHNOLOĢIJU

Vai izeja ir tāda, ka vienīgi jāpabīda solīda materiālā bāze zem gara dzīves? Ja tā, var likties, ka vienīgais traucēklis šobrīd ir mūsu ekonomikas tehnoloģiskā atpalicība un no tās izrietošā produkcijas nepietiekamā kvalitāte un kopapjoms. Nav brīnums, ka, redzot ekonomikas vadīšanas administratīvās sistēmas nespēku, tagad prātu noskaņojums ir tāds, ka jāizdara pagrieziens no centralizētas sadales sistēmas uz ekonomisko attiecību tirgus regulāciju. Tiesa, dažādos projektos šis pagrieziens tiek plānots no mērena līdz radikālam. Konsekventi realizēts, šis pasākums ļaus izraut sabiedrību no beziniciatīvas stāvok|a, nodrošināt sabiedrību kopumā — bet . . . Attiecībā uz atsevišķu cilvēku, tas vēl nav sacīts — ar kvalitatīvām precēm, veicinās sabiedriskās dzīves demokratizāciju, dažādu problēmu puslīdz brīvas apspriešanas gaisotni. Tomēr nav jāizliekas neredzam ko citu. Pilnīgi brīvs tirgus — piedāvājuma un pieprasījuma brīva spēle cenu veidošanā utt. — agri vai vēlu (kad, to es neņemos prognozēt), radīs tadas parādības kā bezdarbs, pārprodukcijas krīzes, sīko — tehnoloģiski atpalikušo — uzņēmumu bankrots, jauna tipa sociāla noslāņošanās (tā saucamais «strādīgo, taupīgo» un «slaistu, izšķērdīgo» pretstats) un visas no tām izrietošās sekas valsts politiskajā un garīgajā dzīvē. Atbilstoši objektīviem ekonomiskiem likumiem brīva tirgus se.kas var būt tikai ražošanas koncentrācija, monopolu veidošanās un ar tiem saistītās parādības, kuras tagad visi progresīvo reformu piekritēji patiesi grib iznīdēt. Iznāktu tikai vēstures aplis un visai vājš mierinājums, ka vismaz mūsu paaudze to visā pilnībā, varbūt, arī neizbaudīs. Ja tā, tad paliek otrs variants — dažādie ierobežotie «brīvā» tirgus projekti, saglabājot visai ievērojamu lomu centralizētajai sadalei. Faktiski tas ir regulējama tirgus variants (nosakot cenu, peļņu maksimumus u. tml.), vienkārši sakot, monopola saglabāšana pār brīvo iniciatīvu ar sekojošu stagnācijas

iekonservēšanu. Tāda sistēma varbūt arī ļauj saglabāt iepriekš sasniegto līmeni, bet tad tam jābūt augstam, toties neļauj izķepuroties no stagnācijas bedres.

Ir mazliet naivi cerēt, ka glābiņš būs vienīgi ražošanas modernizācijā, t. sk. modernās tehnoloģijas un pieredzes importēšanā no Rietumiem. Gan lietas, gan idejas, lai cik pilnīgas tās arī būtu, nav nekas bez ražošanas attiecību sistēmas, kas tās radījusi, tāpēc šādi plāni ir rūgta ironija par ierobežotā tirgus piekritējiem. Nekas neiznāks! Par to, kas notiek, ja importē vai eksportē atsevišķus ražošanas elementus atrauti no ražošanas attiecībām, jau pietiekami kodolīgi izteicies Markss (sk. «Kapitāls», 1. sēj., R., 1973, 619. Ipp.). Brīva tirgus ierobežošana ir nepieciešama, taču tai jānotiek ne tikai neatkarīgi no valstiskiem resoriem, ar tautas pašpārvaldes palīdzību, bet tai vienlaicīgi jābūt arī birokrātiskās stihijas principiālai ierobežošanai.

Kultūras sabiedrībā ekonomiskajai attīstībai jāseko nacionālo un citu kultūru īpatnību saglabāšanas nepieciešamībai. Vai tas reāli ir iespējams? Paskatīsimies vispirms, kā notiek kultūras «ražošana». Vēsturnieks A. Gurevičs raksturo vēstures izziņu, apzināšanos kā tagadnes un pagātnes kultūru dialogu.[31] Tas ir pareizi ne tikai virzienā «tagadne—pagātne», bet arī atšķirīgu tagadnes kultūru saskarsmē, kurā bagātinās gan viena, gan otra puse. Te ir atslēga ari dažādu nāciju kultūru dialogam kā to savstarpējās bagātināšanās formai.

Šīs iepazīšanas, apjēgšanas pamatprincips nav dotās (savas) kultūras pārstāvja identificēšanās ar aptveramo kultūru, iedzīvošanās tajā, bet gan dialogs, kurā abas puses nesaplūst. Viena kultūra, tās pārstāvis, jautā otrai un, saņemdama atbildi, kaut arī no formālā viedokļa to būtu atradis pats, otrās kultūras pētnieks bagātina ne tikai sevi, jo jautājums ir tāds, kuru diktē jaunatklāsmes alkstošā cilvēka kultūras iekšējās— šodien aktuālās — problēmas, nevis spekulatīva ziņkārība, t. i., tāds jautājums, kādu, ļoti iespējams, šī otra kultūra pati sev nekad nav uzdevusi. Tādējādi kultūra-subjekts nevis vienkārši paņem atbildi, kas gatavā veidā jau bijusi ķultūras-objekta krātuvēs, bet iegūst to aktīvi. Šī otrā kultūra atklāj savu jēgu, tikai pārtulkota kādā citā — izteikta «citiem vārdiem». Tas nozīmē, ka katra kultūra katrā dotajā momentā «dzīvo» daudzas citas dzīvo hlakus esošajās kultūrās.

Kāpēc «atpalikušais» var pamācīt «progresīvo»? Ne tikai verbāli, bet arī citādi izteiktās «gudrās» atbildes nepastāv atpalikušajā par sevi, bet tiek iegūtas pretrunās iestigušās «pirmrindas» kultūras aktīvas rīcības gaitā.

Vai šāda citu kultūru apzināšanās interpretācija nenoliedz progresu? Cilvēku sabiedrība (kultūra) nepastāv kā atomāru veidojumu — izolētu indivīdu, sociālu grupu, valstu summa, bet kā

divu vai vairāku pušu — nāciju, kultūru, laikmetu, skolu, šķiru, kastu — sabiedriskas attiecības, tāpēc progress nav atrodams kāda «atoma» nepārtrauktā izaugsmē, bet attiecību veida attīstībā. Progress nav visu sociālo atšķirību likvidēšana, bet citāda šo atšķirību (kultūras opozīciju) organizēšana: vispirms jau pāreja no iznīcināšanas, konfrontācijas uz produktīvu dialogu. Monoloģiskas kultūras «noēd» pašas sevi. Tās nepazīst jautājumus, problēmas, šaubas, meklējumus, un tāpēc tās ir tukšu atbilžu — dogmu, lozungu — pārpilnas. Tāpēc tām ir sveša attīstība, kura iet caur jautājumiem un atbildēm.

Kultūru dialogs kā nāciju normāla koeksistence un savstarpēja bagātināšanās ir tā pati «mēs» un «viņi» attiecība vai, precīzāk, tās pārtapšana «mēs» un «jūs» attiecībās. «Mēs» bez viņiem nevar pastāvēt, tāpēc pat centralizēti monoloģiska sabiedrība, kura jo stingri nodrošinājusies pret visām citu kultūru graujošajām invāzijām un bruņojusies ar vārdos izsludinātu, nepārtraukti daudzināmu universālu «mēs», tomēr sāk meklēt «viņus», jo bez tiem, uz kuriem var novelt visas šajā sabiedrībā atklājušās ligas, nevar saglabāt arī šo «mēs» vienotību. Reāli pastāvošo, bet apziņas pagridē iedzīto, «mēs» oficiālo pārstāvju un viņu bezpersoniskā pjedestāla antagonismu pirmie cenšas slāpēt ar iedomātiem «viņiem», kuru šķietamo draudu priekšā ciešākas kļūst izirt gatavās ierindas. Tā rīkojās gan degra-dejusies Romas katoļu baznīca viduslaiku beigās, gan staļinisti, maoisti un citi «-isti» mūsu dienās.

«Mēs» bez «viņiem» brūk, taču mums vajadzīgi nevis «viņi» ienaidnieki, bet tādi «viņi», kas pārtop par «jūs», «tu». Daudzu «mēs» pastāvēšana rada atsevišķam cilvēkam izvēli kā kultūras piesavināšanās momentu. Tikai piederība, kaut vai potenciāla, dažādiem «mēs» rada pašapziņu, refleksiju, «es».

Produktīvs dialogs ir iespējams tikai starp līdztiesīgiem, patstāvīgiem partneriem, tāpēc lielākas patstāvības nodrošināšana katrai republikai ir aktuāla nepieciešamība. Tā būs atgriešanās pie tā, par ko savā laikā domāja Ļeņins. 1922. gadā viņš rakstīja, ka nevajag izslēgt iespēju nākošajā Padomju kongresā atgriezties atpakaļ, t. i., paturēt padomju republiku savienību «tikai kara un diplomātijas lietās, bet visās citās nozarēs atjaunosim atsevišķo tautas komisariātu pilnīgo patstāvību» (36. sēj., 557. lpp.). Komisariātu sadrumstalotību un nesaskaņotību ar Maskavu var paralizēt ar «partijas autoritāti», ja to lietos ar «apdomu un objektivitāti». Ļaunums, kas var rasties no tā, ka «krievu aparāts nebūs apvienots ar nacionāliem aparātiem», ir daudz mazāks par to, ko var radīt kaut nelielas netaisnības lielās un mazo nāciju attiecībās.

Nacionālo republiku ekonomiskās un kultūras suverenitātes,

autonomijas paplašināšana veicinātu nāciju kultūru uzplaukumu, tātad to subjektu uzplaukumu, kas spētu tuvināties, bagātināt viens otru, saglabājot savu identitāti. Šīs programmas realizēšanas bāze būtu saimnieciskā aprēķina konsekventa attiecināšana uz katru republiku vai cita veida etnisko reģionu kopumā. Katra republika kļūtu par pašfinansējošos vienību, par īstu, nevis nominālu savu bagātību saimnieku, kas darbotos ekonomikas un kultūras pašpārvaldes apstākļos. Lai neitralizētu centrālo un republikānisko birokrātiju, ir nepieciešams visu dažāda ranga resoru kā komandējošu orgānu vietā likt augsti kvalificētu speciālistu (ekonomistu, juristu, sociologu, attiecīgo nozaru speciālistu) saimnieciskā aprēķina grupas, kuras strādātu vienīgi uz divpusēju līgumu pamata ar vienu vai vairāku nozaru uzņēmumiem, ražošanas apvienībām, pētot problēmas, kurām ir visaptverošs raksturs un kuras šie uzņēmumi nevar atrisināt saviem spēkiem. Šāda kārtība būtu smags trieciens visai administratīvi birokrātiskajai sistēmai un tai atbilstošajai psiholoģijai, jo šo īpašo «menedžeru pētnieku» grupu augsto sabiedrisko statusu garantētu nevis augsti amati, ajgas vai sociālās privilēģijas un tituli, bet vienīgi profesionālā kvalifikācija, iniciatīva, operativitāte, plašās tiesības patstāvīgi rīkoties (slēgt papildu līgumus ar izpildošo, tehnisko personālu utt.) un spēja izturēt sacensību ar citām līdzīgām grupām, kas izveidotas, personiski un brīvprātīgi vienojoties.

Mums ir vajadzīga

NEVIS REPUBLIKU STIPRA APVIENĪBA, BET STIPRU REPUBLIKU APVIENĪBA.

Pirmais paredz novājinātas, viegli vadāmas republikas un šķietami stipru apvienību, otrs — automātiski rada arī stipru apvienību. Pirms 65 gadiem republikas apvienojās, lai atjaunotu un nostiprinātu tautas saimniecību, lai aizstāvētos pret ārējo un iekšējo reakciju. Tātad apvienība ir līdzeklis, kas kalpo republikām, bet nekādā gadījumā nav tā, ka republikas pastāv apvienības dēļ.

Domāt pretēji nozīmē pieļaut to pašu rupjo kļūdu, ar kuru mums darīšana, kad tiek postulēts, ka personībai jākalpo kopīgajai lietai, kolektīvam kā pārpersoniskajam subjektam — kādai personificētai vai pat die-višķotajai funkcijai, nerunājot un pat neļaujot domāt par to, vai kopīgā lieta kalpo tiem, kuru kopīgā lieta tā ir, vai dotā kolektīvisma forma attīsta un paceļ vai arī absorbē un apspiež individualitāti.

«Es» nevar pastāvēt bez «mēs» kā regulējoša principa, taču «mēs» spēku un varenību noteic tajā apvienojušos brīvprātības pakāpe, nevis to atsevišķo indivīdu skaits.

Pienākumi nav atraujami no tiesībām, tāpēc nevar prasīt lielākas tiesības uz vietām, ja vienlaicīgi neuzņemas lielāku atbildību par republikas saimniecību, ekoloģiju, kultūru. Bez reālas lemšanas

patstāvības tepat Latvijā vēl ilgi būs tā, ka visas lielākās neveiksmes, ja ne atklāti, tad slepus, tiks noveltas uz Maskavu. Un taisnība, kaut vai daļēji, tur būs. Reāla patstāvība un atbildība ir priekšnoteikumi masu aktivitātei. Bez paaugstinātas autonomijas par republikas īstu aktivitāti nav pat ko runāt. Joprojām tiks gaidīti rīkojumi un dzīvi paraugi no centra.

Ir nepieciešams konkrētu pasākumu veidā realizēt to, kas jau fiksēts Padomju Konstitūcijā. «Savienotā republika ir suverēna (pasvītrojums mans. — M. G.) padomju sociālistiska valsts», taču nebūs par ļaunu konstitucionāli ierobežot centrālo varas orgānu ekonomikas, kultūras utt. vadības tiesības, lai uz šo ierobežojumu bāzes varētu pieņemt likumus, programmas, kas ievēro savienoto republiku specifiku.

Vēlreiz jāuzsver, ka runa ir vienīgi par sociālistisko republiku autonomiju, nevis buržuāzisku separātismu. Šāda programma var būt kaut kas graujošs vienīgi no tādu cilvēku viedokļa, kuri uzskatītu par nepieļaujamu neatkarīgas Polijas TR pastāvēšanu uz tā pamata, ka Polijas lielākā daļa savā laikā bija cariskās Krievijas pakļautībā, turklāt gandrīz tikpat ilgi, cik Latvija.

Autonomijas pozitīvo devumu starpā būtu brīvi, produktīvi un demokrātiski kontakti pāri republiku robežām, lai ierastos un ceļā dotos ciemiņi kultūras apguvēji, ciemiņi skolotāji, nevis kirzas zābakos ieautas kājas vai veikalu kāsēji ar pāris somām katrā rokā. Tas pats sakāms par dažādu valstu nāciju cilvēku personisko kontaktu problēmu. Braucieniem uz ārzemēm no apbalvojuma jāpārvēršas personības veidošanas formā. Informācijas un cilvēku kontaktu ziņā noslēgta valsts neveicina daudzveidības nepieciešamības apzināšanos, toties sekmē nacionālās un cita veida pārākuma apziņas un neiecietības veidošanos. Tā ir dzīvinoša vide totalitārisma un despotisma visās sfērās. Daudzveidības ideju izplatīšana nenozīmē atteikšanos no idejiskās cīņas, bet tās pacelšanu no kliķu intrigām ideju cīņas augstumos.

Pozitīvu ieguldījumu cittautu kultūru iepazīšanai jādod reformētājai un autonomajai skolai. Tā jau no bērnības veidotu emocionāli pozitīvu, labvēlīgas ieinteresētības pilnu attieksmi pret neparasto, dīvaino un ar to pašu attīstītu prātu, kas arī uz savas tautas kultūras paraugiem neskatās kā uz vienīgiem iespējamiem un tāpēc labākajiem, pareizākajiem.

Tagad arvien vairāk tiek apjausts, ka nekādi tīri ekonomiski panākumi pie jauna tipa sabiedrības, jauna cilvēka nenovedīs. Gluži otrādi, sabiedrisko attiecību funkcionēšanas mehānisma būtiska pārveide, cilvēku brīvprātīgas aktivitātes atraisīšana ir priekšnoteikums neizbēgamiem saimnieciskiem sasniegumiem, tautas dzīves līmeņa augšupejai. Lai notiktu pārēja no valstisko institūtu un

ierēdniecības laikmeta uz tautas pašpārvaldi, nedrīkst pastāvēt tāda kārtība, ka zināšanas par sabiedrību ir kādas nelielas sociālas grupas faktiska, kaut arī ar likumu nenostiprināta, privilēģija, jo tad viegli noslēgt ceļu pašpārvaldei, aizbildinoties ar masu kompetences trūkumu tik sarežģītās lietās.

Lai piedalītos sabiedrības — lasi: cilvēku savstarpējo attiecību — vadīšanā, jābūt ari zināšanām par to. Taču neiztikt arī bez pārliecības, kurā iekausētas emocijas. Zināšanām jābūt ne jau enciklopēdiskām, bet tādām, lai katrs apjaustu savu — lielāku vai mazāku, bet tomēr milzīgu — nezināšanu šajā jomā un lai šī apjauta: 1) izsistu no viņa pārliecību, ka pietiek ar labu gribu, revolucionāru pārliecību, lai lemtu vissarežģītāko lietu uz pasaules — citu cilvēku likteņus; 2) radītu vēlēšanos un prasmi paš-izglītoties. Vismaz pagaidām skola šo funkciju veic gaužām vāji. Bet tas būtu viens no šodienas galvenajiem uzdevumiem. Likvidēt skolu kā iestādi, kas piebāž bērnu ar idejām un zināšanām, kuras tiek atzītas par pareizām dotajā laikā (bet laiki, kā mēs paši redzam, mainās) un uzcelt skolu kā kultūras saglabāšanas un vairošanas iestādi, kas aizvada bērnu līdz pārliecībai par pašizglītošanās, pašpilnveidošanās nepieciešamību.[32] Domāja, ka pašreiz noritošā sabiedrības rekonstrukcija iegūs pilnu skanējumu tad, ja līdzās pašfinansēšanai, pašpārvaldei parādīsies arī pašizglītošanās, t. i., nevis jaunā, dzīvē ieejošā cilvēka ceļojums kultūras un citu vērtību, faktu pasaulē skolotāja, skolas vai kādas augsti sastādītas programmas norādītajā virzienā vien (jo arī skolotājs, skola un pat programmu veidotāji var kļūdīties un k(ūdās!), bet kā sevis paša izvēle — savu draugu, savu domubiedru, savas rīcības un prāta vadoņu izvēle, kā pašnoteikšanās. Bez pieminētajiem vadoņiem neiztiek neviens, starpība tikai tā, vai mēs viņiem sekojam akli, neapjausti vai arī apzināti, kritiski, gatavi vajadzības gadījumā pateikt: «Nē!». Pašnoteikšanās lielā mērā rezumē, apvieno sevī gan paš-finansēšanos, gan pašpārvaldi, gan pašizglītošanos, gan arī izteic vispilnīgāko attiecību organizācijas pamatprincipu jebkurā cilvēcisko attiecību sfērā.

Ir vajadzīga pašnoteikšanās visur. Pavisam greizi, nedialektiski spriež tie, kas uzskata, ka pašnoteikšanās ražošanā būs tirgus stihija, sabiedrības pārvaldē — anarhija, izglītībā un personību veidojošajā sfērā kopumā — individuālisms, nacionālo attiecību laukā — separātisms vai kas ļaunāks. Nemaz nešaubos, ka daudzi — varbūt pat augsti izglītoti vīri — uzskata, ka pašnoteikšanās princips novedīs pie graujošām sekām. «Dosim visiem pilnīgu brīvību, un visi būs prom uz turieni.» Par ko liecina šīs bažas? Tikai to, ka gadu desmitiem ilgi daudzi atbilstoši ieņemamajam amatam ir vārdos cildinājuši savas valsts un sociālisma pārākumu visās jomās, kamēr īstā pār-lieciba bijusi tāda, ka pie viņiem viss labāks un tam neviens nespēs turēties

pretī. Bailes no «brīvības» sekām lielā mērā radušās tāpēc, ka viņi izauguši sabiedrībā, kurā cilvēku iedalījums tajos, kas noteic, un tajos, kas tiek noteikti (izpilda), ir normāls. Tāds ir birokrātiskais sociālisms, kurā visas tautas dzivi skarošu jautājumu apspriešana un lēmumu pieņemšana notiek nezin kur un nezin kad. Bieži vien nav zināmi pat paši lēmumi. Redzams tikai, ka tie realizējas. Šāda sabiedrības iedalījuma pašsaprotamību balsta tas, ka pastāv ne tikai pārliecīgs monopols uz ražošanas līdzekļiem un ražošanas vadību, bet arī uz informāciju — vēsturi un šodienu, «zināmu» da|u no garigās kultūras un patiesību (ja ne uz vienīgo, tad vismaz uz pēdējo vārdu). Tā vēl nebūs nekāda demokrātija, ja visiem būs iespējas brīvi runāt, bet tikai tik ilgi, līdz stipra dure uzsitīs pa galdu un metāliska balss sacīs: «Klusumu!» Tas tiešām var likties normāli, kamēr stiprajai dūrei ir kādas specifiskas zināšanas — tikai dienesta lietošanai paredzēti dati un patiesības, kas |auj redzēt uz priekšu daudz tālāk, aptvert plašākas sakarības, nekā spēj vienkāršā tauta. Tiesības brīvi runāt un jautat vēl nav nekāda atkla-tība. Ir jābut arī pienakumam klausīties un atbildēt.

ANDRA KRIEVIŅA foto

Un vēl par izglītību. Pat vislabāko zina-šanu došana vislielākajos daudzumos nerada pārliecību — gatavību aktīvi rīkoties uz iegūto zināšanu pamata. Tikai izvele rada personisku pārliecību, rada spēcīgu vēlēšanos kaut kam pieslieties un virzīties ar to kopā. Tāpēc nedrīkst barot vienīgi ar speciāli attīrītiem marksisma klasiķiem (lai netrāpītos kādas nesagremojamas da|as), vienīgi ar kanonizētās vēstures faktiem, «klasiskiem» literatūras un mākslas darbiem, vai, kas vēl labāk, ar to fragmentiem.

Normālai izvēlei ir vajadzīga arī reliģiskā literatūra, arī mūsdienu Rietumu domātāju darbi, vēstures fakti, kuriem vēl nav atrasti izskaidrojumi, bet kuri toties liek domāt. Tad arī būs izvēle, būs ne vien zināšanas — turklāt daudz plašākas —, bet arī pārliecība. Vai no tās baidās gara dogmatiķi, administratori? Jā, jo viņiem ir tāda «pārliecība»: Jauj tikai mūsu cilvēkam brīvi izvēlēties pašam, un viņš noteikti izvēlēsies reliģiju, nevis marksismu, buržuāzisko, nevis sociālistisko, neķītro, piedauzīgo, nevis labo, skaisto. Kāpēc? Nu, tāpēc, ka viņš vēl nav pietiekami izaudzis, apzinīgs. Nav gan. Kā tad lai izaug, ja visu laiku dzird un redz vienu un to pašu?

Šīs bailes raksturo to stāvokli, kādā viņi ar savu īpašo apmācību noveduši (gandrīz vai uzrakstīju, ka «nodevuši») tautu. Pašizglītošanās idejas iedvešana ir tādas pārliecības gatavošana, lai katrs cilvēks apjēgtu, ka viņš nav bandinieks, sīka skrūvīte, bet vērtība, bagātība, kas vajadzīga citiem cilvēkiem nevis ar to, kas visos vienāds, bet ar atšķirīgo, neparasto.

Arī nācija ir vērtība, bagātība — ne tikai sev, bet arī citām nācijām, un tieši ar to, ar ko tā atšķiras no viņām. Atšķirīgie pievelkas, dzīvo simbiozē, kamēr novienā-dotie kļūst vienaldzīgi viens pret otru — apvienot tos var tikai kaut kas tiem pāri stāvošs. Tā ir elementāra loģikas un psiholoģijas patiesība, cilvēki to ievērojuši jau sen. Vai būtu liels sasniegums tagad to aizmirst?

1988. gada maijā

Faktiska situācija

ARVO VALTONS

PAR TAUTĀM PIE MUMS UN CITUR

ievērojami atšķiras no tās, ko esam pieraduši izlobīt no literatūras. Varbūt tā ir visā pasaulē, bet pie mums — noteikti. Ainu, uz ko varētu paļauties, var iegūt, vienīgi aizbraucot uz vietas un runājoties ar cilvēkiem. Nepieciešams uzdot īstos jautājumus un panākt, lai cilvēki runātu atklāti.

Esmu bijis vairākumā PSRS autonomo republiku, apgabalu un nacionālo apvidu un interesējies par turienes savvalodu kultūru, vēsturisko likteni un iespējamām perspektīvām. Salīdzinājumam esmu arī citur pasaulē pētījis mazākumtautību stāvokli un problēmas. Tādēļ es gribētu piedāvāt zināmu papildinājumu M. Hinta rakstam «Viedokļi par divvalodību»* un R. Rūtso garākajam apcerējumam «Valoda un kultūra»**, kas balstīti galvenokārt uz literatūras datiem un pārstāv

kompetentas teorētiskas pozīcijas.

Kādas kultūras valodiskās situācijas mezgl-problēma ir tās izglītības sistēma un iespējas skolā mācīties dzimtajā valodā. Tajā koncentrējas gandrīz viss. Tikai pēc tam seko literatūras līmenis, informācijas līdzekļu esamība utt. Valodas situācijas pašreizējais brīdis atspoguļojas tās perspektīvās. Pat ievērības cienīgākajiem kultūras pūliņiem nav jēgas, ja tie rēķinās ar šīs kultūras panīkšanu vai izzušanu.

1977. gadā iznākušajā rakstu krājumā «Современные этнические процессы в СССР» ir doti dati par skolas izglītību mazākumtautību valodā.

Padomju varas pirmajos gados patiešām bija pievērsta uzmanība nacionālajām skolām, un mazākumtautības ar entuziasmu radīja kultūru savā valodā, bet jau trīsdesmitajos gados iespējas tika sašaurinātas un sākās krievu valodas spiediens. 1938. gadā tika publicēts lēmums par krievu valodas obligātu mācīšanu nacionālajās republikās un apgabalos. Sevišķi strauji skolas ar nacionālo mācību valodu sāka pārvērst par skolām ar krievu mācību valodu pēc kara. Tautām, kas no 1943. gada līdz 1944. gadam bija pilnībā izsūtītas no savām dzimtajām vietām (balkāri, karačajieši, inguši, čečenieši, kalmiki, Krimas tatāri, Volgas vācieši) un kam 1957. gadā atļāva pārcelties atpakaļ (izņemot divas pēdējās, kas šādu atļauju nav saņēmušas līdz pat šai dienai), skolas izglītību dzimtajā valodā neatjaunoja. Sevišķi bēdīgā situācijā atrodas Ziemeļkaukāza tautas: būdami garā stipri un ar savas vēstures apziņu, osetīni, adigejieši, kabardieši, čerkesi ir absolūti bez skolām savā valodā. Tas pats ir ar Sibīrijas mazajām tautām (mansi, hanti, evenki, eveni, eskimosi, čukči, korjaki, nemaz nerunājot, piemēram, par itelmeņiem, juka-gīriem un citiem, kam nav savu ģeogrāfiski politisku administratīvo vienību). Vairākumam Krievijas Federācijas tautu izglītība dzimtajā valodā ir tikai līdz pamatskolas otrajai vai trešajai klasei (altajieši, avāri, azerbaidžāņi, kas dzīvo ārpus savas republikas, dargīni, hakasi, komieši, kumiki, laki, lezgīni, marieši, mordvieši, tabasarani, udmurti). Taču ir arī vietas, kur dzimtā valoda atvēlēta tikai sagatavošanas klasei un kopš pirmās klases mācību darbs sākas krievu valodā (abazīni, nogajieši, ņenci). Atsevišķas vidusskolas ar mācībām dzimtajā valodā 1977. gadā bija tatāriem un baškīriem, līdz 8. klasei dzimtajā valodā varēja mācīties jakuti, līdz 7. klasei—tuvieši, līdz 6. klasei — burjati, līdz 4. klasei — čuvaši (pēdējo, piemēram, ir pusotras reizes vairāk nekā igauņu). Eskimosiem dzimtās valodas stundu nav nemaz, hantiem, mansiem, eveniem tās ir tikai pirmajā mācību gadā, ņenciem, evenkiem, čukčiem — pirmajos trijos.

Kā jau teikts, tautām, kam trūkst savu administratīvo vienību, skolu savā valodā nav nemaz. Ja tām vispār ir sava rakstu valoda.

Izglītība tām nozīmē svešvalodību.

Tāda ir situācija pēc minētās grāmatas (sk. tabulu 272. Ipp.). Faktiski rakstos šī situācija ir izskaistināta, lai gan arī pie mums pazīstamā dr. Cuboglo sastādītās mācību nodaļas pamatpatoss ir šāds: cik laba un dabiska ir pakāpeniska pāreja uz izglītību vienīgi krievu valodā; tautas, kas veiks to droši un ātri, ir tālredzīgākas par citām. Tā saucamo pētījumu rezultātā ir pat procentos izteikta Sibīrijas mazo tautu dominējoša vēlēšanās mācīties tikai krievu valodu (ir grūti kaut ko vēlēties, ja citu iespēju trūkst). Nacionālvalodu skolu likvidēšana pēc 1977. gada aizvien turpinājusies. Drīzāk šis process ir pat paātrinājies. Mācīšanās dzimtajā valodā neesot lietderīga un atspoguļojot tautas kultūras trūkumu!

Aplūkotajā rakstu krājumā minētie dati ir visai apbēdinoši; stāvoklis diemžēl ir ievērojami sliktāks. Kur norādīta skola dzimtajā valodā līdz 3. klasei, tur lasi: tādas skolas vēl ir tikai atsevišķos ciematos, pilsētās to nav vispār, bet ir sastopami rajoni, kur arī ciemos nav nevienas pašas šādas skolas. Kur ir minētās 8. klases vai pat vidusskola dzimtajā valodā, liela daļa mācību priekšmetu tomēr tiek pasniegti krievu valodā. Sāda parādība sastopama arī vairākās savienotajās republikās. Baltkrievijā, Vidusāzijas republikās veselas vidusskolas pēc kārtas tiek pārveidotas par skolām ar krievu mācību valodu. Tikai atsevišķās vietās var manīt centienus stāties pretī šai tendencei vai vismaz apturēt to. Diemžēl centrālajā presē pat tagad, pārkārtošanās laikmetā, sakarā ar Alma-Atas un Frunzes notikumiem, tie tika aplūkoti kā nacionālisma uzkurinātājs faktors.

Ja trūkst skolas izglītības dzimtajā valodā, grūti runāt par kultūru savā valodā. Par rakstu valodas vienīgo izpausmi paliek daiļliteratūra, taču tās iespējas ir ierobežotas, ja nav laikmetīgas leksikas, kas nemitīgi attīstās, pat tādās nozarēs kā vēsture, ģeogrāfija un dabas zinātnes, ko skolā māca svešā valodā. Pašu valoda reducējas par virtuves valodu, daiļliteratūra dzimtajā valodā izveidojas par kaut kādu reliktu, kas mākslīgi tiek uzturēts pie dzīvības. Tieši tāpat kā dažs labs tautas mākslas ansamblis, kaut arī pati tauta gandrīz nemaz vairs nepastāv un ansambļa dalībnieki ir cittautieši. Tas atgādina par indiāņiem pārģērbtus Kanādas ukraiņus, kas tūristu priekšā braši danco sar-kanādaino kara deju.

Tautas fizisko saglabāšanos var atbalstīt folklora un dzīva daiļliteratūra, ja tā pilnīgi nepakļaujas svešiem paraugiem, bet tiecas ievērot savas tautas prātu.

Protams, visās minētajās tautās — un to izglītības apstākļos — nav runa par patiesu divvalodību. Viņu divas valodas nevar uzskatīt par līdzvērtīgām, ja ar vienas starpniecību ir pieejama gandrīz visa pasaules kultūra, bet otrā prasībai pēc tās trūkst vismazāko iespēju.

Kāpēc situācija ir iādai

Varbūt šur tur gadās, ka cilvēki pret savu valodu un kultūru ir vienaldzīgi. Taču lielākoties tam par cēloni ir bijis cerības trūkums faktiski attīstīt savu kultūru. Inteliģentus bieži var dzirdēt sakām: «Kas jums nekaiš, mēs jau esam tikai autonomie!» Valodas saglabāšanā ir ieinteresēti visi, strādnieki reizēm ir pat rezolūtāki nekā inteliģence, no kuras valodas liktenis ir vairāk atkarīgs. Vairākkārt esmu dzirdējis sūdzības, ka darba kolektīvos sarunas savā valodā cittautieši uzskata par neaudzinātību. Autonomajos apgabalos esmu sastapis krievus, kas teikuši:

o
h-
o
<
z -
o
Z
<

«Viņi necīnās par savām tiesībām!» Taču lielākā daļa imigrantu uzskata strauju pāreju lielajā kultūras valodā par vienīgi iespējamo labumu mazajām tautām. Visbiežāk tomēr nācies dzirdēt vietējās inteliģences apgalvojumus, ka pat mazākā prasība pēc dzimtās valodas tiesībām jebkurā dzīves sfērā tiek traktēta kā nacionālisms. Sis vārds

skan draudošāk nekā jau līdz smieklīgumam nodeldētie izteicieni «tautas ienaidnieks» vai «fašists», kam pēdējā laikā Krievijā ir pat tāds kā varenības oreols — ja vien tas nav teikts par Baltijas iedzīvotājiem.

Mordvieši, pēc tautas skaitīšanas datiem un varbūt arī spriežot pēc personiskiem vērojumiem, ir viena no visstraujāk iznīkstošajām tautām PSRS. Vēl nesen viņu bija vairāk nekā igauņu. Iedzīvotāju skaita samazināšanās— kas nozīmē to, ka cilvēki reģistrē sevi par krieviem un tad jau laikam izjūt sevi par tādiem — ir tieši saistīta ar kultūras situāciju un tautas pašapziņu. Pašapziņa ir nacionālās dzīvotspējas galvenais izteicējs. Tikai tad, kad mordviešu valodā rakstītājs literāts publicē daiļdarbu kieviskā izdevumā, viņš tiek uzlūkots par īstu rakstnieku. Tai pašā laikā mordviešiem, kas dzīvo ārpus autonomās republikas (tur atrodas tautas vairums), nav pat tās iespējas kultūras dzīvei dzimtajā valodā, kas ir republikas mākslīgi radītajās robežās. Viņi ir izbrīnījušies un aizkustināti, uzzinādami, ka literatūra mordviešu valodā vispār pastāv. To ir pieredzējuši preses darbinieki, kas braukā apkārt, vākdami iepriekšējus pasūtījumus žurnāliem savā valodā. Sāda aģitācija, starp citu, tiek veikta gandrīz visās autonomajās republikās, kas rāda, ka iedzīvotājiem trūkst tiesību uz savu valodu un kultūru, kā arī to, ka trūkst šādas vajadzības, jo izglītība ir iegūta citā valodā.

No šo tautu pēdējā laika kultūras dzīves var minēt vienu pozitīvu parādību: balstoties uz zināmu Vissavienības direktīvu par stāvokļa uzlabošanu bērnu literatūrā, autonomās republikas ieguva tiesības dibināt bērnu žurnālus dzimtajā valodā. Tie vēl ir visai jauni, un arī artiem nākas varonīgi nopūlēties, lai nodrošinātu pasūtījumus. Tomēr, sevišķi dzīvotspējīgākajās tautās (čečeniešos u. c.), ir parasts, ka lauku bērni līdz skolai neprot ne vārda krieviski. Tad nu viņu skola pirmās klases atgādina mūsu skolas pagājušā gadsimta beigās un šī gadsimta sākumā, kur par sarunāšanos igauniski starpbrīža laikā aktīvākie skolotāji bērnus sodīja. Daudzi vecāki arī mājās pāriet uz krievu valodu, lai bērniem skolā būtu vieglāk.

Savienotajās republikās, kur skolas dzimtajā valodā kādā mērā tomēr eksistē, vecāki bieži vien sūta bērnus krievu skolās. Aizkau-kāzā to dara galvenokārt tādēļ, lai palielinātu iespējas iegūt augstāko izglītību. Pašiem savu augstskolu nav pietiekami, un korupcijas apstākļos iekļūšana un mācības tajās ir ļoti dārgas, trūcīgākie ļaudis meklē mācīšanās iespējas citur.

Ukrainā un Baltkrievijā ir bijuši arī kādi neviltotas sajūsmas laiki, kas skāruši zināmus tautas slāņus, kuri no brīva prāta pārgājuši uz krievu valodu. Lielākoties tomēr ir darīšana ar dažādiem negodīgiem paņēmieniem, kad kāda skola ar ukraiņu mācību valodu ir pārvērsta par skolu ar krievu mācību valodu. Lai pārietu uz krievu valodu, ir savākti iesniegumi no kādiem desmit vecākiem, kas izteikuši vēlēšanos

pēc mācībām krievu valodā, — un lieta darīta, negriežoties pie pārējiem. Vai arī ir izveidotas speciālas grupas no apdāvinātākajiem skolēniem, kas mācās krievu valodā, un tad, pamatojoties uz viņu zināšanām, pierādīts, ka mācīšanās vienīgi krievu valodā rada labākus priekšnoteikumus iekļūšanai augstskolās un sekmēm dzīvē. Tās ir tādas lietas, par kurām avīzēs neraksta — ja vien nav prasmes lasīt starp rindiņām —, bet par tām var uzzināt sarunās ar cilvēkiem.

Kas to realizē!

Nevar sacīt, ka pārtautošana pēc stingras programmas tiek realizēta no centra. Kaut gan arī to nevar pavisam izslēgt. Pārsvarā tomēr ir darīšana ar atsevišķu personu vēlmēm un domu izpaudumiem, šīm vēlmēm, protams, ir dziļas vēsturiskas saknes, kas sniedzas līdz pat «Trešās Romas» ideoloģijai, kuras dabiskās izpausmes bija impērijas paplašināšana, bezgalīgi kari pret vājajiem kaimiņiem, bet turpinājums — arī t. s. vispasaules revolūcijas ideja.

Atsevišķo personu vēlmes kopā ņemot, rodas politika. Kaut arī publiskie lozungi stāsta par daudznāciju valsti un nacionālo kultūru uzplaukumu.

Vispirmām kārtām jebkurā līmenī darbojas centralizācija. It sevišķi industriāla un militāra. Interesanti, ka tagad, kad runā par demokratizāciju un vietējo iniciatīvu, tiek nemitīgi izvirzīti projekti par centrālu orgānu izveidošanu un centrālu kontroli — pat ja runa ir par mākslu.

Vietējās iestādēs — it sevišķi t. s. centrālajās iestādēs un Vissavienības pakļautības uzņēmumos — nepārtraukti pienāk prasības, lai lietvedība, bet it īpaši visa dokumentācija, būtu krievu valodā. Pamatojums ir tāds, ka kontrolētājs, kas ierodas no centra reizi divos gados, nav spējīgs šos dokumentus citā valodā izlasīt. It kā tulkošana būtu kaut kas ārkārtējs — valstī, kas patiešām ir daudznacionāla, tam taču vajadzētu būt pašam par sevi saprotamam kopīgas pastāvēšanas priekšnoteikumam.

Vēl nesen divi izmeklēšanas orgānu darbinieki tika sodīti par to, ka ēdnīcā, pie galda parādoties trešajam biedram, viņi turpināja sarunu par iepriekšējās dienas makšķerēšanu igauņu valodā un nepārgāja uz starp-nāciju saziņas valodu, tādējādi pauzdami šaušalīgu nacionālismu.

Braukājot pa autonomajām republikām — bet kāpēc gan arī ne pa Igauniju —, radies iespaids, ka galvenie nacionālās politikas veidotāji ir priekšnieku vietās esošas marginālas personas, kurām pašām faktiskas tautības un nacionālas kultūras nav. Viņu saknes ir vietējā tautā, viņiem ir vietējo dzimtu uzvārdi, taču jau nez kurā, retāk

pirmajā, paaudzē viņi kultūras un valodas ziņā ir pārtautojušies. Savu tēvtēvu kultūru viņi ir zaudējuši, taču jaunā kultūra vēl īsti nav kļuvusi par savējo, tādējādi viņiem nav nekāda pamata zem kājām. Tieši tādi ir paši niknākie pārtautotāji. Ne tikai tāpēc, ka viņi paši dodas šai virzienā un tas viņiem liekas vienīgais pareizais. Viņi izskatās it kā dusmīgi — tā ir skaidra kompleksa izpausme — uz visiem, kas grib saglabāt savu tradicionālo kultūru. Viņi ir arī pret tradicionālo krievu kultūru un runā par kaut kādu beznacionālu kultūru. Tieši viņi ir galvenie apsūdzētāji nacionālismā. Viņus atbalsta cilvēki, kas šausmīgi baidās paši tikt apsūdzēti nacionālismā un pazaudēt savas ērtās vietas.

Tādā veidā slavinātais internacionālisms dzīves īstenībā bieži vien ir jebkuras kultūras trūkums. Citas kultūras cienīt spēj tikai tas, kam ir pašam sava kultūra.

Udmurtijā minēja bēdīgu piemēru: izglītības nodaļas vadītājs, kas savā rajonā bija slēdzis visas skolas udmurtu valodā, drīz vien kļuva par autonomās republikas izglītības ministru.

Par godu daudziem Maskavas inteliģentiem, jāsaka, ka viņi ir gatavi stimulēt mazākumtautības aizstāvēt skolas un kultūru savā dzimtajā valodā. Taču droši vien vairāk tur ir tādu, kas saka: «Kam tas vajadzīgs?»

Divvalodības un straujas nacionālas asimilācijas apoloģēti pārsvarā ir teorētiķi, kas atstāj iespaidu, ka viņi nepazīst nevienas mazākumtautības valodu un kultūru. Tas viņiem ir kaut kas neizprotams, un viņu zinātnisko pašpārliecinātību var sašķobīt vienīgi tad, ja norāda uz iespēju asimilēties vēl lielākām tautām vai valodām. Pat ieteikums visiem pasaulē pāriet uz latīņu alfabētu liek viņiem sakņosities. Kaut gan šis, no pasaules revolūcijas neveiksmīgas idejas nākušais viedoklis PSRS divdesmitajos gados pastāvēja. Visas jaunās rakstu valodas tika izveidotas uz latīņu alfabēta bāzes, arābu rakstība tika nomainīta pret latīņu. Arī krievu valodas pāreja uz latīņu alfabētu tika nopietni apsvērta, par šķērsli bijis vienīgi tas apstāklis, ka tipogrāfijās pietrūcis šriftu. Taču 30. gados viss tika pārcelts krievu alfabētā. Pat rumāņu valodā runājošiem moldāviem.

1941. gadā izdevās ieviest kirilicu arī neatkarīgajā Mongolijā un Tannu-Tuvas valstī. Vēlākos laikos pasākums nav turpinājies ar tādu pašu sparu, lai gan pēc kara arī Tērba-tas universitātē atradās roklaiža, kas izteica šādu priekšlikumu attiecībā uz igauņu valodu.

Mūsu pašu situācija,

salīdzinot ar citiem, mums rādās labāka par labu, it kā mēs valodas un kultūras ziņā dzīvotu tīri vai siltumnīcas apstākļos. Faktiski

tas ne tuvu tā nav. Mums jāpatur acīs brālīgo tautu liktenis, lai negrimtu tikpat strauji. Mānīgais priekšstats par mūsu valodas un kultūras uzplaukumu ir iemidzinošs. Kāpēc gan lai mēs sevi nesalīdzinātu ar citām tikpat lielām Eiropas valstīm, kam var būt dažādas ekonomiskas problēmas, kas sūdzas par plebejiskas masu kultūras uzbrukumu no Amerikas, bet tomēr nejūtas kultūras ziņā patiesi apdraudētas un neteoretizē par asimilācijas vajadzībām?

Taču mums ir arī ar tām kopīgas briesmas. Vispirmām kārtām tas skar zinātnes internacionalizāciju, galvenokārt angļu valodā (vairāk nekā 80% no visas zinātniskās informācijas). Zinātne ir mūsdienu reliģija, sodrēju rūpnīcas — tās tempļi (tāpēc jau arī nevar slēgt tās, kas neko neražo — kā nekā svētnīcas), statistika — tās viltus pravietis. Zinātnieki ir sīki klerikāļi, kuru pulkā valda šķietams miers un godīga sacensība, bet kur intrigu daudzums ir salīdzināms vienīgi ar lielo politiku.

Mums trūkst, tā sakot, kultūras seguma, kad pavērojam sevi mūsdienu pasaulē. No vienas puses, tā ir mazo tautu vispārēja problēma, bet, no otras, tieši mūsu valstij specifiska realitāte. Seguma trūkums, daudzu balto plankumu izjūta, neinformētība ir skaidri jūtama bez jebkāda salīdzinājuma. Tā vēl ir maza nelaime, ka mums, lai gan esam viena no visvairāk tulkojošām mazajām tautām, faktiski trūkst pārskata par citu tautu rakstniecību. Lielāka nelaime ir tā, ka mūsu rakstītajā, bet tātad arī mutvārdu kultūras, apziņā trūkst veselu dzīves jomu, cilvēka darbības sfēru, it īpaši zinātnes nozaru. No vispārējās kultūras viedokļa, nav tik svarīgi, lai kāda tauta tiektos nodarboties ar visām zinātnēm padziļinātā līmenī. Lai varētu sekot tam, kas notiek pasaulē, pietiek arī ar popularizētājiem. Protams, katrai tautai būtu čakli jāstrādā savās nacionālajās zinātnēs, to viņas vietā neies darīt neviens cits, taču mums, piemēram, Valodas un literatūras institūts jau gadu desmitiem ir bijis tautas kauna traips — es neatceros tādu rakstnieku kongresu, kur nebūtu bezcerīgi kritizēta tā vadība, kas konsekventi bremzē savā pārziņā esošās kultūras daļas attīstību. To pašu var teikt par klasiskās filoloģijas, filozofijas un daudzu citu fundamentālu zinātņu nožēlojamo stāvokli Igaunijas augstskolās. Pat tie nedaudzie zinātnes kadri, kas mums ir dabaszinātnēs, visvairāk laikam fizikā un ķīmijā, pa lielai daļai ir atsvešinājušies no kultūras pašu valodā un tiecas savus — cik nozīmīgus? — zinātniskos darbus publicēt lielās starptautiskās valodās. Turklāt, nedomādami, ka patiesi jauna informācija, kas šinī darbā labākajā gadījumā aprobežojas ar vienu diviem teikumiem, ir nododama tālāk puslappu-ses garā kopsavilkumā kaut vai septiņās valodās. Pārējai kompilācijai varētu būt patiesa vērtība, ja tā igauņu valodā neiepazīstinātu igauņu kultūras apziņu ar kādu vienas zinātnes nozari, savos ievados un izvados dotu -pārskatu par to, kas minētajā

nozarē ir paveikts pasaulē.

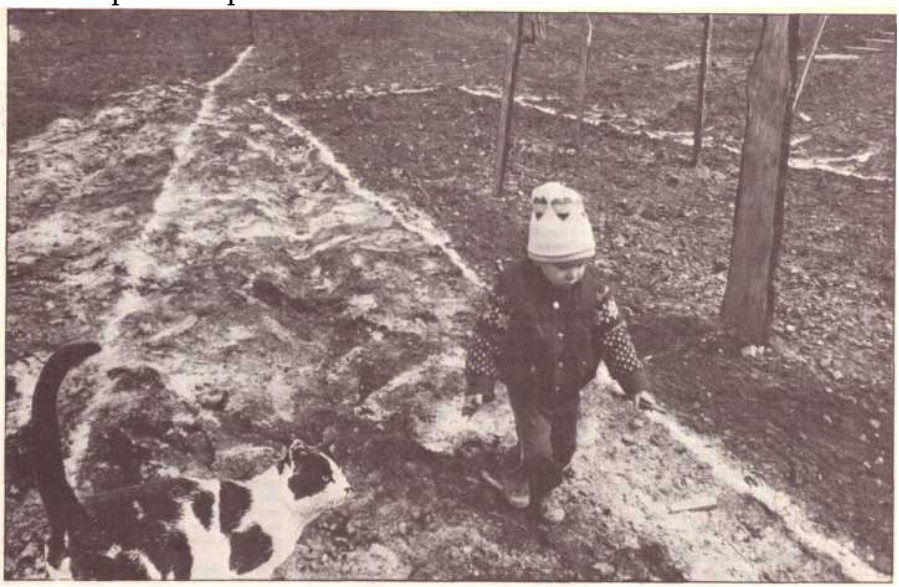

Tā ka tik tiešām muļķīgi ir bārties ar cittautieti, kas veikalā vai krājkasē negrib runāt ar tevi igauniski, ja tai pašā laikā igauņu tautības zinātnieki igauņu zemē atsakās piedalīties igauņu valodā radāmajā kultūrā ar savu ikdienas zinātnisko darbu.

Pavisam nožēlojamā gaismā igauņu valodas situācija parādās tad, ja padomājam, ka vairums darīšanu ekonomiski būtiskos posmos ir kārtojams svešā valodā. Ja jaunceltnēs vai rūpnīcās, vai raktuvēs vēl var dzirdēt sarunas igauņu valodā, tad dokumentācija igauņu valodā tur gandrīz vairs nav atrodama. Vēl apmēram pirms 20 gadiem bija diezgan uzņēmumu, kur lietvedība bija igauņu valodā. Pagrimums šeit ir pilnīgi acīm redzams. Tam par attaisnojumu nevar minēt apstākli, ka šie uzņēmumi pa lielākai daļai ir ar daudznacionālu darbinieku sastāvu. No tā neizriet pašsaprotams priekšstats, ka kādā nacionālajā republikā būtu jābūt citas nacionālās republikas valodas vienveidībai.

Mūsdienu ekonomikas realitāte visā pasaulē izraisījusi dzīvu migrāciju. Attīstības nevienmērīgums ir radījis priekšnoteikumus tam, ka zināms cilvēku kontingents ir atrāvies no savām saknēm un drāžas apkārt, meklējot labāku dzīvi. Piemēram, Rietumvācijā ir liels skaits turku strādnieku, taču nav dzirdēts, ka kāds uzņēmums tur būtu pārgājis uz turku valodu.

Tai pašā laikā pazīstu ārstu Austrālijā, pēc tautības igauni, kas iemācījās grieķu un arābu valodu, lai labāk saprastos ar nesen imigrējušiem pacientiem. Tas ir brīvprātīgas pretimnākšanas paraugs, kurā, protams, slēpjas vēlēšanās paplašināt savu pacien-tūru, taču arī griba labāk saprast slimniekus un palīdzēt tiem.

un par tām ir daudz spriests. Neviens nespēj parādīt ar pirkstu, kur ir tāds kvantitatīvs vai kvalitatīvs mērs, kas ļautu vēlēties vienas vai otras tautas kultūras patstāvību. Pat nācijas definīciju ir visai daudz, un to varbūt kļūst pat vairāk laikā, kad vairojas beztautības, starpslānis, visvisādas pārejas parādības atspoguļojošs cilvēku kontingents.

Pastāvēt savā zemē, vienalga, cik lepna vai kareivīga būtu tās vēsture, nācijas saglabāšanās un atspirgšanas galvenais priekšnoteikums ir tās gars un garīgums. To var ilustrēt gan Ķīnas vēsture, gan mūsdienu Japāna, šolaiku vislielākā tauta ir augusi bez citu tautu militāras iekarošanas. Tā ir asimilējusi tos, kas iekarojuši viņu — ar savu strādīgumu, stipro garu, elastīgumu un augsto, tradīcijām bagāto kultūru. Romieša, kas teica: «Gribi mieru — gatavojies karam!», sen vairs nav.

Reizēm diskusijās par piemēru tiek minēta situācija kādreizējās kolonijās, kur iezemieši ir jau pilnīgi nostumti malā un valda pirmo kolonizatoru valoda — ASV, Kanāda, Austrālija, Latīņamerika u. c. Jauniem imigrantiem tur patiešām visumā nav bijis iespējams saglabāt savu nacionālo identitāti. Taču jāievēro, ka viņi paši brīvprātīgi — vai arī apstākļu spiesti — izrāvuši savas saknes no dzimtās zemes un devušies turp, lai meklētu citādu dzīvi. Viena daļa nosaukto valstu pamazām ir radījusi uz nacionālā konglomerāta augsnes jaunu kultūru, taču kaut kāds sakņu trūkums un skrandainums kultūrā liek sevi manīt vēl visai ilgi.

Vēsturē var atrast daudz piemēru par pāreju svešās kultūrās, valodas zaudēšanu. Tautas nevar dzīvot izolācijā, kaut kādas kultūras parādības — pēdējos gadsimtos sevišķi spēcīgi augošā tehnoloģiskā kultūra — tiek pārņemtas citam no cita visur. Jebkādas patiesas mācīšanās un auglīgas pārņemšanas pamats ir brīvprātība. To stimulē apziņa par derīgumu un vajadzība attiecīgajā situācijā.

Vēsturē visu laiku ir darbojusies arī varmācība un šiem diviem pretējiem faktoriem kultūru savstarpējā ietekmē vajadzētu būt skaidri atšķirtiem. Ikdienas dzīves praksē tie tādi ir daudz vairāk nekā teorētiskos pārspriedumos.

Baznīca Eiropā par dominējošu padarīja Romas impērijas valodu, to atbalstīja zinātnes attīstība. Tomēr šodien mēs uzskatām šīs starptautiskās kultūras valodas atkāpšanos par likumsakarīgu. Uz šī procesa fona sevišķi bezjēdzīga ir runāšana par vispārēju saplūšanu un pasaules valodu. Angļu valoda pašlaik pasaulē kaut kādā mērā veic latīņu valodas lomu, taču nezin kāpēc padomju centrālo institūtu

teorētiķi nesteidzas izteikt aicinājumus, lai mēs visi pārietu uz angļu valodu.

Domāju, ka šai valodai kā saziņas un zinātnes valodai ir daudzas labas īpašības, taču arī visai būtiski trūkumi. Liekas, ka skaidrībā un lakonismā tā atpaliek pat no latīņu valodas. Ja zinātniskas saziņas valodai katrā ziņā jābūt, tad kādēļ tā nevarētu būt esperanto? Neviens nebaidītos, ka kādreiz viņu pēcteči varētu runāt vienīgi esperanto valodā.

Par laimi, šodien arī vairāki reālzinātnieki ir sākuši saprast, ka daudzvalodība, kas izsaka atšķirīgus domāšanas veidus, var būt viens no zinātniskās jaunrades spēju avotiem.

Igaunijas teritorijas elites valoda pēc latīņu valodas vairāku gadsimtu laikā bija vācu valoda. Tautas slāņu valodu atšķirība pasaules vēsturē ir diezgan parasta parādība. Tad igauņu valoda guva iespēju sākt runāt pilnā balsī. Kādu iemeslu dēļ mums būtu no tās jāatsakās? Vai vienīgi tādēļ, ka kādā federatīvā valstī eksistē galvenokārt industriālas darbības veicinātājmigrācija?

Ko darīt!

Iepazīstot daudzu mazo tautu stāvokli, īpaši mūsu zemē, esmu nonācis pie secinājuma, ka bez līdzīgām problēmām ir arī liels daudzums atšķirību. Katrai ir savs atšķirīgs dzīvotspējas koeficients, atšķirīgs pašapziņas līmenis, atšķirīgas iespējas saglabāties.

Citu tautu balsta tās lielais dabīgais pieaugums, citu— tradicionālās kultūras spējī-gums, citu — būtiska rases atšķirība no iespējamā asimilētāja, citu — reliģija (sevišķi stiprs šai ziņā mūsdienās šķiet islams), citu — arī vēsturiskā apziņa, kas diemžēl barojas pirmām kārtām no kādreizējās militārās varenības un iekarojumiem, citu — īpaša cieņa pret tradīcijām un dzimtu klani, citu — ar robežu šķirtu tuvu kaimiņu esamība, kuriem gan pašiem ir savas problēmas, bet kuru apziņā dzīvo savstarpēja atbalsta iespēja, citu — apzināti augstu turēta nacionālā pašapziņa un centieni ar savu kultūras jaunradi un ekonomisko darbību dot tai pamatu.

No minētajiem faktoriem igauņu tautai izšķirošs ir tikai pēdējais. Tas bieži nes sev līdzi arī nevajadzīgu augstprātību, kas reizēm var izpausties kā klaja muļķība, tomēr šāda pašapziņa — sevišķi pārējo faktoru vājuma gadījumā — ir vajadzīga kā nācijas saglabāšanas nosacījums. Katrā ziņā tajā nav nekā nedabiska: paaugstināts pašvērtējums ir katras attīstītas nācijas pazīme un dzīvotspējas priekšnoteikums.

Tātad uz jautājumu, kas igauņiem jādara, lai saglabātos kā nācija — un ko viņi stihiski ir arī darījuši, cik nu ir saglabājusies līdz šim—, var atbildēt visai īsi: būt spēcīgiem ar savu kultūru. Ja iespējams, tad kaut mazlietiņ būt spēcīgākiem par tiem, no kuriem var draudēt asimilācija. Vismaz masu līmenī, ja virsotņu līmenī šāda varbūtība nav

liela. Vai tas tūlīt nozīmē arī garīgu spēku, uz to viennozīmīgi atbildēt nevar. Paaugstināta pašapziņa vēl nekādā ziņā nenozīmē garīgumu. Garīgumu var paust ticība, tās mums nav. Garīgumu pauž augsta kultūra pasaules līmenī, ar to mēs varētu lielīties tikai ļoti nedaudzās jomās. Neatkarīgi no pašapziņas mēs esam slikti sevis reklamētāji, drīzāk tiecamies kaimiņu — un arī paši sevi — nopelt nekā kopīgas lietas vārdā uzslavēt.

Garīgumu var paust tieksme pēc augstas kultūras — un tas ir galvenais, uz ko mēs varam cerēt. Tāpēc arī ir tik svarīgi sasniegto saglabāt, darīt to apzinātu sev un citiem, vispirmām kārtām — saglabāt valodu (valodas jaunrade, pie kuras pieder arī dažādu slengu plaša sastopamība, ir valodas dzīvotspējas pazīme). Svarīgi ir rūpētes, lai nodrošinātu dzimtajā valodā radāmās kultūras segumu, par ko runāts iepriekš, un pūlēties, lai likvidētu baltos plankumus šinī

kultūrā. Svarīgs ir padarītais kultūrā, radīšana. Saprotams, radīšanas priekšnoteikums ir arī patērētājs (reizēm ir sajūta, ka kultūras tiek piedāvāts pārāk daudz, vairs nav, kas ņemtu pretī).

Individuālisms varbūt ir igauņa netikums, taču tanī var slēpties arī viņa spēks. Tā dēļ ikviens tiecas likt rēķināties ar sevi, un kultūras jaunradi tas acīm redzami veicina. Bez šaubām, pozitīva ir arī spēcīga māju izjūta un māju radīšanas tieksme. Pat pārtrumpot kaimiņu ar lepnāku savrupnamu ir ievērojami labāk nekā otra lepnākajam savrupnamam pielaist uguni, kas dažā labā tautā ir sociālās vienlīdzības prasības izpausme.

Avantūristi ir bijuši visās tautās, ekstremālās vai pārejas situācijās tautai no viņiem var būt labums. Kad apstākļi ir stabilizējušies, vairāk labuma ir no konservatīvajiem. Sī proporcija mums laikam gan ir bijusi vairāk vai mazāk pareiza — katra tauta jau kļūst i[1] laimīga savādāk. Lauku māju pamešana satrauc, rosīga celtniecība iepriecina. Tā ir radoša darbība, kas iespējama gandrīz katrā līmenī. Sacensība šeit nes labumu visai kultūrai.

Pēc tam seko pārējā saimnieciskā darbība, zinātnes un mākslas jaunrade, tieksme saglabāt tradīcijas, garīguma meklējumi pašiem savā vēsturē vai tālās kultūrās un tā pārkausēšana par kultūru, kas darbojas tagad un tepat. Pašapziņai droši vien ir vajadzīga arī padarītā pavēstīšana pārējai pasaulei.

Kopsavilkumā

var teikt, ka asimilācija nenes lielu labumu arī pašiem asimilētājiem. Drīzāk tā nodara postu — un tam vajadzētu būt visai skaidri saskatāmam mūsdienu pasaulē. Nelabvēlīgi kropļojas kultūra un valoda. Līdztekus jauniem, iespējams, radoši funkcionējošiem, elementiem, asimilētājā kultūrā savairojas tādas parādības, ar kurām tā nezina, ko iesākt, un kas grauj šo kultūru no iekšpuses. Kaut kas līdzīgs notiek arī ar valodu: padomājiet par angļu valodas daudzajiem

variantiem dažādās pasaules malās. Plašas izplatības blakusparādība ir juceklis valodā un noteikti arī noplicināšanās.

Pasaulē ir notikuši un arī patlaban vienlaicīgi notiek pretējas dabas procesi: kā saplūšana, tā atdalīšanās. Reizēm vēstures kaprīze ir tā, kas nosaka, cik ilgi kurš izdzīvos vai cik ātri pārvērtīsies arī vienas populācijas ietvaros. Taču daudz kas ir atkarīgs no pašiem. Tas nozīmē mūžīgi pretstatīt apzinātu darbību stihiskiem procesiem.

Asimilācijas pocesi mūsu zemē ir neizmērojami savairojuši bezsakņu ļaužu pulku, kas nav spējīgi uz radošu darbību, kā prasa šīsdienas lozungi — un kā vienmēr ir prasījuši ar apziņu apveltīti virzītājspēki. Pārtautojušās un marginālas personas, tieši tās darbojas ekoloģisko un psihisko piesārņotāju priekšpulkos.

Vēsture ir parādījusi, ka daudznāciju valsts, kas orientējas uz atšķirīgu varmācību izskaušanu, uz vienas valodas, ticības un tēvijas ideju, palielinājušas jau tāpat lielās iekšējās nesaskaņas līdz tādiem apmēriem, ka pārējo krīžu kopdarbībā tas novedis pie valstisko veidojumu kraha.

Sākotnējo, revolūcijas laika nacionālās politikas ideju pašreizējā deformācija valstij ir skaidri redzami kaitīga. īpašs skanējums tam ir tagad, kad runājam par demokrātiju un decentralizāciju.

Ja pašreizējie pūliņi demokrātijas apguvē ir patiesi, tad vajadzētu saprast, ka tas nevar notikt vienīgi rūpniecībā vai ar mērķi paaugstināt indivīdu radošās spējas. Faktiska un iedarbīga demokrātija var būt tikai tādā gadījumā, ja tā caurauž sabiedrību visos virzienos, ir pieņemama un izmantojama arī attiecībā uz grupām un vispirmām kārtām — uz tautām. Vienlīdzības un ar iniciatīvu apveltītas pastāvības ideja būs auglīga, ja tā iedarbosies uz apziņu ne vien mūsu ikdienas darbā, bet arī mūsu nacionālajā, kultūras un valodas esamībā.

Iespēja sevi parādīt arī pa tautām, pa reģioniem, likt lietā savas spējas rosinošā sacensībā varētu nest labumu visai valstij, arī tiešā, materiālā nozīmē. Diezin vai kāda tauta iekļausies radošā sajūsmā, ja tās nacionālā pašapziņa ir apspiesta, ja tā nevar sevi apliecināt atbilstoši savai nacionālajai savdabībai, attīstīt tieši tās īpašības, kas tai ir tradicionāli nozīmīgas un kas ir tās lepnuma avots.

Pārāk ilgi ir realizēta varmācīga aplaimošana, pielīdzināšana vienam kultūras modelim pa daudzu tradicionālo kultūru sagrāves cenu. Pārkausēšanas rezultāts ir viendabīga, pelēka, mazspējīga masa, vispārēja dzeršana un vienaldzība pret dzimto vietu un dabu, kas tā vai citādi pastiprinās, kļūstot par vienaldzību arī pret savu sabiedrību un valsti. Tas redzams nevien no Sibīrijas tā saucamajiem paleoaziātiem vai Ziemeļamerikas indiāņiem, minētās parādības ir strauji ielauzušās arī tajās tautās, kam tradicionālā kultūra vēl ir samērā stipra.

Gudra nacionālā politika varētu būt stimuls radošas iedvesmas

atraisīšanai, demokratizācijas pirmais priekšnoteikums. Diemžēl mēs to vēl neredzam. Arī citur pasaulē, kur pastāv demokrātiska tradīcija, tā ne vienmēr ir spīdoša un ir sagādājusi iedomīgajām metropolēm daudz neērtību. Tomēr izskatās, ka vietumis to saprot, un būtu laiks saprast arī mums — pašreizējos pārkārtošanās apstākļos.

Esmu pārliecināts: ja netiks līdz pamatiem revidēta līdzšinējā faktiski darbībā esošā nacionālā, kultūras un valodas politika, ja netiks dota faktiska iespēja visām, arī vismazākajām tautām, pašām noteikt savu eksistenci, tad no pašreizējiem pārkārtošanās pūliņiem nekas neiznāks, nesaskaņas turpināsies un deldēs sabiedrības enerģiju. Saprātīga nacionālā politika revolūcijas laikā bija vitāli nepieciešama, bez mazo tautu atbalsta tā nebūtu uzvarējusi. Netikumīgi bija un ir šo politiku traktēt kā pagaidu līdzekli utilitāru mērķu sasniegšanai. Revolūcija vienmēr ir aprijusi pati savus bērnus, taču vai veselas tautas nav pārāk liels kumoss, noslāpšana šādā veidā ir notikusi arī agrāk.

Ja pašreizējais laiks grib būt revolucionārs un kaujiniecisks ne tikai vārdos vien — ko arī visos pagājušos laikos esam dzirdējuši kā vispārlietojamu tukšu frāzi —, tad tam ļoti nopietni jārēķinās ar tautām, to centieniem un pašcieņu, tam jāatraisa to radošais potenciāls. Bet to var izdarīt, vienīgi ceļot nacionālo pašapziņu, veicinot tradicionālo kultūru un dodot iespēju brīvprātīgi pieņemt jaunas kultūras parādības.

No igauņu valodas tulkojusi ROTA KARMA

«Looming», 1988. g. 4. nr., 520.—527. Ipp.

Mati Hint, Vaateid kakskeelsusele roosade pril-lideta. — «Vikerkaar» (Tai I i nn), 1987., 6. nr., 51.—56. Ipp., 7. nr. 46.—50. Ipp., «Avots», 1988., 8. nr., 57.—63. Ipp.

Rein Ruutsoo, Keelest, kultuurist ja keeleokoloo-giast. — «Keel ja Kirjandus» (Tallinn), 1987., 10. nr., 587.—598. Ipp., 11. nr., 646.—654. Ipp., 12. nr., 716.—724. Ipp.

z
•<
Č2
D
to
Z-

<
vT
ž
LU
CO
D
oo
a:
<
O
to
U
>
tu
Q_
to
10
Z
<
t/f
z
LU
z
to
z
>
Q
LU

Esmu strādājis televīzijā, tāpēc TV raidījumus skatos iecietīgi. Arī tad, ja citi meklē āmuru, es gandrīz mierīgi varu domāt par tām neskaitāmajām nejaušībām, kuras var ietekmēt pārraides veidotājus, *jo zinu* — spēja *veidot raidījumu kaut nedaudz virs vidējā līmeņa jau norāda uz talanta un gribasspēka klātbūtni. Tāpēc* šodienas *Latvijas TV fenomens — raidījums «Labvakar»* — man *ir pārsteigums, kurš prasa atbildi uz dažiem jautājumiem.*

VILNIS BĪRIŅ5: — Kāpēc sabiedrības augstakajos slāņos jūtams naidīgums pret masu informācijas līdzekļiem! Spilgts piemērs tam bija arī partijas 19. Vissavienības konference.

OJĀRS RUBENIS:—Ja runājam par

f>artijas 19. konferenci, man šķiet, ka zā-ē sēdēja ļoti daudz vecā kaluma pārstāvju, kuriem nepatīk atklātība, kas velk gaismā patiesību. Jo patiesība diemžēl ir rūgta. Viņi labāk dzīvotu ar to patiesību, kāda bija līdz šim, jo, nedod dievs, kas vēl atklāsies!

EDVĪNS INKENS: — Es domāju, ka te ir divi momenti. Pirmkārt, zalē bija ļoti daudz partijas funkcionāru. Tie ir cilvēki, kas uzcēluši to sociālisma modeli, kurā mēs dzīvojam. Tātad viņi arī ir atbildīgi par šo sociālisma modeli. Viņi varbūt neuzskata, ka šis sociālisma modelis ir ideāls, taču — kā viņu lolojums— tas viņiem ir dārgs. Loģiski, ka viņi to aizstāvēs. Turklāt, ja līdz šim tas tika aizstāvēts elementārā, direktīvā, norādošā veidā—jebkura kritika tika iztēlota kā sociālisma pamatu graušana un tml. —, tad pašreizējā kritikas virpulī viņi jūtas bezpalīdzīgi. Viņi ir atradinājušies no savu ideālu aizstāvēšanas, jo aizstāvēšana notika ar dūres sišanu uz galda. Tas ir viens. Otrs moments ir vēl būtiskāks. Tas saistīts ar politisko reformu un pārējiem pārkārtojumiem, kas gaidāmi. Atklātuma galvenais nopelns ir, ka mēs redzam, kas ir kas. Zūd varas anonimitāte. Tā vēl joprojām pastāv — mēs nezinām biedra Gorbačova personīgās īpašības, vēl jo mazāk mēs zinām biedra Ļigačova personīgās īpašības, nerunājot par citiem Politbiroja locekļiem. Bet varas anonimitāte zūd apakšējos slāņos, un tas ļoti daudziem funkcionāriem draud ar elementāru lietu — ar bankrotu, ar krahu. Sie cilvēki ļoti bieži vienkārši nav profesionāļi. Es ticu, ka viņi atdod sevi visu, ka viņi strādā no astoņiem rītā līdz astoņiem vakarā, taču tas nenozīmē, ka viņi to dara profesionāli.

V. B.: — Vai raidījums «Labvakar» izjūt šo naidīgumu arī pret sevi!

O. R.: — Protams. Es domāju, ka mums ir ļoti daudz ienaidnieku. Mēs nevaram konstatēt, cik šo ienaidnieku reāli ir vienā vai otrā kolektīvā, taču mēs viņus sajūtam dažādās situācijās. Es tev varu pateikt tādu interesantu lietu — nesen tikos ar ekstrasensiem un vini teica, ka ekrānā ap mums mājojot daudz sliktu cilvēku auru. Nu,

viņiem var ticēt vai neticēt, bet, fakts paliek fakts, ienaidnieki mums ir.

E. I.: — Atceries, Ojār, kad tev pasniedza lielo spalvaskātu kā republikas populārākajam žurnālistam, mums jau uzdeva šo jautājumu. Toreiz es atbildēju tā—jā, viņi ir, bet mēs viņus neredzam, acīmredzot viņi ir neredzamās frontes cīnītāji. Toreiz cilvēki zālē to uztvēra ļoti viennozīmīgi, jo ar jēdzienu neredzamā fronte mums asociējas konkrēta profesija. Es biju domājis savādāk. Biju domājis cilvēkus, kuri ikdienā mums var smaidīt, vārdos atbalstīt, bet aiz muguras izdarīt diezgan daudz ļauna. Ir šī dīvainā situācija — ir divkosība. No vienas puses, tā apliecina mūsu, nu, kaut kādu varēšanu, jo, ja mēs būtu viegli bīdāmi, viegli stumdāmi, tad mums to teiktu sejā. Ne jau pieklājība viņus attur.

O. R.: — Bet es uz šiem cilvēkiem neļaunojos. Tas, protams, ir nepatīkami. Es domāju — mums visiem tas ir nepatīkami, bet es viņus saprotu. Es cenšos iejusties viņu pozīcijā—tas ir pašaizsardzības instinkts, pašaizsardzības maska.

E. I.: — Tas ir jautājums par motivāciju. Kāpēc? Es pieļauju, ka daļa cilvēku uzskata, ka mēs esam izpeldējuši uz lētas popularitātes viļņa, piesakot sociāli asākās tēmas, būdami savā ziņā revolvertipa žurnālisti, nenobīstoties, ka popularitāti esam nopelnījuši neadekvāti tam darbam, ko padarām. Uz šiem cilvēkiem, kuriem ir šāda, varētu teikt, skaudība, nevar turēt ļaunu prātu. Jo, man jāsaka, šī popularitāte nav mūsu nopelns, tas ir laika nopelns. Es redzu caur mums sniegto atbalstu galvenokārt atbalstu tām pārmaiņām, kas notiek mūsu valstī. Bet ir kāds cits naids. Un tas ir bīstams. Tas ir vakardienas cilvēku naids pret mums kā pret cilvēkiem, kuri

atbalsta šodienas politiku. Kaut arī lozungos šodien visi esam vienādi, jo visi saka, ka ir par pārkārtošanos, ieliekot šajos vārdos pavisam atšķirīgu saturu.

V. B.: — Vai jūs nebaidāties par sevi, savu vietu!

E. I.: — Es varētu ķerties pie vecās, ļoti pareizās un pārbaudītās tēzes, ka proletariātam nav, ko zaudēt, kā tikai savas važas. Es to saku tāpēc, ka mēs abi ar Ojāru esam žurnālistikas proletariāts, abi ieņemam žurnālistikas hierarhijā stipri zemus amatus. Es pat domāju, ka par cilvēkiem, kuri tik ilgi nostrādājuši žurnālistikā, tas liecina tikai to, ka viņiem ir pilnīgs karjerisma trūkums. Taču, ja es tev tā atbildētu, tā nebūtu taisnība. Mums ir, ko zaudēt. Ja mēs pazaudētu savu vietu — katram no mums tā būtu personiska traģēdija. Mēs esam pieraduši šo darbu darīt. Tas mums ir mīļš. Ilgi uz to esam gājuši. Tātad arī mēs esam atkarīgi. Tātad, loģiski, arī mums ir bail. Un nebaidās tikai idioti. Tikai degunradzis var skriet virsū lielam baobabam, lai gan tur, kur dzīvo degunradži, laikam neaug baobabi. Mēs domājam par sekām. Bet bailes jau tāpēc pastāv, lai tās pārvarētu. Es domāju, ka tas žurnālistikā ir viens no pamatnoteikumiem.

O. R.:—Tikpat labi jebkuru žurnālistu var atlaist no darba, kaut vai par to, ka viņš nav no 9.00—18.00 darbā. Neskatoties uz to, ka mums ir nenormēts darba laiks, tu vari būt aizmirsis ierakstīties kādā grāmatā. Bet baidīties es nebaidos. Vienīgi, man negribētos, lai mani bērni ciestu par maniem «grēkiem». Tas būtu šausmīgi, ja vēl viena paaudze piedzīvotu, kā saka, tēvu grēkus septītajā augumā. Man pašam bija sāpīgi, kad man lika manīt, ka es nevaru iestāties komunistiskās partijas rindās tikai tāpēc, ka manas mammas brālis bija vācu armijā un mana mamma bija izsūtīta. Ja man šodien jāsaka, man vairs nav bail. Man bija bail. Man bija bail pat, kad es savā laikā sāku taisīt «Stopkadrus». Taču nevienas no iepriekšējām bailēm nav bijis iemesls tam, lai mēs kļūtu negodīgi. Bet darbu zaudēt man būtu žēl, jo es neredzu vietu, kur varētu sevi tā izteikt kā šeit.

E. I.: — Es domāju, tas ir vienkāršs jautājums un tikpat vienkārša ir atbilde. Mēs baidītos, un mums būtu iemesls pa īstam baidīties, ja mēs neuzskatītu, ka tas, ko darām, nav vajadzīgs, nu, lai skaļi skan, mūsu tautai. Tāpēc pa īstam baidīties mēs nevaram. Mēs varam zaudēt administratīvo atbalstu, protams. Bet ir kaut kas svarīgāks par to.

V. B.: — Jūs abi esat saņēmuši rājienus . . .

O. R.: — Par rājieniem nevajag. Nevaru ciest, ka no mums taisa mocekļus, kaut ir pietiekams pamats mūs par tādiem uzskatīt. Bet nevajag. Vajag tieši otrādi — redziet, ar viņiem nekas nenotika. Tātad tā var. Tātad tā vajag. Tad daudzi varēs.

V. B.: — Es tikai vēlējos jautāt to, ko jautā desmiti un simti, tikko satiek kādu cilvēku, kurš jūs pazīst. Vai nepastāv iespēja, ka raidījumu «Labvakar» noņem!

O. R.: — Pastāv iespēja, ka arī tev par kādu interviju jāaiziet no darba.

E. I.: — Žurnāls iznāks pēc trim mēnešiem. Teikšu godīgi, neesmu pārliecināts, vai mēs vēl būsim «gaisā».

V. B.: — Tava atbilde ir nopietna!

E. I.: — Absolūti nopietna.

O. R.: — Varu tev pateikt vēl vairāk. Līdz šim mēs jebkuru pārraidi, varbūt, izņemot pirmo, veidojām kā pēdējo, ar apziņu — šī pārraide var būt pēdējā.

E. I.: — Bet tas nenozīmē, ka mēs gatavojām pārraidi, lai mūs aizklapētu. Tā nebija likteņa izaicināšana. Tā būtu neprātīgo drosme. Mēs neesam kamika-dzes. Mums ir sava pārliecība, kuru gribam parādīt un realizēt. Un šī pārliecība, šķiet, lielā mērā sakrīt ar mūsu auditorijas pārliecību. Ja mums to neatļaus izteikt, nebūs arī pārraides «Labvakar».

V. B.: — Es domāju, ka jūsu popularitāti nodrošinājusi objektīva informācija.

O. R.: — Atturēsimies no jēdziena «popularitāte». «Labvakar» nav atsevišķu žurnālistu popularitāte. Strādā vesela grupa. Tas nav tikai mūsu raidījums. Ir režisoru, asistentu, redakcijas atbalsts, beigu beigās, arī skatītāju atbalsts — uz katru raidījumu mēs saņemam vidēji 300 vēstules.

E. I.: — Ja atklātuma politika pie mums nostiprināsies neatgriezeniski, objektīvas informācijas kļūs arvien vairāk. Žurnālistos, vēsturniekos, ļoti daudzās profesijās ir jūtama cilvēku mošanās. Tā ir fantastiska. Mostas pat tie, kuri, manās acīs, jau bija bezcerīgi, es zināju — no viņiem žurnālistikā gandrīz neko nevar gaidīt, viņi atražos, atpelnīs naudu, nodos rindu skaitu, nevis patiesības skaitu. Ja sabiedrībā šie procesi turpināsies, mēs kļūsim brīva sabiedrība.

V. B.: — Jūs pieminējāt vēstules. Ko jums raksta!

E. I.: — Raksta lietas, kuras agrāk zem segas tikai sievai stāstīja.

O. R.: — Vēl pirms gada cilvēki rakstīja par cauriem jumtiem, tagad mums tādas vēstules vispār vairs nenāk. Nāk — ar atvērtu sirdi, ar patiesību, ar to esību, ar kuru katrs dzīvo.

E. I.: — Ļaudis sākuši domāt citā kvalitātē. Cilvēki domā par to, kādai vajadzētu būt mūsu sabiedrībai. Cilvēki ir kļuvuši sociāli aktīvi. Viņi meklē — kādiem mums būt. Un tad ir jātiek vaļā no visa negantā. Mums ir jāizanalizē, piemēram, kāpēc pēc 1959. gada nāca vesela plejāde vadītāju, kuri nebija pelnījuši būt par vadītājiem, kā viņi varēja izrauties pie varas un vadīt republiku ar visgudras demagoģijas palīdzību? Cilvēki sāk interesēties par savu dzīvi, par valsti, Dzimteni, tautu.

O. R.: — Esmu pārliecināts, ka cilvēki par to domājuši vienmēr.

Tikai — runājuši par to savās ģimenēs, ar draugiem. Klusi. Tā, lai neviens nedzirdētu. Tagad mēs runājam skaļi, bet vēl nezinām, kas sekos pēc šīs runāšanas. Daudzos vēl sēž šīs bailes.

E. I.: — Es domāju, ka mums abiem ir taisnība. Cilvēki grib pārveidot laiku, agrāk viņi neticēja, ka tas iespējams.

V. B.: — Bet žurnālisti taču arī vēl pirms neilga laika uz jautājumu «Ko darīt!» atbildēja viennozīmīgi — strādāt vēl centīgāk. Vai jums ir, ko likt viņiem priekšā!

E. I.: — Kaut arī esam it kā politiski audzināti jau kopš bērnudārza, mēs esam politiski infantili. It sevišķi, ja mēs runājam par politiskās pašrealizācijˆs. iespējām. Mēs izejam demokrātijas skolu. Sī pirmā pakāpe, tā ir ļoti jauka, šī parakstu vākšana.

O. R.: — Gandrīz modes lieta. Tagad visi vāc parakstus. Tā ir sava veida cilvēku apzināšanās, jo senāk viņi nebūtu izlikuši šo parakstu tā, kā tagad, — ar vārdu, uzvārdu, adresi, telefonu. Sī parakstu vākšana ir savdabīgs referenduma veids.

E. I.: — Galvenais, lai mēs kļūtu par tautas valsti, lai vēlēšanās būtu izvēles iespējas. Un lai tauta kontrolētu izvēlētās valdības darbību. Nekontrolēta vadība, pat ja tā teorijā vadās no viscēlākajām idejām, var kļūdīties. Es redzu izeju politiskās sistēmas reformā. Tai jāatdod vara tautai.

V. B.: — Arī masu informācijas līdzekļiem jāpilda kontroles funkcija. Taču līdz šim tas nav noticis.

E. I.: — So funkciju mēs bijām aizmirsuši vai arī vērsām pret namu pārvaldniekiem. Tas nenozīmē, ka prese ir prokurors. Kontrolēt nozīmē informēt sabiedrību par visu.

O. R.: — Vadītājiem vēl ir baiļu sindroms — nedod dievs, ja tauta uzzinās visu patiesību, kā gan viņi to sapratīs!

E. I.: — Savā laikā, kad mēs gribējām ko pateikt, mums norādīja — Maskavā tā nedara, mēs arī nedarīsim. Tagad ir savādāk. Tagad daži biedri, lai pamatotu nepamatoto atklātības procesa attīstības atpalikšanu, apgalvo pretējo — lai Maskavā dara, mēs neesam Maskava.

O. R.: — Traģiski ir arī tas, ka pat mēs, žurnālisti, neesam precīzi informēti. Piemēram, kaut vai par 18. jūnija Latvijas Komunistiskās partijas CK plēnumu. Žurnālistu sanāksmē žurnāla «Padomju Latvijas Komunists» galvenais redaktors apsauca Daini Ivānu, kurš gribēja dot kaut minimālu ieskatu plēnuma gaitā. '

V. B.: — Jums pārmet sensāciju meklēšanu.

E. I.: — Bet kur ir bijušas sensācijas?

JĀNIS 5IPKEVICS: — Mums sensācija ir jau tā, ka tu esi godīgs.

Vai tas nav idiotisms?

O. R.: — Man agrāk pārmeta, ka raidījumu par Valsts bibliotēku esmu uztaisījis kā sensāciju, parādot nemontētu materiālu. Bet tā nebija sensācija. Tā bija dzīve.

E. I.: — Tā bija sensācija tikai tāpēc, ka tu parādīji, ka cilvēki, kas ir atbildīgi par mūsu kultūras mantojumu, sensacionāli ignorē to. Te ir cita lieta. Iedomājies, ka tev mājās ir pūralāde, kuru sakravājusi tava vecmāmiņa un pastāstījusi sīki un smalki, kas tur ir iekšā. Taču atslēga ir pazudusi. Kādā dienā tu atrod atslēgu un atver pūralādi. Tā ir sensācija. Bet tu jau zini, kas tur ir iekšā. Un tāpat ir ar vēsturi, kas dzīvo tautā, ar tautas atmiņu. Mēs jau nepasakām neko tādu, ko tauta nezina. Mēs vienkārši pasakām skaļi to, ko tā zina. Tā ir sensācija?

V. B.: — Vai jums nešķiet, ka žurnālistikā vēl strādā cilvēki, kuri joprojām bāž faktus zem sagudrotām koncepcijām, kurām viņi paši tic par 0,1%!

E. I.: — Pieļauju, ka tas tā vēl ir. Es nevaru pateikt, ka visi tamlīdzīgie ir iznīkuši. Bet mēs zinām, ka bija cilvēki, kas kaunu maizē apēduši. Es domāju, ka tādu, kas pilnīgi netic, bet raksta, tādu gan vienmēr bijis maz.

O. R.: — Es domāju, ka tādu apzinātu jūdasu nav.

E. I.: — Tagad tās cenzūras vietā, kas bija agrāk, pastāv kolēģu cenzūra, precīzāk, kontrole. Tāpēc tādu ir ļoti maz. Bet varbūt, ka kādu es tomēr varētu nosaukt.

V. B.: — Vai tagad savu trijotni varat iedomāties savādāku!

E. I.: — Protams, nē.

O. R.: — Trakākais ir tas, ka mēs visi esam mainījuši ampluā. Jānis jau sāk runāt par ārpolitiku.

J. 5.: — Man, piemēram, «Videoritmi» šobrīd liekas otršķirīgi. Izklaidējošie raidījumi, protams, vajadzīgi, bet dziesma no aizbāztas mutes neskan.

E. I.:—Mani personīgi šī pārraide salauza. Absolūti, kardināli salauza. Es nepārtraukti, jau kādus gadus desmit, deklarēju, ka nekad nenodarbošos ne ar ko citu, kā tikai ar starptautiskām lietām. Ka es esmu speciālists, jo esmu uz to ilgi gājis. Ka gribu kļūt labs starptautnieks. Un jebkura novirze no šī kursa zināmā mērā būs nodevība pret iepriekšējiem gadiem. Un, arī nākot uz «Labvakar», es domāju — nodarbošos ar starptautiskajiem komentāriem.

O. R.: — Es nekad agrāk nevarēju iedomāties, ka žurnālistikā

novirzīšos no celtniecības tēmas, jo man likās, ka tikai celtniecībā kaut kas var mainīties.

E. I.: — Ja Jānim kāds pirms gada būtu teicis, ka viņš interesēsies par tautas eposu varoņu kapakmeņiem . . .

J. Š.: — Pirms gada, diviem, Ojār, es tevi uzskatīju par daļēji aprobežotu cilvēku; tev ir tava celtniecība un tu nekad nespēsi sajust, cik interesanti ir sekot visiem mūzikas jaunumiem. Es biju laimīgs, pirms pieciem gadiem sākot strādāt Mūzikas raidījumu redakcijā, tad pat runāt par klipiem bija liela drosme. Tagad man liekas, ka es iepriekš neesmu strādājis.

V. B.: — Vai tas pats nav noticis arī ar raidījumu!

O. R.: — Raidījuma koncepciju izvirzīja pati dzīve. Sākām veidot raidījumu kā informatīvi muzikālu, izklaidējošu programmu. Tad lēni tas veidojās kā programma ģimenei. Viss notika nejauši. Mēs negājām sabiedrības pavadā, spēlējot uz tēmām. Strādājām tā, kā jutām. Gājām pa ceļu, kas pašiem sāp.

E. I.: — šodiena mums vienkārši neļauj taisīt savādāku pārraidi.

V. B.: — Jūs esat profesionāļi, bet vai jums kādreiz ir «lampu drudzis»!

O. R.: — Es vienmēr uztraucos. Vienmēr. Principā — man ir slikti nakti pirms pārraides un nakti pēc. Septiņos, astoņos gados ir bijis

simtiem pārraižu, bet es vienmēr uztraucos. Stress pāriet pēc trešās ceturtās minūtes kadrā.

E. I.: — Bet man neviens netic, ka es neuztraucos. Izšķirošajās pārraidēs man ir bijusi tāda fatalitātes sajūta.

O. R.: — Edvīnam ir fantastiska spēja koncentrēties. Manī vienmēr strādā otrs cilvēks, kas saka: vai tiešām tā ir, kā tu saki? Tāpēc es uztraucos.

J. 5.: — Līdz šim televīzijā biju pieradis paļauties tikai uz sevi. Par to, ko esmu darījis, esmu atbildējis tikai pats. Sākot ar režiju, tekstu, montāžu. Atri kļuvu nervozs, varbūt pat kašķīgs. Es neticēju, ka televīzijā var būt tāda paļāvības sajūta.

O. R.: — Man šis pusgads, neskatoties uz nepārtrauktu darba traucēšanu, neskatoties uz to, ka pēc pārraides nedēļu esam spiesti taisnoties, ka darbam esam spiesti atdot visu brīvo laiku, šķiet brīnišķīgs laiks.

V. B.: — Kā jūs šobrīd prognozējat «Labvakar» nākotni!

J. S-: — Jāpaskatās rītdienas laika prognoze.

E. I.: — Uzskatu, ka šāda pārraide nevar būt ļoti ilgstoša, taču man ļoti gribētos kļūdīties.

O. R.: — Es domāju, ka var paiet zināms laiks un šajā pārraidē var nākt citi vadītāji, jo mēs zināmā mērā esam negatīvā racēji.

o
o
<
z
LU
<
V-
-J
<
>

E. I.: — Šobrīd ir jācīnās nevis par to, lai lietas nosauktu īstajā vārdā — noziegumu par noziegumu, cūcību par cūcību —, bet jācīnās par programmas realizāciju. Es to saskatu Rakstnieku savienības paplašinātā plēnuma rezolūcijā. Republikai labāku programmu es neredzu.

V. B.: — Bet jūsu pašu žurnālistikas nākotne!

E. I.: — Es domāju — vai es vispār varēšu atgriezties žurnālistikā,

tajā, kurā es strādāju? Es pat pieļauju, ka pēc «Labvakar» arī aiziešu no žurnālistikas. Varbūt es varētu nodarboties, pieņemsim, ar politiku. Tā, protams, ir fantāzija. Es tikai gribu teikt, ka «Labvakar» ir pagriezis mūsu dzīves pilnīgi negaidītos rakursos.

O. R.: — Es skatos uz pārkārtošanās plakātu, kur vienādiem podiņiem apmainīti dažādu krāsu vāciņi, un domāju— kas būs tad, ja šie vāciņi tiešām tikai krāsas pēc pārlikti? Kā mēs tādā gadījumā varēsim strādāt? Vai vispār gribēsim žurnālistikā strādāt?

J. — Domāju, ka mēs'esam tik saistīti, ka vienalga turpināsim strādāt. Cik ilgi — tā ir cita lieta. Bet man ļoti gribētos vēl kādu laiku klausīties, kā Ojārs, trīs minūtes pirms iziešanas ēterā, spēlē klavieres.

E. I.: — Jo skaļāk mēs sakām, ka nav atpakaļceļa, jo lielākas briesmas, ka šis atpakaļceļš pastāv. Kad atpakaļceļa nebūs, neviens par to nerunās. Tāpēc mani uztrauc, ka nepārtraukti atkārtojam, ka alternatīvas nav. Tas nozīmē tikai vienu — šādas reālas briesmas pastāv. Un šajā cīņā mēs esam ierindas karavīri.

O. R.: — Un mēs nevaram savādāk. Edvīns nevar savādāk. Jānis arī. Mūsu režisori nevar savādāk. Mēs vienkārši šobrīd nevaram savādāk dzīvot.

E. I.: — Tā ir arī atbilde uz tavu jautājumu, Ojār, — kas notiktu, ka viss pagrieztos otrādi? Ja jau mēs esam frontē .. .

AIVARS VAGALIS

ATLIKTAIS IESAUKUMS

STĀSTS

Otrdienas rītā es pamostos svaigs kā gurķītis un prātoju, kā varētu pavadīt līdz sestdienai atlikušo laiku. Ir piecpadsmitais novembris. Sestdien man jāiet armijā. Bet jau pulksten deviņos pie durvīm zvana. Izrādās, ka no kara komisariāta man pakaļ atbraucis «Viiītis» — GAZ-69. Kā, vai tad mani tūlīt mobilizēs, negaidot līdz deviņpadsmitajam, kas norādīts pavēstē! Dīvaini gan. Māte uztraukusies iesaka saģērbties siltāk. Šoferis, kurš atvedis mutisko rīkojumu, neko nezina vai arī izliekas nezinām. Ja nu tiešām pēkšņi parauj! Katram gadījumam uzvelku dažus vecus svīterus, paņemu veco neilona jaku, uzlieku cepuri Veidenbauma—Ziedoņa jaunības gadu naģeņu stilā un apsēžos bfakus šoferim mašīnā. Viņš zina tikai pateikt, ka mani izsaucot otrā nodaļa. Jā, otro daļu es labi pazīstu, tur strādā majors Kaija un viens praporščiks.

Cauri Jelgavai izdrāžamies vienā elpas vilcienā. Gandrīz visur luksoforos deg zaļā gaisma. Brīžiem pašķielēju uz šoferi, bet viņa ūsainā seja paliek neizdibināma. Šķiet, ka viņš tikko manāmi pasmīn, bet varbūt man tikai izliekas. Viņš liekas jau izdienējis.

Kara komisariāts atrodas pretī nobalsinātai trīsstāvu vakarskolai, bijušajai vācu ģimnāzijai, vēlāk Jelgavas 1. vidusskolai, kad vēl nebija pārbūvēta minētā ēka un uzcelta jauna 1. vidusskola Sarmas ielā,

sešdesmit septītajā gadā. Pretī kara komisariātam es mācījos pirmās trīs klases.

Riepas nošvīkst straujā pagriezienā. Mēs iebraucam kara komisariāta pagalmā. Mani piespiež pie durvīm, tad uz priekšu, tad atpakaļ atzveltnī. Noknakst aizdedzes atslēga. Lai es ejot pa vidus durvīm. Otro nodaļu es atradīšot. Jā, otro nodaļu atradīšu gan. Interesanti, ko šiem ievajadzējies! Nekur nemana noskūtos jauniesaucamo pakaušus, izņemot manējo. Es jau pats esmu pacenties mammas neatlaidīgajā ietekmē. Galva kā ola. Sardzes telpā nevienu nemana. Pirmā stāva gaitenis tukšs. Otrā nodaļa. Priekštelpā aiz barjeras sēž tikai praporščiks Skura. Viņš nesteidzīgi paņem manu pasi, sameklē manas personiskās lietas aktu vākus, pārlasa, kaut ko piezīmē. Beidzot noprasa, kur es mācoties.

— Universitātē, nulles kursā uz Latviešu valodas un literatūras nodaļu, — es atbildu neiedomājamā krievu valodā. Visā skolas laikā krievu mēli neesmu spējis iemācīties kaut cik ciešamā līmenī, un rezultāts ir tāds, ka šo valodu saprotu labāk, nekā spēju izteikties tajā, bet, kad atveru muti, visi krievi viebjas kā zobu sāpēs par tādu starpnāciju sazināšanās līdzekļa kropļošanu. Bet praporščiks Skura neviebjas. Viņš apjautājas, cik ilgi latviešu valodas kursi turpināsies un ko tie man dos.

— Jāmācās visu gadu. Tie dos iespēju iestāties universitātē.

Te es maldījos, jo man nebija divu gadu darba stāža, piemērota raksturojuma, pietiekamu sekmju, konkursa priekšrocību un, vispār, es nemācījos vis nulles kursā, kā man tobrīd izlikās, bet gan neklātienes sagatavošanas nodaļā, kas iestājeksāmenos nedod absolūti nekādas priekšrocības. Beigās praporščiks Skura saka šādus ievērojamus vārdus:

— Zini, puis, mēs varētu tev iedot otsročku uz gadu, tikai vajag prasties! — To teikdams, viņš piesit knipi savai pazodei un, zīmīgi man acīs skatīdamies, paberzē īkšķi pret rādītājpirkstu. Tas nu ir pavisam nepārprotami, tāpēc es saku:

— Dodiet man trīs dienas pārdomām.

— Labi. Tātad — kad!

— Piektdien. Desmitos.

Ja piektdien, astoņpadsmitajā novembrī, neatnesīšu, ko viņš prasa, sestdien mani iesauks! ...

Eju cauri pilsētai un prātoju, cik jocīgi viss iznācis. Vēl svētdien es ar dažiem draugiem nosvinēju savu aiziešanu armijā, pirmdien atguvos, un, re, tagad viss pagriežas ačgārni. Morāle: nekad nevajag steigties ar svinēšanu vai arī svinēt tāpat vien. Pirms pusgada es svinēju vidusskolas pabeigšanu. Un bija arī, ko svinēt! Atestātā vieni trijnieki. Pēdējie vidusskolas gadi bija līdzīgi ļaunam murgam. Netiku galā ar ārkārtīgi vispusīgo un padziļināto mācību vielu, nesapratu,

kam īsti vajadzīga šī neapturamā zināšanu lavīna, kas gāzās pār mani. Atlika tikai turēties un gaidīt, kad tas viss vienreiz beigsies, lai tad mierīgā garā varētu sākt mācīties, pēc tam, kad būs pagājis pretīgums pret pašu mācību procesu. Uz profesionāli tehnisko skolu iet negribējās, biju saklausījies visādus šausmu stāstus par tām, un arī patmīlība neļāva samierināties ar otrās šķiras izglītību. Lēnām izcietu trīs atlikušos vidusskolas gadus. Atzīmes kļuva aizvien sliktākas, kamēr beidzot vienpadsmitajā klasē parādījās daži divnieki ceturksnī. Četrus mēnešus pirms izlaiduma gribēju mest plinti krūmos. Nevarēju vairs izturēt, vainīgs bija arī kāds meitēns. Nolēmu iet uz vakarskolu, bet tur mani vairs neņēma pretī. Pāris dienas klaiņoju pa pilsētu, kamēr gandrīz aiz ausīm mani aizvilka atpakaļ uz vidusskolu. Pazemojošās bailes no skolas, kas vajāja kopš pirmās klases, bija galīgi nogurdinājušas. Turklāt baidījos no vientulības aiz skolas borta. Kas mani tur gaida!

Kā es liku izlaiduma eksāmenus, tas atkal ir vesels stāsts. Piemēram, uz matemātikas eksāmenu es sarunāju pazīstamu studentu no universitātes. Tas bija iespējams, jo eksāmenu uzdevumus jau toreiz pārraidīja televīzija.

Un skolēniem taču kādreiz arī nepieciešams aiziet uz tualeti. Māksla rokā! Fizikā, piemēram, mani noķēra špikojot un izlingoja ārā. Otrajā piegājienā izdevās izsekot vajadzīgās biļetes līkloču ceļam, kad skolotājs tās jauca uz galda. Tas notika sešas stundas pirms izlaiduma, tātad bija, ko svinēt un par ko priecāties. Un vēl — kāds meitēns pastāvīgi centās man sabojāt garastāvokli tajos izšķirīgajos brīžos. Labi vēl, ka tas bija smuks meitēns.

Iestāties nekur nevarēju, raksturojums un trijnieku krava pārāk kavēja. Par sagatavošanas nodaļām kā tādām man jēgas bija visai maz. Ej nu sazini, vai man būs kādas priekšrocības no tā, ka es vienu gadu reizi mēnesī būšu gājis uz visai garlaicīgām nodarbībām. Liela ir vēlēšanās uzdot vēlamo par esošo. Darba stāža man nav. Varbūt labāk tomēr iet armijā! Antons, kurš dienēja Udmurtljā celtniecības bataljonā, rakstīja man šausminošas vēstules un prasīja, lai aizsūtu viņam lūgšanu krelles. Kur es, pie velna, lai ņemu lūgšanu krelles, un kā tās nosūtīt, jo vēstules un sūtījumus uz armiju taču pārbauda. Ja nu pats tieku celtniecības bataljonā! Es taču neko nemāku! Par spīti manai augstprātībai. Tad dienests būs līdzīgs ieslodzījumam. Tiesa, pirms iesaukšanas Antons sešpadsmit dienas bija nosēdējis dispanserā pie psihiatriem, esot stāstījis ārstiem, ka šim kaut kas rādoties, bet tie nav noticējuši.

Jūlija beigās aizbraucu apskatīties uz Liepājas institūtu, bet entuziasms noplaka, un es griezos mājās, pat neiesniedzis dokumentus. Veselu pusgadu nekur nestrādāju un sāku jau baidīties, ka milicija mani nepaņem aiz dziesmas. Beidzot oktobrī sāka nākt pavēstes,

izgāju ārstu pārbaudes un pārējās kara komisariāta instances. Biju pat Jelgavas kultūras namā uz atvadu vakaru jaunajiem karavīriem augstā idejiskā līmenī. Klausījāmies gan oficiālas runas, gan arī kaut ko ˆmākslinieciskuˆ. Vīri uniformās mums atgādināja, cik liela atbildība un kāds gods mūs gaida. Vietējā Ādolfa Aiunānā Tautas teātra aktieri skaitīja mums dzejas, un katrs saņēmām «novēlējumu jaunajam cīnītājam», drukātu ar zelta burtiem uz lieliska cieta, balta papīra. Pie Ļeņina pieminekļa mūsu diezgan nevienādo ierindu veda kara komisārs apakšpulkvedis Bebrs un majors Kaija — nodaļas priekšnieks. Kaut kur pūlī starp iesaucamo vecākiem bija iejucis praporščiks Skura. Majors Kaija mūsu visu vārdā nolika ziedus. Vēlāk kultūras namā redzēju, kā viņš sarunājās ar vienu mammu. Majora Kaijas sejā rotājās pašapzinīgs, varas apziņas pārpilns, gandrīz vai kaisls smaids, bet tā mamma viņam kaut ko čukstēja ausī. Nezinu, par ko viņi runāja, bet majors Kaija man sāka nepatikt aizvien vairāk. Sešpadsmit gadu vecumā, kad stājos kara uzskaitē, viņš man ieteica saīsināt matus, kurus tolaik nēsāju līdz pleciem, un stāties komjaunatnē. Neko ļaunu nedomādams, es pajautāju:

— Vai tad komjaunieši nedrīkst staigāt ar gariem matiem!

Bez kādas pārejas majors Kaija pēkšņi sāka kliegt:

— Tu, puis, labāk pievaldi muti, ka neaizsūtām pāraudzināt pie baltajiem lāčiem!!!

Satrūkos no majora Kaijas balss skaļuma, bet māte, kas sēdēja līdzās, paskaidroja, ka es vēl jauns un muļķis. Jā, tiešām, kāda jēga uzdot jautājumus, uz kuriem majors nezina atbildi. Majors Kaija brauca teikt runu arī pie mums — militāri patriotiskajā sporta nometnē Svētē, kur mēs visi, Jelgavas devīto klašu beidzēji, bijām aizsūtīti. Pēdējā naktī tur norisa neliels jampadracis divu nāciju starpā. Virsnieki, labi zinādami, kas notiek, bija aizgājuši iedzert uz blakusesošo kopmītni.

Majora Kaijas zābaku stulmi bija kaut kādi nedabiski tievi salīdzinājumā ar normālo stāvu. Gaita stīva. Varbūt viņam bija nedabiski tievi stilbi! Vienpadsmitās klases beigās mani izsauca pie majora Kaijas uz pārrunām — vai es beigšot skolu vai arī mani tūlīt ņemt armijā! Es, protams, solījos mācīties.

Tā pamazām pienāca rudens, un es ar dažiem draugiem nolēmu nosvinēt savu aiziešanu armijā. Dzērām Latvijas benediktīnu, krievu degvīnu un bulgāru skābo vīnu. Jau svētdien ap pusnakti gandrīz visi bijām nesamaņā. Es vēl turējos uz kājām tikai tādēļ, ka, sajutis vieglu nelabumu, atzinu par labāku pāriet uz bulgāru skābulīti. Pēc tam visu nakti kopā ar Zigfrīdu, kurš bija atguvies, apspriedām dažādas populārzinātniskas tēmas, kuras galvenokārt bijām aizguvuši no žurnāliem. Runājām par dzimumu diferenciāciju kibernētiskā skatījumā, lāzera ieročiem kosmosā, ekoloģiju, robotiem, autogēno

treniņu. Es parādīju pāris savu sacerējumu un dažas vākos ielikos dzejoļu publikācijas vietējā Jelgavas avīzē. Pirmdien, četrpadsmitajā novembrī, pavadīju Zigfrīdu, Pēteri, Alfrēdu līdz stacijai un atlikušo dienas un nakts daļu nogulēju. Garāmgājēji ar tolaik pieņemto labvēlīgo smaidu nolūkojās mūsu zaļajos ģīmjos un gliemeža gaitā.

Par otrdienas, piecpadsmitā novembra, rītu jau stāstīju.

Sadabūt konjaku un simt rubļu nebija sevišķi grūti. Grūtāk bija pārvarēt šaubas, kas saistītas ar risku. Ja piemāna, kam tai sūdzas! Pats esi kukuļdevējs. Ilgi prātoju, apspriedos ar tēvu, līdz nonācām pie secinājuma, ka iesaukuma atlikšana jau notikusi, bet rutinētie komisariāta Ierēdņi to vienkārši izmanto savā iabā. Tā saucamā «otsroč-ka» būs, protams, uz pusgadu, nevis gadu. Par atlikšanu uz gadu ierēdņi runā tāpēc, lai piešķirtu ticamību šim pasākumam, kā arī pašu varai. Nolēmu tomēr pamēģināt, kaut vai tāpēc, ka pavasarī iet armijā un demobilizēties tomēr patīkamāk nekā rudenī. Turklāt pavasarī jau būs galīgi skaidrs, cik liela jēga no pašreizējās mācīšanās sagatavošanas kursos. Ja piešmauks, nebūs iiela nelaime. Nav ļaunuma bez labuma. Varbūt tiks vieglāks dienests. Varbūt pavasarī man vairs nebūs izdevīgi turpināt civilo dzīvi. Varbūt tas viss kādreiz noderēs kā dzīves pieredze. Zināmu sasprindzinājumu tomēr jutu, jo pirmoreiz mūži biju kukujdevējs.

Norunātajā laikā — piektdien, astoņpadsmitajā novembrī, pulksten desmitos — ierados kara komisariātā. Nevienas dzīvas dvēseles, pirmajā stāvā tukšums un klusums, otrā nodaļa kā izslaucīta. Nav pat sieviešu, ka; tur parasti strādā.

Priekštelpā praporščiks Skura, mani ieraudzīja, pamāja, lai es eju priekšnieka kabinetā. Apaļā kabineta durvis ir pievērtas. Pieklauvējis klusiņām ieeju, turēdams rokā vecu, nobružātu skolas laiku portfelīti. Majors Kaija kaut ko svarīgi raksta. Neatraudamies no papīra un nepaceldams roku no galda, viņš man pamet ar vienu pirkstu, lai es sēžos. Pa apaļā kabineta logu redzama ietve, pa kuru beidzamos astoņus gadus soļoju atlikušos simt metrus līdz savai skolai Sarmas Ielā. Ietve ir tukša, skolā notiek stundas, nesteidzas neviens nokavējies skolēns, pirmie «bēgļi» parasti parādās vēlāk. Majors Kaija noliek rakstāmo:

— Tātad tu, puls, gribi mācīties, — viņš saka.

— Jā. — es apstiprinu. •

— Un tava apņemšanās ir cieša! — viņš prasa.

— Jā, esmu cieši apņēmies mācīties, — pamāju.

Saruna sākumā norisinās krieviski, bet, atklājis manas vājās zināšanas, majors Kaija pāriet uz mums abiem dzimto latviešu valodu.

Sarunas laikā nemanot ienāk praporščiks Skura. Šķindinādams lielu atslēgu saišķi, viņš lēni atslēdz lielu metāla skapi, kas atrodas majoram Kaijam aizmugurē pie viņa labās rokas uz nelielas kumodes.

Skapis ir pilnīgi tukšs, vienīgi pašā dziļumā atrodas mana personiskā lieta, ko praporščiks noliek majoram Kaijam priekšā uz galda.

— ... tādā gadījumā arī mēs esam nolēmuši tev dot otsročku uz gadu, lai tu varētu mācīties, — saka majors, — saprotams, ar norunu, ka neviens neuzzinās par šo sarunu.

Es māju ar galvu, piekrītu visam, saku, ka izdarīju visu, kā man ieteica biedrs . . . biedrs ... nezinādams militārās dienesta pakāpes, bezpalīdzīgi skatos uz praporščiku Skuru, kurš gaida pie durvīm. Kaija manas runas laikā sakniebj lūpas plānas jo plānas un izskatās pēc īsta plēsoņas. Viņa skatiens uz brīdi kļūst neizturami ciešs. Interesanti, ko viņš būtu teicis, ja es ienāktu un bezbēdīgi izmestu:

- — Atnesu naudu un dzeramos.

— ... tālāk visu kārtojiet ar biedru praporščiku, — majors Kaija saka, it kā viņu galīgi neinteresētu šīs sarunas iznākums. Es soļoju nopakaļ praporščikam cauri priekštelpai, pēc tam pa labi līdz antropometriskajam kabinetam, kurā ieslēdzamies. Neviens nedrīkst redzēt mūsu īstos cilvēciskos mērus. Kamēr es pa gaiteni velkos nopakaļ Skuram, man atmiņā iznirst tāda kā vīzija. Es it kā vēroju sevi no malas, sēdēdams uzgaidāmajā krēslā gaitenī pie otrās nodaļas. Kaut kad jau biju redzējis šo pašu praporščiku soļojam pa priekšu, šķindinot atslēgu saišķi, un nopakaļ viņam tāpat vilkās kāds pelēks, noplucis un noskūts jauniesaucamais ar savu nesamo, tikai, šķiet, mazāka auguma vai varbūt salīcis. Un es viņiem abiem vienaldzīgi vēros mugurā, gaidīdams savu kārtu.

Antropometriskā kabineta dziļumā pie svariem un mēriem stāv ar zaļu kartonu apsists galds. Pieslēdzis durvis, praporščiks nogaidoši palūkojas manī. Mēs esam pienākuši pie paša zaļā galda.

Es izņemu aploksni ar naudu, un praporščiks to noslēpj savu formas svārku iekškabatā. Parādu azerbaidžāņu konjaku, kuram uz etiķetes nav rakstīts iespiešanas gads, bet tikai uzdrukātas trīs zvaigznītes. Praporščiks pamāj ar galvu, bet, liekas, gaida kaut ko vēl. Apetīte rodas ēdot! Tad, sapratis, ka vairāk nekā nebūs, viņš man deguna priekšā iespaidīgi pārplēš pavēsti (1 pavēste — pusgads — man pazib doma), un saka, ka parādīšot, kur nolikt konjaku. Dodamies atpakaļ uz priekštelpu, es ieeju praporščikam līdzi aiz barjeras un pats savām rokām ielieku konjaku viņa rakstāmgalda atvilktnē. Ar tādu kā vīlušos žestu viņš pamāj, ka nu es varu iet. Plaukstas mājiens izskatās vairāk pēc: vari lasīties! Varbūt iedevu pārāk maz! Bet es vispār neesmu pārliecināts, ka tas man ir izdevīgi. Pavēstes pārplēšana dod cerības tikai uz pusgadu. Bet viņi solīja gadu! Acīmredzamais un neticamais! Vairāk šādos pasākumos neielaidīšos. Ja mani pavasari iesauks, iešu. Izlikšos, ka nekas nav noticis. Tiesa mani neaizstāvētu. Drīzāk tā nostātos viņu pusē. Kaija, bez šaubām, ir partijā. Vai viņiem būtu iespēja man atriebties, nosūtot uz kādu sliktu vietu dienestā! To

es īsti nezinu.

Mājup ejot, sastopu Aļiku no kaimiņu kvartāla. Tas ir jaunākais dēls Sibīrijas etnisko vāciešu ģimenē. Vāciski viņš neprot. Latviski arī ne. Viņa mīļākais teiciens ir: v

— Ar galvu vajag strādāt, ar galvu!

Viņa ģimene gaida vīzu izceļošanai uz Rietumvāciju. Ir 1976. gads, SBL-1 pilnā plaukumā.

Aļiks visu laiku baidās, ka viņa ģimene aizbrauks, bet viņš paliks viens armijā. Pavasarī demobilizējās viņa vecākais brālis, un šoruden ir Aļika kārta dienēt. Parasti Aļiks ir norūpējies, bet šoreiz sastopu viņu lieliskā noskaņojumā. Jautāju, kas tam par iemeslu!

— Ja negribi dienēt armijā, varu ieteikt lielisku metodi.

— Kādu! — es izbrīnījos.

— Sajauc tējas glāzē sāli, etiķi un zilos graudiņus trīs vienādās daļās, tad izpūt elpu un rauj iekšā.

— Nu, un kā!

— Sajūta vienreizēja, bet tas nav galvenais.

— Kas tad ir galvenais!

— Galvenais, ka barības vada iekšpusē tev nosēdīsies kristāiiņi un saglabāsies divas nedēļas, bet fluorogrāfā tas izskatīsies visai aizdomīgi. Ja fotografē vēlreiz, izdzer vēl vienu glāzi. Ja negaršo, vari uzpīpēt plastmasu. Efekts būs līdzīgs.

— Vai izmēģināji!

— Jā. Esmu atbrīvots no karadienesta. Decembrī mēs laižam uz Rietumvāciju. (Tā arī notika.)

Pašūpoju galvu un pieklājīgi izsaciju izbrīnu:

— Man laikam nebūtu vis dūšas iedzert to maisījumu.

Par savu piedzīvojumu Aļikam neko nestāstīju. Mēs šķīrāmies un nekad vairs neredzējāmies. Pusgadu nostrādāju filmu iznomāšanas kantorī, un, kad pavasarī pienāca pavēste, izlikos, it kā nekas nebūtu noticis.

Armijā divus gadus dienēju par pavāru. Nezinu, vai ir kāds sakars starp manu militāro uzskaites specialitāti un aprakstīto notikumu. Grūti pateikt. Kad atgriezos no armijas. Kaija, Bebrs, Skura un citi jau bija uzrāvušies un atbrīvoti no darba. Kaiju |nezinu, vai viņš vēl ir majors un partijā) dažkārt sastapu uz ielas civildrēbēs.

(Nobeigums)

MIHAILS BULGAKOVS

SUNA SIRDS

**\\n«\ M Mil K < . **

Šarikovs ielūkojās tukšajā glāzītē kā binokli, padomāja un atšiepa

lūpas.

— Tā, muļķi laiž . . . Runā, runa . . . Tiraka kontrrevolūcija.

Filips Fiiipovičs atgāzās pret gotisko atzveltni un iesmējās tā, ka mutē viņam iezibējās zelta zobs. Bormentāls tikai nogrozīja galvu.

— Būtu vismaz ko palasījis, — viņš ierosināja, — citādi, ziniet . . .

— Jau tā lasu un lasu ... — atbildēja Šarikovs un pēkšņi kārīgi un žigli ielēja sev pusglāzi šņabja.

— Zina, — bažīgi iesaucās Filips Fiiipovičs, — vāc nost, bērns, šņabi. Vairs jau nav vajadzīgs. Un ko jūs lasāt?

Galvā viņam pēkšņi nozibēja aina: neapdzīvota sala, cilvēks — zvērādā ietinies, ar zvērādas cepuri galvā. «Ro-binsonu vajadzēs . . .»

— Šito ... Kā viņu . . . Engelsa saraks-ti ar šito ... kā viņu, velnu, — ar Kautski.

Bormentāla dakšiņa ar baltās gaļas gabaliņu apstājās pusceļā, bet Filips Fiiipovičs izšļakstīja vinu. Šarikovs tostarp pamanījās izdzert šņabi.

Filips Fiiipovičs novietoja elkoņus uz galda, ielūkojās Šarikovā un jautāja:

— Esiet tik laipns, un ko jūs varat par izlasīto pateikt?

Šarikovs paraustīja plecus.

— Es nepiekritu.

— Kam? Engelsam vai Kautskim?

— Abiem, — atbildēja Šarikovs.

— Tas ir brīnišķīgi, dieva vārds. Ja kāds apgalvos, ka cita... Un kādu risinājumu jūs no savas puses varētu piedāvāt?

— Ta ko tur piedāvāt . . . Raksta tik un raksta . . . Kongress, kaut kadi vācieši . . . Galva pamst. Ņemt tik visu un sadalīt . . .

— Tā jau es domāju, — izsaucās Filips Fiiipovičs un uzsita ar delnu pa galdautu, — tieši tā ari domāju.

— Jūs arī paņēmienu zināt? — vaicāja ieinteresētais Bormentāls.

— Ta kāds tur paņēmiens, — pēc šņabja kļuvis runīgs, Šarikovs paskaidroja, — lieta pavisam vienkārša. Citādi — kā iznāk: viens septiņās istabās iemitinājies, bikšu viņam 40 pāri, bet otram jāvazājas, miskastēs sev barība jāmeklē.

tā ir

— Kas attiecas uz septiņām istabām, — to jūs laikam par mani, — augstprātīgi miegdams acis, apjautājās Filips Fiiipovičs.

Šarikovs sabozās un neatbildeja.

— Nu ko, labi, neesmu pret sadalīšanu. Doktor, cik cil-vekiem jūs vakar atteicāt?

— 39 cilvēkiem, — tūdaļ atbildēja Bormentāls.

— Hm . . . 390 rubļu. Nu, rēķināsim trīs vīriešus. Dāmas — Zinu un Darju Petrovnu — neskaitīsim. No jums, Šarikov, 130 rbļ. Papūlieties iemaksāt.

— Jaukas lietiņas, — izbijies atbildēja Šarikovs, — par ko gan tādu?

— Par krānu un par kaķi, — Filips Fiiipovičs pēkšņi iere-cās, zaudējis ironisko mieru.

— Filip Filipovič, — nobažījies apsauca Bormentāls.

— Pagaidiet. Par nejēdzībām, ko jūs savārījāt un dēļ kurām izjuka pieņemšana. Tas taču ir neciešami. Cilvēks kā mežonis, lēkā pa visu dzīvokli, laužkrānus. Kurš nosita Polasuheras madāmas kaķi? Kurš . . .

— Jūs, Šarikov, aizviņdien dāmu trepēs sakodāt, — pievienojās Bormentāls.

— Jūs atrodaties ... — rūca Filips Fiiipovičs . . .

— Bet viņa man pa purnu iegāza, — iespiedzās Šarikovs, — man purns nav loterijā vinnēts!

— Tāpēc, ka jūs viņai krūtī iekniebāt, — kliedza Bormentāls, — jūs atrodaties . . .

— Jūs atrodaties uz viszemākās attīstības pakāpes, — viņu pārkliedza Filips Fiiipovičs, — jūs esat vēl tikai veidojošies, prāta ziņā neattīstījies radījums, visas jūsu izpausmes ir tīri dzīvnieciskas, un jūs atļaujaties divu universitāti beigušu cilvēku klātbūtnē pilnīgi neciešamā nekautrībā sniegt kaut kādus kosmiska mēroga un, protams, kosmiskas muļķības padomus par to, kā viss jāsadala ... Un tai pašā laikā jūs sarijāties zobu pulveri . . .

— Aizviņdien, — apstiprināja Bormentāls.

— Nu, lūk, — dārdināja Filips Filipovišs. — Pievaldiet savu degunu — starp citu, kāpēc jūs esat no tā noslaucījis cinka ziedi? — un nebāziet io, kur nevajag! Jums jāklusē un jāklausās, ko jums stāsta. Jāmācās un jācenšas kļūt par kaut cik pieņemama sociālas sabiedrības locekli. Starp citu, kurš nelietis jūs apgādāja ar to grāmatiņu?

— Jums visi ir nelieši, — abpusēja uzbrukuma apstulbināts, pārbijies atbildēja Šarikovs.

— Varu iedomāties, — nikni sarkdams, iesaucās Filips Fi-lipovičs.

— Nu, ko. Nu, Švonders iedeva . . . Viņš nav nelietis . . . Manai attīstībai . . .

— Redzu gan, kā jūs attīstāties pēc Kautska, — spiedzīgi un dzeltēdams kliedza Filips Fiiipovičs. Te viņš neganti piespieda pogu uz sienas. -- Šodienas gadījums to parāda ļoti labi. Zina!

— Zina! — kliedza Bormentāls.

— Zina! — auroja pārbiedētais Šarikovs.

Zina atskrēja bāla.

— Zina, tur pieņemamā . . . Viņa ir pieņemamā?

— Pieņemamā, — padevīgi atbildēja Šarikovs, — zaļa kā vitriols.

— Zaļa grāmatiņa .. .

— Nu tik dedzināt, — izmisis iesaucās Šarikovs, kroņa, no bibliotēkas!

— Sarakste saucas, kā viņu . . . Engelsa ar šito velrlu . . . Krāsnī!

Zina aizlidoja.

— Es to Švonderu, goda vārds, pirmajā zarā pakārtu, — izsaucās Filips Fiiipovičs, saniknots iegrauzdamies tītara spārnā, — apbrīnojami draņķi sēž mājā, kā augonis. Nepietiek ar to, ka viņš raksta visādas bezjēdzīgas paskvilās avīzēm . . .

Šarikovs sāka ļauni un ironiski šķielēt uz profesoru. Filips Fiiipovičs savukārt veltīja viņam šķību skatienu un apklusa.

«Oi, nekas labs, šķiet, mums te dzīvoklī nesanāks,» pēkšņi pravietiski nodomāja Bormentāls.

Zina apaļā šķīvī ienesa no vienas puses rudu, no otras sārtu babu un kafijas kannu.

— Es to neēdīšu, — tūdaļ draudīgi un nelaipni paziņoja Šarikovs.

— Neviens jums nepiedāvā. Uzvedieties pieklājīgi. Doktor, lūdzu.

Pusdienas beidzās klusumā.

Šarikovs izvilka no kabatas saņurcītu papirosu un sāka kūpināt. Kafiju padzēris, Filips Filipovičs paskatījās pulkstenī, piespieda zvanu, un tas maigi nospēlēja ceturksni pāri astoņiem. Filips Filipovičs pēc sava paraduma atlaidās pret gotisko atzveltni un pastiepās pēc avīzes uz galdiņa.

— Doktor, lūdzu jūs, aizbrauciet ar viņu uz cirku. Tikai, dieva dēļ, paskatieties programmā — vai kaķu nav?

— Un kā tādus maitas cirkā laiž iekšā, — pašūpodams galvu, drūmi piezīmēja Šarikovs.

— Vai maz, ko tur laiž iekšā, — divdomīgi atsaucās Filips Filipovičs, — kas viņiem tur ir?

— Pie Solomonska, — sāka lasīt Bormentāls, — kaut kādi četri . . . Jussems un cilvēks uz pēdējās robežas.

— Kas tas par Jussemu? — aizdomīgi painteresējās Filips Filipovičs.

— Dievs viņu zina. Pirmo re.izi dzirdu šo vārdu.

— Nu, tad labāk skatieties pie Ņikitiniem. Nepieciešams, lai viss būtu skaidrs.

— Pie Ņikitiniem ... Pie Ņikitiniem ... hni . . . ziloņi un cilvēka veiklības robeža.

— Ta-ā. Ko jūs teiktu par ziloņiem, dārgais Šarikov?

— Filips Filipovičs neuzticīgi pavaicāja Šarikovam.

Tas apvainojās.

— Ko domā, es nesaprotu, vai. Kaķi — tā ir cita lieta. Ziloņi — derīgi dzīvnieki, — atbildēja Šarikovs.

— Nu, lieliski. Ja reiz derīgi, tad brauciet un paskatieties uz viņiem. Klausiet Ivanu Arnoļdoviču. Nekādās sarunās tur bufetē neielaisties! Ivan Arnoļdovič, pazemīgi lūdzu alu Šarikovam nepiedāvāt.

Pēc desmit minūtēm Ivans Arnoļdovičs un Šarikovs, ģērbies naģenē ar pīles knābi un drapa mētelī ar uzslietu apkakli, aizbrauca uz cirku. Dzīvoklī viss noklusa. Filips Filipovičs atradās savā kabinetā. Viņš aizdedza lampu zem smaga, zaļa kupola, kas milzīgajā kabinetā radīja ļoti mierīgu noskaņu, un sāka soļot pa istabu. Ilgi un kvēli cigāra galiņš mirgoja bāli zaļu guni. Rokas profesors sabāza bikšu kabatās un smagas domas tirdīja viņa mācīto pieri ar jau atkāpties sākušiem matiem. Viņš šmaukšķinaja lupas, caur zobiem dungoja «Pie Nīlas svētajiem krastiem» un kaut ko murmināja. Beidzot nolika cigāru pelnutrauka, piegāja pie stiklotā skapja un apgaismoja visu kabinetu ar trim spēcīgām griestu lampām. No skapja, no trešā stikla plauktiņa, Filips Filipovičs izņēma šauru burku un, uzacis saraucis, sāka to aplūkot pret gaismu. Caurspīdīgajā, blīvajā šķidrumā, zemē negrimdams, peldēja mazs balts kamolītis, izņemts no Šarikova smadzeņu dzīlēm. Plecus raustīdams, kodīdams lūpas un krekšķinādams, Filips Filipovičs ieēdās tajā ar skatienu, it kā gribēdams baltaja, negrimstošajā pikucītī saskatīt cēloni tiem apbrīnojamiem notikumiem, kas dzīvi Prečisteņkas dzīvoklī bija sagriezuši kājām gaisā.

Ļoti iespējams, ka augsti mācītais cilvēks to arī saskatīja. Tiku tikām nolūkojies uz smadzeņu piedēkli, viņš burku noslēpa skapī, skapi aizslēdza, atslēgu ielika vestes kabatā, bet pats, galvu plecos ierāvis un rokas dziļi svārku kabatās sabāzis, iegāzās ar ādu apvilktajā dīvānā. Viņš ilgi gruzdi-nāja otru cigāru, pilnīgi sakošļādams tā galu, un, visbeidzot, pilnīgā vienatnē, zaļgani iekrāsots, iesaucās kā sirmais Fausts:

— Dieva vārds, man liekas, es to izdarīšu!

Neviens viņam neatbildēja. Dzīvoklī valdīja pilnīgs klusums. Obuhova šķērsielā, kā zināms, ap vienpadsmitiem norimst visa kustība, reti pa retam ieskanējās attālināti vēlīna kājāmgājēja so|i, tie noklaudzināja kaut kur aiz loga aizvilktņiem un pagaisa. Kabinetā zem Filipa Filipoviča pirkstiem maigi spēlēja pulksteņa zvaniņš . . . Profesors nepacietīgi gaidīja d-ra Bormentāla un Šarikova atgriešanos no cirka.

VIII

Nav zināms, ko bija izlēmis Filips Filipovičs. Tuvākās nedēļas laikā viņš neko sevišķu neuzsāka un, varbūt kā šīs bezdarbības sekas, dzīve pārblīvējās notikumiem.

Dienas sešas pēc gadījuma ar ūdeni un kaķi pie Šarikova no mājas komitejas ieradās jaunais cilvēks, kurš bija izrādījies sieviete, un iedeva viņain dokumentus, kurus Šarikovs tūlīt iebāza kabatā,

nekavējoties pasaukdams doktoru Bormentālu.

— Bormentāl!

— Nu nē, jūs mani, lūdzu, vārdā un tēva vārdā uzrunājiet! — sejas izteiksmei mainoties, atsaucās Bormentāls.

Jāatzīmē, ka šo sešu dienu laikā ķirurgs bija pamanījies reizes astoņas sastrīdēties ar savu audzēkni. Un atmosfēra Obuhoviešu istabās bija nospiedoša.

— Tad arī mani sauciet vārdā, tēva vārdā! — pilnīgi pamatoti atbildēja Šarikovs.

— Nē! — durvīs norībināja Filips Filipovičs. — Tādā vārdā un tēva vārdā es savā dzīvoklī jūs neļaušu saukt. Ja jūs vēlaties, lai jūs nesauc familāri par Šarikovu, gan es, gan doktors Bormentāls sauksim jūs par Šarikova kungu.

— Es neesmu kungs, visi ir kungi Parīzē! — atrēja Šarikovs.

— Švondera darbiņš! — kliedza Filips Filipovičs. — Nu labi, ar to nelieti es izrēķināšos. Nebūs manā dzīvoklī nekā cita kā «kungi», kamēr es šeit atrodos! Pretējā gadījumā vai nu es, vai jūs aiziesiet no šejienes, un visticamāk, ka jūs. Šodien es ievietošu avīzēs paziņojumu un, ticiet, atradīšu jums istabu.

— Nu jā, tāds jau es muļķis, lai izvāktos no šejienes, — ļoti skaidri atbildēja Šarikovs.

— Ko? — noprasīja Filips Filipovičs un tik ļoti pārvērtās sejā, ka Bormentāls pielidoja pie viņa un maigi un bažīgi paņēma zem rokas.

— Jūs, ziniet, nekļūstiet bezkaunīgs, mesjē Šarikov! — Bormentāls stipri paaugstināja balsi. Šarikovs atkāpās, izvilka no kabatas trīs papīrus: zaļu, dzeltenu un baitu, un, bakstīdams tos ar pirkstu, ierunājās:

— Re. Dzīvokļu biedrības biedrs, un dzīvojamā platība man pienākas tieši dzīvoklī Nr. 5, pie atbildīgā īrnieka Preobraženska, 16 kvadrātaršīnas, — Šarikovs padomāja un piemetināja vārdu salikumu, ko Bormentāls smadzenēs automātiski atzīmēja kā jaunu: kā jums labpatīk.

Filips Filipovičs iekoda lūpā un nepiesardzīgi izmeta:

— Zvēru, to Švonderu es beigu beigās nošaušu.

Šarikovs šos vārdus uztvēra augstākā mērā asi un uzmanīgi, to varēja lasīt viņa acīs.

— Filip Filipovič, vorsihtig[33].. . — brīdinoši uzsāka Bor-nientāls.

— Nu, vai ziniet! ... Ja jau šādu cūcību! — krieviski izsaucās Filips Filipovičs. — Ņemiet vērā, Šarikov . . . kungs, ka es jūs, ja atļausities vēl vienu nekaunīgu izlēcienu, atstāšu bez pusdienām un vispār bez uztura savā mājā. 16 aršīnas — tas ir brīnišķīgi, bet jūs barot pēc šī štrunta papirīša taču nav mans pienākums!

Te Šarikovs izbijās un pavēra muti.

— Es bez barošanas palikt nevaru, — viņš sāka murmināt, — kur

tad es ieturēšos?

— Nu, tad uzvedieties pieklājīgi! — vienā balsī paziņoja abi eskulapi.

Šarikovs ievērojami pieklusa un, izņemot sevi pašu, todien nevienam pāri vairs nenodarīja: izmantodams neilgu Bormentāla prombūtni, viņš piesavinājās doktora bārdas nazi un tā pāršķēla sev vaigu, ka Filipam Filipovičam un dr-am Bor-mentālam nācās likt viņam šuves, par ko Šarikovs, asarām pārplūzdams, ilgi kauca.

Nākošajā naktī profesora kabineta zaļganajā krēslā sēdēja divi — pats Filips Fiiipovičs un uzticamais, viņu maigi mīlošais Bormentāls. Māja jau gulēja. Filips Fiiipovičs bija ģērbies savā zilgajā rītasvārkā un sarkanajās čībās, bet Bormentāls kreklā un zilos bikšturos. Starp ārstiem uz apaļa galdiņa līdzās pietūkušam albumam stāvēja konjaka pudele, trauciņš ar citroniem un cigāru kaste. Zinātnieki, piedūmojuši pilnu istabu, kaismīgi apsprieda jaunākos notikumus: šovakar Šarikovs Filipa Filipoviča kabinetā bija piesavinājies 2 červoncus, kas atradās zem rakstāmgalda preses, pazudis no dzīvokļa, atgriezies vēlu un pilnīgi piedzēries. Ar to vēl par maz. Kopā ar viņu ieradās divas nepazīstamas personas, kas trokšņoja parādes kāpnēs un izrādīja vēlēšanos nakšņot pie Šarikova. Minētās personas māju pameta tikai tad, kad Fjodors, kas piedalījās šajā scēnā virs veļas uzmestā rudens mētelī, piezvanīja uz četrdesmit piekto milicijas iecirkni. Personas nozuda zibenīgi, līdzko Fjodors nolika klausuli. Pēc personu aiziešanas nez kur izčibēja arī malahīta pelnutrauks no spoguļa priekšnamā, Filipa Filipoviča bebrādas cepure, kā arī viņa spieķis, uz kura zelta vinjetē zelta burtiem bija rakstīts: «Dārgajam un cienījamajam Filipam Filipovičam, pateicīgie ordinatori . . .» un tālāk sekoja romiešu cipars XXV.

— Kas tie tādi? — Filips Fiiipovičs, dūres vīstīdams, gāja virsū Šarikovam.

Šarikovs, šūpodamies un pie kažokiem lipdams, murmināja, ka personas esot viņam nepazīstamas un nevis kādi nebūt kuņas dēli, bet l<ibi cilvēki. . ' .

— Vispārsteidzošākais, ka abi taču bija piedzērušies . .. Kā gan viņi pamanījās? — raudzīdamies uz to vietu, kur kādreiz karājās jubilejas piemiņa, nerimis brīnījās Filips Fiiipovičs.

— Speciālisti, — paskaidroja Fjodors, dodamies gulēt ar rubli kabatā.

Par diviem červonciem Šarikovs kategoriski atrunājās, un turklāt novāvuļoja kaut ko nesaprotamu par to, ka viņš, lūk, neesot vienīgais dzīvoklī.

— Aha, tad varbūt doktors Bormentāls nočiepis červoncus? — Filips Fiiipovičs vaicāja klusā, taču baismīgā balsī.

Šarikovs nošūpojās, pilnīgi atvēra miglainās ačeles un izteica

pieņēmumu: •

— A varbūt Zinka paņēmusi . . .

— Ko? ... — kā spoks parādījusies durvīs, uz krūtīm atpogāto blūzīti ar plaukstu piesegdama, iebrēcās Zina,

— kā viņš ...

Filipa Filipoviča kakls kļuva sarkans.

— Mierīgi, Ziniņ, — viņš teica, pastiepdams roku, — neuztraucieties, mēs visu nokārtosim.

Zina, lūpas izstiepusi, nekavējoties sāka raudāt, un plauksta lēkāja pa viņas atslēgas kaulu.

— Zina, kā junis nav kauna? Kurš gan var iedomāties? Fū, kāds kauns! — apjucis sāka runāt Bormentāls.

— Nu, Zina, — muļķe tu esi, dievs lai man piedod, — uzsāka Filips Fiiipovičs.

Bet te Zinās elsas pārtrūka pašas no sevis un visi apklusa. Šarikovam bija kļuvis slikti. Atsities ar galvu pret sienu, viņš izdvesa ne īsti «ā» ne «ī», bet it kā plato «ēēē»! Viņa seja nobāla un žoklis sāka krampjaini raustīties.

— Spaini viņam, nelietim, no apskašu telpas iedot!

Un visi sāka skraidīt, kopjot saslimušo Šarikovu. Kad nelaimīgo veda gulēt, viņš, Bormentāla rokās šūpodamies, ļoti maigi un melodiski lamājās rupjiem vārdiem, ar grūtībām tos izrunādams.

Visa šī jezga gāja vaļā ap vieniem, tagad bija trīs pēc pusnakts, taču abi dakteri kabinetā, konjaka un citrona uzmundrināti, par miegu pat nedomāja. Viņi bija tik ļoti piesmēķējuši kabinetu, ka dūmi peldēja blīvām, lēnām plaknēm, pat neviļņodamies. ■

Doktors Bormentāls, bāls, ļoti apņēmīgu skatienu, pacēla glāzīti ar lapsenes vidukli.

— Filip Filipovič! — viņš izjusti iesaucās, — es nekad neaizmirsīšu to mirkli, kad ierados pie jums kā izbadis students un jūs devāt man patvērumu katedrā. Ticiet, Filip Filipovič, jūs man nozīmējat daudz vairāk kā profesors, skolotājs . . . Mana neizmērojamā cieņa pret jums . . . Atļaujiet jūs noskūpstīt, dārgais Filip Filipovič.

— Jā, manu dārgumiņ ... — apjucis noīdēja Filips 'Fili-povičs un pacēlās pretī. Bormentāls viņu apkampa un nobučoja uz kuplajām, stipri nosmēķētajām ūsām.

— Dieva vārds, Filip Fili ...

— Tā aizkustinājāt, tā aizkustinājāt. . . Paldies jums, — runāja Filips Fiiipovičs.— Dārgumiņ, es dažreiz kliedzu uz jums operācijās. Piedodiet, nu, veča ātrasinību. Būtībā taču es esmu tik vientuļš... «No Sevi|as līdz Granadai . . .»

— Filip Filipovič, vai neērti jums nav? ... — no sirds izsaucās kaismīgais Bormentāls, — ja negribat mani apvainot, nerunājiet vairs

tādus vārdus .. .

— Nu, paldies jums... «Pie Nīlas svētajiem krastiem» . . . Paldies . . . Arī es jūs esmu iemīlējis kā spējīgu ārstu.

— Filip Filipovič, es jums saku! — kvēli iesaucās Bormentāls, pielēca no krēsla, ciešāk aizvēra durvis uz koridoru un atgriezies turpināja čukstus, — tā taču vienīgā izeja. Es, protams, neiedrošinos jums dot padomus, bet paskatieties uz sevi, Filip Filipovič, jūs esat pilnīgi nomocījies, tā taču nevar vairs strādāt!

— Pilnīgi neiespējami, — nopūties apstiprināja Filips Fiiipovičs.

— Nu, lūk, tas taču ir neiedomājami, — čukstēja Bormentāls, — pagājušo reizi jūs teicāt, ka baidāties par mani, un, ja vien jūs zinātu, dārgais profesor, kā mani ar to saviļņojāt. Bet es taču neesmu vairs puika un pats saprotu,

* cik briesmīga lieta tur var iznākt. Bet, pēc manas visdziļākās pārliecības, citas izejas nav.

Filips Fiiipovičs piecēlās, sāka atgaiņāties ar rokām un izsaucās:

— I nekārdiniet mani, pat nerunājiet, — profesors sāka staigāt pa istabu, iešūpodams dūmu viļņus, — es pat neklausīšos. Saprotiet, kas notiks, ja mūs pieķers. Mums taču neizdosies atpirkties ar «ņemot vērā izcelšanos, neraugoties uz mūsu pirmo sodāmību». Jo mums taču nav piemērotas izcelšanās, mans dārgais?

— Kur nu! Tēvs bija tiesu izmeklētājs Viļņā, — konjaku izdzerdams, sērīgi atbildēja Bormentāls.

— Nu, lūk, esiet tik laipns. Tā taču ir slikta iedzimtība. Neko neķītrāku pat iedomāties nevar. Lai gan, piedodiet, ar mani ir vēl ļaunāk. Tēvs — katedrāles virsmācītājs. Mersī. «No Seviļas līdz Granadai... klusajā nakts krēslā» . . . lūk, velns viņu rāvis.

— Filip Filipovič, jūs — pasaules nozīmes spīdeklis, un dēļ kaut kāda, atvainojiet par izteicienu, kuces dēla .. . Vai gan viņi var jūs aizskārt, apžēlojieties!

— Tādēļ jo vairāk nevaru to darīt, — domīgi iebilda Filips Fiiipovičs, apstādamies un atskatīdamies uz stikla skapi.

— Bet kāpēc?

— Tāpēc, ka jūs taču neesat pasaules nozīmes spīdeklis.

— Kur nu...

— Nu, lūk. Bet pamest ko.lēģi nelaimē un pašam izkulties uz pasaules nozīmības rēķina, atvainojiet ... Es esmu Maskavas students, nevis Šarikovs.

Filips Fiiipovičs lepni izslēja plecus un kļuva līdzīgs senam franču karalim.

— Eh, Filip Filipovič... — bēdpilni izsaucās Bormentāls, — nu, ko tad? Jūs gaidīsiet, kamēr izdosies to huligānu par cilvēku iztaisīt?

Filips Fiiipovičs ar žestu viņu apstādināja, piepildīja glāzīti, iemalkoja, pasūkāja citronu un sāka runāt:

— Ivan Arnoļdovič, kā jūs domājat, es kaut ko jēdzu, nu, teiksim, cilvēka smadzeņu aparāta anatomijā un fizioloģijā? Kā jums šķiet?

— Filip Filipovič, nu ko jūs jautājat? — ļoti izjusti atbildēja Bormentāls un noplātīja rokas.

— Nu, labi. Bez liekulīgas kautrības. Arī es domāju, ka šai lietā neesmu pēdējais cilvēks Maskavā.

— Bet es domāju, ka jūs esat pirmais ne tikai Maskavā, bet arī Londonā un Oksfordā! — nikni pārtrauca Bormentāls.

— Nu, labi, lai arī tā būtu. Tad, lūk, ko, nākamais profesor Bormentāl: tas nevienam neizdosies. Cauri. Varat pat nejautāt. Tā arī atsaucieties uz mani, sak, Preobraženskis teica. Finita. K|ims! — Filips Filipovičs pēkšņi svinīgi izkliedza, un skapis viņam atsaucās ar stikla šķindoņu.

— Kļims, — viņš atkārtoja. Lūk, kas, Bormentāl, jūs esat mans pirmais skolnieks un turklāt, kā šodien pārliecinājos, — arī draugs. Tad nu jums kā draugam pilnīgi slepeni paziņošu, — zinu, jūs mani apsmieklā neliksiet, — vecais ēzelis Preobraženskis šai operācijā uzrāvies kā treš-kursnieks. Tiesa, atklājums tika izdarīts, jūs pats zināt, kāds, — te Filips Filipovičs abām rokām skumji norādīja uz loga aizkaru, acīmredzot ar to domādams Maskavu, — bet tikai ņemiet verā, lvan Arnoļdovič, ka šī atklājuma vienīgais galarezultāts būs tāds, ka šis Šarikovs mums visiem tagad sēdēs šeit, —■ Filips Filipovičs paklapēja sev pa spēcīgo, strupo kaklu, — esiet mierīgs! Ja mani kāds, — saldkaisli turpinaja Filips Filipovičs, — nostieptu te zemē un nopērtu, es, goda vārds, červoncus piecus samaksātu! « No Seviļas līdz Granadai. . .» Velns mani rāvis . . . Es.taču piecus gadus sēdēju, piedēkļus no smadzenēm ārā urbinādams ... Jūs zināt, kādu darbu esmu paveicis — prātam neaptverami. Un tagad jājautā — kālab? Lai vienā jaukā dienā bezgala piemīlīgu suni pārvērstu tādā draņķī, ka mati ceļas stāvus.

— Kaut kas vienreizējs!

— Pilnīgi piekrītu. Redziet, doktor, kas notiek, ja pētnieks, tā vietā, lai taustoties virzītos paralēli dabai, pārforsē un ieskatās aiz aizkara: še tev Šarikovs, un grūd viņu, kur gribi.

— Filip Filipovič, bet ja nu Spinozas smadzenes?

— Jā! — norēca Filips Filipovičs. — Jā! Ja tikai nabaga suns man nenomirs zem naža, bet jūs redzējāt, kas tā par operāciju. Vārdu sakot, es, Filips Preobraženskis, savā mūžā neko sarežģītāku neesmu darījis . . . Var jau pieaudzēt Spinozas vai kāda cita tāda velna hipofīzi un uzmeistarot no suņa ārkārtīgi attīstītu personību. Bet kāda joda pēc — jājautā. Paskaidrojiet man, lūdzu, kālab mākslīgi jāfabricē Spinoza, ja jebkurš sievišķis var viņu piedzemdēt jebkurā brīdī. Madam Lomonosova taču Holmogoros piedzemdēja savu ievērojamo! Doktor, cilvēce pati par to r.ūpējas, un katru gadu, evolūcijas ceļā atsijājot no

visādu salašņu masas, rada desmitiem ģēniju, kas izdaiļo zemeslodi. Tagad jums skaidrs, doktor, kādēļ es noniecināju jūsu secinājumus Šarikova slimības vēsturē. Mans atklājums, kaut piķis viņu rāvis, ar kuru jūs tā auklējaties, nav plika graša vērts . . . Jā, nestrīdieties, Ivan Arnoļdovič, es esmu sapratis. Es vārdus vējā nekaisu, to jūs lieliski zināt. Teorētiski tas ir interesanti. Nu, labi! Fiziologi būs sajūsmā. Maskava plosīsies ... Nu, bet praktiski? Kas tagad ir jūsu priekšā? — Preobraženskis ar pirkstu norādīja apskašu telpas virzienā, kur nakšņoja Šarikovs.

— Neiedomājams maitas gabals.

— Bet kas viņš ir? — Kļimš, Kļims! — iekliedzās profesors, — Kļims Čugunkins (Bormentāls pavēra muti)— lūk, kas: divas sodāmības, alkoholisms, «visu sadalīt», cepure un divi červonci pazuduši (te Filips Filipovičs atcerējās jubilejas spieķi un pietvīka) — nelietis un cūka . . . Nu, to spieķi es atradīšu. Vārdu sakot, hipofīze ir slēgta kamera, kas nosaka konkrētu cilvēcisku personību. Konkrētu! «No Seviļas līdz Granadai...» — nešpetni acis bolīdams, kliedza Filips Filipovičs, — bet ne vispārcilvēcisku! Tā ir — miniatūrā — pašas smadzenes. Un man tās nemaz nav vajadzīgas, kaut viņas cūkas aprītu. Es rūpējos pavisam par citu, par eugēniku, par cilvēku sugas uzlabošanu. Un, lūk, uz atjaunināšanos uzrāvos. Vai tiešām jūs domājat, ka es to naudas dēļ daru? Es tomēr esmu zinātnieks.

— Jūs esat liels zinātnieks, lūk, kas! — konjaku norīdams, iesaucās Bormentāls. Viņa acis bija pielijušas asinīm.

— Pēc tam, kad es pirms diviem gadiem pirmo reizi no hipofīzes ieguvu dzimumhormona izvilkumu, man gribējās izdarīt nelielu eksperimentu. Bet kas iznāca tā vietā? Dievs augstais! Šo hormonu hipofīzē, ak kungs . . . Doktor, mani mac trula bezcerība, es, dieva vārds, esmu apjucis.

Bormentāls pēkšņi uzrotīja piedurknes un, šķielēdams uz savu degungalu, paziņoja:

— Tad nu tā, dārgo profesor, ja jūs nevēlaties, es pats uz savu risku piebarošu viņu ar žurkuzālēm. Dievs ar to, ka tēvs tiesu izmeklētājs. Galu galā — tas taču ir jūsu personīgais eksperimentālais radījums.

Filips Filipovičs apdzisa, atslāba, ievēlās krēslā un teica:

— Nē, mīļo puisīt, to es jums neatļaušu. Man ir sešdesmit gadu, un es drīkstu jums dot padomus. Līdz noziegumam nenolaidieties nekad, lai arī pret ko tas būtu vērsts. Nodzīvojiet līdz vecumam ar tīrām rokām.

— Apžēlojieties, Filip Filipovič, ja viņu tas Švonders vēl apstrādās, kas gan no viņa iznāks? Dievs tēvs, es tikai tagad sāku apjēgt, kas var iznākt no šī Šarikova!

— Aha! Tagad sapratāt? Bet es sapratu 10 dienas pēc operācijas.

Nu, tad lūdzu: Švonders arī ir pats galvenais muļķis. Nesaprot, ka viņam Šarikovs ir daudz nopietnāks drauds, nekā man. Pašlaik viņš visādi cenšas uzrīdīt Šariko-vu man, neapjēdzot, ka, gadījumā ja kāds savukārt uzrīdīs Šarikovu pašam Švonderam, no viņa pāri nepaliks ne radziņu, ne nadziņu.

— Un kā vēl! Pietiek kaķus vien iedomāties! Cilvēks ar suņa sirdi.

— O, nē, nē, — gari novilka Filips Filipovičs, — jūs, doktor, smagi kļūdāties, dieva dēļ, nenomelnojiet suni. Kaķi — tas ir pārejoši... Tas ir disciplīnas un divu trīs nedēļu jautājums. Esiet mierīgs. Vēl kāds mēnesis, un viņš izbeigs tos dzenāt.

— Bet kādēļ ne tagad?

— lvan Arnoļdovič, tas ir elementāri. . . Nē, tiešām, ko gan jūs jautājat? Hipofize taču nav gaisā iekārta. Tā taču tomēr uzpotēta suņa smadzenēm, ļaujiet tai iedzīvoties. Tagad Šarikovā izpaužas vairs tikai suniskā paliekas, un, saprotiet reiz, — kaķi — tas ir labākais no visa, ko viņš dara. Apjēdziet — visbriesmīgākais ir tas, ka viņam ir nevis suņa, bet tieši cilvēka sirds. Un visdraņķīgākā no visām, kas dabā pastāv.

Līdz pēdējai pakāpei saspringtais Bormentāls sažņaudza stiprās, kaulainās rokas dūrēs, paraustīja plecus un stingri noteica:

— Protams. Es viņu nositīšu.

— Aizliedzu! — kategoriski atbildēja Filips Filipovičs.

— Apžēlojieties ... '

Filips Filipovičs pēkšņi saausījās, pacēla pirkstu.

— Pagaidiet. . . Šķiet, dzirdu so|us.

Abi ieklausījās, bet koridorā valdīja klusums.

— Izlikās, — izmeta Filips Filipovičs un kaismīgi sāka runāt vāciski. Viņa runā vairākkārt atskanēja krievu vārds «kriminālliета».

— Mirklīti, — pēkšņi saausījās Bormentāls un piegāja pie .durvīm. Soļi bija dzirdami pilnīgi skaidri un tuvojās kabinetam. Kaut ko nesaprotamu bubināja balss. Bormentāls atrāva durvis un pārsteigumā atsprāga atpakaļ. Pilnīgi satriektais Filips Filipovičs sastinga krēslā.

Apgaismotajā koridora četrstūrī vienā naktskreklā ar kaujiniecisku un kvēlojošu seju stāvēja Darja Petrovna. Gan ārstu, gan profesoru apžilbināja varenā un, kā bailēs abiem likās, pilnīgi kailā ķermeņa neiedomājamie apjomi. Savām spēcīgajām rokām Darja Petrovna kaut ko vilka, un šis «kaut kas» stīvēdamies šļūca uz dibena, bet viņa nelielās, melnām spalvām noaugušās kājiņas kūļājās pa parketu. «Kaut kas», protams, izrādījās Šarikovs, pilnīgi apjucis, vēl arvien pilliņš, sapinkojies un vienā kreklā.

Darja Petrovna, grandioza un kaila, sakratīja Šarikovu kā kartupeļu maisu un teica šādus vārdus:

— Papriecājieties, profesora kungs, par mūsu viesi, Telegrāfu Telegrāfoviču. Es vismaz precējusies esmu bijusi, bet Zina —

nevainīga meitene. Labi, ka pamodos.

Beigusi šo runu, Darja Petrovna apjēdza savu kailumu, iekliedzās, aizsedza krūtis ar rokām un aizdrāzās.

— Darja Petrovna, piedodiet, dieva dēļ, — atguvies nokliedza viņai pakaļ sarkanais Filips Filipovičs.

Bormentāls vēl augstāk uzrotīja krekla piedurknes un tuvojās Šarikovam. Filips Filipovičs ieskatījās viņam acīs un nošausmināja.

— Ko jūs, doktor! Es aizliedzu . . .

Bormentāls ar labo roku sagrāba Šarikovu aiz apkakles un sapurināja tā, ka krekla audums priekšpusē saplīsa.

Filips Filipovičs metās starpā un mēģināja izraut sačāk-stējušo Šarikovu no ķirurga stingrajām rokām.

— Jums nav tiesību kauties! — pusnožņaugts bļāva Šari-kovs, sēzdamies zemē un kļūdams ar katru brīdi skaidrāks.

— Doktor! — vaimanāja Filips Filipovičs.

Bormentāls nedaudz atjēdzās un atlaida Šarikovu, kurš

tūdaļ sāka činkstēt,

— Nu, labi, — nošņāca Bormentāls, — pagaidīsim līdz rītam. Es viņam benefici uzrīkošu, kad atžirgs.

Tad viņš pagrāba Šarikovu aiz padusēm un aizvilka uz pieņemamo gulēt.

Šarikovs vēl mēģināja spirināties, taču kājas viņu neklausīja.

Filips Filipovičs nostājās izplestām kājām tā, ka rīta-svārka zilgie stūri pavērās, pievērsa acis un rokas koridora griestu lampai un novilka:

— Nu-nū . . .

IX

Doktora Bormentāla apsolītā benefice nākamajā rītā tomēr nenotika, tā vienkāršā iemesla deļ, ka Poligrāfs Poligrāfovičs no mājas bija pazudis. Bormentāls krita niknā izmisumā, nolamāja sevi par ēzeli, ka nav noslēpis parādes durvju atslēgas, kliedza, ka tas ir nepiedodami, un nobeidza ar vēlējumu, kaut Šarikovs pakļūtu zem autobusa. Filips Filipovičs, ar pirkstiem matos ieķēries, sēdēja kabinetā un runāja:

— Varu iedomāties, kas notiks uz ielas . . . Va-a-aru. No «Seviļas līdz Granadai», ak dievs.

— Viņš vēl mājas komitejā var būt, — trakoja Bormentāls un kaut kur skraidīja.

Mājas komitejā viņš tiktāl salamājās ar priekšsēdētāju Švonderu, ka tas apsēdās rakstīt iesniegumu Hamovņičes-kas rajona Tautas tiesai, kliegdams, ka viņš neesot profesora Preobraženska lolojuma aukle, vēl jo vairāk tādēļ, ka šis lolojums Poligrāfs vēl vakar pat izrādījies maitas gabals, paņemdams septiņus rubļus mājas komitejas kooperatīvā, it kā mācību grāmatu pirkšanai.

Fjodors, nopelnīdams šai sakarā trīs rubļus, pārmeklēja visu māju no augšas līdz apakšai. Nekur nebija nekādu Šarikova pēdu.

Noskaidrojās tikai sekojošais: Poligrāfs nozudis rītausmā, ģērbies naģenē, šallē un mētelī, līdzi paķerdams pudeli pīlādzīša no bufetes, doktora Bormentāla cimdus un visus savus dokumentus. Darja Petrovna un Zina neslēpdamas pauda savu vētraino prieku un cerību, ka Šarikovs vairs neatgriezīsies. No Darjas Petrovnas Šarikovs iepriekšējā dienā bija aizņēmies trīs rubļus piecdesmit kapeikas.

— Tā jums arī vajag, — dūres kratīdams, rūca Filips Filipovičs.

Visu dienu zvanīja telefons, zvanīja telefons arī nākamajā dienā. Ārsti pieņēma neparasti daudz pacientu, bet trešajā dienā kabinetā tika apspriests jautājums, ka jāziņo milicijai, kuras pienākums ir sameklēt Šarikovu Maskavas atvaros.

Un, tiklīdz tika izrunāts vārds «milicija», Obuhova šķērsielas godbijīgajā klusumā ielauzās kravas mašīnas dārdoņa un logu stikli nodrebēja. Pēc tam atskanēja drošs zvans un neparastas pašcieņas pilns ienāca Poligrāfs Poligrāfovičs, piln īga klusuma noņēma naģeni, pakāra meteli uz ragiem un atklājās jaunā veidolā. Viņam mugurā bija nepiemērota izmēra ādas jaka, padilušas bikses, arī no ādas, un augsti, līdz ceļiem šņorējami angļu zābaciņi. Neiedomājama kaķu smaka tūdaļ pārplūdināja priekšnamu. Preo-braženskis un Bormentāls kā pēc komandas sakrustoja rokas uz krūtīm, nostājās pie stenderes un gaidīja Poligrāfa Poligrāfoviča pirmos paskaidrojumus. Šarikovs pieglauda sarainos matus, nokremšļojās un tā pavērās apkārt, ka

kļuva skaidrs: samulsumu Poligrāfs grib slēpt ar nekautrīgu vaļību.

*

— Es, Filip Filipovič, — viņš beidzot sāka runāt, — esmu stājies amatā.

Abi ārsti, nepavērdami mutes, izgrūda nenoteikta rakstura sausu skaņu un sakustējās. Preobraženskis atguvās pirmais, izstiepa roku un teica:

— Dodiet papīru.

Bija uzdrukāts: «Šī uzrādītājs, biedrs Poligrāfs Poligrāfovičs Šarikovs, patiesi uzskatāms par MKS nodaļas, Maskavas pilsētas attīrīšanas no klaiņojošiem dzīvniekiem (kaķiem u. c.) apakšnodaļas vadītāju».

— Tā, — smagi nopūtās Filips Filipovičs, — un kas tad jūs iekārtoja? Ah, to gan es pats varu iedomāties.

— Nu jā, Švonders, — atbildēja Šarikovs.

— Atļaujiet pavaicāt — kāpēc jūs tik pretīgi smirdat?

Šarikovs norūpējies paostīja jaku.

— Nu, ko, smird .. . Zināms: pēc specialitātes. Vakar žmiedzām kaķus, žmiedzām . . .

Filips Filipovičs nodrebēja un paraudzījās uz Bormen-tālu. Tā acis atgādināja divus tieši Šarikovā vērstus melnus stobrus. Bez ievadvārdiem viņš tuvojās Šarikovam un viegli, bet pārliecinoši paņēma to pie rīkles.

— Sardze! — nobālēdams iepīkstējās Šarikovs.

— Doktor!

— Neatļaušos neko sliktu, Filip Filipovič, neuztraucieties, — dzelžainā balsī atsaucās Bormentāls un iegaudojās:

— Zina un Darja Petrovna!

Sauktās parādījās priekšnamā.

— Nu, atkārtojiet, — teica Bormentāls un drusciņ piespieda Šarikova kaklu kažokam, — piedodiet man . . .

— Nu, labi, atkārtošu, — piesmakušā balsī atbildēja pilnīgi satriektais Šarikovs, pēkšņi ievilka gaisu, noraustījās un mēģināja iebļauties «sardze!», taču kliedziens neizdevās un viņa galva pilnīgi iegrima kažokos.

— Doktor, es jūs lūdzu.

Šarikovs sāka māt ar galvu, likdams saprast, ka pakļaujas un atkārtos.

— ... Piedodiet man, augsti cienījamā Darja Petrovna un Zinaīda? . . .

— Prokofjevna, — izbijusies nočukstēja Zina.

— Uf, Prokofjevna, — gaisu kampdams, atkārtoja aizsmakušais Šarikovs, — ka dzēruma stāvoklī, naktī . . .

— Naktī atļāvos neķītru izlēcienu pret jums.

— Jums.. .

— Nekad vairs tā nedarīšu . . .

— Nedar...

— Laidiet, laidiet viņu, Ivan Arnoļdovič, — vienlaicīgi sāka lūgties abas sievietes, — jūs viņu nožņaugsiet.

Bormentāls palaida Šarikovu brīvībā un teica:

— Kravas mašīna jūs gaida?

— Nē, — godbijīgi atbildēja Poligrāfs, — tā mani tikai atveda.

— Zina, atlaidiet mašīnu. Tagad iegaumējiet sekojošo: jūs atkal atgriežaties Filipa Filipoviča dzīvoklī?

— Bet kur lai es citur? — acis šaudīdams, kautri atbildēja Šarikovs.

— Te-eicami. Būt klusākam par ūdeni, zemākam par zāli. Pretējā gadījumā par katru bezkaunīgu izlēcienu jūs atbildēsiet man. Skaidrs?

— Skaidrs, — atbildēja Šarikovs.

Filips Filipovičs visas pret Šarikovu vērstās vardarbības laikā bija klusējis. Viņš kaut kā bēdīgi sabozies stāvēja pie stenderes un, acis grīdā nolaidis, kodīja nagu. Tad pēkšņi pacēla skatu uz Šarikovu un neskanīgi, automātiski ievaicājās:

— Un ko gan jūs darāt ar tiem ... ar beigtajiem kaķiem?

— Priekš manteļiem aiziet, — atbildēja Šarikovs, — no viņiem vāverītes strādnieku kredītam taisīs.

Pēc tam dzīvoklī iestājās klusums, kas turpinājās divas diennaktis. Poligrāfs Poligrāfovičs rītos aizbrauca ar kravas mašīnu, vakaros uzradās, klusi pusdienoja Filipa Filipoviča un Bormentāla kompānijā.

Neraugoties uz to, ka Bormentāls un Šarikovs gulēja vienā istabā, viņi savā starpā nesarunājās, tā ka Bormen-tālam pirmajam kļuva garlaicīgi.

Pēc dienām divām dzīvoklī parādījās vāja jaunkundzīte ar izzīmētām acīm un krēmkrāsas zeķītēs un ļoti sakaunējās, ieraugot dzīvokļa lieliskumu. Nodilušā mētelītī viņa gāja Šarikovam pa pēdām un priekšnamā saskrējās ar profesoru.

Profesors apstulbis apstājās, piemiedza acis un jautāja:

— Atļausiet uzzināt?

— Es ar viņu sarakstos, mūsu mašīnrakstītāja, dzīvos ar mani. Bormentālu nāksies no pieņemamās izlikt. Viņam ir savs dzīvoklis, — ārkārtīgi īgni un negribīgi paskaidroja Šarikovs.

Filips Filipovičs pamirkšķināja acis, paraudzījās uz piesarkušo jaunkundzīti, padomāja un ļoti pieklājīgi viņu uzaicināja:

— Es jūs palūgšu uz mirklīti pie sevis kabinetā.

— Es arī līdzi, — ātri un aizdomīgi izmeta Šarikovs.

Šai mirklī, kā no gaisa nokritis, parādījās Bormentāls.

— Atvainojiet, — viņš teica, — profesors aprunāsies ar dāmu, bet mēs abi pagaidīsim šeit.

— Es negribu, — ļauni atsaucās Šarikovs, tiekdamies pakaļ Filipam Filipovičam un no kauna liesmojošajai jaunkundzītei.

— Piedodiet, nē, — Bormentāls saņēma Šarikovu pie rokas delma, un viņi aizgāja uz apskašu telpu.

Minūtes piecas kabinetā nekas nebija dzirdams, bet tad pēkšņi atskanēja dobjas jaunkundzes elsas.

Filips Filipovičs stāvēja pie galda, bet jaunkundze raudāja netīrā mežģīņu kabatlakatiņā.

— Viņš, nelietis, teica, ka kaujās esot ievainots, — jaunkundze šņukstēja.

— Melo, — nepielūdzami atbildēja Filips Filipovičs. Viņš pašūpoja galvu un turpināja. — Man jūsu patiesi žēl, bet nevar taču ar pirmo pretimnācēju tikai dienesta stāvokļa dēļ . . . Bērniņ, tas taču nav glīti . . . Lūk, ko . .. — Viņš atvēra rakstāmgalda atvilktni un izņēma trīs papīrīšus par trīs červonciem katru.

— Es noindēšos, — jaunkundze birdināja asaras, — ēdnīcā sālīta gaļa katru dienu ... un draud . . . saka, greznā dzīvokli dzivosi . . . ananāsi katru dienu . . . psihika man labsirdīga, saka, tikai kaķus, lūk, neieredzu. Viņš man gredzentiņu piemiņai paņēma . . .

— Nu, nu, nu — psihika labsirdīga ... «No Seviļas līdz Granadai», — murmināja Filips Filipovičs,—jūs vēi esat tik jauna . . . Jāpārcieš.

— Vai tiešām šai pašā pavārtē?

— Nu, ņemiet naudu, kad jums aizdod, — ierēcās Filips Filipovičs.

Pēc tam svinīgi atvērās durvis, un pēc Filipa Filipoviča uzaicinājuma Bormentāls ieveda Šarikovu. Viņš tramīgi lūkojās apkārt, un vilna uz viņa galvas slējās gaisā kā suka.

— Nelietis, — izrunāja jaunkundze, zibsnījot ar noraudātajām, izsmērētajām acīm un svītraino nopūderēto degunu.

— No kā jums rēta uz pieres? Papūlieties paskaidrot šai dāmai, — mīlīgi teica Filips Filipovičs.

Šarikovs nospēlēja par visu banku:

— Esmu ievainots Kolčaka frontēs, — viņš norēja.

Jaunkundze piecēlās un, skaļi raudot, izgāja.

— Izbeidziet! — viņai pakaļ nokliedza Filips Filipovičs,

— pagaidiet, gredzentiņu atdodiet, — viņš teica, vērsdamies pie Šarikova.

Šarikovs padevīgi noņēma no pirksta izpūstu gredzentiņu ar smaragdu.

— Nu, labi, — viņš pēkšņi naidīgi noteica, — to tu man pieminēsi. Es tev rīt sarīkošu štatu samazināšanu.

— Nebaidieties no viņa! — uzsauca Filips Filipovičs,

— es nepieļaušu, ka jums kaut ko nodara. — Viņš pagriezās un paraudzījās uz Šarikovu tā, ka tas atkāpās un ar pakausi atsitās pret skapi.

— Kāds viņai uzvārds? — pavaicāja Bormentāls. — Uzvārds! — viņš ierecas, acumirklī kļūdams mežonīgs un briesmīgs.

— Vasņecova, — ar acīm meklēdams, kā izšmaukt, atbildēja Šarikovs.

— Ik dienas, — ieķēries Šarikova jakas atlokos, noskaldīja Bormentāls, — es pats personīgi noskaidrošu «attīrīšanā», vai nav «samazināta» pilsone Vasņecova. Un ja vien jūs .. . uzzināšu, ka samazināta, es jūs . . . savām rokām tepat uz vietas nošaušu. Sargieties, Šarikov, es skaidrā krievu valodā runāju!

Šarikovs, acu nenovērodams, raudzījās uz Bormentāla degunu.

— Pašiem revolveri atradīsies, — Poligrāfs nomurmināja, taču balss skanēja ļoti vārgi, un, pēkšņi izlocījies, viņš metās uz durvīm.

— Sargieties! — viņu panāca Bormentāla kliedziens.

Nakti un pusi nākamās dienas pār dzīvokli gūlās

tāds miers kā pirms vētras. Visi klusēja. Taču nākamajā dienā, kad Poligrāfs Poligrāfovičs, kuram no rīta sirdī ieduras nelāga priekšnojauta, ar kravas mašīnu sadrūmis aizbrauca uz savu darbavietu, profesors Preobraženskis pilnīgi neparastā laikā pieņēma

vienu no saviem bijušajiem pacientiem, liela auguma resnu cilvēku karavīra formā. Tas neatlaidīgi bija pieprasījis tikšanos un savu panācis. Ienācis kabinetā, viņš, pieklājīgi paklanoties, sasita papēžus.

— Jums sāpes, dārgumiņ, atjaunojušās? — vaicāja noliesējušais Filips Filipovičs, — sēdieties lūdzu.

— Mersī. Nē, profesor, — atbildēja viesis, nolikdams cepuri uz galda stūra, — esmu ļoti pateicīgs . . . Hm . . . Esmu atbraucis citā jautājumā, Filip Filipovič . . . izjūtot visdziļāko cieņu . . . hm . .. brīdināt. Tīrie nieki. Vienkārši, viņš ir neģēlis ... — Pacients parakņājās portfelī un izņēma papīru, — labi, ka tieši man ziņoja . . .

Filips Filipovičs degunu virs brillēm apsegloja ar pensneju un sāka lasīt. Viņš ilgi murmināja pie sevis, ar katru brīdi vairāk mainīdamies sejā. «... kā arī draudot nogalināt mājas komitejas priekšsēdētāju biedru Švonderu, no kā varam spriest, ka glabā šaujamos ieročus. Un notur kontrrevolucionāras runas, un pat Engelsu savai sociāl-kalponei Zinaidai Prokofjevai Buņinai pavēlēja sadedzināt krāsnī, kā ists meņševiks ar savu asistentu Ivanu Arnoļ-doviču Bormentālu, kurš slepus, nepierakstījies mitinās viņa dzīvoklī. Attīrīšanas apakšnodaļas vadītāja P. P. Šarikova parakstu apstiprinu. Mājas komitejas priekšsēdētājs Švonders, sekretārs Pestruhins.»

— Jūs atļausiet man to paturēt? — kļūdams plankumains, jautāja Filips Filipovičs, — vai arī, atvainojiet, tas jums vajadzīgs, lai ļautu lietai iet savu likumīgo gaitu?

— Piedodiet, profesor, — viesis ļoti apvainojās un piepūta nāsis, — jūs patiesi pārāk nicīgi uz mums skatāties. Es . . . — un viņš sāka uzpūsties kā tītars.

— Nu, piedodiet, dārgumiņ, — Filips Filipovičs sāka purināt, — atvainojiet, es patiesi negribēju jūs aizskārt. Dārgumiņ, nedusmojieties, viņš mani tā notramdījis . . .

— Es domāju gan, — pacients pilnīgi atmaiga, — bet kāds tomēr draņķis! Būtu interesanti uz viņu paskatīties. Maskavā par jums pat kaut kādas leģendas stāsta . . .

Filips Filipovičs tikai izmisis atmeta ar roku. Te pacients pamanīja, ka profesors pa šo laiku salīcis un it kā pat nosirmojis.

* * *

Noziegums nobrieda un krita kā gatavs auglis, kā jau tas parasti notiek. Ar nelāgi velkošu sirdi kravas mašīnā atgriezās Poligrāfs Poligrāfovičs. Filipa Filipoviča balss viņu uzaicināja ienākt apskašu telpā. Pārsteigtais Šarikovs ienāca un ar neskaidrām bailēm ielūkojās šautenes stobru atgādinošajās Bormentāla acīs, bet pēc tam Filipā Filipo-vičā. Ap asistentu sprēgāja negaiss, un viņa kreisā roka ar papirosu viegli drebēja uz akušieru krēsla spīdošā paro-ceņa.

Filips Filipovičs ļaunu vēstošā mierā teica:

— Tūdaļ savāciet mantas: bikses, mēteli, visu, kas jums vajadzīgs,

un — ārā no dzīvokļa!

— Kā tad tā? — patiesi izbrīnījās šarikovs.

— Ārā no dzīvokļa! Šodien, — monotoni atkārtoja Filips Filipovičs, pētīdams savus nagus.

Kaut kāds nelabais gars iemiesojās Poligrāfā Poligrā-fovičā, acīmredzot nāve jau meklēja viņu un liktenis stāvēja viņam aiz muguras. Viņš pats metās neizbēgamā apkampienos strupi un ļauni ieriedamies:

— Kas gan tas ir, nē, patiešām! Ko domājat, es nepratīšu tikt ar jums galā, vai? Es te sēžu savās 16 aršīnās un sēdēšu arī!

— Vācieties ārā no dzīvokļa, — no visas sirds nočukstēja Filips Filipovičs.

Šarikovs pats pieaicināja savu nāvi. Viņš pacēla kreiso roku un parādīja Filipam Filipovičam apgrauztu, pēc kaķiem neciešami smirdošu pigu. Bet pēc tam ar labo roku izņēma no kabatas revolveri un pavērsa bīstamā Bormen-tāia virzienā. Kā krītoša zvaigzne nolidoja Bormentāla papiross, un pēc pāris sekundēm pa sadauzītiem stikliem lēkājošais Filips Filipovičs šausmās svaidījās starp skapi un kušeti. Uz tās pievarēts un gārdzošs gulēja attīrīšanas apakšnodaļas vadītājs, bet viņam uz krūtīm atradās ķirurgs Bormentāls un smacēja viņu ar mazu, baltu spilventiņu.

Pēc pāris minūtēm doktors Bormentāls ar ļoti dīvainu seju izgāja pie parādes durvīm un līdzās zvana pogai uzlīmēja zīmīti:

«Sakarā ar profesora slimību šodien pieņemšana nenotiks. Lūdzu netraucēt ar zvaniem.»

Ar mirdzošu spalvu nazīti viņš pārgrieza zvana vadu, apskatīja spogulī savu asinīs saskrāpēto seju un saplosītās, sīkā drebulī lēkājošās rokas. Pēc tam viņš parādījās virtuves durvīs un aizdomu pilnajām Ziņai un Darjai Petrov-nai teica:

— Profesors lūdz jūs neatstāt dzīvokli.

— Labi, — bailīgi atbildēja Zina un Darja Petrovna.

— Atļaujiet man aizslēgt durvis uz «melnajām» trepēm un paņemt atslēgu, — slēpdamies durvju ēnā un ar plaukstu piesegdams seju, ierunājās Bormentāls. — Tas ir uz laiku, un ne jau tādēļ, ka jums neuzticētos. Bet kāds var atnākt, jūs neizturēsiet un ielaidīsiet, taču mūs nedrīkst traucēt, mēs esam aizņemti.

— Labi, — atbildēja sievietes un tūdaļ kļuva bālas. Bormentāls aizslēdza «melnās» durvis, aizslēdza parādes durvis, aizslēdza durvis no koridora uz priekšnamu, un viņa soļi pagaisa pie apskašu telpas.

Klusums uzgūla dzīvoklim, piepildīja visus kaktus. Atlīda krēsla, nelāga, saspringta, ar vārdu sakot, tumsība. Tiesa, vēlāk kaimiņi no pretējās puses runāja, it kā apskašu telpas logos, kuri iziet uz sētu, Preobraženskim tai vakarā deguši visi uguņi, ka viņi pat it kā esot redzējuši paša profesora balto cepuri.. . Pārbaudīt grūti . . . Tiesa, arī

Zina, kad viss jau bija beidzies, pļāpāja, ka pēc tam, kad Bormentāls un profesors iznākuši no apskašu telpas, viņu kabineta pie kamīna līdz nāvei pārbaidījis tvans Arnoļdovičs. Viņš it kā esot tupējis kabinetā uz pirkstgaliem un dedzinājis kamīnā burtnīcu zilos vāciņos, no tās kaudzītes, kurā glabājās profesora pacientu slimības vēstures! Seja doktoram it kā esot bijusi pilnīgi zaļa un visa, nu, visa . . . lupatu Ieveros saskrāpēta. Un Filips Filipovičs tovakar pats sev neesot bijis līdzīgs. Un vēl, ka . . . galu galā, var jau arī gadīties, ka nevainīgā meitene no Prečisteņkas dzīvokļa melo ...

Par vienu var galvot noteikti: dzīvoklī tai vakara valdīja pilnīgs un baiss klusums.

STĀSTA BEIGAS EPILOGS

Naktī tieši desmit dienas pēc cīniņa apskašu telpā profesora Preobraženska dzīvoklī, kas atrodas Obuhova šķērsielā, ieskanējās spalgs zvans.

— Kriminālā policija un izmeklētājs. Esiet tik laipni, atveriet.

Atskanēja skrejoši soļi, klaudzēja, sāka nākt iekšā, un uguņos mirdzošajā pieņemšanas telpā ar atkal iestiklotiem skapjiem sapulcējās milzums tautas. Divi milicijas formās, viens melnā mētelī ar portfeli, ļauni priecīgais un bālais priekšsēdētājs Švonders, jauneklis-sieviete, šveicars Fjodors, Zina, Darja Petrovna un pusapģērbtais Bormentāls, kurš kaunīgi centās piesegt kaklu bez kaklasaites.

Durvīs no kabineta parādījās Filips Filipovičs. Viņš iznāca visiem zināmajā gaišzilajā halātā, un visi tūdaļ varēja pārliecināties, ka pēdējās nedēļas laikā viņš ir krietni atkopies. Nakts viesu priekšā nostājās agrākais valdonīgais un enerģiskais, iekšējas -pašcieņas pilnais Filips Filipovičs un atvainojās, ka ģērbies rītasvārkos.

— Nekautrējieties, profesor, — ļoti samulsis atsaucās privātā ģērbtais cilvēks, pēc tam saminstinājās un sāka runāt. — Ļoti nepatīkami. Mums ir orderis kratīšanai jūsu dzīvoklī, un, — cilvēks, pašķielējis uz Filipa Filipoviča ūsām, pabeidza, — un, atkarībā no rezultāta, arestam.

Filips Filipovičs piemiedza acis un jautāja:

— Bet kādā apsūdzībā, uzdrošinos jautāt, un kuru?

Cilvēks pakasīja vaigu un sāka lasīt papīrīti, ko izņēma no portfeļa. »

— Preobraženskis, Bormentāls, Zinaida Buņina un Darja Ivanova tiek apvainoti MKS attīrīšanas apakšnodaļas vadītāja Poligrāfā Poligrāfoviča slepkavībā.

Zinās raudāšana apslāpēja viņa pēdējos vārdus. Visi sarosījās.

— Neko nesaprotu, — karaliski uzraudams plecus, atbildēja Filips Filipovičs, — kāda Šarikova? Ak, piedodiet, tā mana suņa .. . kuru es operēju?

— Atvainojiet, profesor, ne suņa, bet, kad viņš jau bija cilvēks.

Tur tā lieta.

— Tāpēc, ka viņš runāja? — apvaicājās Filips Filipovičs. — Tas vēl nenozīmē būt cilvēkam. Kaut gan, nav svarīgi. Šariks arī pašreiz eksistē, un neviens viņu nekādā gadījumā nav slēpkavojis.

— Profesor, — ļoti pārsteigts ierunājās melnais cilvēks un pacēla uzacis, — tad jums nāksies viņu uzrādīt. Desmitā diena, kā pazudis, bet fakti, atvainojiet mani, ļoti nelāgi.

— Doktor Bormentāl, esiet tik laipns un uzrādiet Šariku izmeklētājam, — orderi paņemdams, pavēlēja Filips Filipovičs. .

Doktors Bormentāls, šķībi pasmaidījis, izgaja.

Kad viņš atgriezās un uzsvilpa, pa kabineta durvīm izlēca dīvainas kvalitātes suns. Vietām viņš bija-kails, vietām klāts ar ataugošu spalvu. Viņš iznāca kā mācīts cirka suns — uz pakaļkājām, pēc tam nolaidās uz visām četrām un palūkojās apkārt. Kapa klusums sastinga telpā kā želeja. Atbaidošā izskata suns ar koši sārto rētu pār pieri piecēlās pakaļkājās un pasmaidījis apsēdās krēslā.

Otrs milicis pēkšņi plaši pārkrustījās un atkāpdamies uzmina Ziņai vienlaicīgi uz abām kājām.

Cilvēks melnajā, muti neaizvēris, izrunāja šādus vārdus:

— Kā tad tā, piedodiet? . .. Viņš attīrīšanā strādāja . . .

• — Es viņu tur nenozīmēju, — atbildēja Filips Filipovičs,

— viņam, ja nemaldos, Švondera kungs deva rekomendāciju.

' — Neko nesaprotu, — apjucis teica melnais un vērsās pie pirmā miliča, — Tas ir viņš?

— Viņš, — bez skaņas atbildēja milicis. — Fakts, ka viņš.

— Viņš pats, — atskanēja Fjodora balss, — tikai atkal apaudzis, maita.

— Viņš taču runāja ... khe .. . khe . . .

— Arī tagad runā, tikai arvien mazāk un mazāk, tā ka izmantojiet gadījumu, citādi drīz viņš pavisam apklusīs.

— Bet kādēļ gan? — klusi apvaicājās melnais cilvēks.

Filips Filipovičs paraustīja plecus.

— Zinātnei vēl nav paņēmiena, kā zvēru pārvērst par cilvēku. Es, lūk, pamēģināju, bet, kā redzat, neveiksmīgi. Parunāja un sāka atgriezties pirmatnējā stāvokli. Atavisms.

— Nepieklājīgus izteicienus nelietot, — suns krēsla pēkšņi novaukšķēja un piecelās.

Melnais cilvēks negaidot nobāla, izlaida no rokām portfeli un sāka svērties uz sāniem, milicis viņu uztvēra no vienas puses, Fjodors no aizmugures. Izcēlās juceklis, kurā visskaidrāk bija saklausāmas trīs frāzes:

Filipa Filipoviča: Balderiānus. Tas ir ģībonis.

Doktora Bormentāla: Es pats savām rokām nolidināšu Švonderu pa kāpnēm, ja viņš vēl parādīsies profesora Preobraženska dzīvoklī.

Un Švondera: Lūdzu ierakstīt šos vārdus protokolā.

* * *

Pelēkās cauruļu ermoņikas sildīja. Aizkari bija noslēpuši blīvo Prečisteņkas nakti ar tās vientuļo zvaigzni. Augstākā būtne, cienīgais suņu labdaris, sēdēja krēslā, bet suns Ša-riks, pret ādas dīvānu atspiedies, gulēja uz paklāja. Marta miglas dēļ suns rītos cieta no galvassāpēm, kuras to mocīja gredzenveidīgās šuves rajonā. Bet no siltuma vakarpusē sāpes pārgāja. Arī pašlaik kļuva arvien vieglāk, vieglāk, un domas suņa galvā plūda saskanīgas un siltas. «Tā paveicies man, tā paveicies, viņš domāja, laizdamies miegā, vienkārši neaprakstāmi paveicies. Nostiprinājies es esmu šai dzīvoklī. Skaidrs kā diena — mana izcelšanās nav tīra. Vai nu bez ņūfaundlendieša. Padauza bijusi mana vecmāmuļa, lai viņai, večiņai, debesu valstība. Tiesa, visu galvu nez kādēļ sagraizījuši, bet gan jau līdz kāzām sadzīs. To mums nav vērts ņemt vērā.»

Kaut kur attāli klusi šķindēja mēģenes. Sakostais kārtoja apskašu telpas skapjus.

Bet sirmais brīnumdaris sēdēja un dungoja:

«Pie Nīlas svētajiem krastiem .. .»

Suns vēroja šausmu darbus. Glumos cimdos ģērbtās rokas cienīgais vīrs gremdēja traukā, cēla ārā smadzenes — sīksts cilvēks, neatlaidīgs, arvien tiecās pēc kaut kā, graizīja, pētīja, miedza acis un dziedāja:

«Pie Nīlas svētajiem krastiem . . .»

1925. g. janvāris—marts. Maskava

Kļūdu labojums

M. Bulgakova «Suņa sirds» 2. turpinājumā jābūt:

76. Ipp. 2. slejas 5. r. «Gandrīz vai zem» vietā «Gandrīz vai virs»;

77. Ipp. 2. sl. 23. r. no apakšas «feserā» vietā «Krievijā»;

78. Ipp. 1. sl. 14. r. «Kā tā, vai» vietā «Ka tā, vei»;

2. sl. 27. r. «Tas ir tips» vietā «Tas tik ir tips»;

79. Ipp. 2. sl. 6. r. no apakšas «Bormentāls ieķircinājās» vietā «Bormentāls ieķiķinājās».

ANDREJA KALNAČA ilustrācija Sarmītes Maliņas un Sergeja Davidova vāku noformējums

%l VAKA NOFORMĒJUMAM IZMANTOTS A. LIEPIŅA FOTO. «Avots» Nr 10. 1988., 1—80

PROZA DZEJA PUBLICISTIKA KRITIKA DRAMATURĢIJA

notes

1

Domāta attiecīgās fakultātes 1. auditorija, kas atrodas Rīgā, Ļeņina ielā 32 un kura pusgadu vēlāk iegāja vēsturē ar to, ka tajā sešas lekcijas apziņas ontoloģijas jautājumos nolasīja profesors M. Mamardašvili.

Bijusī Tālo Ziemeļu filiāle, kas pārkārtošanas gaitā rekonstruēta.

2

Tajā laikā daži izvirzīja minējumus, it kā mēs esam vērsušies **pret** tobrīd populāro cūkkopības pastiprinātas attīstības programmu. Bet tas nav tiesa. Pret cūkas gaļu neesam uzstājušies ne toreiz, ne arī tagad.

' Tāda strāvojuma pastāvēšanu oficiāli apstiprināja ZA Ziemeļaustrumu filiāles Reto un izmirstošo novirzienu uzskaites sektora kompetentie speciālisti.

3

Smieties. (It.)

4

Paldies!

5

’** Maza meitenīte.

6

Gastronomisks patvērums. -

Isvi|ņu raidītājs. * Biržas mākleris.

8

Nekādu vāļāšanos zālē! ** Pasaules pilsonis.

9

Svešinieki nakti. (Angl.)

10

Atskaties dusm-as!

11

Skaties uz priekšu. Aiz stūra!

12

André François Poncet. Souvenirs d’une ambassade a Berlin. Septembre 1931.—Octobre 1938. Paris, Flammarion 1946, 295.-296. 1pp.

13

Der Aufstieg der NSDAP in Augenzeugenberichten. Herausgegeben und eingeleitet von Ernst Deuerlein. Karl Rauch Verlag Düsseldorf, 1968, 180. Ipp.

14

Vērmahta ģenerālu vidū 1939. g. aristokrātu bija 24%. Der preussisch-deutsche Generalstab . . . 450. Ipp.

Feder. 25—40 Auflage, 212—200 Tausend. Verlag F. Eher. Nachf.

16

G. m. b. H. München 2 NO, 1930. 21., 46., 48., 49., 58., 59. Ipp.

[36] А. А. Галкин. Некоторые особенности политики германского фашизма

в отношении рабочего класса. «Новая и новейшая история», 1966, № 6,

19

29. Ipp.

20

Turpat, 31. Ipp.

Turpat, 275. Ipp.

А. А. Галкин. Некоторые особенности политики германского фашизма в отношении рабочего класса. «Новая и новейшая история», 1966, Л'.' 6, 32,—34. Iрр.

23

Arthur Schweitzer: On Depression and War. Nazi Phase. Political Science *Quarterl* y *New York, September, 1947, Nr. 3, Voluma* L XII, 638. Ipp.

24

Walter Ulbricht. Der faschistische deutsche Imperialismus (1933 — 1945). Dietz Verlag Berlin, 1956, 67. Ipp.

25

Citēts no Gilbert Badia. Remarques sur les objectifs et les méthodes du national-socialisme. Conférence faite le 5 mars 1963. Centre d'Etudes et de recherches marxistes, 3. Ipp.

Japiebilst, ka igauņu prese Edgars Savisars nostājas A. Meiera puse par viņa «it kā nacionālismu» valodu jautājumā. Sk. «Радуга», 1987, nr. 12, 55. — 56. Ipp. -

Sāds apzīmējums tomēr precīzāks par staļi-nisko diktatūru, kurš pats nav brīvs no personības kulta, t. i., personības lomas — šoreiz negatīvās — pārspīlēšanas. Ne Staļins, ne Mao, ne Hitlers savus -ismus neradīja. Viņi bija tikai daudzslāņainu veidojumu virsējā un tāpēc vislabāk saredzamā kartiņa.

Zīmīgi, ka abos gadījumos šo sabiedrību «kolektīvajā apziņā» lietas būtība atspoguļojas tieši pretēji un uzmanības centrā ir — attiecīgi — patērēšana un ražošana, kas reizēm tiek pat dievišķotas.

29

Ar spējām es domāju to, kas nekādi nav atdalāms no konkrētās personības, kaut arī ma

terializējas no tās atšķirīgās parādības.

Гуревич А. Н. Историческая наука и историческая антропология. — Вопросы философии,
1988, №1.

Protams, nostiprināt šo pārliecību vai arī izgaisināt to var tikai tā, ko mēs saucam par dzīves īstenību. Skola, lai cik laba tā nebūtu, ir tikai daļa no tās.

Uzmanīgi (vāc. vai.).